

Додатак Огледу библиографије наших народних пословица¹⁾

I БИБЛИОГРАФИЈА ПОСЛОВИЦА

Аноним: *Пословице македонске* (Вардар, календар за 1887 г. Беч), 24 к.

— *Narodne poslovice* (Novouređeni ilirski kalendar za 1841 г.), 15 к.

Buconjić Nikola: *Poslovice* (Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1908, с. 123), 10 к.

Васић: *Пословице или изреке* (Српство. Београд 1888, III 182—184), 100 к.

Влаић Т.: *Српске народне пословице* (Шумадинка за 1850 г., стр. 115, 121; за 1855 г., с. 132), 15 к.

— Народне српске пословице (Српски венац, част I, Београд 1850, стр. 90), 27 к.

Zovko Ivan: *Nekoliko poslovice o Jevrejima* (Zbornik sa narodni život i običaje Južnih Slavena XI 296—297), 22 к.

Киселиновић Ђорђе Ј.: *Пословице из Охрида* (Гласник Професорског друштва. Београд 1925 г., с. 240), 56 к.

Милићевић Милан Ђ.: *Неке пословице* (из народа) (Србске новине за 1852 г., бр. 34, стр. 124), 18 к.

Божана Петковић
Вера Милутиновић

¹⁾ Видети: Шширо Кулишић, *Оглед библиографије наших народних пословица* у Гласнику Етнографског музеја у Београду, књ. V, 1930 г., с. 142—151.

Л е к а

Преглед етнолошке грађе из књ. V (1933)—VII (1935)¹⁾

Књига V (1933). *Приче и предања.* О постанку вештице, аждаје и других ванприродних бића, како могу да нашкоде и како се треба од њих чувати (с. 27—28). — „О постанку сове“ (*Syrnium aluco* L.) се прича, да је то била невеста, којој су мишеви изгризли преслицу. Она је, у страху од мужа, молила Бога, да је обдари нечим, чиме би таманила мишеве. Бог јој услиши молитву и претвори је у сову (с. 220—221). — „О постанку ћука и кукавице“. Били су брат и сестра, које отац, наговорен од дејче махехе, није хтео да храни, већ помру од глади. После смрти брат и сестра су претворени у птице, у ћука и у кукавицу, које се с пролећа јављају кукањем. Износе се и веровања шта треба радити кад их неко чује први пут с пролећа. За кртицу се верује, да је постала од браће, која су изгубила парницу око неке њиве. И кукувија је постала од човека. Корњача је постала од печене кокошке, којој се на леђима залепио поклопац, којим ју је покрила домаћица кад су наишли укућани, јер је хтела да је сама поједе (с. 253—255).

Празно верице о личностима које могу да нашкоде и да отклоне зло (стр. 317). — О „злоочнику“ се прича да је постао од свата, који је погледом оборио грозд на земљу (с. 144). Подаци о уроцима (с. 371).

Пословице. Изнета је једна пословица са објашњењем (с. 100).

Песме. „Герка бега Алај-бега“. Опева се како су герку Алај-бега просили многе аге и наше. Отац је даје последњем просиоцу бегу Хасан-бегу. Дознавши за то један од одбијених просилаца пође с војском у сусрет сватовима. Невеста, одевена као сватови, на питање где је невеста, одговори да је не воде. Мислећи да је спасена ободо брже коња, али јој падне фес и покаже јој се коса. Хасан-бег, видећи да је преварен, опали из пушке, али невеста срећно умакне. После тога је била велика свадба (с. 57—59). — „Заборављена сестра“. Седморо браће удаду сестру јединицу далеко од куће за девет дана. Најмлађи брат Алија обећа јој да ће је после девет година довести кући. Али јој за то време помру браћа и она, не знајући за њихову смрт, поче се жалити једној птици, да ју је брат преварио. Птица одлети на Алијин гроб, Алија устане из гроба, оде по сестру, одведе је мајци, па се врати у гроб. На гробовима своје браће сестра, заједно с мајком, пресвине од бола (с. 114—115). — „Бој против Асан-паше“. Опева се Асан-пашина погибија (с. 364). — Дечјом успаванком мајка љуља женско дете и приче му срећну будућност (с. 204). — У једном путопису је забележена народна песма од народног певача Пренуш Деде (с. 255—319).

¹⁾ Видети *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. VII 132—133.

Посебну пажњу заслужују ова два чланка: „О значају етнологског музеја у Арбанији“ (с. 179) и „Упутство како се испитује народни живот и обичаји“ (с. 367—370).

Књига VI (1934). Песме. У првој се опева смрт невесте, коју су сватови болесну одвели, а друга је дечја успаванка из Шкреља (с. 169). По трећој песми „Али — барјактар“ мајка је издала Алију непријатељу, који га ослени. Али се Алији поврати вид. Да се освети мајци, он је живу спали (с. 275—278). — У песми „Дуро јабанџија“ Дуро чини многа недела, па га Бог кажњава и он умире у највећим мукама (с. 358—360). — У путопису излетника забележене су две народне песме (с. 56—60).

Басне. Вук је почео да дави магарца на спавању. Магарац није хтео да устане, већ се правио да спава и овако премишљао: „Дај Боже, да је ово сан!“ Али га вук закоље. На крају је поука, да свако зло треба предупредити. У другој басни медвед враћа добротинство човеку, који му је извадио трн из шапе (с. 354).

Приповетке. „Како се враћа добротинство?“ Прича се о неком човеку, кога је лисица спасла од змије, али под условом, да јој не брани да хвата кокошке. Човек не одржи реч, већ је хтео лисицу да убије на превару. Али је лисица лукавија од човека и успе да му побегне (с. 246—248).

Обичаји. Обичаји муслимана у Скадру (с. 246—252). Обичаји у Скадру (с. 431).

Празноверице. Гледање у плећа и у кобилуцу (с. 126).

Топографија планинских крајева (с. 198).

Упутства за испитивања у народу: о јелу и пићу, о ношњи и о обичајима (као наставак), с. 23.

Књига VII (1935) Песме. У „Хародини“ се опева народни јунак, који је дошао у Призрен и завладао целим Косовом (с. 31—32). — „Народне песме уз окретање тепсије“. У вези чланка П. Ж. Петровића „О певању народних песама уз окретање тепсије (в. Прилоге проучавању народне поезије, Београд I 70—74) писац саопштава неколико песама уз окретање тепсије и наглашава да се тако пева свуда у Арбанији. Мишљења је, да је овај начин певања илирскога порекла, вероватно још из гвозденог доба (с. 250—251).

Обичаји у Скадру (наставак), (с. 82—84). Поздрави и честигања о имендану, о другим празницима, женидби и о смрти. Благослови и заштитне речи противу урока за време мужења стоке, стрижбе и др. Здравнице (с. 210—211).

Медицина. Износе се нарочите болести које могу, по народном веровању, да излече само нарочите личности (с. 119—120). О разним болестима и народним лековима у вези са празноверицама (с. 208—209).

Сарадници етнологске грађе и чланака су: Дон Ноц Сума, Александар Сирдани, Кол Штејфни, П. Ж. Петровић и Хамди Бушати.

Бојка Николић

Библиографија

(за 1934 и 1935 годину)¹⁾

Alka. Kulturno-historijska igra iz srednje Dalmacije (Narodne novine za 6 VI 1935).

A. M. J.: *Вилајетско добро* (Нишке новине за 19 V 1935).

Andrejka Dr. Rudolf: *Nekaj črtič iz gospodarskega življenja Ljubljane pred 100 leti* (Trgovski tovariš 3-4, 1934, 41-53). — *Kje so bili Zoisovi vrtovi?* (Glasnik muzej društva za Sloveniju XV 1-4 1934, 107-115).

Ardolić Vladimir: *Varalice* (Zbor. za nar. život i običaje XXX/1, 1935, 243-244).

Asić Rudo: *Narodno blago naše pučke ornamentike*. Zagreb, 1934.

B.: *Kraljevićevo (Franzfeld) und seine Bewohner* (Deutsches Volksblatt, 1935).

Бабовић Радош: *Из нашег обичајног права* (Живот и рад, 1934, с. 603-608).

Balentović Ivo: *Tikvičarstvo u Slavoniji* (Obitelj 35, 1935 65). — *Slavonska narodna nošnja* (ib., 18, 344-345).

Banović Stjepan: *Pričice o Isusu i svetome Petru* (Zbor. za nar. život i običaje XXX/1, 1935, 227-232).

Барјактаревић Др. Фехим: *Још један доказ за источно порекло наших легенда о појтоу* (Прилози за књижевност... XIV/1-2, 1934, с. 193-194) — *Пасредин-хоџин проблем* (ib., с. 81-82).

Baš Franjo: „*Pivnici*“ na Rotovškem trgu (Mariborski kalendar 1934, 59-70)

Бели — Гонтара Марија: *Мој пут у Цариград 1845 г.* (Путовање по јужнословинским земљама у XIX в., 1934, 123-133).

Белић Александар: *Галички дијалект*. Београд—Ср. Карловци. 1935. 8°, 349+III (Срп. дијалект. зборник VII). — *Дубровник и његово место у духовном развоју нашег народа* (Наш језик 1, 1935/36, 1-8).

Behm John: *Von südslawischen Volkskunst* (Jugoslavija 9, 1935, 268 до 270).

¹⁾ Ово је један део библиографије за 1934 и 1935 г.; други део штампан је у „Прилозима проучавању народне поезије“ II/2 (1934), 278-288 и III/2 (1935). Трећи део са подацима о народној прози и географији са сродним струкама, штампане се, за сада можда опет делимично, у часописима одговарајуће струке. Библиографска картотека попуњаваће се текућом и употпуњена специјалним регистрима, чуваће се у Етнографском музеју. Поред етнолошко-географске, потписани ради и исцрпне библиографије за историју које ће штампати „Југословенски историјски часопис“, археолошку коју ће објавити „Старинар“ и о нашем селу за „Друштво за правну филозофију и социологију“. Прегледа се и пописује целокупна штампарска делатност у нашој земљи.

Bösendorfer Dr. Josip.: *Kolonija Ćiprovčana u Osijeku* (Narodna starina 29, 1934, 213—221). — *Počeci umjetnosti u Osijeku*. Osijek 1935 8^o, 18. Beč Jovo: *O Ćiganima koritarima* (Glasnik udruženja žumarskih zva- ničnika 6, 1934. 177—184).

Bijelić Paolina: *Narodna imena* (Zbor. za nar. život i običaje XXX/1, 1935, 241—242).

Бијелић Ст.: *Из босанске и бањалучке прошлости* (Врбаске новине за фебруар, април и мај 1934).

Vjelovučić Dr. N. Ž.: *Etnografske granice Hrvata i Slovenaca*. Dubrovnik, 1934. 8^o, 35.

Bobčev S. S.: *Quelques remarques sur le droit coutumier bulgare pendant l'epoque de la domination ottoman* (Revue inter. d. etudes balkaniques 1, 1934, 34—45).

Vožović Gr.: *Predejanje na Moravi* (Turistički Loyd 1, 1934, 6—8). — *Арамијски камен* (Жандармериски календар 1934, 100—107).

Борзиновић Ник.: *Једна лећа традиција у околини Призрена*. „Ранило“ (Вардар за 27-1-1934).

Боцарић Шпиро: *Из етнографије Босанске Крајине* (Гласник Проф. друштва 10—12, 1934, 959—962).

Brežnik Dr. P.: *Die Mundart der hochdeutschen Ansidelung Franztal in Jugoslavien*. 2) *Zur Heimatfrage der Siebenbürger Sachsen*. Београд. 1935. 8^o, 78 (Библиотека Германског завода Беогр. универ. књ. II) — *Stari in novi koledarji* (Vodnikova pratika, 1835, 60—63).

Vrežčeva Mia: *Koroška narodna noša* (Naša pota 2, 1934, 7).

Brolich Slavka: *Šaranje uskršnjih jaja* (Omladina 7, 1934, 107).

Бубељ-Јароцки Сергије: *Ушницај етнографије и географије на криминалишћин* (Полција 19—20, 1935, 999—1002).

Butorac Jos.: *Hrvati Pakračke Poljane izumiru* (Katolički list 30; 1934, 337—378). — *Žiteljstvo na hrvatsko-slovenačkoj medi* (Ib. 46, 1935, 575—577).

Butorac Pavao: *Boka Kotorska*. — *Grilova afera*. — *Terzijarija* (Nova Evropa 1934; 98—104, 167—173, 174—176).

Vajферт Др. Владислав: *Die deutsche Mundart von Vršac (Werschatz)*. — *Lautlehre*. Београд. 1935. 8^o, 112 (Библиот. Герман. завода Беогр. Универ. III).

Васић Милоје: *Камено оруђе у Винчи* (Срп. књ. гласник за I V 1934, 42—46).

Wester Jos.: *Moment i razvoji Ljubljane od 1787—1822* (Kronika 1, 1934, 23—24).

Вешовић Др. Р.: *О слави и прослављању крсног имена* (Нови источник 11, 1934, 331—335). — *Како су пошала и развила се црногорска племена* (Просвета 3, 1934, 57—62). — *Племе Васојевићи* (Гласник југ. проф. др. XV/9, 1935, 789—797).

Vidaković Marko: *Neolitska naselja u kompleksu urbanističke nauke* (Arhitektura 3, 1934, 37—40).

Винавер Станислав: *Шабац и његова традиција*. Шабац 1935, 8^o, 14. (Библиотека Народ. универзитета шабачке народне књижнице и читаонице књ. 5).

Вјеровање о риби (Рибарски лист 7, 1934, 76).

Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu za etnografiju, antropologiju i prehistoriju. Urednik Ivo T. Franić. Књига прва. Svezak 1 i 2.

Влаховић Вл.: *Еџика Марка Миљанова* (Хришћ. мисао 7, 1935, 7—9). — *Неколико народних обичаја* (Гласник Етн. музеја у Београду X, 1935, 118—123).

Влаховић Митар: *Женска ношња у Васојевићима* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 70—89). — *Гусле и јуначке пјесме у Јужној Србији* (Ib. X, 1935, 100—107). — *Ујушћива за прикуљвање грађе о нар. пјесмама*, Београд, 1935 (у друштву са А. Шмаусом).

Влачић Лјубо: *Izveštaj rimokatoličkog sveštenika Devića o stanju u Bosni u prvoj polovini XIX v.* (Магазин Сјев. Далмације, 1934, 80—84).
Вранјеш Р.: *Blagoslov jela* (Обитељ 16, 1935, 309)

Вукановић Татомир: *Ђаволи у веровању код Црногораца. — Средство проишву рђава сна. — Веровање у други свет* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 126—127, 127—128).

Вукмановић Јован: *О божјим обичајима у Башињанима* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 123—126). — *Вјерски и друштвени обичаји у Црмници* (Записи XIV/2, 1935, 92—100).

Вуксан Д.: *Један умир у доба владике Рада. — Два умира Црногораца и Примораца* (Зетски гласник 27/V и 4/VII 1934).

Вукчевић Мило: *Ђурђева Јерина у традицији и науци* Вршац, 1934, 8^о, 74.

Вукчевић Радоје: *Кад постоји кућна заједница* (Архив за правне и друштв. науке XLVIII, 1935, 91—104).

Vurnik Dr. Stanko: *Belokranjica* (Etnolog 1935, VIII, 91—95).

Gabršček Andrej: *Goriški Slovenci*. Narodne, kulturne, političke in gospodarske crtice. Knjiga II. Od leta 1901—1924. Ljubljana, 8^о, 632.

Gavazzi Dr. M.: *Londonski kongres etnologa i antropologa* (Hrvatska smotra 10, 1933, 366—371). — *Seljačka zadružna obitelj kao činjenica i kao problem* (Napredak — kalendar, 1935, 88—94).

Galince Franjo: *Ezopova basna u hrvatskoj kajkavskoj književnosti XVII i XVIII stoljeća* (Zb. za nar. život i običaje XXX/1, 1935, 32—46).

Gaspari Maksim: *Drobtine k našem narodopisju* (Razori 4, 1934, 98—100). — *Nekaj o naših kmečkih skrinjah* (Ib. 118—120).

G. B.: *Za čuvanje našeg nacionalnog blaga* (Javnost 41, 1935, 1019).

Geršić Antun: *Razvitak zanatstva u Slavonskom Brodu* (Zanatska izložba u Slav. Brodu 1934, 22—34).

Гласник Етнографског музеја у Београду. Уредник Боривоје Дробњаковић, књ. X, 1935, 1—166.

Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник Владислав Скарић, XLVI. 1934. Свеска за историју и етнографију Сарајево. 8^о, 207 + XVII. table. — Ib. и XLVII. 1935. 8^о, 146 + XIV table.

Гласник Скопског научног друштва. Уредник Др. Радослав Грујић. Књига XIII. Одељење друштвених наука. Скопље, 1934, 4^о, 245. — Ib. XIV, 8, 1935. str. 268.

Глумац Др. Васо: *Бања Јука* (Гласн. Проф. др. 10—12, 1934, 878—891).

Горупић Стјепан: *Naša prezimena* (kalend. Danica 1934, 109—111).

Грички кроничар: *„Bogečko groblje“ i druga stara groblja u Zagrebu* (Kulisa 21, 1934, 98—19).

Грујић Даринка: *Наше народне шаре примењене на модерним сиварима* (Домаћица 2, 1934, 5—9).

Грујун Рад. М.: *Лична власћелинства српских црквених прејостава* у XIV и XV в. (Гласн. Скоп. науч. др. XIII, 1934, 47—68).

Gušić Dr. Branimir: *Geneza i elementi mljetske seoske kuće* (Gradevinski vjesnik 11, 1934, 162—167).

Дабиновић А. С.: *Посџанак и развијтак бокељске морнарице* (Нова Европа 4—5, 1934, 157—161).

Дероко Александар: *Народно неимарство* (Гласн. Скоп. науч. др. XIII, 1934, 185—188).

Десница Др. Урош: *Југословенство као народност* (Магазин Сјев. Далмације 1934, 127—135).

Димитријевић Хаџи-Годор.: *Врањске пословице*. I део. Из збирке коју је откупила Краљевска академија наука Београд. 1935, 8^о, 192.

Динић Мих.: *Подаци о мегдану Срба у XVI и XVII веку* (Југослов. истор. часопис 1—2, 1935, 199—200).

Dk: *Iz predratnog Karlovca. Ivanjski krijes* (Nova Danica 1, 1934, 3). — *Poklade u Karlovcu* (Ib. стр. 4).

Dostalova Vera: *Ljubljana v slovenski povesti* (Kronika 3, 1935, 41—47).

Draganić Dr. Krunoslav: *Pregledna karta katoličke crkve u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo 1934. — *Propast župe Vodičeva* (Napredak 9—10, 1934, 106—110). — *Donja Hercegovina prije 300 godina* (kalend. Napredak 1935, 135—141).

Drljić Rastko: *Izveštaj fra Martina Nedića o stanju raje u Bosni 1858 g.* (kalend. Napredak 1935, 228—231).

Дробњаковић др. Боровио: *Саобраћај на Дрини* (Посебна издања Географ. др. у Б. 15, 1934, 1—72). — *Риболов на Дрини* (Посебна издања Етнограф. муз. у Б. 4, 1934, 1—56). — *Библиографија радова наших етнолога* (Гласник Етнограф. муз. у Б. IX, 1934, 118—122). — *Етнографски музеј у Београду* у 1934 (Ib. 128—132). — *О научном раду Етнографског музеја у Београду* (Ib. X, 129—155). — *Етнографски музеј у Београду у 1935* (Ib. 161—164). — *Упутства за прикупљање грађе о риболову*. Београд 1935, (1—16).

Dujmušić Dr. J.: *Hrvatska imena mjeseci* (Mladi Radiša 9, 1934, 69).

Ђаковић Сретен А.: *Версије по изговору и напеву даруварском*. Издаје — — учитељ у Дарувару, Ср. Карловци 1935, 12^о IV : 18.

Ђокић Др. Јован: *Кроз насеља североисточне Србије и суседних крајева*. Београд 1934, 8^о, VII + 402 + 56.

Ђонових Никола: *Рад и карактер Црногораца*. Београд, 1935, 8^о, VIII + 238.

Ђорђевић Вера: *О свашовској погачи у околини Скокља* (Гласник Етнограф. муз. IX, 1924, 58—63). — *Гроб „краљеве кћери“ у Скокљу* (Јужни преглед 11—12, 1934, 453—457).

Ђорђевић Предраг: *Просвјетне и културне прилике Лесковца од почешка XIX века до данас* (Лесковац јуче и данас, 31—38).

Ђорђевић Тихомир Р.: *Наши народни животи*, књ. IX и X. Београд 1934 и 1935, 168; 159. — *Сјогодишњица Српских новина* (Срп. књ. гл. 16-I-1934, 105—108). — *Коса и девојка* (Кпј. sever 3—4, 1935, 108—110). — *Узда и бич од змија* (Јужни преглед 10, 1935, 360—361). — *Зле очи у веровању муслимана у Охриду* (Гласн. Етн. муз. у Б., IX, 1934, 1—30). — *Црна чоха кроја каурскога* (Ib. X, 1—3).

Елезовић Глиша: *Речник косовско-мешохијског дијалекта*. Свеска друга. Од — —. Српски дијалектолошки зборник, књ. VI. Београд, 1935. 8°, 587.

Enrilch Dr. Zambert: *Magija primitivnih narodov* (Bogoslovni vestnik, 1, 1934, 34—49).

Ердељановић Др. Јован: *Старина и значај племенских предања у Срба* (Летопис Матице Српске, књ. 340, 1934, 1—12).

Esih Dr. Ivan: *Bosna u svijetlu poljskog putopisca* (Napredak, Sarajevo 3—4, 1934, 32—35). — *Moravski Hrvati* (Ib. 11—12, 134, 138—140).

Etnolog. Glasnik Etnografskega muzeja v Ljubljani. Redaktor Dr. N. Županić. Knj. VII. Ljubljana 1934. 8°, 236.

Живојиновић Св. М.: *Пива, сировина за шпољњење воска* (Југослов. пчеларство 10, 1934, 302—304),

Žic Nikola: *O robovima kod starih Hrvata* (Obitelj 46, 1934, 888—889) *Gospodarsko stanje Novoga i Vinodola u vrijeme Napolenova pada* (Gospodarski kalendar 1935, 63—68).

Županić Dr. Niko: *Ka problemu tumačenja imena koruške prestonice Celovca* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1936, 11—17). — *O rasni estetike ljudstva pri jugoslovenih* (Etnolog VIII, 1935, 62—81).

Zaplata Rudolf: *Trapisti kod Banje Luke* (Glasnik prof. društva 10—12, 1934, 911—918). — *Postanak njemačkih naseobina kod Banje Luke* (Ib. 918—922). — *Trgovačke veze Bosne i Hercegovine sa Dalmacijom 1851 g.* (Jadranska straža 10, 1934, 412—414). — *Katolici u trebinskoj diecezi 1872 g.* (Croatia sacra 7, 1934, 99—111). — *Poljoprivreda u Bosni i Hercegovini za turske vlade* (Gospodarski list 8, 1934, 120—121).

Zbirka jugoslovenskih ornamenata sv. VI. Uredili Dr. Božidar Širola i Zdenka Sertić. Izd. Etnogr. muzeja u Zagrebu. Zagreb 1934, folio, 8+4 table.

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. Na svijet izdaje Jug. akademija znanosti i umjetnosti. Knj. XXIX, 2, 1934; — XXX, 1 1935. Urednik Dr. D. Boranić. Zagreb.

Зега Никола: *О сувачама у Банашу* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 116—117).

Ziegloserova Ana: *Alka* (Jugoslavija 7, 1934, 208—210).

Značenje uskršnjih jaja (Danica 131, 1934, 4).

Zupan A: *Kako popisuje Valvasor čebelarstvo v l. 1689* (Slovenski čebelar 5—6, 1934, 95—97).

Иванић Др. Стеван: *Кућа на селу* (Гласн. Центр. хиг. завода XVII-4, 1934, 145—156).

Ivachnjuk A.: *Ukrajina i Ukrajinci* (Omladina 1, 1935, 10—14).

Izrael Majo: *Naši običaji prije Pesaha* (Haaiv 8, 1935, 218—219).

Ilešić Svetozar: *Vasi na Ljubljanskem Polju in njegovem obrobju* (Geograf. vestnik 1—4, 1934, 88—102).

Илић Мих. Ник.: *Солун—Рсова* (Путовање по јужнословенским земљама у XIX в., 1934, 134—142).

Institut za glazbenu folkloru u Ljubljani — Osnivanje (Čirilometodski glasnik 11—12, 1934, 122).

Jakšić Ante: *Život u šokačkom selu u Bačkoj* (Obitelj 25, 1935, 472—473).

Janković Bratislav: *Slava* (Razori 4, 1934, 118—120).

Јанковић Даница: *Народне игре нишавских села* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 90—93).

Јанковић Љубица С. — Јанковић Даница С. *Народне игре*. Књ. I. Београд 1934, 8^о, 142.

Јаруџић Милан: *Из прошлости Like* (Lički kalendar 1934, 116—119).

Јеж Јанко: *Југословени у Мађарској* (Народна одбрана 29, 1934, 457—458). — *Рабски Словенци и градишчански Хрваџи у Мађарској* (Ib. 31, 491—492). — *Барања* (Ib. 32, 505—506).

Јов. В.: *Из историје колонизације Јужне Србије крајем прошлог века* (Јужни задругар 81—82, 1934, 5—6).

Јовановић Јов. Д.: *Кључки срез као изузећан крај Тимочке крајине*. Неготин. 1934.

Јовичић Душан: *Санџак заборављен* (Јужни задругар 124—125, 1934, 3—5).

Јоксимовић Ђукан: *Бихор и Доњи Колашин*. Прилеп 1934. 8^о, 58.

Јукић Ф.: *Путовање из Дубровника преко Херцеговине у Фојницу* (Путовање по јужнослов. земљама у XIX в. 1934, 80—88).

Јуришић Др. Блаж: *Naši rodbinski nazivi* (Omladina 3, 1934, 96—98).

Јурјевић Петар: *Kako su živjeli naši seljački predci* (Narodni predak 1934).

Каић Анделка: *Narodna nošnja u Livanjskom Polju* (Hrvatski radiša 12, 1934, 145—146). — *Igra prstenka* (Obitelj 15, 1934, 288). — *Purke* (Ib. 19, 365). — *Tura, Pošarovac i Komin* (Ib. 16, 308) *Tikva; Ajto — da'to* (Ib. 342).

Капер Сигфрид: *По нашем Подунављу*. I део. С немачког Ђорђе Стратимировић. Београд 1935. 8^о, VIII + 143 (Етнолошка књижница књ. 2).

Карбус Владимир: *Kamnogoriški kovači in kovačnice* (Naša pošta 5, 1934, 10—12).

Карановић Милан: *Босанска Крајина* (Гласн. Проф. др. 10—12, 1934, 868—877). — *Проблем Кулина бана*. Са 7 слика на једној табели. Сарајево 1935. 8^о, 31 (Новости из Босанско-херцеговачког музеја № 12).

Караџић Вук Стеф.: *Српске народне приповећке*. Треће државно издање. Београд. 1935. 8^о, XII + 371. — *Српски рјечник исјумачен немачкијем и латинским речима* (Lexicon Serbico-germanico-latinum). Скупио га и на свијет издао — Четврто државно издање. Београд. 1935. 8^оXLII + 880.

Карловшек Јоже: *Slovenski ornament*. Zgodovinski razvoj. Ljubljana. 1935. 4^о, 128.

Квасница: *Благосести код старих Словена пчелара* (Југословенско пчеларство 3, 1934, 92—93). — *Uskrs prirode kod staroslovenskih pčelara* (Ib. 4, 120—121). — *Медобрање старословенских пчелара* (Ib. 8, 249—250). — *Božić kod staroslovenskih pčelara* (Ib. 12, 381—382).

Kelemina J.: *Staroslovenske pravde* (Glasn. muzej. društva za Sloveniju XVI (1 2, 1935, 34—60)

Кемура А.: *Међу муслиманима гдје још нису искоријењени закони крвне освете* (Гајрет 11, 1935, 191—193).

Клаић Вјекослав: *Sajmovi u starom Zagrebu* (Млади радиша 7, 1935, 55).
Ковачевић Предраг: *Посџанак и развијтак бокелске морнарице* (Нова Европа 4—5, 1934, 165—167).

Ковачевић Томо: *Današnji Brod* (Zanatska izložba u Slavon. Brodu 1934, 47—64).

- Ковић Др. Немања: *Народне ђразноверице у сѣочарсѣву* (Здравствени покрет 16, 1934, 11).
- Којић Драгутин: *Архитекѣура нашег села* (Технички лист 7—8, 1935, 106—108).
- Кокић Мил.: *Трагови Миѣрина кулѣа у Јужној Србији* (Јужни преглед 3, 1934, 121—130).
- Konstantinović B.: *Zur Demographie der Balkan-slaven* (Revue inter. d. etud. balkaniques (1, 1934, 263—268).
- Koppers Dr. W.: *Etnologija i prehistorija* (Hrvatska prosveta 1, 1934, 17—20).
- Косић Мирко: *Увод у оѣшту социологију* Нови Сад, 1934, 8°, 242.
- Костић Д.: *Усмена хроника народа* (Народна одбрана 21, 1935, 339—340). — *Име Београда* (Наш језик 7, 1934, 213—214).
- Kocbek Fran — Šašelj Ivan: *Slovenski pregovori, reki in prilike*. S predgovorom dr. Veselina Čajkanovića. Celje 1934, 8° 252 (Mohorjeva knjižnica 72).
- Košak Vera: *Krplje. Hodaljke za snijeg* (sa 30 slika u tekstu). Zagreb. 1934. 8°, 32+1 (Etnološka knjižnica 21).
- Krajač Dr. Ivan: *Mirila* (Zbor. za nar. život i obiċaje XXIX/2, 1934, 161—168).
- Kreševljaković Hamdija: *Banja Luka u XVI i XVII stoleću* (Glasn. Prof. dr. 10—12, 1934, 891—902). — *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini 1463—1878* (Zbor. sa nar. život i obiċaje XXX/1, 55—178). — *Cazin i okolina*. Sarajevo 1935.
- Кривокапић Душан: *Чиме се све човек може замениѣти* (Јужни преглед 11—12, 1934, 450—453).
- Križanić Kamilo: *Naša narodna ornamentika* (Omladina 6, 1934, 92—93). — *Narodni stil u gradnji seoskih kuća* (Ib. 7, 109—110).
- Krstić Augustin: *Pogreb na kolima ili saonicama* (Hrvatska straža 18-XI-1934).
- Kulier A. H.: *Čime su se naši stari kleli* (Napredak 3-4, 1934, 32). — *Čuvajmo stare dobre obiċaje* (Ib. 33-34). — *Narodna imena* (Ib. 9, 1935, 109—110). — *Naša narodna prezimena* (Ib. 10, 1935, 122—123).
- Купусаревић Исидор: *Ковин до краја XVII века*. Ковин, 1935. 8°, 22.
- Kuret Niko: *Naše jasllice* (Mladica 12, 1935, 468—470).
- Kušan Dr. Vjekoslav: *Zdravstvene prilike starog Sarajeva*. Beograd. 1934. 8°, 86. (Bibliot. Centr. hig. zavoda, 16).
- Kušar M.: *Narodno blago*. Split, 1935. 4°, 219.
- Lahner J.: *Zagreb prije 153 god.* (Obitelj, 1934, 343).
- Лацковић Д.: *Миѣровдан* (Сељанка 4, 1934, 12—13).
- Lević Baja: *Grkokatolici u Makedoniji* (Spomenica grkokatolika križevaċke biskupije 1934, 379—381).
- Lilge K.: *Zo statistiky staropazovskych Slowakow* (Naš život 2, 1935, 85—89).
- Лубурић Андреја: *Орловићи и њихова улога у црногорском бадњем вечеру 1710*. Београд 1934, 8°, 64.
- Lukovec Pero: *Zvezdari* (Evolucija 1—2, 1934, 73—76). — *Oko dvaју obiċaja podravske skupine gradišċanskih Hrvata* (Evolucija, 3, 1934, 222—223).
- Лутовац Др. Милисав: *La Metohija. Etude de Géographie humaine*. Paris. 1935. 8°. 100+5 (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, XIV). — *Србљаци у Горњем Полимљу* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 108—115).

Магацин Сјеверне Далмације 1934 (уредио Владан Десница. Сплит, 1934. 8^о, 160).

Магарашевић Борђе: *Путовање по Србији у 1827 год.* (Путовање по јужнослов. земљама у XIX в. 1934, 23—79).

Mayer Dr. Antun: *Staroilirske studije* (Nastavni vjesnik 1—2, 1934, 37—51).

Максимовић Свет.: *Оборавање села Чумића* (Венац XX 3, 1934, 213—215).

Maldini Rudolf: *Ribe i rakovi u narodnom vjerovanju* (Ribarski list 1—2, 1934, 11—14). — *Ribe i rakovi u kršćanskom narodnom vjerovanju* (Ib. 5, 1934, 45—46). — *Još nešto o gatanju i vraćanju po ribama* (Ib. 6—8, 1935, 46—47). — *Narodni nazivi riba* (Ib. 10, 1935, 79—80; 11, 91—92). — *Narodno zdravlje i narodno vjerovanje* (Nova Danica 15, 1935, 13). — *Ima li životinja koje se ne smiju ubiti* (Ib. 15, 1934, 16). — *Kunstvo u katolika u Bosni* (Ib. 17, 1934, 7). — *Svadbeni običaji u zagrebačkoj okolini* (Ib. 25, 1936). — *Narodno vraćanje po životinjama i bilinama o ljubavi i udaji—ženidbi* (Danica 121, 1934, 6). — *Uskrсни народни обичаји у Славонији* (Danica 131, 1934, 4).

Малеш Др. Бранимир: *О Динарцима свейле комплексије* (Гласник Центр. хиг. завода XVII/4, 1934, 136—144). — *Rase i krvne grupe* (Идеје, 1, 1934, 7).

Манојловић Коста: *Свадебни обичаји у Дебру и Жуји* (Гласник Етн. муз. у Б. 1935, 62—77).

Марјановић Др. Чед.: *Крушевац*. Београд 1934. 8^о, 80.

Марчић Луцијан: *Украси на pročелу кућа у Равним Кошарима и Буковици* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 102—104).

Matasović Antun: *Hrvatske muške seljačke rukotvorine* (kalend. Danica 1934, 102—104).

Matić T.: *Izvjestaj austrijskoga političkoga emisara o Dubrovniku i njegovu balkanskom zaleđu iz god. 1805* (Starine 37, 1934, 176—188).

Matošić Josip: *Hrvatski narodni običaji* (Danica 16, 1935, 5). — *Martinje u hrvatskim krajevima* (Ib. 19, 1935, 8).

Macan T.: *Zagonetka* (Zbor. za nar. život i običaje XXX 1 — 1935, 239—241).

M. G.: *Hrvati u Moravskoj* (Obitelj 38, 1934, 722).

Mesesnel Dr. France: *Ohrid*. Varoš i jesero. Starine. Okolina. Sa 44 sl. i 2 nacрта. Skoplje 1934. 12^о, 88.

Messner-Sporčić Dr. Ante: *Kolonija hrvatskih plemića u Banatu* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 233—237).

Mikasović Drago: *Naši ribari u prošlom vijeku* (kalendar Naš morнар 1934, 113—115).

Mikac Jakov: *Vjerovanja* (Zbor. za nar. život i običaje XXIV/2. 1934, 195—200).

Miklavžina Gabriela: *Vraže s koroškega* (Razori 4, 1934. 120—121).

Милаковић Бранко: *Библиографија за 1933 г.* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 110—118). — *Библиографија о народној поезији за 1933 г.* (Прил. проуч. нар. п. I/2, 285—288). — *Библиографија о народној поезији за 1934* (Ib II/2) 278—288). — *Библиографија о народној поезији за 1935* (Ib. III/2).

Milić Dr. Ivo: *Starorinski i južnoslovenski dom* (Književni sever 3—4, 1934, 103—107).

Миловановић Свет. Д.: *По равном Банаџу. Лешојис села и школа ковачичког среза*. Београд 1935, 8^о, 136.

Милосављевић Светолик Р.: *Свети Сава у народним причама*. Приредо — Београд. 1935. 8^о; 32.

Milošević A.: *Trgovina Kotorana po moru i po suhu* (kalen. Naš mornar 1935, 34—39).

Milutinović: *Slovaci i Srbi po Vojvodini* (Naš život, 3—4, 1934, 133—136).

Миралем Едхем: *Расна снага југословенских Муслимана*. Београд 1934. 8^о, 70.

Мишевић Љубо: *Провлачење испод бадњака* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 105).

Мишић Божидар: *Из народног пчеларства* (Југослов. пчеларство 10, 1934, 318—320).

Mortidija T.: *Hrvati u Grčkoj* (Obitelj 4, 1934, 65).

Мрђеновић Љуб.: *Пчеларство код класичних народа* (Пчелар 10, 1935, 301—305).

Nametak Alija: *Malisori* (Napredak 3—4, 1934, 44—45). — *Hipokristica od ličnih muslimanskih imena u Podgorici* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 238—240).

Narodna ornamentika (Razori 4, 1934).

Narodno веровање и наука (Извештај Сред. тех. школе Нови Сад, 1934/35, 3—8).

Naš ribolov u XVII vijeku (Ribarski list 6, 1934, 62).

Недељковић Др. Душан: *Горњореканска етнопсихолошка група* (Гласн. Скоп. науч. др. XIII, 1934, 83—129). — *Горња Река и Малешево* (Жандармериски календар 1934, 129—137).

Neki običaji i društvenost u Slavon. Brodu (Zanatska izložba u Slav. Brodu 1934, 65—68).

Nekoji uskršnji običaji u zapadnoj Istri (Mali Istranin 7, 1934, 98—99).

Niedzielszki F.: *Život i običaji bosanskih muslimana* (Hrvatska smotra 10 i 11—12, 1934, 382—386, 436—442).

Николајевић Димитрије: *Путовање по Србију 1808 г.* (Путовање по јужнослов. замљама у XIX в. 1934, 1—22).

Николић Влад.: *Прилози и фолклорне белешке* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 106—107). — *Из живописа наше цркве под Турцима* (Преглед цркве епарх. нишке 6—7, 1934, 210—218).

Novak Vilko: *Slovenci na Madžarskom* (Vodnikova pratika 1935, 52—53).

Pavičević Mićun: *Narodne igre u Crnoj Gori* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 91—118). — *Narodna poređenja* (Ib. XXX/1, 1935, 233—238). — *Crnogorci u pričama i anegdotama* (Etnolog VII, 1934), — *Црногорци у причама и анегдотама*. Београд, 1935. 8^о, 128.

Pavičić Stjepan: *Naseljavanje Like* (Lički kalendar 1934, 67—93).

Павловић Др. Миљивоје: *О велешком говору* (Гласн. Скоп. науч. др. XIII, 1934, 141—157).

Pantelić Lazar: *Ribolov okoline Trstenika* (Ribarski vjesnik 9—10, 1935, 230—234).

Пасковић Франо: *Пољопривреда Боке Которске* (Нова Европа 4—5, 1934, 175—182).

Perić Dr. Jelka: *Ribarstvo u Dalmaciji* (Zbor. za nar. život i običaje XXXIX/2, 1934, 119—147).

Перовић Јован: *Вид Вулевић Вукасовић* (календ. Вардар 1935, 109—113).

Перојевић Марко: *Trogirska žena u srednjem vijeku* (kalendar Napredak 1935, 33—41).

Петковић Живко: *Неки преисториски црпшежи и најстарија балканска писмена*. Београд, 1934, 8°, 43.

Петковић С.: *Тумачење народних обичаја и народне поезије*. Н Сад 1935, 8°, 61.

Петровић: *Приношење жртве у нашем народу* (Недеља 379, 1934, 16—17).

Петровић Др. Александар: III. *Мале Гчелице*. — Турбелкулоза — Народна медицина. — IV. *Спуденица*. — Исхрана сељака. Економско стање. — Лична хигијена. — О религиозном осећању (Зборник здравствених проучавања и испитивања села и народног живота. Београд, 1934, 8°, 112. — Библиотека Централног Хигијен. завода, 15.) — *Раковица*. Социјално-здравствене и хигијенске прилике (Збор. здрав. проучавање. V. Београд 1935, 8°, 144). — *Мерење мужева код наших Цигана* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 105).

Петровић Др. Александар—Иванић Стев.: *Распоред радног времена у једној сеоској породици у Рушњу 2) Привреда и издржавање једне сеоске породице* (Збор. здрав. проучавање и испитивање села и народног живота. Београд 1934, 8°, 43. — Библиотека Центр хигиј. завода 14).

Петровић Др. Александар и Симић Светозар: *О вери наших Цигана* (Живот и рад 117, 1934, 792—794). — *Крађа код Цигана* (Полиција 1, 1934, 65—68). — *О браћу код наших Цигана* (Ib. 7—8, 1934, 383—387).

Петровић Драг.: *Справљање угља у Јужној Србији* (Шумарски лист 8, 1934, 377—392).

Petrović Dr. Leo: *Veljaci* (kalend. Napredak 1934, 179—189).

Петровић Петар Ж.: *Путовање по Јужнословенским земљама у XIX в.* уредио —. Београд, 1934, 8°, 153. — *Дивосин* (Живот и рад 109, 1934, 287—292). — *Етнографски музеј у Београду и његови посетиоци* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 156—160). — *Др. Сима Тројановић* (Ib. 165—166). — О певању народних песама уз окретање телсије (Прилози проучавању народне поезије I, 70—74). — Три народне песме из Срема (Ib. I 217—218). — Наш народни мотив о укројеној злој жени (Књижевни север, X, 196—201). — О народним песмама у Рудничком Поморављу. Београд 1935, 8°. Посебно изд. Етнографског Музеја у Београду, св. 5. — Ручна везачица (Југословенске народне новине, III, 362—363. — Круњача (Ib. IV, 267).

Петровић Светислав: *Филимарство у Пирошту* (Око наше Нишаве 1934, 71—78).

Pirnat Viktor: *Jugosloveni ob Adriji* (kalend. Naš mornar 1934, 41—48).

Поленаковић Харалампје: *Прилог библиографији Скопља*. Скопље 1935, 8°, 26.

Роџић М.: *Како су почетком 16 столјећа на отоку Krku казнјавали крађе* (Istina 3, 1934, 2—3.)

Поњавић Гвозден: *Сеоски обичаји о слави у Ужичком крају* (Нов живот 4—5, 1934, 58—60).

Поповић Др. Душан Ј.: *Београд пре 200 година*. 1935, 8°, 220.

Поповић Др. Љуб.: *Животи шравничких сељака* (Срп. књ. гласник XLIII/2, 1934, 109—125).

Поповић Марко: *Две „сенџенице“* (Правни зборник 1—2, 1934, 44—51).

Popović Nikola M.: *Postoje li rase?* Beograd. 1935, 8°, 68.

Praunsberger Milan: *Nešto o starom hrvatskom oružju* (Narodna starina 28, 29; 1932, 1934; 130—132, 205—208).

Predavec Josip: *Se'o i seljaci*. Zagreb, 1934. 8°, 302.

Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. Излазе два пут годишње. Уредник Павле Поповић. Београд XIV 1934. 8°, 1—2. — lb. књ. XV, lb. XV, 1—2, 334.

Prca J.: *Кућна индустрија код муслимана* (Gajret 3, 1935, 48—49).

Протић Љубиша: *Поклисари* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 94—99).

Проучавање народног живота (Глас Матице Српске 14, 1934 108—109).

Прочка у Скопљу (Вардар за 22-II-1934).

Пурковић Миодраг: *Одломак о културним приликама пожаревачког краја у 19 в.* (Браничевски весник II/2, 1934, 63—78).

Путовање по јужнословенским земљама у XIX веку. Уредио Петар Ж. Петровић. Београд. 1934. 8°, IV + 153.

Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. Knj. 250. Razreda historisko-filološkoga 112. Zagreb. 1935. 8°, 239. — lb. Knj. 253. — 113, 8°, 242.

Radetić Ernest: *Istarski Vlah* (Mali Istranin 9—10, 1934, 146—151).

Радовић Босилјка: *Моравке, воденице на Морави* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 64—69).

Радуловић Илија: *Из народне медицине у ок. Крагујевца* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 85—93).

Рађеновић Петар: *Није до чекања* (Развитак 7—8, 1935, 258—266).

Раичевић Светозар: *Обичаји о Марџинцима у Јужној Србији* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 54—61).

Ramovš Fran: *Historična gramatika slovenskega jezika. VII Dialekti.* Ljubljana. 1935, 8°, XXXII + 204. — Izd. Znanstv. društv. za humanistične vede. Dela I, knj. 7.

Regally Vladimir: *Po Črni Gori in Durmitorju* (Vodnikova pratika 1935, 72—75).

Redenšek V.: *Ciganski jezik* (Nova Danica 2, 1934, 7). — *Cigani i njihovo podrijetlo* (lb. 9, 11). — *Religija Cigana* (lb. 10, 15). — *Ciganska tuka* (lb. 16, 11).

Ресулбеговић-Дефтардаревић Азис: *Град Вишеград и околина.* Илустровано са 14 слика и 2 цртежа. Сарајево. 1934. 8°, 78.

Rešetar M.: *Dubrovačka Turica* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 79—80).

Rkalo Mane: *Ličani u Novoj Gradiškoj i okolici* (Lički kalendar 1934, 161).

Rojeć Vlado: *Narodno blago* (Razori 7, 1934, 201—202).

Rotter-Progonski R.: *Bosansko-hercegovačke narodne igre* (Svijet XX/6 — 1935, 106). — *Tipovi kuća u Bosni i Hercegovini* (lb. XVIII/20, 396—397).

Ružičić Dr. Uroš: *Jedna naša „lijekaruša“ iz prošloga veka* (Medicinski pregled 12, 1934, 236—238).

Русић Бранислав: *Још нешто о ојасивању цркава, манастира и мртваца* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 95—99). — *Диховске валавице* (Ib. X, 1935, 78—84).

Szabo Đuro: *Iz prošlosti Daruvara i okolice* (Narod. starina 28, 1934, 79—98). — *Morović u Srijemu* (Glasn. biskupije bosanske i srijemske 17, 1934, 134—137).

Skok P.: *O bugarskom jeziku u svijetlosti balkanistike* (Južnoslovenski filolog 12, 1934, 73—146). — *Kozluk* (Revue inter. d. etudes balkaniques 1, 1934, 278—280). — *Sloveni na Mediteranu* (Javnost 17, 1935, 387—389).

Slovenska Krajina. Zbornik ob petindvajsetletnici oslobođenja. Uredil Vilko Novak. Maribor 1935, 8° 136 + XIII.

Sn. F.: *Imena Osijek i „Mursa“* (Danica 119, 1934, 4—5).

Sokolović Osman: *Tabački obrt pred okupaciju Sarajeva* (Novi behar 17—18, 1934, 246—247). — *Spor između tabaka i kazandžija* (Ib. 24, 1934, 379).

Соловјев А.: *Приватно-правни уговори XVI века из пољичке жује* (Архив за правне и друштвене науке 5, 1934, 318—415). — *Попис црногорских племена из године 1592* (Споменик LXXVIII, Други раз. 61, 1935, 1—11). — *Кажњавање неверне жене у црногорском и византијском праву* (Архив за правне и др. науке 1935 XLVII, 6, стр. 14). — *О живоју и раду Валіазара Божића*. Београд. 1935, 8°, 14 (Библиотека Народног универзитета народне књижнице и читаонице у Шапцу, бр. 14).

Софтић Смаил: *Муслиманске стјарине у Скопљу* (Извештај Велике медресе у Скопљу 1933/34, 56—98).

Spaho Fehim: *Narodni nazivi mjeseci* (kalend. Napredak za 1935, 42-45).

Српски етнографски зборник. Уредио Д-р Јован Ердѣљановић. Књ. LI. (Прво одељење насеља и порекло становништва, књ. 28, са 4 скице у тексту и са 22 фотографије у прилогу. Београд, 1935, 8°, XII + 712 + XII).

Станојевић Станоје: *Из наше прошлости I*, 1934. — *Посјанац српског народа* (Срп. Књиж. Гласник за 16-1-1934, 110—117).

Станчић Анђелија: *Усјешно народно лечење*. Београд, 1935, 8°, 174.

Stara i nova Banjaluka (Svijet XX/20, 1935, 384—385).

Стевановић Вој.: *Српске народне шаре*, Београд 1935, 12°, 25.

Stevanović Milutin: *Zadrugarstvo u starom veku* (Zadr. njiiva 11, 1935, 6—7).

Стевановић Павле: *Приповећка о човеку који се продао ђаволу*, Београд 1935, 8°, 52 + II.

Stjerčević Ivo: *Postanak i razvitak bokeljske mornarice* (Nova Evropa 4—5, 1934, 161—164).

Stojković Dr. Marijan: *Pojas* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 1). — *Sobna prašina, smeće, metla i smetlište* (Ib. XXX/1, 1935, 17—31). — *Staćilo, staćel, stacelo ili staćilo* (Ib. 50—54). — *Orko* (Narodna starina 29, 1934, 226—227). — *Bunjevačke narodne pripovijetke* (Bunjevačko kolo 1—2, 1935, 461—464).

Stošić Dr. Krsto: *Šibenička ljekaruša* (Glasnik — prilog Liječničkog vjesnika 7, 1934, 189—196). — *Pučanstvo Šibenika kroz stoljeća* (Hrvatska straža 93, 1935, 16)

Stočarstvo u Prokletijama (Gospodarski list 7, 1934, 104—105).
 Strohal Rudolf: *Popis pučanstva iz godine 1769 u zagrebačkoj gričkoj Gorici* (Zagreb 10, 1934, 312—317). — *Mošćenice* (Zbor za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 148—160). — *Vivodina* (Ib. XXX/1 1935, 211—226). — *Uz lujzinsku cestu*. Zagreb. 1935. 8°, 135.

Тановић Стеван: *Урок* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 31—45). — *Породични односи природених чланова породице* (Ib. X, 1935, 42—53). — *Манизам и анимизам* (Јужни преглед 6—7, 1934, 218—226).

Тарановски Теодор: *Балџазар Богшиш* (Архив за прав. и друштв. науке XXIX (XLVI, 1934, 449—455)

Tomérin S.: *Pečenje kruha na Badnjak. Talenje olova na Badnjak* (Napredak 11—12, 1934, 151).

Томовић Божидар: *Девојачко право на део при подели кућне земљице према обичајном праву у Црној Гори* (Правосуђе 7—8, 1955, 527—532)

Tontić Milorad: *Otmica devojaka u pravnoistoriskom pogledu* (Oplenc 2, 1934, 65—67).

Topali Ljerka: *Vazmenak — uskrсна vatra* (Omladina 7, 1934, 106°).
 Topić Murat: *Mustafa-pašina džamija u Skop'ju* (Novi behar 11—14, 1934, 198—200).

Тројановић Сима: *Психофизичко изражавање српског народа поглављиво без речи*. Са 30 слика. Срп. Етногр. зборник, књ. 41. Друго одељење. књ. 22. Београд 1935, 8°, 272. — *О реџни ребана* (Priroda 1934 1, 1—7).

Truhelka Dr Ćiro: *O porijeklu bosanskih muslimana* (Hrvatska smotra 7, 1934, 249—257). — *Sojenice u D. Dolini na Savi* (Ib. 4, 1935, 203—208).
 Тунгуз-Перовић Данило: *Црна Гора и Херцеговина*. Котор, 1935, 8° 89.

Ćurčić Vejsil: *Narodni vez u Bosni i Hercegovini* (kalend. Napredak 1935, 123—129). — *Kako su naši bogomilski pređi sjekli i prevozili svoje nadgrobne spomenike* (Napredak 3—4, 1934, 35—39). — *Med u narodnom ljekarstvu* (Ib. 11—12, 1934, 153—155). — *Suvaka* (Ib. 2, 1935, 20—21). — *Stope Đerđelez Alijina dorata na Debelom brdu kraj Sarajeva* (Ib. 3—4, 1935, 28—29). — *Oružje u narodnoj medicini* (Ib. 5, 1935, 53—58). — *Ribolov bučalom* (Ribarski list 7, 1934, 68—71). — *Gosvice* (Ib. 8, 1934, 79—83).

Ujević Mate: *Gradišćanski Hrvati*. Sa siikama (Jeronimska knjižn. 426, 1934, 8°, 95)

Урошевић Атанасије: *Католичка жупа Црна Гора у Јужној Србији* (Гласн. Скоп. науч. др. XIII, 1934, 159—170). — *О Вучиштрској Шали* (Јужни преглед 4, 1935, 167—170).

Урукало Др. Душан: *Поморство и поморци Морлачког канала* (Магацин сјев. Далмације 1934, 155—159).

Uskrs u hrvatskom Zagorju prije 50 i više godina (Danica 131, 1934, 3).

Ф.: *Рогошичке калајује* (Недеља 399, 1934, 13).

Fakin Anton: *Vraže* (Razori 7, 1933/34, 221—222).

Филиповић Др. Миленко: *Стари занати и еснафи у Велесу* (Гласн. Етн. муз. у Б. IX, 1934, 46—57). — *Деформисање лубање у Југославији* (Ib. X, 1935, 18—32). — *Из недавне прошлости Велеса* (Гласн. Скоп.

науч. др. XIII, 1934, 831—157). — *Етнографски музеј у Београду и његов рад* (Срп. књ. гласн. за 16 IV 1934, 613—615). — *Етнологијски прилози Fra Augustina Kristića* (Pregled 124, 1934, 241—244). — *Како живе Индијанци у Америци* (Недеља 376, 1934, 12—13). — *Предања о Грцима* (Etnolog 1934). — *Северна велешка села* (Срп. етн. зборник, књ. 41. Прво одељење књ. 28, 489—573). — *Неимари цркве св. Богородице у Скопљу. Прошлости рода зграфских у Велесу* (Споменица срп.-прав. саборног храма св. Богородице у Скопљу. 1935, 299—314). — *Емин-ага и хор Али-бег* (Јужни преглед, 1935, 8°, 69—75). — *Varošica Olovo sa okolinom* (Р. о. из „Франјевачког Вјесника“). Београд 1934, 8°, 44. — „*Лейоџис*“ *манастира св. Арханђела у Чичеву* (Јужни преглед 1934, 303—311).

Ficus: *Cigani o Ciganima* (Turistički lloyd 13, 1934, 26—27).

F. K.: *Smola za žvakanje* (Priroda 9, 1935, 284—285).

Flögel Rikard: *Načela hrvatskog zakona o kućnoj zadrugi* (Omladina 4, 1935/36, 131—135).

Fra Ante: *Kod Majke Božje u Bosni u Rami* (Gospa od zdravlja 9, 1934, 105—107).

Franić Ivo: *Narodni obredi i običaji uz prvo oranje i sijanje u srezu Slavonско-požeškom* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 133—141).

Franolić Dr. Vladimir: *Seljačka svojina i seljačko nasljedno pravo* (Мјесећник 3—4, 1934, 119—142).

Haag Rudolf: *Mundartliche Sprachproben aus der Umgebung von Pančevo* (Volkswort, 12, 1935, 202—206).

Hadžijahić Muhamed: *Bilješka o fesu* (Novi behar 5—6, 1935, 69).

Heneberg Većeslav: *Lički gradovi prošlih stoljeća* (Lički kalendar 1934, 94—108).

Horvat Dr. Rudolf: *Prihodi službenika iz 16 stoljeća* (Obitelj 9, 1934, 164). — *Kako je postalo selo Lojnica* (Ib. 16, 1934, 308). — *Prošlost Đurđevca* (Ib. 26, 1934, 490). — *Koprivnički orguljaši u 18 vijeku* (Sv. Cecilija 2, 1934, 50—52). — *Povijest slavonskih sela* (kalend. Hrvatski zadrugar 1935, 57—62). — *Prilozi za povijest hrvatske trgovine* (kalend. Gospine krunice 1935, 47—49).

Capidan Th.: *Le jeu aux osselets chez les Roumains, les Slaves et les Albanais* (Revue inter. d. etudes balkaniques 1, 1934, 210—231).

Cirivini Dr. Ante: *Gorski Kotor*. Dio I. Sv. I, II. Zagreb. 1935. 8°, 1—51; 51—98.

Chromeček: *Gospodarske prilike u Lici* (Lički kalendar 1934, 30—35).

Cvetko Ciril: *Prleško gostovanje*. (Razori 4, 1934, 109—112).

Чајкановић Веселин: *Босиљак* (Гласн. Етн. муз. у Б. X, 1935, 4—10).

Џајковач Др. Sigismund: *Seljačka kućna zadruga u Slavonскоj Posavini* (Еволуција 1—2; 3, 1934, 59—73, 155—164).

Чиплић Богдан: *Пейшар Косић* (Гласн. Етногр. муз у Б. IX, 1934 127).

Švara Dr. Danilo: *Zašto ne pišemo folklor* (Zvuk 6, 1935, 231—232).

Scheligo Irma: *O narodni umetnosti* (Razori 3, 1935/36, 95—96).

Šeringer Branko: *Crtice iz starog Zagreba* (Zagreb 4, 1934, 107—111).

Šehić Husein: *Omer paša i Krajišnici* (Novi behar 11—13, 1934, 176).

Šimčik Antun: *Zlatni Prag u tradicijama jugoslovenskih muslimana* (Zbor za nar. život i običaje XXI/2, 1934, 69—78). — *Donje* (Ib. XXX/1,

1935, 244). — *Derbeder i poderbederiti se* (Napredak 3—4, 1934, 41—42). — *Najstarija obrada, pučka predaja i historijska podloga „Lopudske sirotice“* (Nastavni vjesnik 3—5, 1934/35, 119—127).

Široša Dr. Božidar: *Artur Hazelins* (Hrvatska revija 2, 1934, 88—89).

Škarpa Franjo: *Raboš u Dalmaciji* (Zbor. za nar. život i običaje XXIX/2, 1934, 169—183).

Schneeweis Dr. Edmund: *Grundriss des Volksglaubens und Volksbrauchs der serbokroaten*. Celje, 1935, 8°, 267. — *Fremde Beeinflussungen im Brauchtum der Serbokroaten* (Revue unter. d. etudes balkaniques 1, 1934, 172—179).

Šovakov Stipan: *Ženidba* (Evolucija 3, 1934, 168—170).

Šokčić Joso: *Subotica pre i posle oslobodjenja*. Subotica, 1934, 8°, 432+21. — *Prezimena starih Bunjevaca* (Bunjevačko kolo 10, 1934, 414—415).

Schultz Dr. J.: *Bei den bosnischen Moslims* (Jugoslavija 9, 1934, 276—280).

Штаудингер Рихард: *Албум слика старе керамике из Београда*. Београд 1934. [У Народној библиотеци].

Бранко Милаковић

Библиографија радова наших етнолога¹⁾

VI Д-р Боривоје М. Дробњаковић²⁾

1. Књиге, расправе, чланци и прилози

Нова област у Антропологији. Од Ж. Сиона. Превод с француског [Гласник Географског друштва у Београду 5 (1920), 275—287].

Варошице у Јасеници [Гласник Географског друштва у Београду 6 (1921), 140—153] — Приказ у *Bibliographie géographique* за 1920/21 г.

Балканско пољоустрво и јужнословенске земље. Књига прва. Основе антропологије. Од Јована Цвијића. Превод с француског. Београд, 1922. Стр. XIV + 418 са 49 карата и скица у тексту и са 7 карата и 54 фотографије изван текста. Исто и латиницом. Загреб, 1922.

Јасеница, докторска теза (Етнографски зборник Српске краљ. академије XXV, Насеља 13. Београд, 1923. Стр. 191—367 + 397—435). — Прикази у Српском књижевном гласнику за 1 мај 1923 г.; у Новом животу XIV, св. 2; у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор VI, св. 1 и у *Bibliographie géographique* за 1923 г.

Посјанак насеља и порекло сјановништва у Смедеревском Подунављу (Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу поводом тридесетогодишнице научног рада од пријатеља и сарадника. Београд, 1924. Стр. 505—516). — Приказ у *Bibliographie géographique* XXXIV (1924) и у Гласнику Географског друштва у Београду 10 (1924).

¹⁾ Види Гласник Етнографског музеја у Београду IX, 119.

²⁾ Г. Д-р Боривоје Дробњаковић, директор Етнографског музеја у Београду, рођен је 4/17 августа 1880 г. у Крагујевцу. Отац му, Милош, војни чиновник, пореклом је из с. Грабовника код Ариља, где су његови стари у другој половини 19 века дошли из Трудова, а у Трудово из Дробњака. Мати му, Катарина, рођена Чоловић, је из Ивањнице, где је њен отац, око 1840 г., пребегло из Љепоевића код Нове Вароши. — Основну школу и гимназију учио је у Крагујевцу и 1909 положио испит зрелости. Универзитет је учио у Београду од 1909 до 1913, када је положио дипломски испит (Антропологија, Етнологија и Етнографија, Археологија и Народна историја). Године 1921 положио је професорски а 1923 докторски испит на универзитету у Београду. — За привременог предметног учитеља Прве мушке гимназији у Крагујевцу постављен 19 августа (1 септ.) 1913 а 29 октобра (11 новембра) исте године за скулента. За време светског рата био на војној дужности и са војском се повукао. Од 1915 г. до краја рата био наставник у Француској на матурантским течајевима у Вирвилу, Ници и Болије-у и шеф наших ђачких група у Екс-ан-Провансу, Турно-у и Ниму. По свршеном рату је скулент и професор Прве мушке гимназије у Крагујевцу до јуна 1920 г., када је упућен на рад у Етнографски музеј у Београду за в. д. кустоса. Од 1920 до 1925 г. је професор и в. д. кустоса, од 1925 г. кустос, а од 26 фебруара 1927 г. директор Етнографског музеја у Београду.

Члан је Етнографског одбора Српске краљевске академије у Београду (од 1921 г.) и дописни члан „Slovanskeho ustavu“ у Прагу (од 1934 г.).

Вођа кроз Етнографски музеј у Београду. Београд, 1924. Стр. 1—24 — XXVI (у друштву са г. Николом Зегом). — Приказ у *Narodnoj starini*, св. 7.

Насељавање Црногораца по Србији од 1847 до 1869 г. (Нови живот, Београд, 1924. Књига XVII, св. 10, стр. 311—315; св. 11, стр. 340—347 и св. 12, стр. 374—380).

Смедеревско Подунавље и Јасеница (Етнографски зборник Српске краљ. академије XXXIV, Насеља 19. Београд, 1925. Стр. 195—397, са 15 скица и 1 картом у тексту и са 22 фотографије и 1 картом у прилогу). — Приказ у Српском књижевном гласнику за 16 јули 1925 г.

Колари (Браство XIX. Београд, 1925, стр. 302—309). — Приказ у Браству XX (1926).

Royaume des Serbes, Croates et Slovenes. Précis de la Géographie. (La Yougoslavie. Beograd, 1925, стр. 1—14).

Географско-етнографски преглед Јужне Србије (Гласник Професорског друштва за април 1925, стр. 161—175 и у књизи „Скопље и Јужна Србија“. Београд, 1925, стр. 1—15).

Крагујевац [Гласник Географског друштва у Београду 12 (1926) 44—64]. — Прикази у књизи „Крагујевац до 1889“. Београд, 1933, стр. V и у *Bibliographie géographique* за 1926 г.

Тойола, Карађорђева пресионица (Браство XX, Београд, 1926, стр. 61—67).

Етнографски музеј у Београду од 1901 до 1926 год. (Гласник Етнографског музеја у Београду I (1926), стр. 11—25).

Јован Цвијић (Гласник Професорског друштва VII, св. 2, стр. 75—80).

Космајске варошице [Гласник Географског друштва у Београду 13 (1927) стр. 223—226].

Поглед на етнографске музеје Краљевине Срба, Хрватша и Словенаца (Pamiętnik II zjazdu Sloviańskich Geografow i etnografow w Polsce W. R. 1927. Tom II. Krakow, 1930, str. 160—163).

Ношња у Космају [Гласник Етнографског музеја у Београду III (1928), стр. 45—58, са 10 фотографија у тексту] — Прикази у Српском књижевном гласнику за 16 март 1929 и у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор IX (1929).

Лешојиси оштина Подунавске области I. Србијански део. Панчево, 1929, стр. 11—101.

Главни шћипови кућа у Краљевини Срба, Хрватша и Словенаца (Наше село. Београд, 1929, стр. 86—93, са 24 фотографије у тексту). — Приказ у *Narodnoj starini*, књ. 24 с. 484.

Космај (Етнографски зборник Срп. краљ. академије XLVI. Насеља 26. Београд, 1930, стр. 1—96 + 697—714, са 11 фотографија и цртежа и једном картом у прилогу).

Библиографија радова наших етнолога. I Д-р Тихомир Р. Ђорђевић [Гласник Етнографског музеја у Београду V (1930), стр. 161—167]

Балканско јолуосјирво и јужнословенске земље. Основе Антропогеографије. Књига друга. Психичке особине Јужних Словена. Од Јована Цвијића (Превод, исправке и допуне у друштву са г. Д-ром Јованом Ердешановићем. Београд, 1931, стр. V + 255 са једном картом у прилогу).

Библиографија радова наших етнолога. II Д-р Јован Ердешановић [Гласник Етнографског музеја у Београду VI (1931), стр. 141—144].

Шумадинци. Неколико података о њихову пореклу и психичким особинама (Шумадија у прошлости и садашњости. Београд, 1932, стр. 312—317).

Неколико података о прилагању свећа црквама на Велики четвртак [Гласник Етнографског музеја у Београду VII (1932), стр. 115—118]

Библиографија радова наших етнолога. III Д-р Сима Тројановић [Гласник Етнографског музеја у Београду VII (1932), стр. 143—146.]

Воденице на Дрини и на њеним пришокама [Гласник Етнографског музеја у Београду VIII (1933), стр. 1—17].

„Госпоински“ панађур у крагујевачкој Тојоли [Гласник Етнографског музеја у Београду VIII (1933), стр. 118—119].

Sur la composition ethnique de la population de la Šumadija (Зборник радова III конгреса словенских географа и етнографа у Краљевини Југославији 1930. Београд, 1933, стр. 199—203).

Библиографија радова наших етнолога. IV Д-р Милован Гавац [Гласник Етнографског музеја у Београду VIII (1933), 127—128].

Арђур Хаџелус, оснивач Нордиског музеја и Сканзена у Штокхолму. Поводом стогодишњице од његова рођења (Политика за 4 децембар 1933).

Вуково огњиште (Политика за 7—9 јануар 1933).

Саобраћај на Дрини (Посебна издања Географског друштва у Београду 15. Београд, 1934. Стр. IV + 72, са 1 картом и 4 цртежа у тексту и са 8 фотографија у прилогу). — Прикази у Српском књижевном гласнику за 16 јануар 1935; у *Jugoslovenskom istoriskom časopisu* 1/1—2 и у *Le Folklore brabançon. Bruxelles* № 83/1935.

Риболов на Дрини (Посебна издања Етнографског музеја у Београду 4. Београд, 1934. Стр. IV + 56, са 5 цртежа у тексту и са 8 фотографија у прилогу). — Прикази у Српском књижевном гласнику за 16 јануар 1935; у *Књижевном северу* X, св. 12; у *Življenje in svet* 18 (1935) и у *Рибарском листу* (Сарајево) св. 6—8 за 1935 г.

Библиографија радова наших етнолога V Д-р Нико Жујанић [Гласник Етнографског музеја у Београду IX (1934), стр. 119—122].

Упућивања за прикупљање грађе у риболову (Издање Етнографског музеја у Београду. Београд, 1935, стр. 1—16).

Д-р Сима Тројановић [Гласник Југословенског професорског друштва XVI, за новембар 1935, стр. 294—295 и *Slavia* (Праг) за 1935 г.].

О научном раду Етнографског музеја у Београду. Поводом тридесетпетогодишњице од његова оснивања [Гласник Етнографског музеја у Београду X (1935), стр. 129—155].

Über die Tätigkeit auf dem Gebiete der Ethnologiewissenschaft in Jugoslawien im Laufe der letzten fünfzehn Jahre (Résumés des communications présentées à la VI Section du IV Congrès des géographes et ethnographes slaves à Sofia 1936, стр. 35—39).

Белешке са Дрине [Вјесник Етнографског музеја у Загребу III (1936)].
Маслинаци и прерада маслина на Лушници у Боки Кошорској [Гласник Етнографског музеја у Београду XI (1936), стр. 80—87, са 7 фотографија и цртежа у тексту].

Пиротски лончари у Боки Кошорској [Посебна издања Етнографског музеја у Београду 6 (1936), стр. 1 ид., са 7 фотографија и цртежа у тексту].

2. Уређивачки послови

Гласник Етнографског музеја у Београду књига I (1926) — XI (1936) у којима је штампао годишње извештаје о раду Етнографског музеја које је као директор подносио Министарству просвете.

Посебна издања Етнографског музеја у Београду свеска I (1930) — 6 (1936).

Уџуштва за прикупљање грађе о народним песмама (спремили М. С. Влаховић и Д-р А. Шмаус (1935) и *Уџуштва* за прикупљање грађе о риболову (1935).

3. Остали послови

Сарађивао на *Енциклопедији* Ст. Станојевића где је објавио више антропогеографских и етнолошких чланака и бележака. — Штампao ове популарне чланке: у *Полицици*: Један божићни обичај (6—9 јануар 1928 г.);¹⁾ Ускршња јаја у народном веровању (14—17 април 1928); Татари (6—9 јануар 1929); Бурђевдански обичаји (4—7 мај 1929); Црногорци у Србији (7 јули 1929); У збегу (6—9 јануар 1930); Народни службеници кнез Милошеве Србије (19—22 април 1930); Топола, Карађорђева престоница (8 септембар 1930); Народно веровање о закопаном благу (11—14 април 1931); Бадњак (6—9 јануар 1932); Помагање невољних пре осамдесетпет година (1—3 мај 1932); Рабоши и дрвени календари (15—18 април 1933) и Орачке свеће (11—14 април 1936). — У *Самоуправи*: Коледа (6—9 јануар 1929). — У *Југословенском гласнику*: Црногорски досељеници у Србији (6—9 јануар 1931). — У *Правди*: Проклетије у народном веровању (20 април 1934).

П. Ж. Петровић

¹⁾ Дан и година кад је чланак објављен.

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Bulletin du Musée Ethnographique de Beograd

КЊИГА ЈЕДАНАЕСТА — ТОМЕ XI

УРЕДНИК

Д-р БОРИВОЈЕ М. ДРОБЊАКОВИЋ



ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД — БЕОГРАД 1936

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

КЊИГА ЈЕДАНАЕСТА

УРЕДНИК

Д-р БОРИВОЈЕ М. ДРОБЊАКОВИЋ

Библиотека
Етнографског Музеја
Бр. 2117 -
у Београду

BULLETIN

DU

MUSÉE ETHNOGRAPHIQUE DE BEOGRAD

TOME XI

DIRECTEUR

BORIVOJE M. DROBNJAKOVIĆ



САДРЖАЈ — SOMMAIRE

ЧЛАНЦИ — ARTICLES

Страна
Page

<i>Љубица С. Јанковић</i> : Народне игре на Косову (<i>Ljubica S. Janković: The Folk Dances on the Kossovo Field</i>)	1
<i>Љубиша Протић</i> : Неки обичаји око куповине, продаје и трампе (<i>Ljubiša Protić: Einige Bräuche beim Kauf, Verkauf und Tausch</i>)	17
<i>Ivo T. Franić</i> : Narodni običaji i obredi uz prvo oranje i sijanje u srezu Slavonско-požeškom (<i>Ivo T. Franić: Volksbräuche und Ritten beim ersten Ackern und Sähen im Bezirke Slavonska Požega</i>)	32
<i>Десанка Поповић и Танасије Бोगић</i> : Свадбени обичаји у Бектешком Градишту (<i>Desanka Popović, Tanasije Bogić: Hochzeitsbräuche in Bekteško Gradište; Bezirk Slavonska Požega</i>)	41
<i>Милорад Јел. Милошевић</i> : Народне празноверице у копаоничким селима у Ибру (<i>Milorad Jel. Milošević: Volksaberglauben in den Dörfern am Kopaonik in Ibar</i>)	46
<i>Илија Радуловић</i> : Народна веровања у Зети (<i>Ilija Radulović: Volkstümlicher Aberglauben in Zeta</i>)	54
<i>Петар Момировић</i> : Бајање у Јагодини и околини (<i>Petar Momirović: Zauberei</i>)	64
<i>Бранислав Русић</i> : Хришћанска хамајлија (<i>Branislav Rusić: Une amulette chrétienne</i>)	69
<i>Томаш Кн. Катанић</i> : Народно лекаство (<i>Tomaš Kn. Katanić: Volksheilkunde</i>)	76
<i>Др. Боривоје Дробњаковић</i> : Маслињаци и прерада маслина на Луштици у Боки Которској (<i>Borivoje Drobňaković: Olivenhaine und Verarbeitung von Oliven auf Luštica in der Boka Kotorska</i>)	80
<i>Јован Јуришић</i> : Етнографска грађа из Млаве (<i>Jovan Jurišić: Ethnographisches Material aus Mlava</i>)	88
<i>Др. Александар Петровић</i> : Мора (<i>Dr. Aleksandar Petrović: Über „Mora“ — Alpdruck</i>)	96
<i>Стеван Тановић</i> : Дотеривање лубање и осталих делова тела у околини Ђеџелије (<i>Stevan Tanović: Das Zurichten des Schädels und anderer Körperteile in der Umgebung von Đevdelija</i>)	102
<i>Новица Шаулић</i> : Смрт Смаилага Ченгића (<i>Novica Šaulić: Der Tod des Smailaga Čengić</i>)	107
<i>Новица Шаулић</i> : Смаилага удара на Грахово (<i>Novica Šaulić: Smailaga bekämpft Grahovo</i>)	116
<i>Петар Ж. Петровић</i> : Прилози проучавању тужбалица у Северној Србији (<i>Petar Ž. Petrović: Beiträge zum Studium der Klagenlieder in Nordserbien</i>)	118
<i>Трипо Влаховић</i> : Писмо и писмоноша у нашим народним песмама (<i>Tripko Vlahović: Brief und Briefträger in unseren Volksliedern</i>)	127
<i>Мишар С. Влаховић</i> : О гуслама и гусларима у пиротском крају (<i>Mitar S. Vlahović: Über Gusle und Guslespieler im Gebiet von Piroto</i>)	142

МАЋИ ПРИЛОЗИ — COMMUNICATIONS

<i>Јован Вукмановић</i> : О њурђевданским обичајима у Батинјанима (<i>Jovan Vukmanović: Über Volksbräuche am St. Georgstag in Batinjani</i>)	161
<i>Владимир Николић</i> : Разне етнологишке белешке из околине Пирота и Ниша (<i>Vladimir Nikolić: Verschiedene ethnologische Notizen aus der Umgebung von Pirot und Nisch</i>)	163
<i>Милинко Брајовић</i> : Клетве у селу Јеленку, у срезу Даниловградском (<i>Milinko Brajović: Fluch in Dorfe Jelenak, im Bezirk von Danilovgrad</i>)	165
<i>М. С. Лалевић</i> : О значењу неких пословица (<i>M. S. Lalević: Über die Bedeutung einiger Sprichwörter</i>)	166
<i>М. Б. Кордунаш</i> : Српске народне приповетке са Огулинског Кордуна (<i>M. B. Kordunaš: Quelques contes religieux serbes de la région d'Ogulinski Kordun</i>)	168
<i>Бранко Милаковић</i> : Народно предање о именима неких места у околини Лебана, у срезу Јабланичком (<i>Branko Milaković: Überlieferung über die Namen einiger Orte in der Umgebung von Lebani im Bezirrk Jablanica</i>)	170
<i>Бранко Милаковић</i> : Народно предање о имену села Заграја у Качеру (<i>Branko Milaković: Überlieferung über den Namen des Dorfes Zgrade</i>)	171
<i>Петар Ж. Петровић</i> : О бањи код Новог Пазара (<i>Petar Ž. Petrović: Über den Badort bei Novi Pazar</i>)	171

БИБЛИОГРАФИЈЕ — BIBLIOGRAPHIE

<i>Божана Петковић и Вера Милутиновић</i> : Оглед библиографије наших народних заговетки (<i>Božana Petković, Vera Milutinović: Essai de bibliographie de nos énigmes populaires</i>)	172
<i>Божана Петковић и Вера Милутиновић</i> : Додатак Огледу библиографије наших народних пословица (<i>Božana Petković, Vera Milutinović: Essai de bibliographie de nos proverbes populaires. — Supplément</i>)	182
<i>Божка Николић</i> : Лека, часопис за културно-просветна питања и књижевност V/1933 — VII/1935 (<i>Bojka Nikolić: Leka, Zeitschrift für Kulturfragen und Literatur V/1933 — VII/1935</i>)	183
<i>Бранко Милаковић</i> : Библиографија за 1934 и 1935 год. (<i>Branko Milaković: Bibliographie 1934/35</i>)	185
<i>Петар Ж. Петровић</i> : Библиографија радова наших етнолога. — VI Д-р Боривоје Дробњаковић (<i>Petar Ž. Petrović: Bibliographie des travaux des nos ethnologues. — VI Le Dr. Borivoje Drobñaković</i>)	200
<i>Боривоје Дробњаковић</i> : Етнографски музеј у 1936 год. (<i>Borivoje Drobñaković: Musée Ethnographique de Beograd en 1936</i>)	204
<i>Петар Ж. Петровић</i> : † Др. Илија Јелић (<i>Petar Ž. Petrović: † Dr. Ilija Jelić</i>)	208



НАПОМЕНА. Због извесних промена у погледу штампања музејских публикација у Државној штампарији, рукописи за дванаесту књигу Гласника (за 1937 г.) примаће се до 15 септембра 1937 год. Моле се сарадници да ово приме знању. Рукописе слати на адресу: Етнографски музеј (за Гласник), Београд.

Народне игре на Косову

I Етнографски моменти

Игре везане за празнике. — Древне народне игре које се везују за извесна годишња доба или за поједине празнике, могу се наћи у разним крајевима наше земље. У косовској области пада у очи веза која постоји између кореографске традиције и пролећних празника Ускрса, Ђурђевдана и Духова.

У Горњем Неродимљу¹⁾ старе локалне игре које се изводе од првог дана Ускрса до трећег дана Духова, везане су не само за те празнике него и за поједина легендарна места у селу. Ту, у престоници краља Милутина, кореографски фолклор има везе и са народним обичајима који се тамо обављају, и са народним веровањима која се односе на разне чланове Немањине лозе. Неродимље, преплављено легендама о Немањићима и царици Милици, можда је најлепши пример у којој мери кореографска традиција може бити саставни део разноструког комплекса локалног народног предања.

Играње традиционалних игара, за које народ верује да потичу још из доба Немањића, почиње првог дана Ускрса. Око три сата после подне, народ се скупља код крста где је, по наслеђеном веровању, био некада бор — рукосад краља Милутина. Ту се обави заједничка закуска²⁾.

На томе легендарном месту код крста, после закуске, ухвате се мушкарци у коло и почну да обилазе софру обичним ходом певајући: „Христос воскрес!“ За тим играју витешке игре прескакања, бацања, камена с рамена и друго. Најзад се одреде младићи који ће сутрадан носити литију код цркве цара Уроша.

За то време и девојке се хватају у оро. Док две по две певају позив у игру, све се крећу обичним кораком, сасвим споро, стално у

¹⁾ Григорије Божовић: Тешка искушења. Београд, 1935 (Наша књига), стр. 51. —

²⁾ Сваки домаћин донесе по штогод од јела, и тада се свечано реже колач. Част резања од давине припада најстаријој и највећој задрузи читавога краја, чувеној гостољубивој кући Дајића. Како су нам казивали, то је једина породица на Косову којој је од старине остао завет да реже поред овога, још пет колача годишње. Прича се, наравно, да и тај обичај постоји још од доба Немањића.

десном правцу. Њихова песма, која ће се поновити о Ђурђевдану и Тројицама, овако почиње:

Оте, друге, да играмо!¹⁾

Друго коло по реду, почетком своје песме односи се на поменути рукосад краља Милутина:

Ој боре, боре, саборе!

Даље се ређају остале женске празничне игре: коло *Оре, Којо, Косџадине*, сценскомимичка игра *И'ше, и'ше, два јунака*, предвече: *Крош, крошњице, виш, вишњице*, пред крај: *Ризвијај се гором цвећ*. Завршна саборска игра својом песмом:

Сунце ми је на заходак, ноћ више, ноћ! Иии!

А девојке на походак, ноћ више, ноћ! Иии!

опомиње играчице да је време поласку.²⁾

Другог дана Ускрса народ, пошто се скупи код цркве цара Уроша, пролази са литијом више села, а после настаје играње мушких игара. Између осталог, игра се шалџива мушка игра *Хоће језо да се жени*.

Трећег дана Ускрса изводе се исте игре које се играју првога дана.

О вучитрнском ускршњем игрању било је већ помена.³⁾ Девојке саме играју певајући песму *Јорговане, сунце огрејало...* При томе се прате ударањем у тепсију која им замењује деф.⁴⁾ Момци стоје унасколо, посматрају их и бирају којом ће се оженити.

На Источни петак (први петак по Ускрсу) слави црква у Горњек Неродимљу. Опет се игра као о Ускрсу.

На Ђурђевдан у горњем Неродимљу изводи се оро *Ђурђево лејто пролејто*. Тамо и Духови имају своју посебну игру *Засјала свети Тројица*.

У Липљану је сабор на први дан Духова, а у Доњој Гуштерици слави црква светог цара Лазара Видовдан⁵⁾. Девојке и невесте играју око цркве певајући: *Свџи Пейтар цркву гради, — Госјоди џомилиј!* Та је игра и песма позната и сељацима из других косовских села.

Од старих ритуала везаних за празнике на Косову су се још сачувале *Лазарице* и *Додоле*. И једне и друге данас изводе Циганчице.

На Велику Госпођу сабор је код манастира Грачанице. Супротно Неродимљу, село Грачаница не чува своје традиционалне игре. На томе сабору се косовске градске игре код Приштеваца још и могу видети,

¹⁾ Овде се неће увек наводити целе песме, пошто ће оне уни, заједно са описима игара, мелодијама за игре и литературом о предмету у нову збирку која је у припреми.

²⁾ Љубица и Даница С. Јанковићеве: Народне игре, I, стр. 55—56. Београд, 1934. —

³⁾ Љубица С. Јанковић: Психолошки моменти у нашим народним играма, Српски књижевни гласник, 16 фебруара 1936. — ⁴⁾ О певању народних песама уз окретање тепсије, али не и о игрању уз ударање у тепсију, писали су Петар Ж. Петровић и Др. А. Шмаус: Прилози, књ. I, 1934 стр. 70 и год III 1936, стр. 108. — ⁵⁾ Ж. Милићевић: Од Охрида до Санџака. Сабор у Гуштерици. Београд, 1920, стр. 67.

а херцеговачке и личке код насељеника, али грачанички кореографски мотиви се и не појављују.

На сабору код Грачанице највише се игра *Коконешће*, денесено из Србије. У томе колу чак и Арнаути одушевљено скачу уз пратњу зурла и тупана.

Грачанички сабор, некада најчувенији и највећи у читавоме крају¹⁾ данас пружа у сваком погледу врло жалосну слику.²⁾

Свадбарске игре. — У народном животу Косоваца свадбе су исто тако прилике за које су везане посебне игре.

Видели смо да у Вучитрну ускршње девојачке игре служе као прилика момцима за гледање и бирање девојака.

У Косовској Митровици пред свадбу скупе се девојке и жене код веренице „на боју.“ То је моменат када се млади боји коса. Гошће, пошто разгледају младине дарове, играју и певају у ору уз песму *Мене мајка једну има*.

Ближа и даља околина Косовске Митровице има тако исто својих свадбарских игара. Међу њима је и позив у игру *Поведи коло, Бојано!* и оро *Паун ђође на венчање*, које коловођа, са барјаком у руци, води око куће док свештеник унутра венчава младенце.

Игре које нису везане за нарочите дане. — Док су сеоске игре на Косову обично везане за поједине празнике и нарочите прилике, дотле се градске игре већином играју у току целе године у разним тренуцима народнога и друштвенога живота. Тако исто, док су раније косовске игре биле строго одељене по половима, у последње време почело је мешање играча и играчица, нарочито по градовима.³⁾

Међу тим градским играма које изводе помешани полови, у Косовској Митровици, Вучитрну и Приштини преовлађује тип лаког јужно-србијанског кола *Леснош*, које прате ове песме: *Ајде сунце зађе; Алиан чело имаш, Димке; Дудиче девојче; Ленче ђођово; Јано, мори Јано; Што ми је мерак; Билбил ми цева; Цветш, мори Цветш*.

Али има и разних других типова кола као што су: *Стојково коло; У каваче; Свири, Перо; Исџекла сам ђеченицу; Сџаро кориљско; Козарице; Ој ши Досџо; Бин, бин, биливине; Пошла ми Милка*, тако исто и кола која су донесена из Србије: *Пајрикаш и Коконешће. Појадија ђиле ђече и Свири, Перо*, варијанте су сличних србијанских игара.

1) Јанићије Поповић: Манастир Грачаница на Косову, Београд 1927. Манастирска слава стр. 54. Садашње стање манастира, стр. 53. — 2) Ово је утисак из 1935 г. Како је Грачаница на путу обнављања, стари конаци су порушени, нови још нису сазидани. Посета је из разних узрока, знатно опала. Било би потребно да се обрати много већа пажња на организацију сабора, на одржавање чистоте, а нарочито на чување старог месног предања. — 3) У Приштини је први пут играло мешовито коло приликом неке народне свечаности код конзула 30 септембра 1908.

У Приштини се игра и дванаест циганских игара под именом *Романа*. То је, јамачно, изведено од *Ром*, што значи на циганском језику Циганин.

II Песме за игру

На Косову бројно преовлађују игре које се играју уз певање. Попевке за игру чине важан део кореографског фолклора.

М о т и в и. — Што се тиче садржине ових косовских песама, у њима преовлађују љубавни и свадбарски мотиви, тако исто породична осећања. Али има и кореографских и верских појединости као и мотива о природи.

Ту је, пре свега, љубавна чежња која се изражава просидбом из љубави, описом девојачке лепоте, жељом за близином, жељом да се драга пољуби, понудама које би се однеле болесној девојци, везеним чевретом за драгог, разговором између козарице и момчета. — Девојка која диже главу високо изазива прекоре. Пореди се разни типови девојака и жена. — Или се опева погађање приликом просидбе за куповину девојке.

Свадбарске песме за игре говоре о давању кћери за недрагога, док она хоће да пође за драгога, о поласку на венчање, о доласку сватова са девојком.

Породична осећања показују односе између разних чланова породице. Тако сестре брата од милости „у разбој ткају“. Износи се како жали мајка, сестра, жена. Изражавају се разни степені топлине и нежности. Изузетак је песма! *Куку, Роске, мајка ши умрела!* у којој девојка не жали смрт мајчину: није време да буде жалосна, већ је време да се удаје.

Као што се може очекивати, има и таквих песама чија се садржина више односи на саме игре. Или се износи разговор момка и девојке у колу о игрању, или се говори о засебним колима одељеним по половима и по добу старости играча, или се изражава жеља да свирач свира. Итд.

Поред љубавних, породичних и мотива о самом игрању, у косовским песмама за игру осећа се извесно одушевљење природом која се у пролеће буди, цвећем које почиње да цвета, биљем чије развијање настаје. Такав је почетак ђурђевданске песме за игру:

Ђурђево лето пролето,
Ђурђево цвеће цветало.
Ђурђа га мома бераше,
На skut га мајке мењаше.
Од skut га мајка мењаше:
„Нит моје цвеће, ни Ђурђа...“

Има песама које се још непосредније односе на празнике за које су везане игре, као на пример:

„Заспала света Тројица
Свето ме Петру на крилу.
Буди гу света Недеља...“

Овом богатству и разноврсности мотива косовских попевки за игре одговара инвенција која није оскудна, и композиција која углавном може бити: метафорично алегорична (Паун пође на венчање); паралелистична (Илијана сарај саградила) и антитетична (Пођох по горе; Бим, бим биливине). Итд.

У косовским песмама за игру најчешћи је стих осмерац, али се могу наћи и сви други од шест до шеснаест слогова. У истој песми могу бити измешани стихови неједнаке дужине.

Драмски начин тумачења песме. — Како изгледа, и сами Косовци у песмама више уживају него у другим саставним деловима игре. Колико по селима полагају на песничке елементе, осећа се и по извесној тежњи за мимичким инсценисањем садржине песме, што се више постиже радњом и на драмски начин, неголи самом игром и на ко-географски начин. О томе ће и доцније бити речи.

III Музичка пратња

Мелодије. — Из косовских сеоских мелодија за игру веје нешто у истини архаично. Оне су малога обима, неразвијене, једноставне, каткад са триолама које се понављају, веома сличне међу собом. Узвик „И!“ отегнут и пригушен, може да се јави у почетку, у средини, и на крају стиха. Нарочито орске попевке у Неродимљу имају те особине. Али и из других села мелодије игара које су везане за празнике и за свадбе, носе то обележје.

Градске мелодије су разноврсније, развијеније и лепше од сеоских које су, при свем том, интересантније и свакако чистијег народног и словенског карактера од градских. Од близу педесет мелодија за игре, које имамо у рукопису из косовске области, највећи број има боју неродимских попевки које изражавају више сетна него ведре осећања.

И у другим мелодијама има сетног призвука. Чак и позиви за игру, и свадбарске колске и ведрије орске попевке имају сетне примесе.

Изузетак чине четири мелодије које су изразито ведре (Пошла ми Милка за воде; Жежо, жежо; Козарице; Билбил ми пева).

Поред њих, има четири мелодије код којих преовлађује ведре боја и које звуче као да су из сред Србије (Испекла сам печеницу, Стојково коло, Свири Перо и Паприкаш).

И остале мелодије имају народски, али више јужносрбијански карактер. У њима се ипак не осећа толико оријенталски утицај. Само *Калачојна à la turca* из Неродимља и вучитрска соло игра *Пушћено* имају турски карактер.

Дакле, и поред разних утицаја који се у јужним крајевима укрштају, косовске мелодије за игре, нарочито сеоске, како нам се чини, у извесној мери чувају своју архаичну словенску недотакнутост.

Такт — Најчешћи је двочетвртински и трочетвртински такт. Може бити још: $\frac{5}{8}$; $\frac{3}{4} + \frac{1}{4}$; $\frac{8}{8}$; $\frac{2}{8}$. У сеоским играма није редак ни такт *ad libitum*.

Инструменти — Косовске игре прате: *свирајка* односно *дудук*, *гајде*, *зурле* и *шуйани*. Као што је већ речено за Вучитри, и у другим градовима у женским играма тепсија може заменити инструменте.

Начин певања — У сеоским играма у колу певају две и две играчице, у градским сви скупа, само у игри *У каваче* певају двоје по двоје.

Начин певања, који је у сеоским женским играма стидљиво примитиван, буди слутње о нечем исконском. Тај начин, удружен са једнолико старовремском бојом сеоских мелодија за игре и оним скоро неизбежним узвиком „И!“ који дуго траје, одводи нас у далеку прошлост косовског кореографског предања.

IV Кореографски елементи

Кораци и покрети. — Узети сваки за себе, кораци и покрети у косовским играма показују ове кореографске елементе. То су кораци с привлачењем, лаки, наглашени и укрштени, избацавање, поклецивање, додиривање земље прстима ногу; скокови, лупање ногом; гibaње у појасу, ритмичко клађење; плескање рукама и разни мимичко хумористични покрети.

У женским колима нема синкопичног корака, а у мушким уколико га има, то су игре донесене из других крајева Јужне Србије.

Почетак кретања у колу је увек у правцу надесно.

Облици. — Највећу занимљивост косовских игара несумњиво чине разноврсност и богатство њихових кореографских облика.

Обично се сматра да је коло типични и скоро једини облик наше кореографске традиције. Међутим, Косово нам, поред осталих наших крајева, пружа убедљиве доказе да наше традиционалне игре садрже читав низ других облика који нису ни круг ни ланац. Ти облици су и сами по себи, и у поређењу са ланчастим играма веома занимљиви; утолико више што само у овој нашој једној кореографској области, на Косову, можемо наћи скоро све основне облике игара који уопште постоје, па чак и њихове извесне комбинације.

Најраспрострањенији облик је као што се само по себи разуме — *коло*: отворено, затворено и комбиновано са соло игром у средишту круга. Празнична и свадбарска, мушка и женска ора, као и многа друга која нису везана за нарочите прилике, најчешћи су примери за отворена кола, зато их нећемо нарочито наводити. Раније поменуто ускршње мушко оро *Хоће Јежо да се жени*, пример је затвореног круга у комбинацији са соло играчем у средишту, који згрчен и огрнут гуњем наопако, игра улогу жежа на тај начин што љутито лупа ногама кад му у песми помену да хоће да се жени „старом бабом“; а кад му помену младу девојку,

он покретима изражава радост. Док сви скачу око њега, он притрчи једноме од играча и тај сада иде у средину да буде јеж, а онај први остаје на његовом месту у колу. — У свима наведеним орима број играча је неограничен.

Али постоји коло и са *ограниченим бројем играча*. У Вучитрну оро играју „у четири“, обично четири девојке, док их остали посматрају.

У Приштини се игра скупна игра која није коло и која потсећа на Кадрил. *Две насипрамне врсте*, у једној играчи а у другој у истом броју играчице са подбоченим рукама крећу се у сусрет, укрштају појединачно у пролазу и размимоилазе десно и десно. Кад дођу на супротну страну, окрећу се уз ритмично пљескање длановима, па се враћају на своја места, опет укрштају и пролазе једна поред друге као што се укрштају жице при ткању. Игру прати песма *Ој њи Досшо, бела гуско...*

И Јастребов¹⁾ помиње игру у две насипрамне врсте коју је видео у косовским селима и која преставља отмицу девојке. Игра се уз песму „Ој Стамено, Стамено“ која се пева и у околини Врања, где ју је забележио г. Владимир Р. Ђорђевић²⁾ (можда од насељеника са Косова). Та песма се, према опису Јастребова, на Косову илуструје радњом на овај начин: „Девојке се поделе на две врсте. Док прва ћути, друга почне песму приближујући се првој — лицем према лицу — а понављајући први стих, отступа на своје место. Онда наступа друга врста на исти начин певајући други стих и понављајући га повлачи се. Кад први хор пева, тада две девојке из другог хора подигну руке, образују лук тако да све девојке пролазе испод њега, али једну од њих оне две девојке задрже, а за тим продуже песму потскакујући на месту као да пркосе једне другима“.

На Косову имамо и *паровне* облике народних игара. *Двојке чији број може бићи неограничен* заступљене су у женској празничној игри у Неродимљу: „Крош, крошњице, виш, вишњице.“ Играчице се ухвате по две за руке. У низу парова који се ређају један за другим, руке се подигну и тако образују једну врсту свода или тунела кроз који настаје провлачење парова редом: двојке које су биле последње, долазе на тај начин на прво место. Итд.

У народним играма на Косову може бити и *ограничен број парова*, Четири двојке, или тројке, две и две насипрамно као у Лансу, имамо у женској празничној игри којом се завршавају неродимски пролећни сабори и коју прати песма *Сунце ми је на заходак.*³⁾

У три двојке игра се женска празнична игра *И'ше, и'ше...* чија песма у почетку гласи:

И'те, и'те два јунака
Три ђузлака.

Донесите лепу Јасну
Што тражију, ће ги дамо.

¹⁾ Обычаи и пјесни турецких Србовъ, С. Петербургъ, 1889, стр. 169. — ²⁾ Српске народне мелодије, Предратна Србија, стр. 9, мел. 30. — ³⁾ Народне игре, I. Скупиле и описале Љубица и Даница С. Јанковић. Београд, 1934, стр. 55—56.

Е, руменцо, медно вино!	Већ ни дајте лепу Јасну,
Елирјо! Иии!..	О зар Јасну! Ђузел Јасну!
Послао не наш војвода	Е руменцо, медно вино!
Што тражите, не ви дамо,	Елирјо! Иии!..

И'те, и'те, два јунака,
Три ђузлака!
Ми тражимо треста свата,
Печен' јагње, сјајне кундре,
Младожењу и девера,
И кумове, и старојка.
Ће ви дамо лепу Јасну
Ђузел Јасну.
Е руменцо, медно вино!
Елирјо! Иии!... Итд.

И ова песма за игру потпуно се одиграва у радњи. Први и други пар стоје наспрамно, на растојању од неколико метара. То су просиоци с једне, и девојачка родбина с друге стране. Трећи, посреднички, пар шета између њих и углављује погодбу за откуп девојке, лепе Јасне, док се на крају не погоде.

Најзад, на Косову имамо и *соло* игара. У ритуалима *Лазарице* и *Додоле* игра једна или две играчице, свака за себе. У игри турског карактера *Пушћено* играју засебно две наспрамне играчице; зато се она још назива *Карши каршија*, што значи: једна према другој.

Поменуто чињеница да у неким од косовских игара постоји склоност ка инсценисању садржине песама за игру, и да се на тај начин основна замисао преставаља у облику драмске радње, допуњава слику о богатству облика у којима се јавља косовска кореографска традиција.

У прилог томе ишло би и оно што говори Г. Пера Илић, музичар из Скопља, у својим написима¹⁾ о занимљивим облицима косовских игара које, на жалост, данас не постоје. По г. Илићу, на Косову се некада играла *Косачка игра*, „престава како се коси ливада“ уз пратњу разних песама. У њој штаповима који замењују косе, српове и грабуље, мушкарци косе, а девојке, прошавши између мушкараца, скупљају откос, док неки играчи стоје и превлаче брусом по коси. Г. Илић сматра да та драмскомимичка игра води порекло из времена цара Душана и назива је звучним именом *Царско драганско играње*, по легенди да се играла пред царем Душаном уз пратњу чувеног свирача Драгана у Призрену. Турци су у више махова забрањивали играње Косачке игре на Косову.

И поред свег трагања, ни у косовској ни у призренској кореографској традицији која још живи, нисмо успеле да нађемо трагове ове игре. Она више не постоји ни у сећању народне масе. Једино сто-

¹⁾ Косачи, народна игра с певањем. На Косову забележено и у ноте ставно 1910 Пера Илић. Јужни преглед, Скопље. — О пореклу валцера и о нашим јужносрбијанским играма сличним њему. Вардар, 24 децембра 1934.

годишњак Дајић, у селу Неродимљу, сећа се као кроз маглу, да се у његовој младости нешто тако изводило. И г. Пера Долашевић из Призрена казивао нам је да је као дете на сабору код Грачанице гледао ту игру.

Ни остале игре: *Ваљуку*, *Четворку* и *Скрсџицу* које помиње г. Илић, нисмо на жалост нашле, нити их се народ сећа при помену. Можда би само женска саборска игра *Сунце ми је на заходак* из Неродимља¹⁾ у кореографском смислу могла имати сличности са *Скрсџицом* (пошто има четири унакрсне двојке односно тројке), али не и са песмом која је прати.

Хватање и држање играча. — Без обзира на облик игре, играчи се, ако треба да буду везани, држе обично за руке. Али, могу се држати и за рамена (Ајде сунце зађе и Стојково коло); и за појас, да лева рука буде испред суседове десне (Бин, бин, биливине).

У Горњем Неродимљу, кад се игра позив у игру или које женско оро, и у Доњој Гуштерици, приликом извођења женског кола око цркве. *Свети Петар цркву гради*... жене и девојке држе се испод руке на овај начин. Свака играчица ухвати својом десном руком десну играчицу испод леве руке. Коловођа (*наџанац*) својом десном слободном руком ухвати десну руку леве играчице до себе. Све држе у левој руци згужвану мараму. Ако се ухвати који мушкарац, што је врло ретко, до играчице која с њим неће да игра, она му пружи мараму да се за њу ухвати а не за руку. А ако је то мушкарац с којим она хоће да игра, она му да руку, али се не хватају испод руке. — И у завршној саборској игри *Сунце ми је на заходак*, играчице се ухвате под руку.¹⁾

На Косову девојка може бити коловођа.

Начин играња и техника извођења. — У женским сеоским косовским играма играње је толико мирно да изгледа готово мртво. Без обзира на то шта игра, песма и мелодија захтевају, Косовке у начину играња показују нешто потиштено. Оно дуго „И!“ једина је одушка, али не и потпуно ослобођење осећања која их испуњавају. Ритам и такт њиховог играња показује нешто колебаљиво и неуједначено, што се не подудара увек са ритмом и тактом мелодије.

Мушкарци по селима играју живље, али ни њихово играње месних народних игара не изражава велику меру играчког заноса.

Та појава би се могла објаснити особинама самих Косоваца. Код њих се више него код осталих Срба осећају трагови ропства и великих патња из прошлости.²⁾ То се појачано осећа у селу Грачаница, где се нарочито испољава у нехату према традицији. Тамо средњи и млађи нараштаји уопште нису прихватили игре својих предака, а и стари су их занемарили. Оно што је некада тако богато испуњавало њихов унутрашњи живот,

¹⁾ Љ. и Д. С. Јанковић: Народне игре, I, Београд, 1934, стр. 55—56. — ²⁾ Григорије Божовић: Приповетке, 1924 г. стр. 13, 87, 95. — Гр. Божовић: Тешка искушења, Београд, 1935 (Наша књига) стр. 136. — Јанићије Поповић: Пламен. Приштина, 1930.

сада не долази до израза, јер они сами више ништа не дају на то. Код Грачаничана има поред тог немара и нечег отпорног према покушајима да се загреју за чување месног кореографског предања или чега другог у вези с тиме. (У другим нашим крајевима имале смо сасвим супротно искуство).

Несумњиво да у косовским селима у којима се традиционална игра чува, она још има неког значаја за домороце. Али се и код њих, током времена, изгубило осећање за оно шта те игре треба да буду и шта да изражавају. Преовладало је, напротив, оно што они сами собом и својим општим расположењем можда несвесно уносе у игру.

Док је то случај са старом локалном игром, са донесеним колима ствар стоји мало друкчије.

Као свуда у Југославији, и на Косову се радо прихватају дегенерисане игре из других крајева, нарочито из Србије, где се дегенерација народне игре извела у правцу претерано живог и сасвим неукусног скакања. То је, уосталом, сасвим у складу са духом и укусом поратног времена, који свему намећу брзину и сировост. Зато су и на Косову почели да царују *Коконџише* и *Жикино коло*. Колико су та кола узела маха, доказ је, видели смо, сабор код Грачанице.

То не значи да у Неродимљу није већ почео да дејствује грамофон са поменутиим србијанским ритмовима, и да се недељом после подне не скаче уз музику са плоча. Па ипак, и поред тога, ускршњи и други пролећни празници враћањем старој традиционалној игри донесу, као реакцију томе, извесно смиривање и подавање оном основном ставу које Косовци имају према животу.

Оно што је модерно и што се накалемљује брзином велике поплаве иако не хвата дубока корена, ипак оставља, као свака поплава, више или мање пустоши за собом. Зато је и наше Косово, у погледу старе етнографске игре у великој опасности да у скорој будућности буде потпуно опустошено.

Немар домородаца за чување традиције и њихово лако прихватање дегенерисаних остатака из других крајева узроци су, поред многих других, што тако разноврсне и занимљиве игре у погледу облика, као што су косовске, кад их Косовци играју, не остављају ни близу онај утисак који би оставиле кад би се у њихово извођење удахнуло више живота и љубави. Због тога ти облици, који су сами по себи за режију и кореографију елементи врло благодарни, у неким косовским селима почињу да добијају изглед већ замрлих манифестација некадањег живота.

По градовима, међутим, није тако. Тамо се игра изразито, а у Приштини у мушким колима чак и темпераментно. Од женских игара најлепши утисак је оставила соло игра *Пушћено* из Вучитрна.¹⁾

¹⁾ Играла нам је, са много смисла, изванредно укусно и складно, без иједног извештаченог или претераног покрета, Српкиња удата за Муслиманина, Г-ђа Даница-Атиче Феџа.

V Поређења

Ако упоредимо косовске игре са играма других југословенских крајева, наићи ћемо, овде онде, на додирне тачке, упадљиве сличности, а понегде и на апсолутно подударање између њих. Поређења би нам могла открити понеку заједничку црту и са играма других, словенских и несловенских, народа.

Највише подударних тачака показују косовске игре са играма из Србије. На то нас упуњују тактови од $\frac{2}{4}$ и $\frac{3}{4}$, етнографски моменти, кореографски и песнички елементи, без обзира на то да ли се ове српске игре још чувају или изумиру. Тако би косовским еротичким мимичким играма као што је *И'ше, и'ше, два јунака*, одговарале србијанске игре: *Војвода и два улака*; *Добро вече, госпо, девојачка мајко*; *Ој јаворе, јаворе*, и *Ој Сшамено, Сшамено* из врањске околине.¹⁾ Љ. Катић²⁾ говори да су се у прошлом веку у Сталаћу о Ускрсу изводиле девојачке игре чије су се песме инсценисале радњом. Помиње, између осталог, просидбу, провлачење, *Јежа*. У литератури има помена да су се и у другим нашим крајевима изводиле игре типа *Јежо*.

Вук Врчевић³⁾ описује игре из Боке и Херцеговине са мотивима просидбе, отмице и куповине девојке. И тамо су оне у облику затвореног круга са соло играчем у средини, у наспрамним врстама, и у паровима са мимичким, еротичким и хумористичним елементима. У једној од њих, која се игра у паровима са посредницима, преговара се о даровима за откуп девојке која се зове *Ђузел Јасна* као и у косовској игри истога типа.

И сремске игре имају неке сличности са косовским играма. То су, вероватно, трагови кореографских облика који су се играли у старој постојбини пре сеобе на север. Таква је сремска игра *Вишњица* која има додатак *Ласије ђроласије* . . . Ту се изводи провлачење кроз капију коју начине момак и девојка високо подигнутим рукама. Провлачења кроз капију има и у играма других наших крајева.

Много заједничког по типовима и структури игара показују косовска празнична женска кола са женским празничним играма у Галичнику и околини. Подударају се облик, кораци и покрети, држање и начин извођења. У почетку је већ било речи о томе да је јужносрбијански тип кола *Лесношо* доста чест у овој области, нарочито по градовима, и то са неким играњем на одморке.

Постоји извесна веза између косовских и призренских игара. — Једна би била игра *Калачојна*⁴⁾, истога назива али различита у мело-

¹⁾ Влад. Р. Ђорђевић: Српске народне мелодије, Предатна Србија, стр. 9, мел. 30. —

²⁾ Братство, књ. VI, стр. 311—318. — Љ. С. Јанковић: Психолошки моменти у нашим народним играма, Српски књижевни гласник, 16 фебруара, 1936. Стр. 288. — ³⁾ Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју. На свијет издало Српско учено друштво. Београд, 1868. Игре 51, стр. 42—43 и др. — ⁴⁾ Љубица С. Јанковић: Народне игре у Призрену и околини. Српски књижевни гласник, бр. 3 од 1 октобра 1936. —

диском и кореографском смислу. Она се у Призрену¹⁾ ипак боље чува него на Косову, где се, по речима г. Бранислава Нушића,²⁾ још у време кад је он био тамо конзул, почела да губи. Г. Нушић је назива *К'л'ч-ојни* и описује овако: „До пре двадесет година ваљда играла се где кад и једна игра са ханџарима, коју је било готово страшно и гледати. И српске жене особито су је добро играле, али се сад та игра изгубила и још је по где брђани играју“. Друга веза са призренским играма било би коло *Пошла ми Милка за воде*, са истом песмом и мелодијом али са измењеном кореографском структуром. Међутим, ово косовско оро је истага кореографског типа са србијанском децјом игром *Ја ђосејах лубенице*, али у музичком и песничком погледу сасвим различито од ње. У песмама других игара може се опет наћи понека сличност између Косова и Призрена. *Ђурђево лето пролето*, и *Подуна мори ђодуна* подударују се у мотиву да нико из породице не прима девојку и цвеће које им је донела, само њен драги прихвата и једно и друго.

Сличности у мотивима могу се наћи у песмама за игру из Лазаропоља, Скопља и других наших крајева са косовским песмама.

Узвик „И!...“ који прати игру, карактеристичан за сеоске игре на Косову, јавља се и у другим нашим кореографским областима, као на пример, у призренским и кумановским селима чак и у предратној Србији³⁾. Али у околини Куманова је тај узвик мање отегнут, а може да буде и сасвим кратак. Иначе и тамо је, као у околини Призрена и на Косову, мелодиска боја архаична. Неподударење такта игре и такта мелодије још је једна заједничка црта косовских игара са играма призренских села.

Ако упоредимо косовске игре у погледу лепоте са играма других јужних крајева, на пример са скопскоцрногорским играма, видећемо да је у Скопској Црној Гори раскошна лепота кореографских елемената, нарочито корака и покрета, каткад и виртуозна техника извођења потисла песничку и мелодијску пратњу игре. На Косову, напротив, песма и облици носе превагу како над осталим саставним делова играчке традиције, тако и над косовским примитивним начином извођења. То не искључује појаву да има крајева на нашем Југу у којима се може наћи висок ступањ развијености у свима компонентама традиционалне игре, као што је случај у селима Лазаропољу и Гару код Галичника.

Ако пођемо даље, изван Југославије, и зађемо у простране ризнице руског народног кореографског фолклора, наћи ћемо и тамо мању или већу кореографску сличност са косовским, а преко њих и са другим поменутиим српским и југословенским играма. Такве су *Хороводнаја*⁴⁾

¹⁾ Јб. С. Јанковић: Психолошки моменти у нашим народним играма, Срп. књиж. гласник бр. 4 од 16 фебруара 1936. — Даница С. Јанковић: Чување наших народних игара, Српски књижевни гласник, бр. 5 1935 г. — ²⁾ Бранислав Нушић: Косово, I, стр. 164. —

³⁾ Владимир Р. Ђорђевић: Српске народне мелодије. Предратна Србија. Предговор стр. XIII. ⁴⁾ Бџлоруски Сборникъ Е. Р. Романова, вѣпускъ седмой. Вильна.

белоруска и *Гаилка*¹⁾, украјинска етнографска игра. Прва по времену за које је везана — изводи се од Ускрса до Тројица — и по облику игре — коло са соло играчем у средини на чије место улази играчица коју он изабере — има сличности са косовском ускршњом игром *Јежо* и осталим српским играма истога типа. Друга садржи провлачење испод капија од подигнутих руку у једној врсти, а не кроз тунел или свод који чине парови као на Косову. Али значајно је да писац Зборника, Антон Коципински, изрично каже: „Гаилка на Украјини је *Веснанка* (Пролећна прослава), која се прати разноликим песмама и играма. На овај начин прославља се у целој Русији, и чак у Србији првога, или другога, или трећега дана Ускрса.“

VI Символи

Упоредно проучавање народних игара одвело би нас још даље: у замршене и још непроходне лавиринте кореографске традиције других народа, па бисмо и тамо открили понеки мотив или облик сличан косовским играма.

Међународни фестивал етнографске игре, одржан у Лондону 1935 год., између осталог, имао је и тај циљ да створи ширу основу за рад на упоредном проучавању кореографског фолклора. Париски професор Курт Сакс²⁾ држао је том приликом предавање *О симболизму играња*. На основу упоредног испитивања, професор Сакс развија и документује идеју да су народне игре разних народа у ствари магичне радње са магичним циљевима. Оне дакле имају, или су некада имале, своје симболично значење.

Тако, по мишљењу професора Сакса, играње у кругу [затворено коло] око неког предмета или особе може значити узајамно духовно прожимање и оплођавање, јер се на тај начин ствара мистична веза између играча и предмета који окружују. Пример за то имамо и у Христовом поступку кад је позвао ученике да играју око њега рекавши: „Ви ћете бити у мени, а ја ћу бити у вама“.

Змијаста ланац играча [отворено коло] представља пут искупљења који је заобилазан и пун вијугања.

Две наспрамне врсте симболично представљају пантомиму еротичког, ратничког или астралног карактера (борба светлости и мрака). Фигура ткања у тим наспрамним врстама, са својим метафоричним називом, налази се само у играма земљорадничких народа. Преставља стваралачку моћ природе и ткање богиња судбине.

Провлачење кроз капију или прелажење преко моста који је начињен од руку (тако да ко је био последњи дође први), врло стари облици познати и примитивним народима, представљају вечно обнављање живота.

¹⁾ Полный Сборникъ малороссискихъ народныхъ пѣсенъ Антона Коципинскаго. Киевъ, Одеса 1891. — ²⁾ Curt Sachs: The symbolism of dancing. Journal of the English Folk Dance and Song Society, Vol. II. International Festival Number. P. 30.

Што се тиче косовских народних игара, ако је оваква или слична њихова симболика некада и постојала, она је ишчезла из садашњег народног сећања. Јер, као што је познато, симболично значење игара се заборавља: остају само облици који према данашњем стању схватања не представљају више никакве симболе.

Ипак, није искључено да везаност косовских игара за нарочите празнике и прилике може бити у извесном односу са њиховим некадашњим симболичним, религиозним, култским, и ритуалним карактером. Облици игара везаних за Ускрс, Ђурђевдан и друге пролећне празнике, заједно са свадбарским играма и песмама које их прате, могли би имати симболично значење обнављања живота, стваралачке моћи природе, еротичке и ратничке игре, судбине, плодности, искупљења, духовног прожимања, молитве за плодност и изобиље (*Крош, крошњице, Ој Сјамено Ој ши Досшо*, Калачојна са ханџарима, играње око цркве, око софре, око куће у којој се младенци венчавају, Лазарице, Додоле). Можда има ту неког, удела и стара словенска религија са својим симболима.

Ако је тачно да све уметности и њихове разне манифестације пролазе од религиозног стања ка чисто естетичком тесно додирујући живот, као што каже професор Сакс, онда би се за косовске сеоске игре могло рећи да су таман на пола пута: из религиозног, односно ритуално култског стања су изишле, у естетичко још нису ушле, а живот додирују само у прекретним тренуцима: кад се природа обнавља и кад човек почиње да улази у своје плодносно доба. С тим моментима може бити у некој вези и симболично значење њихових облика, али би ипак, према садашњем стању науке, било немогуће са сигурношћу тврдити нешто у том смислу.

Општа карактеристика

На основу свега до сада изложеног, карактеристичне црте косовске кореографије традиције биле би ове.

У кореографском смислу, облици косовских народних игара представљају велику разноврсност и необичну занимљивост. У пркос томе, начин играња је по селима скоро безживотан, а по градовима веома жив.

И песнички елементи су многоврсни. При томе су у јакој вези са народним друштвеним и верским животом. Њихово тумачење по селима показује склоност ка инсценисању песме и престављању њене садржине више на драмски него на кореографски начин. По градовима је обратно.

Мелодиски, пратња косовских сеоских игара има претежно архаичну и сетно словенску боју. Градске мелодије за игру су развијеније и разноврсније, али и подложније укрштању разних утицаја. Начин певања по селима је примитиван и праћен оним развученим „И!...“

По свему судећи, косовски кореографски фолклор је врло стар, али се не би могло рећи из кога времена потиче.

Поређења косовских игара са играма других наших крајева и осталих народа показују сличности: у песничким елементима са орским песмама

из Србије, Срема, Боке, Јужне Србије; у корацима, покретима и тактовима највише са србијанском, у погледу структуре и са србијанском и са јужносрбијанском кореографском традицијом; у погледу облика са србијанским, сремским и бокељским облицима; а облици и етнографски моменти показују подударање не само са србијанском него и са руском етнографском игром. Шта више, таква сличност косовских игара са играма других, како словенских тако и несловенских, народа, наводи нас на претпоставку да су разноврсни и занимљиви облици косовског кореографског предања некада можда изражавали општечовечанске симболе који су у вези са мистичним преношењем извесних моћи, ратничким и еротичким карактером игре, са путем искупљења, концима судбине, изобиљем и плодношћу, стваралачком снагом природе и вечним обнављањем живота.

Све те чињенице довољно јасно указују на потребу проучавања народних игара не само у тешкој вези са народним животом и нераздвојно од народног карактера, него и у свестранијем односу према играма других народа. Такво упоредно истраживање, које тек има да дође, открило би нам, вероватно, сасвим нове видике у неиспитаној области традиционалне игре. Тиме би била створена могућност за поузданије расуђивање и сигурније закључке о народном карактеру наше кореографске традиције. Исто тако, био би отворен пут за дубље улажење у проблеме о постанку, пореклу и првобитном симболичном значењу наших старих етнографских игара.

Љубица С. Јанковић

Summary. — *The Folk Dances on the Kossovo Field.* This article by Professor Ljubitz S. Yankovitch, consists of six parts:

1) *Ethnographic moments.* — The folk-dances connected with feasts, mostly the spring feasts such as Easter, St. George's Day and Whitzuntide. — The wedding dances. — The folk and the country-dances which are not connected with any special day or season.

2) *Songs accompanying the dances.* — Their love, family, choreographic, ethnographic and religious motifs. — Their inventiveness, composition, verse. — Dramatic way of interpreting the songs.

3) *Music for accompaniment.* — Archaic, Serbian and Slavonic character of the village tunes. — Variety of the town tunes. — Time. — Folk instruments. — The way of singing.

4) *Choreog. aphic elements.* — Steps and movements. — Forms. — Catching and holding of the dancers. — The way of dancing and technique of execution.

5) *Comparative study* with folk dances of other Yugoslav regions as well as with the Russian choreographic folklore.

6) *Symbols.* Taking into consideration folk-dances of the nations other than the Slavonic, a hypothesis is being put forward: that the various forms of the Kossovo village dances, connected with feasts and weddings, represented once perhaps general human symbols.

Conclusion. — To all appearance, the Kossovo choreographic tradition is very old. In the choreographic sense, the forms of the Kossovo dances represent most

interesting features and a great variety. Nearly all existing fundamental forms of dances can be found on the Kossovo Field: the circle around the solo dancer, the church, the table, the bride and bridegroom etc.; sinuous lines; two lines facing one another; couples; solo dances, sword dances; figures of weaving, passing under the arch of arms; etc. — The way of dancing in the villages is almost lifeless (women's dances), and more lively in the towns. — Poetical elements also show a variety. They are closely connected with the people's social and religious life. Their interpretation in the villages shows more inclination for scenic representation of the song and for interpretation of its meaning by the movements which are more of dramatic than of choreographic nature. It is the reverse in the towns. — As regards tunes, the accompaniment of the Kossovo village dances has a predominantly archaic Serbian and Slavonic colour. The town tunes are more elaborate and show more variety, but are susceptible to the interweaving of different influences. In the villages singing is combined with long: „E-e-e“!

Comparative study shows a great likeness of the Kossovo folk-dance to the dances of other Yugoslav regions, especially to the dances of Serbia, Srem, Boka, South Serbia. There is also a resemblance to the Russian ethnographic dance as regards forms of the dances and identity of the ethnographic moments (they are connected with the same spring feasts). This, as well as similarity to the forms of the dances of non-Slavonic nations leads the author to the supposition that once the Kossovo folk-dances perhaps had symbols which signified spiritual penetration, mystic transmission of influences, the road of redemption, erotic character, warlike import, weaving of the Norns of Fates, creation, fecundity, eternal labour of nature and life eternely renewing itself

Неки обичаји око куповине, продаје и трампе^{*)}

1) *Делење добара на нејокрејна и јокрејна.* У нашем народу осетно је повучена разлика између непокретних и покретних добара, када су ова предмет куповине и продаје. Непокретна су добра основ породице, те се зато она, по народном схватању, знатно теже продају, него покретна добра. Непокретна се добра сматрају као важнија, „јер се на непокретном добру могу створити покретна“, а на покретном добру ова прва добра се не могу стварати.¹⁾ Сем тога, непокретна су добра неопходнија од покретних добара. Зато народ каже: „Прво, да имам кућу и кућиште, а затим имање“. До покретних се ствари знатно лакше долази, ако се имају непокретна добра, јер их сама непокретна добра стварају (мисли се на пољопривредне производе).²⁾ Непокретна су добра, по народном мишљењу, основ целокупне привредне активности сељака, јер је сељак упућен на земљорадњу, а ова на непокретна добра,³⁾ са којих се скида „ушур“.⁴⁾ Она дају жито, сено, воће, паше за стоку итд. Док покретна добра могу лакше пропасти, на пр. вода да их однесе, ватра да их изгори, непријатељ да уништи, непокретна добра ма колико да могу бити оштећена, ипак остају, и у потпуности не могу пропасти.⁵⁾ Без непокретних добара сељак не би могао „да живи“.⁶⁾ Она су „постојнија“ и она сељака хране.⁷⁾

Поред ових разлика, постоји разлика и у начину прибављања својине. За продано непокретно добро даје се „писмени доказ“,⁸⁾ тапија,

^{*)} У овоме чланку објављујемо један део прикупљених обичаја у нашем народу.

¹⁾ Село Јеловик, Срез орашачки. По подацима, које је прикупио г. Милан Јанковић. —

²⁾ Села: Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије у Срезу расинском, по добивеним подацима од Р. М. — ³⁾ Село Стубал, Срез жупски. По подацима, које је прикупио г. М. Милић. — ⁴⁾ Село Глеђица, Срез моравички. По подацима, које је прикупио г. Богољуб Ђурчић. — ⁵⁾ Село Глеђица, Срез моравички. — ⁶⁾ Село Мали Шиљеговац, Срез расински. Одговорилац наводи, да су пре 50—80 година била важнија покретна добра, јер су се сељаци овога села обично занимали сточарством. Тада се могло купити, како он наводи, за једну краву пет до шест дана орања. Сада су важнија непокретна добра у овоме селу. Народ се намножио, па како није могао више да живи од сточарства, прешао је и на обрађивање земље. Земља се све више делила, а упоредо са делењем повећавана је цена земљишта, тако да се данас ар продаје за 200—300 динара. — ⁷⁾ Село Мала Сугубина, Срез трстенички. По подацима, које је прикупио г. Д. Секулић. — ⁸⁾ Село Мала Сугубина, Срез трстенички.

темесућ или баштинка.⁹⁾ Код покретних ствари не издаје се „право“ сем сточног пасоша код продаје стоке.¹⁰⁾

Из свега излази, да се непокретна добра знатно теже продају, „само у крајњој нужди“. Па и у овим приликама народ се „са сузама опрашта“ кад се продаје које непокретно добро,¹¹⁾ јер је оно „светиња праотаца.“¹²⁾

2) *Од ствари шта се најчешће кујује и продаје?* Од ствари највише продају земљорадничке производе и стоку, а купују ствари за одећу.¹³⁾ Негде више продају пшеницу, кукуруз и раж, а мање јечам и оvas. Поред овога продају поврће (нарочито кромпир и купус), вариво (пасуљ, грашак и боб). Нарочито се продаје и купује суво месо и сланина. На пијаци се сваког дана може видети по неколико комада сланине, „скутова“, како то народ зове.¹⁴⁾

Скоро у свима крајевима највише продају стоку, сточарске и земљорадничке производе, а купују друге предмете за домаће потребе.¹⁵⁾ У неким селима, која обилују стоком, продаје се нарочито стока, и то највише овце, свиње, козе, говеда као и сточни производи, а од оваца нарочито вуна.¹⁶⁾ У местима где је развијено пчеларство, продају се у великој мери пчеларски производи.¹⁷⁾

Тако се по наведеним селима продају они производи домаће радности, који превлађују у том крају по својој обилности и који премашају потребе тамошњег становништва. Скоро у свима наведеним случајевима највише се продају земљораднички производи, стока и производи од ове, а купују се предмети којима се подмирују домаће потребе, који се у селу не производе.

3) *Када се смајтра, да је уговор о куповини закључен?* Уговор о куповини народ сматра да је закључен, и да га не може ни једна ни друга страна поништити, када је купац дао продавцу извесну суму новаца на рачун куповине одређене ствари. Тај новац, који даје купац продавцу, назива се у народу „капара“.¹⁸⁾ Ако купац одустане и неће да купи ствар коју је пазарио, капара му пропада, јер се сматра, да је прекршио „тврду реч“, која се не сме погазити. Људи који погазе своју реч не сматрају се за поштене и служе као „укор“.¹⁹⁾

⁹⁾ Село Губеревац, Срез драгачевски. По подацима, које је прикупио г. Д. С. Бешчевић. — ¹⁰⁾ Села Губеревац и Мала Сугубина. — ¹¹⁾ Село Белешевац (Ваљево). По подацима, које је прикупио г. В. Видић. — ¹²⁾ Село Стари Трстеник, Срез трстенички. По подацима, које је прикупио г. Р. Јелић. — ¹³⁾ Село Јеловик, Срез орашачки. — ¹⁴⁾ Казновиће, Срез студенички. По подацима, које је прикупио г. Б. Ђурчић. Како одговорилац наводи, сланина се нарочито у овоме месту продавала, што није случај са другим местима овога краја. — ¹⁵⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Грљане, Ђелије; Стубал; Баничина Срез јасенички. По подацима Ј. Павловића. Стари Трстеник; Губеревац; Мала Сугубина; Белешевац. — ¹⁶⁾ Глеђица и Мали Шиљеговац. — ¹⁷⁾ Мали Шиљеговац. — ¹⁸⁾ Јеловик; Казновиће; Губеревац; Мала Сугубина. — ¹⁹⁾ Казновиће. Овде куповину и продају, по правилу, може обавити само најстарији члан породице. Жене не суделују ни у продаји ни у куповини.

У неким селима уговор о куповини је закључен, када се уговорачи погоде и по извршеној погодби рукују и пољубе.²⁰⁾ Пољубац је знак потврде, „печат истине“, који се мора поштовати. Тако је било пре 50 година, а и данас се многи овога придржавају, те и даље пољубац поштују, ма да данас поверење није заступљено у оној мери као што је то некада било.²¹⁾ Негде се прави разлика између непокретних и покретних добара, те се код непокретних добара пољубе у знак срдачног пријатељства и закљученог споразума, док се код покретних ствари рукују у знак закљученог уговора о куповини.²²⁾

Поред ових момената, који се узимају као пуноважни за закључење уговора о куповини, народ сматра, да је постигнут споразум и закључена куповина, када су се купац и продавац споразумели о цени и предмету који се продаје.²³⁾

Као што се види, наш народ узима различите моменте, од којих се уговор о куповини сматра да је закључен.

4) *Обичаји и веровања око куповине и продаје.* Око куповине и продаје има извесних обичаја у вези са веровањем народним, која немају никакво правно значење. Али како се ови обичаји врше уз правни посао куповине и продаје, вредно је забележити их, пошто су они, тако рећи, саставни део целокупног поступка око куповине и продаје извесног добра.

Пошто је уговор о куповини закључен после дужег преговарања, а купац и продавац се руковали и пољубили, продавац обично од продаог брва очупа неколико длака, „кочети“, у вери да ће му се остатак стоке боље плодити и множити.²⁴⁾

Кад се купују волови и пошто је споразум о куповини закључен, продавац узме волове за „уларе“ или за „штранге“ и са очупаном травом уларе предаје купцу, говорећи му: „Нека ти је алал, да Бог да имао велику корист са њима.“²⁵⁾

После закључене куповине стоке: крава и волова, када купац купљену стоку (краву или вола) доведе кући, прво им да со са преврнутога сита, а затим стави вољу или крави запаљену сламу или сено у уста, тобоже да стока једе све што јој се да, као што ватра све гори.

Ако се продајом из стада издваја овца или јагње, онда се од овце или јагњета очупа неколико длака и стави се у тор или шталу, где су друге овце, јер народ верује, да ће се, ако се не узме „биљег“, стадо затрети.

У обичају је, поред тога, да купац купљеној домаћој животињи промени име,²⁶⁾ што је исто тако у вези са веровањем народа.

Кад се купи крава или теле, онда домаћица изнесе лопар на коме стави со, те са лопаром со пружи крави или телету, да лизне преко

²⁰⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије и Мали Шиљевовац. — ²¹⁾ Мали Шиљевовац. — ²²⁾ Стари Трстеник. — ²³⁾ Стубал. — ²⁴⁾ Јеловик. — ²⁵⁾ Штира код Лознице. По подацима, које је прикупио г. Ж. Васиљевић. — ²⁶⁾ Казновиће.

прага. То се чини, јер се верује, да ће се једино на тај начин крава прилагодити новом домаћину, да ће волети своју телад и да ће бити плодна.²⁷⁾ Поред соли обичај је да се купљеној крави преко прага да да лизне и брашно на лопару.²⁸⁾

Код продаје стоке обичај је да продавац, кад прода овцу или јагње, очупа мало вуне са чела, коју баца на остале овце или јагањце, да му не би отишла сва срећа из тора, већ да у њему и даље остане.

Кад продавац продату краву предаје купцу, „пороже“ којом води краву, не предаје из руке у руку, већ га испусти, те га купац сам дохвати са земље. Ово продавац чини, да не би „предао напредак остале стоке“, него да „и за његовом руком“ остане напредак.

После извршене куповине, кад купац уведе краву у своју кућу, доведе је пред врата да крава промоли главу кроз њих у кућу, те јој домаћин преко прага пружи да са преврнуте столице лизне со. Ово се врши да купљена крава не би побегла од новог домаћина.²⁹⁾

Негде се крава води око куће, те јој се да да пије млеко из „ведрице“, да би давала доста млека.³⁰⁾

Као у напред наведеним и у другим селима, када је крава продата, продавац очупа неколико длака са њеног чела (или вола, ако се он продаје) и баца на осталу стоку. Ово се чини ради тога, што постоји веровање, да када то продавац учини, да му остала стока неће „замрети“. И овде се, код предаје улара, улар не предаје директно у руке купцу, већ га продавац пусти на земљу па га купац сам подигне. Затим, код куће, купац купљену краву води трипут око куће или је доводи на кућни праг где јој из једног земљаног лонца домаћица даје мекиње или празан лонац да га само „примирише“, да би се крава припитомила и да не одбегне.³¹⁾

У циљу припитомљавања купљене стоке постоји обичај, да се купљеној стоци да да једе са осталом стоком. Обично се дају трице, мекиње и со, док је раније, пре 50—60 година, постојао обичај, да се купљена крава води око куће.³²⁾ Негде се још и сада крава води око куће, а на крају јој се дају мекиње да једе. Оно што је нарочито важно, продавац не да купцу да откине ма и једну длаку са говечета или друге стоке, јер се сматра да „не ваља.“³³⁾

У неким крајевима постоји обичај, да се купљена крава, пре него што се уведе у купчеву шталу, покрије (огрне) чергом, те се тако покривена уведе у шталу.³⁴⁾ Сваки домаћин може слободно располагати својом стоком, може је продати, али за домаћина, који прода и последње говече испред куће, постоји веровање у народу, да ће продати и саму кућу и да ће пропасти.³⁵⁾

²⁷⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане и Ћелије. — ²⁸⁾ Баничина. — ²⁹⁾ Глеђица.

— ³⁰⁾ Стари Трстеник. — ³¹⁾ Губеревац. — ³²⁾ Мали Шиљеговац. — ³³⁾ Белошевац.

— ³⁴⁾ Мала Сугубина. — ³⁵⁾ Белошевац.

Кад се купи на пр. тестија, лонац или какав сличан предмет, жена га провуче кроз вериге, па га затим чукне о њих. Ово се чини што се верује, да ће купљени предмет бити издржљив као вериге.³⁶⁾

Пошто продато жито буде измерено на кантару, продавац између три прста узме мало од њега и врати у врећу (ако је из вреће мерио) или у амбар (ако је мерио из амбара).³⁷⁾

Поред ових има још неких обичаја око куповине и продаје, који су у вези са народним веровањима. Тако купац обично подврне чарапу на десној нози, верујући да му продавац не може да подвали. Обичај се потпуно изгубио и био је нарочито у употреби пре 50 година.³⁸⁾

Раније су постојали обичаји по којима се куповина није могла обавити у извесне дане преко недеље као на пр. у уторак или када је месец „празан“ тј. када је „млад“ месец. Тако исто купац пази од кога купује ствар. Нарочито се на то пази код куповине стоке, јер се гледа, да се стока купи од човека који је „лаке руке“, који није „баксуз“. Зато обично купац пита продавца, да ли од срца продаје, или, како то народ каже, да ли продаје „са алалом“³⁹⁾

И код куповине и продаје непокретних ствари постоје извесни обичаји.

Кад купац купи плац обично позове продавца да му он закона два до три ашова земље и да му земљу „алали“. Исто тако кад купац купи кућу, а кућу хоће да руши, позива продавца који са куће треба да скине два до три црепа и да му „алали.“⁴⁰⁾

Код продаје ма какве зграде продавац се попне на зграду и скине три црепа, а четири или пет ћерамида, што значи да је кућа продата и да продавац нема више права на њу. Приликом овога скидања црепа и ћерамиде треба да присуствује неколико људи.⁴¹⁾ И у селу Баничини на продатој кући продавац прво растури цреп, па је затим уступи купцу.⁴²⁾ Тако исто и у селу Губеревцу продавац скине два до три црепа са крова па је онда предаје купцу. Овим му назначује, да се може слободно уселити и да кућу продаје својевољно.⁴³⁾

Код уговора о куповини и продаји не сме бити преваре. Народ верује, да ће онај који превари другу страну бити кажњен од Бога.⁴⁴⁾

5) *Уже код куповине и продаје стоке.* Код продаје стоке различити су обичаји кад је у питању уже којим се стока води. У неким селима је обичај, да уз продату стоку иде и уже, у другим се сматра да уже не иде, и да о њему треба нарочито уговорити.⁴⁵⁾ Па ипак, велики је број села у којима је обичај, да уз стоку иде и уже,⁴⁶⁾ које мора бити ново.⁴⁷⁾ У неким селима уже мора ићи уз краву, али не мора бити сасвим ново.⁴⁸⁾

³⁶⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане и Ђелије. — ³⁷⁾ Глеђица. — ³⁸⁾ Мала Сугубина. — ³⁹⁾ Мали Шињеговац. — ⁴⁰⁾ Штира. — ⁴¹⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане и Ђелије. — ⁴²⁾ Баничина. — ⁴³⁾ Губеревац. — ⁴⁴⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане и Ђелије. — ⁴⁵⁾ Стари Трстеник. — ⁴⁶⁾ Јеловик; Штира; Глеђица; Мали Шињеговац. — ⁴⁷⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије; Мала Сугубина; Белошевац; Губеревац. — ⁴⁸⁾ Стубал.

У вези са продајом ужета постоје у народу извесна веровања. Обичај је да продавац доплати за уже купцу, или да купи ново уже, да не би старо, којим је довео вола или краву на продају оставио купцу, јер се верује, ако уже задржи, да ће му и даље остати „напредак“ у стоци.⁴⁹⁾ У неким се селима верује, да домаћин продајом старог ужета продаје и своје газдинство,⁵⁰⁾ те да ће му сва стока „замрети“.⁵¹⁾ У другим селима продавац захтева и уже уз продату стоку, јер се верује, да ће се кад га добије, „вајдити“ од онога што је купио, да ће му се стока плодити и да ће он имати напретка.⁵²⁾ Има села где се увек захтева уже уз стоку, јер народ каже, да се стока не купује „без главе“. Не тражи се да уже буде ново, ма да је раније, до пре десет година, овај услов око куповине био неопходан.⁵³⁾

Уже има различита имена, што зависи од тога, да ли се њиме води крава или коњ. Уже којим се води крава зове се „штранга“,⁵⁴⁾ „пороже“,⁵⁵⁾ „улар“,⁵⁶⁾ „поводник“⁵⁷⁾ итд., а којим се води коњ зове се „улар“,⁵⁸⁾ „поводник“,⁵⁹⁾ „оглав“,⁶⁰⁾ „штранга“.⁶¹⁾ Негде и за краву и за коња купују „улар“.⁶²⁾

б) „Маркирање“ *стоке* и *куповина на пробу*. После закључене куповине обичај је да купљену стоку купац одведе својој кући, често и ако није исплатио сву погођену суму новца.⁶³⁾ Али се може догодити да купац, из извесних разлога, остави и даље стоку код продавца за извесно време. Кад купац овако остави стоку код продавца, обично је обележи, „маркира“⁶⁴⁾ „фарбом“ преко длаке на глави или на телу, или длаку купљене стоке престриже маказама. Све ово чини, да би лакше препознао своју стоку, да се не би измешала са продавчевом.⁶⁵⁾

Знакови бележења нису одређени. Негде се стока само премаже, без икаквог знака. Често се бележи разним знацима на пр. крстом, и то на предњем (на врату) или задњем делу тела.⁶⁶⁾ Некад је место одређеније, те се говече престриже на сипима, плећкама или на врату. Обично се бележе почетна слова имена и презимена сопственика. Ситна стока бележи се на плећкама, а врло често и на врх репа.⁶⁷⁾ Боја може бити различита, али се најчешће употребљава црвена или плава.⁶⁸⁾

У народу поред обичне куповине позната је и куповина на пробу. Време докле ће трајати куповина на пробу није одређено, као и остали услови око куповине, јер сви услови зависе од споразума уговорача.⁶⁹⁾

⁴⁹⁾ Казновиће; Мала Сугубина. — ⁵⁰⁾ Баничина — ⁵¹⁾ Губеревац ⁵²⁾ Глеђица. — ⁵³⁾ Мали Шилеговац. — ⁵⁴⁾ Јеловик; Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије (у овим селима се уже зове и „поводник“); Белошевац; Мали Шилеговац (зову га још и „поводник“. Ако се ставља крави око главе зову „улар“); Стари Трстеник. — ⁵⁵⁾ Казновиће; Глеђица (зову ово уже још и „штранга“). — ⁵⁶⁾ Стубал. — ⁵⁷⁾ Мала Сугубина (зову га још и „пороже“). — ⁵⁸⁾ Јеловик; Белошевац; Стари Трстеник. — ⁵⁹⁾ Казновиће. — ⁶⁰⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије (зову га и „поводник“); Стубал; Мали Шилеговац. — ⁶¹⁾ Мала Сугубина. — ⁶²⁾ Баничина. — ⁶³⁾ Казновиће. — ⁶⁴⁾ Белошевац. — ⁶⁵⁾ Јеловик; Баничина. — ⁶⁶⁾ Стубал. — ⁶⁷⁾ Глеђица. — ⁶⁸⁾ Баничина. — ⁶⁹⁾ Јеловик.

Најчешће се купује на пробу „теглећа стока“, и то нарочито коњи, краве и волови.⁷⁰⁾

Кад се купује стока на пробу, народ то зове узимање „под каул“.⁷¹⁾

Куповина на пробу позната је у народу, јер се купац на овај начин може уверити у вредност стоке коју купује. Купац узима стоку на пробу, да се увери, да ли она има све особине, које продавац наводи. Ако купац нађе, да стока нема одговарајуће услове, враћа је у одређено време, а продавац њему капару, коју је добио.⁷²⁾ Док траје проба, купац може наћи да стока не одговара погођеним условима, на пр. добро не вуче, има „рђаву нарав“, уједа, није здрава, не даје довољно млека итд.⁷³⁾

Негде је одређена вредност, коју даје купац продавцу, кад узима стоку на пробу. Тако се узима да купац треба да плати једну шестину куповне цене, коју добија натраг, пошто истекне време пробе, ако стока не одговара погођеним условима.⁷⁴⁾ И рок трајања пробе може бити одређен. Он не може бити краћи од 3 ни дужи од 7 дана.⁷⁵⁾

7) *Алвалук код куйо-продаје и ѓрамље*. Пошто се оконча преговарање око купо-продаје и трампе какве ствари и када преговарање дође до дефинитивног споразума, наступа обавеза плаћања части (алвалука). Али у већини случајева, пре него што се дође до ове обавезе, поставља се питање плаћања алвалука, које заједно са осталим питањима, као што је на пр. величина продајне цене, чини саставни део преговарања. Тако се још у току преговарања око величине продајне цене и других услова, купац и продавац или размењивачи погађају око алвалука, које се питање може провучити до самог закљученог споразума о куповини, продаји или трампи.

Има случајева и може се догодити да су се преговарачи споразумели око величине цене, и да се даље преговарање односи само на питање алвалука: да ли алвалук има да да купац или продавац, а код размене који размењивач има ову обавезу. Када су преговарачи, купац или продавац или размењивачи сагласни за све услове куповине, продаје или трампе, питање алвалука може покренути купац или један од размењивача. Продавац и други размењивач могу пристати на понуду купца, али може се десити да ово питање оставе и даље отворено. Ово питање могу исто тако покренути продавац или друга уговорна страна код размене, који на исти начин покрећу преговарања око алвалука.

Негде се питање алвалука и не покреће, јер се сматра, да ова обавеза, по обичају, пада на купца, супротно оним крајевима, где је исто тако ускраћено преговарање и где ову обавезу испуњује онај који новац прима, што значи продавац.

⁷⁰⁾ Казновиће. — ⁷¹⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Грљане, Ђелије; Мали Шиљеговац; Мала Сугубина. — ⁷²⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Грљане, Ђелије. — ⁷³⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Грљане, Ђелије; Баничина; Глеђица; Белошевац; Мали Шиљеговац; Губеревац. — ⁷⁴⁾ Баничина. — ⁷⁵⁾ Глеђица.

После овога преговарања и „ценкања“ обавеза плаћања алвалука може пасти на купца, продавца или на једнога од размењивача, а може се споразум о алвалуку закључити и тако, да обе уговорне стране, код куповине купац и продавац, код трампе (размене) оба размењивача, имају обавезу да плате алвалук.

Обавеза давања алвалука састоји се у плаћању части, коју према споразуму плаћају: сам купац или сам продавац или један од размењивача или и купац и продавац или оба размењивача.

Част се најчешће обави у најближој кафани, у којој уговорачи обично пију пиће, наздрављајући један другом; купац продавцу сретно служење новцем, а продавац купцу сретну куповину и сретну употребу ствари. Размењивачи један другом уз част желе сретно служење размењеним предметима.

Обичај плаћања алвалука у основи је сличан у разним селима. Истина, има извесних разлика у обавези давања части у појединим селима. Ова разлика се огледа у месту где се част обавља, у величини части, у обичају ко сноси обавезу давања части, без обзира на претходна преговарања, у чему се састоји та част итд.

Част плаћа и једна и друга страна и величина части зависи од вредности ствари, од имућности купца и продавца као и од њихове расположености за част. Ова се част обично састоји у пићу, а може и у јелу. Приликом кашњавања купац и продавац наздрављају један другом. Купац продавцу „алали“ паре, а продавац купцу „алали“ стоку. Ако је стока за препродају, продавац жели купцу, да на купљеној стоци заради, а ако је за личну употребу купчеву, жели му да му стока буде корисна и да се са њом сретно послужи.⁷⁶⁾

Ако је купљена нека ствар којом ће се купац дуже времена служити, ту следује веће чашћење и весеље.⁷⁷⁾ Приликом кашћења прво устане продавац и зажели купцу свако добро и задовољство: „Да Бог да, да те моја њива много година храни и да се користиш њеним берићетом“. Тако и купац узвраћа продавцу са жељом да сретно располаже добивеним новцем. Затим се продавац и купац пољубе.⁷⁸⁾

У селима код којих већ постоји обичај да једна од уговорних страна има да плати част, не преговарају, већ сам продавац, ако је он обавезан, после извршене куповине плати част. Част се састоји у пићу, а приликом кашћења, ако је закључена куповина краве, продавац каже купцу: „Да Бог да, да се крава отели, а теле да порасте велико“. Величина части зависи обично од вредности закључене куповине.⁷⁹⁾

У обичају је негде да купац плати част и ако о томе није преговарано.⁸⁰⁾ У другим селима, по обичају, плаћа част онај који прима паре (продавац),⁸¹⁾ али у већини случајева претходно преговарају о томе ко част плаћа,⁸²⁾ као што је напред речено.

⁷⁶⁾ Јеловик; Штира; Штитари, Мајдево, Купци, Грљане, Ђелије; Мали Шиљеговац — ⁷⁷⁾ Казновиће. — ⁷⁸⁾ Казновиће. — ⁷⁹⁾ Стубал. — ⁸⁰⁾ Мала Сугубина. — ⁸¹⁾ Банићина; Белошевац; Губеревац. — ⁸²⁾ Глеђица; Мали Шиљеговац.

Ма да величина части зависи од имућности купчеве и од вредности ствари која је предмет купо-продаје, ипак се може догодити, да буде продата мала ствар, а да буде велики алвалук, да буде „мали пазар а велико чашћење.“⁸³⁾ Отуда се у народу каже: „Продао хајдук гаће за марјаш, а попио форинту алвалука.“⁸⁴⁾

Ово чашћење код куповине и продаје у народу носи, по наведеним селима, различите називе. Називају га „алвалук“⁸⁵⁾ или „крчма“⁸⁶⁾.

Тако излази да обавеза, на кога ће част пасти, зависи од обичаја који влада. Негде се сматра, да част плаћа онај који прима новац, те се о части и не преговара, као о осталим условима куповине. Тако исто о части се не преговара и тамо где се подразумева да част плаћа купац. Где ови случајеви нису, преговара се, те обавеза части зависи од исхода самог преговарања. Величина части зависи обично од вредности купљене ствари као и од имућности уговарача. Изузетно част може бити и изнад ових граница. Чашћење се најчешће обави у кафани где се обично пије, једе и наздравља. Наздрављања су увек иста: продавац жели срећу у продатој ствари, а купац срећу у новцу. „Нека ти је алал стока“, говори продавац. „Нека ти је алал пара“ одговара купац.

Обично у току преговарања присуствују извесна лица, која се код погађања одреде на купчеву или продавчеву страну. Ова се лица сматрају као сведоци. И они, пошто се куповина закључи, учествују у части, наздрављају и честитају купцу и продавцу закључени уговор о купо-продаји.⁸⁷⁾

Код куповине непокретних ствари морају присуствовати два сведока, док се код куповине покретних ствари споразум може закључити без њих. И овде где морају присуствовати и тамо где присуствују закључењу куповине, иако нису морали, онај који плаћа част почасти и њих, а чашћени сведоци наздрављају.⁸⁸⁾

Ако присутним лицима купац или продавац неће да плате алвалук (част), они га онда траже, те после тога наздрављају купцу и продавцу са „алал“ испијајући чашу вина или ракије.⁸⁹⁾

⁸³⁾ Глеђица. — ⁸⁴⁾ Вук Стеф. Караџић, Српске народне пословице. Беч 1849. с. 164. Како Вук наводи реч хајдук значи пандур или четник, јер се тако обично у „војводству“ говорило. Велики број података о алвалуку (ликово, алдумаш, како се част у другим крајевима зове) налази се у делу В. Богшић, Зборник садашњих правних обичаја у Јужних Словена, Загреб 1874, као и у другом делу од истог писца: Правни обичаји у Словена. Загреб 1867. Овде су само приказани обичаји по извесним подацима, које смо ми добили на постављена питања, те зато горња дела нису узета у обзир како код алвалука тако и код осталих обичаја око куповине, продаје и трампе. — ⁸⁵⁾ Јеловик; Штира; Баничина; Глеђица; Белошевац; Мали Шиљеговац (у употреби је и „крчма“); Губеревац. — ⁸⁶⁾ Стубал (или „пијење крчме“); Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије. — ⁸⁷⁾ Јеловик, Штира, Стубал, Мала Сугубина, Стари Трстеник, Баничина, Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије, Глеђица, Мали Шиљеговац, Губеревац. — ⁸⁸⁾ Казновиће. — ⁸⁹⁾ Белошевац.

Као што је у наведеним селима код купо-продаје познат обичај чашћења, тако је исти тај обичај познат и код размењивања ствари (трампе).

Код размене (трампе) обично дају част оба размењивача без икакве претходне погодбе. Али дешава се да се трампа обави без части. И код трампе величина части зависи од имућности размењивача као и од вредности размењених ствари. И овде учествују лица у чашћавању, која су се нашла око преговарања. Приликом наздрављања и ова лица желе размењивачима срећу са размењеним стварима.⁹⁰⁾ Чашћење код трампе бива често код куће размењивача, а бива и у кафани.⁹¹⁾

Изузетно од куповине и продаје, част се после закључене размене обави код куће размењивача. Част код размене (трампе) није велика. Попије се само која чаша шљивовице, пожеле срећу један другом, пољубе се и растају. Присутни честитају размењивачима, а затим и они попију „по коју чашу“.⁹²⁾

Негде се чашћење код трампе састоји у јелу и пићу.⁹³⁾

У неким селима чашћења око трампе су врло ретка, јер се трапом не долази до новца. Једино бива чашћење кад један од размењивача да „придо“. Обично части онај који за размењену ствар добије ствар и „придо“. Часте се тамо где трампу закључе, у приватној кући (код једног од размењивача) или у оближњој кафани.⁹⁴⁾

Има случајева кад част зависи од погодбе, и то како у погледу њене величине тако и у погледу питања: ко сноси ту част. И у оваквој части учествују присутна лица.⁹⁵⁾

Ова се част код размене ствари (трампе) зове алвалук⁹⁶⁾ или напојница⁹⁷⁾ или крчма.⁹⁸⁾

Осетна разлика између части код купо-продаје и размене ствари јесте у томе што се код купо-продаје част обави обично у кафани, док се код размене ствари обави најчешће у кући једног или другог размењивача. Поред ове, разлика је и у величини части. Код купо-продаје је знатно већа част него код размене ствари, јер се овај уговор у народу сматра као много важнији од размене ствари (трампе).

Интересантно је питање, истина спорно у науци, које се односи на значај части око куповине, продаје или трампе: да ли се од обављеног чашћења и наздрављања сматра у народу да је уговор закључен или се њим још јаче утврђује погодба (уговор),⁹⁹⁾ или то чашћавање има сасвим друго значење? У вези са овим, поставља се питање: да ли алвалук има народно-правни значај код куповине, продаје и трампе, или је овај значај ванправног карактера. Ако се прими прво гледиште, потврђује

⁹⁰⁾ Јеловик, Мала Сугубина, Стари Трстеник, Глеђица, Белошевац. — ⁹¹⁾ Јеловик, Глеђица, Мали Шљеговац. — ⁹²⁾ Казновиће. — ⁹³⁾ Стубал. — ⁹⁴⁾ Баничина. — ⁹⁵⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије, Мали Шљеговац, Губеревац. — ⁹⁶⁾ Јеловик, Штира, Глеђица. — ⁹⁷⁾ Мала Сугубина. — ⁹⁸⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије. — ⁹⁹⁾ В. Богишић, Правни обичаји у Словена. Загреб 1867 с. 182.

се прво постављено питање; ако се прими друго, правни карактер се мора одбацити. Ми овде само наводимо да чашћавање нема народно-правни значај, јер се њиме нити закључује погодба нити се ова још јаче потврђује, већ само купац и продавац или размењивачи изјављују један другом жељу за сретну употребу ствари и новца. Тако изјављивање жеље после закључене куповине не може имати ма каквог правног основа и може се пре тумачити као обичај верског карактера. И народно схватање иде у прилог овом тумачењу.¹⁰⁰⁾

8) *Прече право кувовине*. У вези са повученом разликом између непокретних и покретних добара око отуђивања (нарочито куповине и продаје) јавља се прече право куповине, које у случајевима, када се већ непокретно добро отуђује, ограничава продавца у слободи располагања тим непокретним добром, да добро не може продати ако претходно не упита сроднике, комшије или сељаке из истог села, да ли то добро желе купити. Обичај је јако укоренењен у народу са извесним модалитетима у појединим селима.

Прече право куповине на непокретним добрима имају прво сродници а за њима суседи. И после суседа не би се могло слободно продати непокретно добро, јер га треба претходно понудити и сељацима из истог села. Сваки понуђени, било сродник, сусед или сељак из истог села, дужан је испунити цену, коју нуди лице, које би желело то добро купити. Народ мисли, да ближњи имају више права како на наслеђена добра тако и на стечена и сматра, да таква добра „не треба, да иду у руке друге фамилије“, већ да остану у истој.¹⁰¹⁾

Негде право прече куповине на непокретном добру имају само рођаци. Суседи и сељаци из истог села то право немају. Рођаци продавчеви могу добро повратити (прекупити) иако је исто већ продато, ако положи исту суму новаца, коју је купац платио продавцу за купљено непокретно добро. Народ сматра, да се право прече куповине простире како на наслеђена тако и на стечена добра, јер узима, да су и једна и друга добра припадала у ранијем добу неком њиховом претку, и да их је он оставио са жељом, да се не деле.¹⁰²⁾

Док се у једним крајевима понуда рођака узима као обавезна, у другима народ сматра да би требало понудити рођаке и комшије, и дати им за исту цену, коју нуди онај који би желео добро купити. Таква је традиција и она се још у извесној мери у народу поштује.¹⁰³⁾

Има случајева где право прече куповине имају најближи сродници и то до петог колена, док се суседи и сељаци тога села не могу позивати на ово право. Понуђеном блиском рођаку, у обичају је, да се да непокретно добро и за нижу цену, али ова цена може бити смањена за једну трећину од целокупне вредности тог непокретног добра. Ако

¹⁰⁰⁾ Види одељак 3. Кад се сматра, да је уговор о куповини закључен. — ¹⁰¹⁾ Штитари, Мајдево, Купци, Гркланс, Ђелије. — ¹⁰²⁾ Мала Сугубина. — ¹⁰³⁾ Ђуберевац.

рођак нуди мању цену од ове, продавац може продати то непокретно добро коме хоће. Ово право рођака, да утичу на куповину, простире се како на наслеђена тако и на стечена добра.¹⁰⁴⁾

Треба, народ мисли, понудити код куповине непокретног добра најближу родбину, рођаке и пријатеље и то како за стечена тако и за наслеђена добра. Цена добра мора одговарати цени коју нуди ма који купац. Ово право, по народном мишљењу, долази по томе, што су некада у давнини рођаци уживали то непокретно добро.¹⁰⁵⁾

Има села где треба понудити рођаке, суседе (комшије), али ако „подбацују“ цену, њима се добро не мора дати било оно наслеђено или стечено. Народ мисли, да прече право долази отуда, што је некада постојала „једна кућа“ и „једна крв“.¹⁰⁶⁾

Прече право куповине није у истој обавезности у свима селима. Има села где је прече право куповине почело да се губи. Тамо ово право имају ближи сродници, а суседи и сељаци тога села то право немају.¹⁰⁷⁾ Ако рођак нуди мању цену продавцу од купца који добро жели купити, зависи од продавца да ли хоће да га уступи рођаку за мању цену. Ово се право рођака, да утичу на куповину, простире на наслеђена и на стечена добра, јер народ мисли, да право прече куповине долази по „сродству“¹⁰⁸⁾ и да су та добра некад била „огњиште прадедова“.¹⁰⁹⁾

Обично ово право имају најближи продавачви сродници, на пр. браћа рођена, браћа од стричева, синовци и стричеви тј. лица са којима је продавац раније био у задрузи. За овима ово право имају суседи. Сељаци из истог села немају већа права у куповини од оних из другог села, али обично сваки продавац воли да своје имање, кад већ мора да га отуђи, прода првенствено некоме из свога села. Тако је продавац обавезан да понуди у првом реду своје рођаке са којима је раније био у задрузи, па било имање наслеђено или стечено, а за овима суседе. Цена мора одговарати цени коју би дао ма ко од лица, која би желела купити то имање, али продавац обично воли да своје рођаку или суседу да и за нижу цену неголи осталима, ако је са њима у добрим односима.¹¹⁰⁾

Као што се види, прече право куповине у народу простире се само на непокретна добра без разлике да ли су она наслеђена или стечена.

Ово право негде имају само рођаци, или рођаци и суседи, или поред ових и сељаци из истог села.

Уопште, у народу се не допушта, да непокретно добро оде у стране руке, зато се увек чине извесни уступци рођацима, суседима или сељацима из истог села.

У већини случајева народ је сагласан да ово право долази од тога што су некада непокретна добра морала бити својина једне „фамилије“,

¹⁰¹⁾ Мали Шињеговац. — ¹⁰⁵⁾ Белошевац. — ¹⁰⁶⁾ Глеђица. — ¹⁰⁷⁾ Баничина, Стубал. — ¹⁰⁸⁾ Баничина. — ¹⁰⁹⁾ Стари Трстеник. — ¹¹⁰⁾ Јеловик.

те је зато право дати рођацима, суседима и сељацима из истог села извесна права по којима могу откупити непокретно добро које се отуђује (продаје).

9) *Пребацавање „које паре“ да не би било округло.* Пошто је утврђена цена код куповине и продаје, и ако је цена округла, обично се пребаца „која пара“ (изгледа, да је остало у народу још када се плаћало на паре), да не би било, како народ каже „округло“.

Обично се пребацује један динар, а ово пребацавање најчешће захтева продавац ради „напретка остатка“. Али, догађа се, да сам продавац, из истог разлога, од примљеног новца укине „који динар“, тако да за један или два динара умањи вредност продате ствари. То исто може чинити и купац са своје стране и он може пребацити „који динар“.¹¹¹⁾

У многим селима овај је обичај познат, а негде народ изрично каже, да је обичај, да се не продаје „за округло“. Зато увек пребаце „који динар“ купац продавацу или продавац купцу, да не би баш било „округло“. Али овом обичају не знају значење.¹¹²⁾ Обичај је познат и код „трампе“.¹¹³⁾

Ми бисмо рекли, да и овај обичај стоји у вези са извесним народним веровањима, те да и он нема народно-правно значење.

10) *Размењивање ствари (трампа).* У народу је много у употреби размењивање ствари (трампа), можда више него куповина и продаја.

Размењује се ствар за ствар, и та се размена у народу назива „трампа“. Од ствари могу се размењивати како покретне тако и непокретне, и то скоро све. Кад се даје ствар за ствар и ако је једна ствар веће вредности, доплаћује се извесна сума новца; та радња размењивања зове се у народу „трампа са придом“, а новац који се даје познат је као „придо“; без обзира на то колики је „придо“, увек се овакво размењивање ствари сматра као трампа, а у народу је позната као „трампа са придом“ за разлику од случајева када се даје ствар за ствар и када такву размену народ назива „трампа“.¹¹⁴⁾

Размењивање ствари за ствар било покретних (најчешће стоке) или непокретних (најчешће „земље“) познато је и другим селима као „трампа“.¹¹⁵⁾

Ако се размењује ствар за ствар исте вредности, народ такву размену сматра као трампу. Али, ако је једна ствар веће вредности од друге и кад се услед тога доплаћује у новцу до половине вредности те ствари, народ овакав правни посао назива „трампа са доплатом“.¹¹⁶⁾ Међутим, ако се за једну ствар мора дати цела ствар која се размењује

111) Глеђица. — 112) Белошевац. У осталим селима питање није правилно схваћено, те су одговори погрешно дати. Не односе се уопште на постављено питање. — 113) Губеревац. Нарочито се пребацује онда „који динар“ када се даје ствар за ствар, управо када је чиста трампа. — 114) Белошевац. — 115) Глеђица, Баничина, Стари Трстеник, Стубал, Казновиће, Јеловик, Мали Шиљеговац, Губеревац, Мала Сугубина, Штитари, Мајдево, Купци, Гркљане, Ђелије. — 116) Глеђица, Баничина, Мала Сугубина.

а преко ње извесна сума новца преко половине вредности те ствари, таква размена уз доплату не сматра се у народу као размена (трампа), већ као куповина и продаја ствари.¹¹⁷⁾ Негде, овакав посао, где се доплаћује преко половине вредности ствари, назива народ „докупљивање“.¹¹⁸⁾

Размењивати се могу, као што је речено, покретне и непокретне ствари. Размењивање непокретних ствари као на пр. њива, ливада, винограда и гајева обави се најчешће ако сопственик има које добро удаљено од осталих својих добара, те жажели да га размени на пр. за њиву другог власника који има то добро до осталог његовог имања. Не гледа се на то, да ли се даје њива за ливаду, већ се гледа на вредност и квалитет добра које се размењује. Ако је вредност једног добра већа од другог, доплаћује се вишак било у новцу или стварима (на пр. стоци).¹¹⁹⁾ Такав вишак у народу се зове „прид“, а цео посао сматра се као размена (трампа).¹²⁰⁾

Љубиша Протић

Zusammenfassung. — *Einige Bräuche beim Kauf, Verkauf und Tausch.* Der Verfasser erörtert in diesem Artikel einen Teil der gesammelten Bräuche beim Kauf, Verkauf und Tausch in Jugoslawien und zwar auf Grund von Antworten, die er auf gestellte Fragen erhielt.

Nach dem Quellmaterial sieht man, daß im Volk ein empfindlicher Unterschied zwischen Immobilien und Mobilien im Hinblick auf ihre Veräußerungsmöglichkeit besteht. Immobilien gelten als wichtiger und sie können nur im Falle dringender Not veräußert werden, aber auch dort nur „mit Tränen“, denn diese Güter werden als „Heiligtümer der Vorväter“ betrachtet.

Von Mobilien werden am häufigsten Ackerprodukte und Vieh verkauft, und Gegenstände gekauft, die im Dorfe nicht erzeugt werden.

Nicht dieselben Momente sind maßgebend als Beweis des abgeschlossenen Vertrages: man betrachtet einen Kauf-Verkaufvertrag ab abgeschlossen, wenn der Käufer dem Verkäufer eine gewisse Summe Geldes gibt, die „Angeld“ — „kapara“ heißt; oder wenn die Verhandelnden übereinkommen und sich darauf die Hand geben und küssen; oder wenn der Käufer und Verkäufer einig sind über den Preis und Gegenstand, der verkauft wird.

Im Zusammenhang mit dem Volksglauben gibt es eine Reihe von Bräuchen beim Kauf und Verkauf, die keinen rechtlichen Charakter haben. So rupft in manchen Gegenden nach dem Übereinkommen der Verkäufer einige Haare vom verkauften Vieh und wirft sie auf das übrige, damit es sich vermehre; oder man rupft vom Vieh das „Mal“ — „biljeg“ und gibt es zur Hürde; oder man wechselt den Namen vom Vieh. Beim Übergeben vom Vieh reicht der Käufer den „ular“ mit abgezupften Gras, oder man gibt das Seil nicht in die Hand, sondern lößt es auf dem Boden, damit es der Käufer

¹¹⁷⁾ Глеђица, Баничина, Мали Шиљеговац. — ¹¹⁸⁾ Мала Сугубина. — ¹¹⁹⁾ Казновиће. — ¹²⁰⁾ Казновиће, Јеловик, Мали Шиљеговац, Губеревац, Штитари, Мајдево, Купци, Грклане, Ђелије.

За искрено заузимање и уложени труд на организацији прикупљања ових и необјављених народно-правних обичаја особито смо захвални г.г. Владети Т. Поповићу, саветнику; Милораду Вељовићу, професору и Војиславу М. Васиљевићу, одеље стар. Инт. академије.

selbst ergreift. Bisweilen gibt man den „ular“ (Seil) überhaupt nicht, damit man nicht das Gedeihen vom Vieh verkaufe. Wenn das gekaufte Vieh zum Haus des Hausherrn gebracht wird, reicht die Hausfrau Salz, Mehl oder Milch mit verkehrtem Sieb, oder umgedrehte Stühle oder aus irdenem Gefäß u. s. w. Manchmal wird das Vieh vorerst dreimal um das Haus geführt, ein alter Brauch, der allmählich schwindet. Das alles tut man im Glauben, daß sich das Vieh vermehren, gedeihen und anheimen wird. Wenn man eine Säge oder einen anderen Gegenstand kauft, zieht man ihm durch und schlägt daran, damit er haltsam sei. Oder nimmt der Verkäufer vom verkauften Getreide zwischen drei Finger und gibt es in den Sack zurück. Oft stülpt der Käufer den Strumpf am rechten Fuß um, damit ihn der Verkäufer nicht betrüge. Man achtet auch darauf, daß der Kauf nicht an gewissen Tagen stattfindet. Beim Verkauf eines Hauses oder Grundes nimmt der Verkäufer als erster drei Ziegel vom Haus, wenn man es zerstört, oder sticht zwei, drei Spaten in denn verkauften Grund.

Das Vieh wird gewöhnlich „gemerkt“ durch Zeichen mit roter Farbe oder Scheren, wenn es nach abgeschlossenem Kauf auch weiter beim Verkäufer bleibt.

Man kann auch auf Probe kaufen, welche abhängt von den Bedingungen auf die die Verhandlenden ein gegangen sind; zurückstellen kann man immer, wenn man den Bedingungen nicht entsprochen hat.

Nach abgemachtem Kauf findet eine Bewirtungstatt, die die Pflicht des Käufers oder Verkäufers oder eine gemeinsame ist, über die sich verhandeln lößt. Die Bewirtung besteht in Speise und Trank und findet im Gashaus statt. Beim Tausch sind dieselben Bräuche, nur ist die Bewirtung geringer und findet im Hause des Käufers oder Verkäufers statt.

Von rechtswegen kann man Immobilien nicht veräußern, außer in Fällen dringender Not. Wenn man schon sein Gut verkauft, muß der Verkäufer zuerst die Verwandten, Nachbarn und Bauern desselben Dorfes fragen. In manchen Dörfern haben nur die Verwandten dieses Recht. Oft gibt man diesen Personen das Gut auch um einen geringeren Preis als jemand anderer bietet. Das Volk betrachtet, daß dieses Recht auf Grund der Verwandtschaft kommt und daß das veräußerte Gut einst im Besitze der Vorfahren war.

Es ist Brauch, daß nach dem Kauf-Verkauf einige Dinar darüber hinausgehen; damit es kein runder Preis ist, denn man glaubt, daß nur so der Rest gedeihen wird. Der Brauch ist auch beim Tausch bekannt und hat keine volkrechtliche Bedeutung.

Der Warentausch ist weit mehr gebräuchlich als Kauf-Verkauf und im Volke als „trampa“ bekannt. Wenn man einen Gegenstand von größerem Wert gegen einen Gegenstand kleineren Wertes tauscht, zahlt man eine gewisse Geldsumme dazu, die „pid“ heißt, das ganze Geschäft ist als Tausch mit „Zugeld“ bekannt. Wenn man dazuzahlt bis zur Hälfte heißt der Rechtshandel „Tausch mit Zuzahlung“, und wenn man über die Hälfte zuzahlt „Zukaufen“, und der Rechtshandel Kauf-Verkauf.

Narodni običaji i obredi uz prvo oranje i sisanje u srezu Slavonsko-požeškom

(Nastavak)

Mi smo u predašnjem razmatranju¹⁾ spomenuli glavnije običaje, vjerovanja i obrede našeg naroda uz prvo oranje i sisanje. Radi upotpunjavanja, a i zbog boljeg shvatanja istih ili sličnih običaja i obreda kod ostalih Slovena, potrebno je da dodam još i ove:

U Trebarjevu, kada se išlo prvi put orati, gazdarica bi muževe i blago pošćropila blagoslovljenom vodom, volovima bi jaram namazala „s fašejskim (pokladnim) mesom“, a ako su bili konji, onda hamove. Bio bi to poveći komad masnog mesa, koji se na poklade skuhao u zelju. S njim bi namazali plug i ruke, prije nego što se počelo sijati.²⁾ U Loboru orač mora podorati komad željeza, da zrno ne izgine u strni. Kod kuće se pošćropi samo sv. vodom. Na njivi u rogožar, iz kog će da sije, baci tripud malo zemlje, načini desnom nogom znak križa, skine kapu, prekriži zemlju i počne sijati s molitvom: „A Bog pomagaj!“ Biroš (spahiski najamni vozar) kad bi počeo s oranjem, bičalom bi načinio križ po zemlji, a plužar „jotkom“ (šćapom s kojim s lemeša odbija nalijepljenu zemlju) načini križ, govoreći: „Bog pomagaj i sv. Zidor (Izidor)!“ Kad prvi slog izore, pobere „sredek“ (uski trak zemlje u sredini sloga koji zadnji poore), okrene se po slogu, prekriži ga i kaže: „Te je prvi i boži, tega prekrižim ja, a se druge Bog prekriži i blagoslovi!“ Na kraju svakog rada kaže se: „Fala Bogu i Majki Božjoj.“ Kod oranja nikada ne kune, već fućka i pjeva, idući uz tegleće blago po oranju.³⁾

U Dragačevu se kolje pijetao, obično kod kuće, i to kad se završi oranje „radi dobra roda“. Pojedu ga za večeru. Kod toga piju „prioranicu“. Uz čašu mole se: „Srećno veče i večera i mi oko večere; srećna prioranica! Da nam Bog dā rođinju, da je u zdravlju saberemo!“⁴⁾

Vladimir Nikolić u spisu „Iz Lužnice i Nišave“ donosi ove zanimljive podatke: U Strelcu u mladu nedelju, mjeseca septembra ili oktobra, odnese se pred jesenje oranje i sisanje na tanjiru žita u crkvu, pa se, blagoslovljeno, primiješa ostalom sjemenu. U Lužnici, u oči onog dana kad će početi da siju, iznesu malo žita iz hambara i puste da uz žito gori voštana svijeća. Onda žito okade i na istom mjestu zakolju pijetla. Neki nadnesu pijetla nad samo žito, da po neka kap kapne i u samo žito, a neki uzmu samo glavu i iz nje iscijede malo krvi u žito. Na mrsan dan pijetao se poruča, inače ostaje za sutra. To žito smatra se kao „molitveno“, i na njega se prituri još žita koliko je potrebno. Nekada su volove prevodili preko žara koji

¹⁾ Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu X, 33—41. — ²⁾ Kata Jančćerova: Trebarjevo (Zbornik za nar. život i običaje VI, 214). — ³⁾ Josip Kotarski: Lobar (Zb. Z. O. XXI, 181). — ⁴⁾ Sima Trojanović: Glavni srpski žrtveni običaji (Srpski Etnografski Zbornik XVII, 21).

se metne na raonik (lemeš), kada se pode na oranje. U žito su metali i četku, da žito bude gusto.⁵⁾ U Masurovcu metnu u torbu sa žitom bosiljak, da tamo prenoći. U nekim kućama, kad izvade sjeme iz torbe, kolju pile ili pijetla, i nakapaju krvi u to sjeme. Pale voštanu svijeću, s raonikom prodžaraju vatru, pa onda idu na oranje.⁶⁾ U selima oko Pirota kolju pijetla, a ako ga nemaju, onda pile.⁷⁾ U Nišavi glava zaklanom pijetlu treba da pane u samo žito, a onda dometnu još i srebrnu paru, prsten, grivnu ili paftu, da bude žito čisto i bez sumesice. Žito, nad kojim je zaklano pile ili pijetao, meću u kući na zemlju i pale voštanu svijeću; na raonik stave živ ugljen i s njim okade žito. Potom ga presipaju i nose na njivu. Kad orač otide na njivu, prvo se prekrsti nekoliko puta, pa onda u brazdu zakopa glavu onog pileta ili pijetla. Da žito bude gusto, meće se i ovdje u sjeme četka. Kada žene od zaklanog pijetla zgotove ručak, nosi se na njivu. Spreme još i „čitku“, „kitku“, „kudelju“ (obično drvo, koliko vreteno, rascijepi se u sredini i načini procjep, pod imenom „štipka“. U nju zadjenu pramen vune i provuku vreteno). Sve ovo zakite tzv. „gole-mim cvijećem“ (slično kadifici). Ovu kitku, kada snaja donese ručak, odmah zabode usred oranja u brazdu, i postavlja ručak oraču. U većini sela nikad ne izostaje pogača.⁸⁾ U Gnjišanu orač slomije pogaču nad volovima, pa daje po parče i volovima, a zatim sjeda da ruča. U istom selu mjesto obične vune meću, većinom, obojenu crvenu, a gdje nje nemaju, zadovolje se i s crvenim končićem. S golemim cvijećem iz kitke zakite volove na dva mjesta u jarmu.⁹⁾

Na mnogim mjestima prije no što orač krene sa sjemenom u polje, meću žar na raonik i prevode volove preko njega „da žito bude čisto i da ga zli duhovi ne unište“.¹⁰⁾ U Nišavi meću u sjeme čistu košulju od muškog djeteta, da bude žito čisto i hljeb bijel. Toga dana, prije no što će orač na njivu, treba rano da ode na vodu, „da bude žito čisto“¹¹⁾. Naj-radije svuda počinju „oranje žita“ tj. sejanje žita u ponedjeljak. Toga dana ne daju nikome ništa iz kuće.¹²⁾

Nevalja bos sijati mrkvu¹³⁾. Ako je stara žena išla da sije mrkvu ili repu, a pred nju je na putu izletio zec ili pijetao, odmah se vraća kući, da u mrkvi ne budu „mrkci“, a u repi „repci“¹⁴⁾ (štetočine prikazane slikovitošću riječi „mrki“ i repati).

Pregledavši običaje i obrede u Jugoslaviji, sama nam se od sebe namiče dužnost, da posmotrimo iste ovakove i kod naše braće izvan naše državne granice. U prvome redu radi se tu o Hrvatima i Srbima u Mađžarskoj, pa onda o Bugarima. U mnogo čemu i ove posljednje moramo u etnografskom pogledu uzeti kao sastavni dio jedne cjeline. Bez toga ostale bi nam brojne pojave nerazjašnjene. Što miješam južne Slovene sjeverno od Drave i Dunava u jednu zasebnu skupinu razlog je taj, što sam podatke o njima crpio iz mađžarskih izvora, a odnose se na Jugoslovene bivšeg i sadašnjeg mađžarskog državnog područja. Iz podataka se ne razabira koji se odnose samo na one koji su i dalje ostali pod Mađžarima, a koji na one koji su prešli u sastavni dio slobodne Jugoslavije. Napokon, mnogi podaci crpljeni su iz života Mađžara koji su življeli u južnoslovenskoj većini, pa se, na prvi pogled vidi, da su južnoslovenskog porijetla.

⁵⁾ Срп. Етн. Збор. XVI, 258. — ⁶⁾ Оп. cit. 258/9. — ⁷⁾, ⁸⁾ i ⁹⁾ Оп. cit. 259. — ¹⁰⁾ Оп. cit. 260. — ¹¹⁾ i ¹²⁾ Оп. cit. 260. — ¹³⁾ Jančeroва: Trebarjevo (Zb. Ž. O. VI, 214). — ¹⁴⁾ Оп. cit. 214.

Žito se kod južnih Slovena sjeverno od Drave i Dunava prije sjetve priredi.¹⁵⁾ U predvečerje sjetve moči se u vodi u kojoj ima galice, mlijeka ili blagoslovljene vode, octa i tekućine iz gnojnice.¹⁶⁾ Zrno pšenice koje se odredi za sijanje treba na Malu Gospojinu ujutro izložiti na rosu. Ali se mora pospremiti prije no što izađe sunce, da se ne upali.¹⁷⁾ U pšenicu dodaju nov srebrn novac. Poslije odnesu taj novac na žrtvenik Bl. Dj. Marije. Prije sijanja prosa propuste sjeme kroz prorez na košulji žene koja ga zasijava. U sjeme dodadu lokot ili batrljicu kukuruza kojom se začepila rana, kada su se klale svinje¹⁸⁾. Južni Sloveni bivše Bač-bodroške županije primiješaju u sjeme zrnje iz žetelačkog vijenca prošle žetve, da donese dobar rod.¹⁷⁾

Da se usjevi zaštite od ptica, običavaju proso prije sijanja propustiti kroz košulju male bebe. Kao što beba ne umije da govori, da tako ni ptice ne uzmognu cvrkutom da mame jedna drugu na slog s prosom. Negdje prosu proso tri puta kroz točak kojega skinu s ornica iz istog razloga.¹⁸⁾ Kokoši, koju su zaklali na pokladni utorak, odrežu noge i pohrane ih u vreću u kojoj čuvaju sjeme za proljetno sijanje. Kada sade mladice, smjeste ih u rupu koja je iskopana u sredini vrta. Ove neće dirati kokoši.¹⁹⁾

Vrijeme sjetve nije stalno. Obično se sije onog dana u tjednu, kojeg je domaćin, poslije nove godine, prvi put vidio inje.¹⁹⁾ Kukuruz, kojeg zasiju na sv. Florijana, dobro će uroditi. Zasijanom na Krstov dan rašće samo stabljika.¹⁹⁾ Krumpir sade u zvijezdu „Vage“, pasulj u zvijezdu „Ribe“, da lako uzrastu.²⁰⁾ Poslije, kako su se oglasile žabe, ne valja više da se sije mak²¹⁾, jer će biti crvljiv. Ne diraju crvi mak koji je zasijan na pokladni utorak.²²⁾

Seljak ima svoj zasebni radni kalendar. Tako u Gyarmatu proljeće i gospodarska godina započinju sa sv. Josipom (19 marta).²³⁾ Toga dana prvi put ide blago na plandište, ispuštaju se pčele, a rad u polju započinje s iznošenjem dubreta.²³⁾ Za početak ljeta uzimlju sv. Vida (15 juna), jer vjeruju da toga dana prestaje žito rasti;²⁴⁾ rastenje prepušta proljetnim usjevima. Početak jeseni uzimlju na sv. Mihajla (30 septembra).²⁴⁾ O početku zime ne vode više računa.

Kao što nije svejedno kada se vremenski započinje sa zasijavanjem usjeva, isto tako, u nekim krajevima, paze i na doba dana, u koje siju. Leća se sije u noći ili barem ujutro prije, odnosno poslije podne iza zalaza sunca.²¹⁾ Ponegdje siju lan i konoplju u vrijeme, kada na nebu nema ni sunca ni mjeseca.²¹⁾ Bundevu siju u podne, jer onda će da narastu velike kao vol koji planduje²⁰⁾. Ako sunce sija, a vidi se i mjesec, nije dobro zasijavati.²⁰⁾ Ne siju ni kada je mladi mjesec, jer bi mnogo cvjetalo, a malo rodilo.²⁵⁾ Salatu treba sijati u nedjelju da uzraste velika; papriku u petak ili utorak prije izlaska sunca, da bude jaka i brzo iznikne.²¹⁾ Kopar siju poslije podne u jedan sat, da bi imala samo jedan glavni koren.²¹⁾

¹⁵⁾ Gönczi: Göcsej a kaposlatosan Hetes vidékének és népének őszevontabb ismertetése. Kaposvár 1914, 607—608. — ¹⁶⁾ Gönczi, kao pod 15. Ovaj običaj pripisuje Slovenima Zaladske županije. Vidi „Zalamegyei Vendek“, Kaposvár 1914, 65. — ¹⁷⁾ Dr. Jankó János: Adatok a bács-bodrogmegye sokácok néprajzához. Ethnographia VII, 1896, 161. Budapest, Bellosich Bálint: Bács-Bodrog vármegye I—II. Uredio Borovszky Samu I, 345. — ¹⁸⁾ i ¹⁹⁾ Gönczi, kao pod 15, str. 236. — ²⁰⁾ Bellosich Bálint: Bács-Bodrog vármegye I—II. Uredio Borovszky Samu. Knj. I str. 345. Ovo su običaji Madžara koji žive među Slovenima. — ²¹⁾ Gönczi, pom. dj. str. 606. — ²²⁾ Gönczi, pom. dj. str. 236. — ²³⁾ Moór-Elmér: A Földműveléssel kapcsolatos szokások, hiedelmek és babonák Rábgymarton. Ethnographia XLIII. 1932, str. 158. Budapest. — ²⁴⁾ Isto str. 160. — ²⁵⁾ Gönczi, pom. dj. str. 564.

Trud i napori zemljoradnika izvršeni su sa tolikim opasnostima i slučajnostima, da se ne treba ni najmanje začuditi njegovu načelu: poštuju Boga, ali ne škodi katkada i vragu zapaliti sveću. Njegov opstanak zavisi od uroda njegova rada. Strah pred nerodicom rodila je u njemu vjeru o postojanju nepoznatih sila koje utječu ili mogu da uplivišu na rast ili da prouzroče štete u zemljoradnji. I svo njegovo nastojanje ide zatim, da one dobre sile umilostivi, a zle i štetne u škodenju da onemogući. Tako se rodila magija iz pūke nužde da ovlada prirodom i da iz nje izvuče praktične koristi.²⁶⁾ Ona je plod mnogostrukog zapažanja i praktičnih iskustava. Samo što su iz pravilnog iskustva nastali neispravni zaključci.²⁷⁾ Jedan primjer: Stari Egipćani ognjem i dimom odgonili su divlje zvijeri u prašumi. I porodilo im se pitanje: ako mogu to, zašto ne bi s istim srestvima mogli da otjeraju i demone zla? Otud svijeeće na praznike u hramovima i okolo lijesova.²⁷⁾

I kod prvog oranja i sijanja magija igra veoma važnu ulogu. Mnoge smo već susreli u ranijim razlaganjima, pa i kod ovih južnih Slovena. Jednako su važne i zaštitne mjere predostrožnosti, kao što je i magija simpatična, magični obranbeni krug itd. Nije poznat uzrok, zašto u Ormanšagu, u selu Kemše, kada gospodar otprema pšenicu u polje da sije, prebacuje uvijek vreću sa sjemenom u kola tako, da ušee vreće gleda natrag prema šaragama.²⁸⁾ No za sjetvu svaki put mora obući čistu rubeninu i da opere noge, da žito ne bude snitljivo.²⁹⁾ Kad su na sjetvu u selu Kemše vozili pšenicu, metnuli bi pod vreću prelomljenu stabljiku konoplje, da bude pšenica bijela.²⁴⁾ Pšenica se sije u onim gaćama, u kojima je, poslije nove godine, kućegospodar prvi put vidio kvočku.²⁹⁾ Sije se iz stolnjaka koji je bio upotrebljen na Božić. Ali mora biti nov, samo jednom opran, no to pranje ne smije da bude neposredno pred zasijavanje.³⁰⁾ U stolnjak vežu novac ili zmijski kamen, da ne bude snitljivo.³⁰⁾ Ovaj ubrus bace na slamnat krov, da ne bi led potukao pšenicu.³¹⁾ Prije no što započne da sije, sijač metne pod jezik tri zrna sjemena, glavu podigne spram neba i sa zatvorenim očima prospe tri pregršti. Zatim, bez riječi, otidje na zemljište trećeg susjeda, gdje iskopa jednu maleu jamicu i u nju metne ona tri zrna ispod jezika, govoreći: „vrebci, ptice, ovo jedite“!³¹⁾ Do okončanja sjetve nije sijač progovorio nijedne riječi, ma ko ga pozdravio ili nagovorio.³¹⁾ Zato je u Kemši, za čitavo vrijeme sijanja, držao pod jezikom tri zrna sjemena.³²⁾ Ako za vrijeme sijanja konoplje razgovaraju, miševi će sjemenu da odgrizu glave.

Povrće siju samo u košulji, da sjeme ne pojedju buhe.³³⁾ Iz istog razloga ne valja ga sijati ni bos.³³⁾ Žlicu s kojom su na pokladni utarak miješali hren u proljeće odnesu u polje, da štiti usjeve od vrabaca.³⁴⁾

Da bi konoplja uzrasla visoko, žene na pokladni utarak skaču visoko. Dokle im u skoku dosegne glava, dotle će im te godine da izraste konoplja.³³⁾ Kada siju bundeve trče od jednog kupa do drugoga, da bi brzo rasle i donesle plod. Na kraju njive sijač sjedne na zadnji otkop, da bi bundeva bila velika.³³⁾ Crveni i bijeli luk treba da sadi osoba s velikom stražnjicom, da glavice budu velike.³⁴⁾ Da bi luk izrastao krupan, treba sijač da sjedne na sva četiri ugla zasađena prostora.³⁴⁾ Mrkvu i ono sjemenje, čiji koren

²⁶⁾ C. Foucart: Histoire des religions et methode comparative. Paris 1912, 224. —

²⁷⁾ М. Арнаудовъ: Очерки по Българския фолклоръ. София 1934, 504. — ²⁸⁾ Gunda Bela: vlastite bilješke iz sela Kemše u Baranjskoj Zupaniji. — ²⁹⁾ Gönczi, spom. dj. kao pod 15. — ³⁰⁾ Gönczi, spom. dj. 564. — ³¹⁾ Gönczi, kao pod 25. — ³²⁾ Gunda, kao pod 28. Vidi i Gönczi, 606. — ³³⁾ Gönczi, kao pod 32. — ³⁴⁾ Gönczi, pom. dj. str. 236.

vrijedi kao rod, neposredno prije zasijavanja prevuku preko pregiba koljena, da bi imale debeo korijen.³⁴⁾ Prvu pregršt pšenična sjemena sijač protare uz vlastito tijelo, da ne bude snitljivo.³⁴⁾ Proso u nekim mjestima žene siju gole. Prije sjetve zabodu u zemlju željezni čavao koji su donijele sa sobom u džepu, da se ne bi sjeme iskvarilo.³⁴⁾ Kada siju mak, naduvaju obraze, da bi bile makovice velike.³⁵⁾ Ako hoće da im bude kukuruz crven, sijač gleda kod sijanja u sunce.³⁵⁾ Laneno sjeme treba sijati iz novog lonca,³⁴⁾ kukuruz samo iz novog glinenog lonca.³⁴⁾ Kupusno sjeme siju iz zdjele ili iz tanjura, da bude slično okruglo.³⁴⁾ Među povrće neki siju konoplju, da njezin miris drži gusjenice daleko.³⁴⁾ S brezovom metlom, koja je načinjena na badnjak, zagrcu sjeme od povrća u zemlju. Poslije toga odbace metlu s riječima: „ne mogao ga niko uzeti, dok ja s ovom metlom triputa ne udarim po njemu“. Vjeruju, da kradljivčeve ruke ostanu na takvom usjevu kao prikovane, dok ga sijačica ne izlupa s onom brezovom metlom.³⁴⁾

Ječam siju preko zaključanog lokota.³⁴⁾ Lan i konoplju preko zatvorenog lokota ili noža. Kad završe sjetvom, zabodu nož u vrh njive. Na taj način neće ptice jesti sjemenja.³⁶⁾

Ko zasijava grahoricu, nesmije toga dana da jede jaja, pa ni da ih uzme u ruku, jer će mu usjev ošugaviti. Da bolest, ako se pojavi, prođe, dobro je prevući preko grahorice mrtvački pokrov.³⁴⁾ U Kemši, dok ne iskljia pšenica, nesmije se jesti kruh koji je pržen kod vatre.³⁶⁾ Inače će biti snitljiva. Kada siju pšenicu, ne meću na ognjište nogare (tronožnu podstavu pod zdjele ili široke plosne posude), ne peku ni kruha, da ne bi pšenica bila snitljiva.³⁶⁾

U staro doba, kada je još kućegospodar osobno započinjao sjetvu, molio je prije „Anđeo Gospodnji“³⁷⁾.

Ovo bi bili oni običaji i obredi koji su utvrđeni, bilo neposredno kod južnih Slovena sjeverno od Drave i Dunava, bilo da su oni postali slovenski zasad kod Mađara, koji u ovim krajevima žive među južnim Slovenima.

Sad ćemo da pregledamo one narodne običaje koji postoje kod Bugara.

U Perušici uoči pokladnog utorka nalože velike vatre tzv. „sirnici“ te vjeruju, da po onom prostoru, kojeg bude svijetlo s ovog plamena osvijetlilo, neće slijedećeg ljeta da pane led.³⁸⁾ Kod Bugara i ostalih Slovena običaj je u sjeme sipati božićnjeg ili uskrsnog sjemena, da se sjeme očisti od zlih primjesa. Iz istog uzroka posipaju i žeravicu oko pluga s kojim se namjerava ići na oranje i sijanje.³⁹⁾ Rakovski donosi u svom „Pokazalecu“, da u istočnoj Bugarskoj, kada se na jesen priprema žito za sijanje, gazdarica turi u vreću sa sjemenom malo oraha koji su okađeni u predvečerje Nove godine, da ostane zrno jedro. K tome dodaje: češalj, s kojom se češlja konoplja, da žito bude gusto, i srebrnu paru, da bude čisto kao srebro. Kada ujutro rano potegnu kola s vrećom sjemena, gazdarica uzme žara i pepela i prosipa naokolo kola u krugu, govoreći: „učini, da ne mogu vještice da odmame plod s njive.“⁴⁰⁾

³⁵⁾ Beloslich Bălint, vidi pod 20. — ³⁶⁾ Podaci koje mi je dao g. Gunda Bela, asistent Etnografskog instituta u Budimpešti. — ³⁷⁾ Gőnczi: pom. dj. str. 564. —

³⁸⁾ М. Арнаудовъ: Очерки по Българския фолклора. София, 1934. стр. 495. — ³⁹⁾ Арнаудовъ, као под 38, стр. 503. А. Аванасъевъ: Постическия възрѣния Славянтъ на природо. Москва 1868. II-13. Dr. Drahomira Strasniká: Lidove obyčaje hospodařké. Narodopisni Věsňik 1931 — 87. God. XXIV. E. Schneeweis: Die Weichnachtsbräuche der Serbokroaten vergleichend dargestellt (1925) str. 25-26. — ⁴⁰⁾ Арнаудовъ, као под 39, стр. 503; vidi od njega i: Български празнички обичаи (1918) гл. XII.

Za magično čišćenje polja i vrtova od škodljivih utjecaja služe luči iz proljetnjih i ljetnih vataara, preko kojih se preskače s pjevanjem, da budu plodorodna.⁴¹⁾ Afanasijev tvrdi, da je simboličko pretstavljanje sunca kroz vatreni točak uvelo običaj, da se na izvjesne godišnje praznike (na Cvjetnicu ili Bijelu nedjelju u proljeće, a na Ivanjdan u ljetu) sažiju točkovi. U proljeće to je simbol sunca koje se ponova izdiže iz zimskog mrtvila, u ljetu, kada se, dosegnuvši svoju usponsku kulminaciju, vraća natrag zimi.⁴²⁾

Magično pripravljanje njive i sjemena za usjev uobičajeno je i među Bugarima. Na Bogojavljenje (6/I) i na Ivanjdan (7/I) nose na njive blagoslovljenu vodu i njome ih prskaju.⁴³⁾ Na 40 mučenika (9/III) djevojke načine barjake i u skupini idu po njivama pjevajući. Svaka nosi svoj barjak. I kada koja stigne do svoje njive, ona uništava i zabada u nju svoj pa kaže: „naša njiva ovako visoko da izrodi“. Onda opet uzme svoj barjak i pridružuje se povorci drugarica. Na tri mjesta u polju zastanu, odigraju kolo, ispjevaju po tri pjesme, i onda se vraćaju svojim kućama.⁴⁴⁾

Značajan je običaj kod trakijskih Bugara u Jani na pokladni ponedjeljak. Oni upregnu pod plug djevojke pa s njima oru po putu. Nakon nekoliko brazda siju iz „šnika“ (žlice za juhu). Kada isiju, bace šnik na zemlju i kažu: „do godine toliko i toliko četvrtaka žita i kupova sijena i toliko i toliko okâ novaca“. Ako šnika pane s otvorom prema dolje, biće godina slaba, ako otvor dođe prema gore, urodiće; ako po strani, njive će se polegnuti od roda. Poslije toga uhvate jednog momka koji učestvuje u tome obredu (kukera) za noge i povlače po tlu, da tako jaki i teški padaju snopovi.⁴⁵⁾ U Ermenikoj Uzunkjuprskoj na badnje večer jedan od dogorelih prutova s ognja na Badnjak odnesu na Božić i zakopaju u njivu.⁴⁶⁾ Na drugom mjestu na badnje večer uzmu s ognja tri žeravke i odrede: jednu za njivu, drugu za živu stoku, treću za zgrade, pa ih ostave pored ognjišta. Koja se od njih spepelji, njom označeno područje biće idućer godine dobro. No koja ugasne, a da se nije spepeljila, pretskazuje nepovoljno.⁴⁶⁾

Magičke želje o urodu za iduću godinu imaju svog izražaja i inače na badnje večer. Tako na stol za večeru na Badnjak, koji je pokriven sa stolnjakom, meću od svih plodina koje siju. Po večeri najstariji muški ukućanin vikne: „Dēee! — Drugi ga pita: „a šta voziš? — „pasuli, pšenicu, žito“ nabraja prvi, a dodaje i sve ono drugo što se nalazi na stolu. Na to mu kažu: „ajde, vozi-zavozi!“ I to se ponavlja tri puta.⁴⁷⁾ Za večeru uvijek dolazi kuhana pšenica. Svako, kada od nje okusi, zaželi: „koliko zrna, toliko vreća, toliko pilica, janjadi itd.“⁴⁷⁾ U nekim krajevima Trakije, prije no što se prihvate jela, najstariji zahvati žlicu „keškeka“ (jelo iz mesa i riže) i baci ga u zrak „da bude žito visoko kao taj kamin, a jedro kao glava deda . . .“ (ime onog koji je bacio).⁴⁷⁾ Zanimiv je i običaj, da se kućedomačin uspravi i na glavi prelomije kolač, zvan „večernata“, govoreći: „ej takova da nam bude njiva“. U Tojbelenu uoči Nove godine za večeru obavezno je jelo „keškèk“, i svako mora od njega da uzme po žlicu, pa što ostane to podižu visoko, da im tako visoko poraste i pšenica.⁴⁸⁾ U Čataldži žene podižu visoko žlice s kojima su jele „keškèk“ i viču: „tako visoko da nam uzraste žito“.⁴⁸⁾

U magijskom ispoljavanju želja igraju ulogu i jaja. I to u prvome redu uskrсна jaja. Ona, koja se snesu na Veliki četvrtak, obojadišu se

⁴¹⁾ Арнаудовъ: као под 38, стр. 520. — ⁴²⁾ Арнаудовъ, стр. 521. — ⁴³⁾ Хр. Вакарелски: Битъ и езикъ на тракийскитя и малоазийскитя Българи. Сборникъ. V. часть 1-420. — ⁴⁴⁾ Вакарелски: као под 43, стр. 425. — ⁴⁵⁾ Isto djelo, стр. 430. — ⁴⁶⁾ Isto str. 453. — ⁴⁷⁾ Isto str. 452. — ⁴⁸⁾ Vakarelski: op. cit. 417.

i čuvaju do Đurdeva, kada se zakapaju u njive „da čuvaju od zla oblaka i od tuče“. U Sofiji ih zakapaju na Veliki četvrtak.⁴⁹⁾ U nekim predjelima bojadišu na Veliki četvrtak samo tri jajeta, a ostala u petak. Od ta tri jajeta jedno se nosi u crkvu za svece, drugo ostavlja za kuću, a treće ukopa u njivu, koja o Uskrsu još nije zasijana. S njim se zajedno u njivi na kolac metne konjska ili goveda lubanja. Kod oranja razbiju jaje. Ako je puno, znači dobro, ako je prazno, zlo. Negdje ta jaja od četvrtka meću: jedno kod ikone u kući, jedno zakopaju u njivu, a jedno u arman (gumno). Ono koje ukopaju u njivu i arman prije ogule.⁴⁹⁾ Na Veliki četvrtak prvo snešeno jaje čuva se obojadisano kao lijek protiv rana. A zovu ga i „velikim“. O Đurdevu ga neki ukopaju u njivu, a drugi i dalje čuvaju za zaštitu od tuče.⁴⁹⁾

Žito za usjev često odnose u crkvu da ga svećenik blagoslovi.⁵⁰⁾

Veliku ulogu igra dan, u koji će da se počne sa sijanjem. „Sretnim danom“ smatraju ponedjeljak ili četvrtak, ali samo onda, ako je pun mjesec (Goléma dervent).⁵⁰⁾ U Tojbelenu sretni su dani ponedjeljak i srijeda;⁵⁰⁾ u Jani: ponedjeljak, srijeda ili petak; a na nekim mjestima i subota.⁵⁰⁾ U Teslimi nisu zasijavali u utorak i petak, jer su to „loši dani“.⁵⁰⁾ Na Veliki četvrtak iza Uskrsa ne valja ni orati, ni sijati, već samo praznikovati. To su strogo obdržavali i sami Turci.⁵¹⁾ Na Veliku subotu siju kukuruz ili pamuk.⁵²⁾

Važnu ulogu igra mjesec. Sije se samo kad je mjesec pun, ili kada se „naliva“.⁵³⁾

Zaštitne su mjere: na oganj se u nekim krajevima ne meće crna posuda (kotao, ni lonac). A na drugim uopće ne pale vatre na ognjištu i drugdje, da se nebi upalilo žito.⁵³⁾ U Golémoj Derventi toga dana, kada se sije, ne kuha se jelo i ne mijesi hljeb. Čak se na taj dan ni kuća ne mete, a metla ne uzima u ruku.⁵³⁾ Iz kuće se toga dana ne daje ništa, a paze, da se ništa ne iznese iz kuće.⁵³⁾

I sjeme se magički za usjev priprema. Meću u vreću k sjemenu orahe, bob i druge plodine, da žito bude jedro. U oračevu torbu, u nekim krajevima, meću orahe i bademe, a u sjeme bob, orahe, jabuke i glavicu bijeloga luka. (Mandr.)⁵³⁾ Profilaktičnim magičnim sredstvom služi rupa na točku i ušica na sjekiri, ili srebrna grivna, kroz koje sipaju sjeme. A to čine, da im sjeme bude blagosloveno i srećno. U Tojbelenu meću u žito srebrno prstenje, grivne i pašte, pa kod isipavanja govore „da bude čisto kao srebro“.⁵⁴⁾

Na dan prvog sijanja umijese za orača pitu, a za volove kolač. Na drugim mjestima sprema se samo pita (korakurdž) koja se raskomada i metne u sjeme. Druga dva komada idu volovima. U Mandru orač daje od te pite svakom volu po komad, a ostatak prvom čovjeku koji naiđe pored njive.⁵⁴⁾ Od oračeve hrane ne smije ništa da se donese natrag kući. Pita za orača mora da bude topla, a ne hladna.⁵⁴⁾ Isto tako ne smije da bude kiseo hljeb.

Kao kod svih naroda, a napose kod Jugoslovena, i Bugari započinju oranje i sijanje da se prije toga nekoliko puta prekrste. A kada započnu sam rad, mole se: „da ga dade Gospod i za mrave i za ptice“.

⁴⁹⁾ Isto 436. — ⁵⁰⁾ Isto 461. — ⁵¹⁾ Isto 440. — ⁵²⁾ Isto 438. — ⁵³⁾ Isto, 461. — ⁵⁴⁾ Isto, str. 462.

Poslužio sam se kod odabiranja grade, namjerno, gradivom pretežno iz Trakije, da uklonim odmah u početku i pomisao neposrednih upliva na jedne ili na druge sa strane Slovena u Jugoslaviji ili, obratno, od Bugara na Jugoslovene. Na taj način izbija samo od sebe uvjerenje, da je ta primitivna i praiskonska vjera niknula iz jednog izvora, razvila se u duši jednog te istog naroda, kojega je vihor sudbine, nesrećom, raznesao na razne strane, ispremišao i rasparčao u jedan mah, i od jednog debila rasijao samostalne grane i ogranke.

Razmotrimo li one priloge u desetoj knjizi „Glasnika“ i uporedimo li ih s ovima sada, mi vidimo, da je velika većina potpuno ista, a drugi, koji nisu sasvim isti, samo upotpunjuju one prve. Tako dobivamo jednu jedinstvenu kulturnu pojavu, koja se proteže od zapadnih granica Hrvatske i Jadrana, i dosiže do Crnoga i Egejskog Mora.

U slijedećem završnom razmatranju osvrnućemo se na rasprostranjenost ovih običaja i obreda koje smo našli u Južnih Slovena i kod ostalih istočnih i zapadnih, te kod susjednih neslovenskih naroda. Na taj način, barem približno, razvrstaćemo te običaje i obrede na ogranke postanja, i to na: 1. opće čovječanske, koji ne postoje samo kod slovenskih naroda; 2. koji su opšteslovenski, jer ih susrećemo kod svih Slovena i koji, vjerovatno, potječu iz praslovenske poganske davnine; 3. koji su od ovih dobili kršćansku prevlaku, ili su nastali pod utjecajem kršćanske vjere; 4. koje susrećemo samo kod Južnih Slovena, pa bi mogli da budu i baštinom naroda koje su Južni Sloveni zatekli na područjima svojih konačnih naseljenja i s kojima su se, u toku vremena, stopili; i 5. koje nalazimo i u mitologiji antičkih naroda koji su upravljali područjem na kome danas nastavaju Južni Sloveni, koje su od svojih gospodara preuzeli romanizovani stanovnici toga područja, a od ovih, nakon svog doseljenja, Južni Sloveni.

Ovakvom analitičko-deduktivnom metodom moglo bi se ukazati, ako više i ne dokazati na: a) jedinstvo slovenskih naroda; b) put kojim su i odakle, otprilike, polazili i dolazili na Balkan i u južne strane. Ovo je tek pokušaj, a ne već dokaz.

Ivo T. Frančić

Zusammenfassung. — *Volksbräuche und Riten beim ersten Ackern und Sähen im Bezirke Slavonska Požega* (Fortsetzung). Herr Ivo T. Frančić setzt seine Studie aus Band X des „Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu“ (Seite 33—41) fort. Zuerst bringt er noch einige Beispiele dieser Gebräuche und Riten aus dem Nordwesten von Kroatien und dem Sawegebiet, dann weist er auf den besonderen Opferbrauch aus Mittel- und Südserbien hin, bei dem ein Hahn ober dem Getreidesamen geschlachtet wird, um letzteren mit seinem Blute zu besprengen. Er berücksichtigt in dieser Studie auch die Riten und Gebräuche der Südslawen nördlich der Drau und Donau, wobei er sie extra und für sich allein trätiert, weil er das Material zu diesen Studien aus ungarischen Quellen geschöpft hat, welche noch vor dem Weltkriege gesammelt worden sind, und jene Slawen, die heute zu Jugoslawien gehören, sowie auch jene anderen, welche in Ungarn geblieben sind, zum Gegenstand haben. Diese Gebräuche sind von grosser Wichtigkeit, weil sie im grossen ganzen mit den Riten und Gebräuchen aus Slavonska Požega identisch sind, und wir sie bei allen Südslawen wiederfinden. Hiebei führt der Autor zahlreiche Beispiele sympathischer und apothropaischer Magie an.

Dieser Teil der Abhandlung wird mit Betrachtungen aus Bulgarien geschlossen, wobei besonders die Rolle des Feuers als Abwehrmittel hervorgehoben wird. Der grössere Teil des Materials wurde absichtlich aus Thracien genommen, um a priori den Gedanken einer gegenseitigen Beeinflussung der südslawischen Serben und der Bulgaren auszuschliessen. Diese Gebräuche (um Weihnachten, Fastnacht und Ostern) sind darum von so grosser Bedeutung, weil sie, was die Magie beim ersten Ackern und Sähen betrifft, vollkommen mit denen aus Jugoslawien übereinstimmen, oder aber wieder sich mit denselben ergänzen.

Der Verfasser verfolgt mit dieser Studie die Absicht, zu beweisen, dass dieser primitive, ursprüngliche Glaube, diese Kultur, aus einem einzigen Urquell stammen, und sich auch weiterhin in der Seele einer einzigen Nation weiterentwickelt hat, welche nur vom Schicksal und einem historisch-osmanischen Eroberer in alle Wind zerstreut wurde, so dass heute kein einziger Südslawe im Stande ist mit Bestimmtheit zu behaupten, dass er serbischer, kroatischer, slowenischer oder bulgarischer Abstammung ist, weil sie sich derartig vermengt und gegenseitig amalgamiert haben.

Im dritten Teil dieser Abhandlung will der Verfasser versuchen, zu zeigen, wo sich bei den übrigen slawischen Völkern und deren nichtslawischen Nachbarvölkern dieselben Riten und Gebräuche beim ersten Ackern und Sähen erhalten haben; die in dieser Abhandlung bei den Südslawen Erwähnung fanden.

Dann wird er nach der analytisch-deduktiven Methode versuchen, aus dem vorliegenden Material abzuleiten welche Riten und Gebräuche:

1. Allgemein menschlich, also allen Völkern gemensiam, aus der Urzeit stammend, zu eigen sind;
2. Allgemein slawisch, also noch aus der gemeinsamen heidnischen slawischen Vergangenheit sind.
3. Was das Christentum hier neues hinzubachte und was es bloss vom schon bestehenden heidnisch -- slawischen umgestaltete;
4. Was die Südslawen von jenen Völkern übernahmen, welche sie, in die heutige neue Heimat kommend, unterjochten, um sich mit ihnen im Laufe der Zeit zu einem einheitlichen Volke zu verschmelzen;
5. Was sie hinwiederum von den antiken Völkern, den Griechen und Römern, erbten, und was die Südslawen, mittelbar oder unmittelbar, von ihnen übernahmen.

Свадбени обичаји у Бектешком Градишту¹⁾

Уочи свадбе, дан пре венчања, у овоме се крају одржава обичај „вјенцовиље“. Све дјевојке, почев од 15 год., дођу уочи дана венчања своје другарице да се са њом опросте. Улазећи у кућу љубе старије у руку а са млађима се поздрављају. Дјевојка удавача части своје друге доручком. Послије доручка излазе све из куће, поређају се у два реда пред кућним врагима и пјевају. „Павлачарка“, тј. прва дјеверуша у сватовима, почиње пјевати, а остале дјевојке је прате. Сетним гласом пјевају ову пјесму:

„Ми ајдемо у лугове, у лугове калимове (питоме),
Лијепој Мари²⁾ (спомену име дјевојке) метик брати;
Лијена Мара нема када, спрема се у туђине,
У туђине за туђина.
Туђег тату татом звати, свога јадног заборавит,
Туђу мајку мајком звати, своју јадну заборавит,
Туђег бају бајом звати, свога јадног заборавит.
Туђу сеју сејом звати, своју јадну заборавит“.

Ову пјесму пјевају од куће па све док не стигну у луг, где ће брати цвеће „метик“, од кога ће плести венце, којима ките сватове. Берићи метик пјевају ову пјесму:

„Метик расте мед горама, мед водама.
Мара ј' друге сазивала:
Ајте друге помозите
Зелен метик сабирати, зелен вијенац савијати,
Лијепом. . . . (име ђувегије) око капе“.

Кад ово испјевају узму торбицу, коју је „павлачарка“ носила на глави, па у њу метну набрани метик, окрећу торбу и пјевају:

„Црљено цвеће и модро, брала га Мара с дјевером,
Сипа га мајци на крило, а мајка с крила на земљу.
Ни моје цвијеће ни Мара. Како се Мара родила,
Од свог се рода одбила, туђу се роду привила,
Туђе ће дворе светлати, своје ће јадне тавнити“.

¹⁾ У Славонско-пожешком срезу. — ²⁾ У овој и у осталим песмама ставља се име девојке чији су сватови. Писци су у овоме чланку узели име Мара.

Послије ових испјеваних стихова враћају се и пјевају исту пјесму све до дјевојачке куће. Удавача их дочекује у дворишту са буклијом (чутуром) вина. Кад ју дјевојке угледају пјевају јој:

„Изаћдер, Маро, пред друге, друге ти у двор улазе
Зелен ти метик уносе, срцу ти јада приносе“.

Затим се удавача љуби прво са „павлачарком“, па са осталим дјевојкама, баца преко њих јабуку и напаја их вином из буклије. Дјевојке после тога улазе у кућу и ужинају (ручају), а послје ужине се разилазе својим кућама.

Увече дођу исте дјевојке да плету вијенце од набраног метика. У то вријеме долази и дјевер којег удавача чека у авлији. Дјевер се пољуби са будућом снајом и преда јој колач, сирац и буклију. То јој је послао ђувегија да подијели својим другарицама. Дјевер сједне за трпезу, а удавача стоји крај дјевера, док остале дјевојке стану око трпезе. Дјевојке стојећи плету вијенце, којима ће сватове сутрадан накитити око капа и пјевају:

„Помози, Боже, помоћни и овај данак данашњи,
И овај садак садашњи и овај метик зелени,
И овај колач бијели и ово вино румено“.

Затим се обраћају деверу: „Дај дјевере новце у цвијеће“. Има случајева где дјевер неће да плати. Дјевојке тад престану плести вијенце, а ове стихове трипут понављају док дјевера не приморају да плати. Чим дјевер положи новац на трпезу, дјевојке му ставе вијенац на капу и пјевају:

„Купина се по стрњици ваља.
То не била ни купина сама, већ то била дјеверова хвала.
Синоћ нам се дјевер фалијаше, да ће снајин позлатити вијенац!
Ако ли га позлатити неће, ми ћ'мо снају на пазар водити,
Продат ћ'мо ју за литру позлате,
Литра злата за 300 дуката.
Лећело сиви соколе од бела двора Арсина до бела двора Марина,
Мара га у двор свраћала.
Богам ти сиви соколе јел' здраво двору мојему, јел' здрава моја свекрва?
Богам ти Маро дјевојко, здраво је двору твојему, здрава је твоја свекрва.
Поздравља твоја свекрва да чистим кућу без праве (прашине),
Да носим воду без труња, да ложим ватру без дима.
Богам ти сиви соколе поздравни моју свекрву.
Нек купи ведро лагано, носит ћу воду без труња.
Нек прави метлу борову, чистит ћу кућу без права.
Нек сече дрва јелова, ложит ћу јој ватру без дима“.

Кад сврше ову пјесму, ухвате се дјевојке за руке и трипут се око трпезе окрену пјевајући ово:

„Ој колачу пребијели, окрају си изгорно, ал у пола недопечен.
Алај ко ћи (нек је) воља га је. Ми ћ'мо друге подијелити,
Свему колу подијелити. Наша Мара нема тала.
Мара ће нам ураншта, друга ће се ојадати, друга ће јој талак дати.“

Затим сједну за трпезу и пјевају даље ову пјесму:

„Ајде Маро вечерати најпоследњу вечерицу
Сутра ћеш нам код војнога (ђувегије), војно ћете прекорити:
Иди Маро вечерати где си љето љетовала и зимницу саправљала.
Вјенце висмо и сависмо и обиграсмо
Лијепу Мару наранисмо и удалосмо“.

Удавача затим узме вјенце на руке и буклију па наздравља својим другарицама:

„Здраве биле, моје друге миле,
Ни у моје ни у ваше здравље,
Већ у моје сретно путовање.
Ја к' вечери, а и ви к' јесени“.

После овога се пољуби са дјевером, дјевојкама и свом родбином и поји их вином из буклије. Онај колач који је дјевер донео разрежу, па га дјевојке једу за вечером. Послије вечере играју и пјевају разне поскочице у колу до поноћи.

Сутрадан скупе се опет дјевојке код удаваче где доручкују и дочекују сватове с пјесмама. Прво улази стари сват а за њим остали сватови. Сват плаћа за капију на коју улази два „сексера“. Кад уђе у авлију пјевају му:

„Стари свате, драги брате, карај сватове.
Твоји свати, зулунџије, све зијанџије,
Синоћ ведро украдоше са ладне воде,
Јутрос рано лијепу Мару од миле мајке“.

Сватови улазе у кућу, а дјевојке их ките оплетеним вјенцима. Кум и стари сват сједну у прочеље трпезе а павлачарка доноси пред њих позлаћену јабуку на чаши, која је увезана пантљикама. Дјевојке тад пјевају куму и старом свату:

„Кићена чаша злаћена, пред милим кумом и драгим
Испиј ју куме плати ју.“

Кад кум исплати, захтева да му се млада доведе на углед. Млада је за то време закључана у соби. На захтјев кумов доведе младу брат или који њен рођак и каже: „Помоз Бог куме и стари свате! На ноге се зете! (да ју види ђувегија који је још не познаје ако је из другог села) Ја дођо и доведе моју сетрицу. Вама моја сестрица а мени ваша петица!“ Кум даје два „сексера“, огрне младу гуњцем и преда ју дјеверу. Млада се љуби са својом „дружином“ и потом одлазе на венчање.³⁾

Послије подне или предвече сватови одводе младу дому младожењином. Кад полази млада из куће својих родитеља пјевају дјевојке куму ову пјесму:

³⁾ У старо време био је обичај, да родитељи ђувегијини испросе дјевојку коју момак и не познаје. Он се мора покоравати и задовољити њиховим избором. Зато се и вели: „На ноге се зете!“ да би ђувегија устао и упознао се с њом.

„Крећи нам се, мили куме, вријеме ти је,
Сунце ниско, блато склиско, двор је далеко,
Радај кума у двор доћи видјет свекрве
И по двору погледати виђет какоје“.

А старом свату пјевају :

„Стари свате, драги брате, карај сватове,
Твоји свати, зулунџије, мајстолунџије,
Синоћ ведро украдоше са ладне воде
А од јутра лјепу Мару од миле мајке“.⁴⁾

Пред кућом ђувегијином још у колима млади дају дијете које она дарује марамицом. Млада улази у кућу преко простртог платна. Дјевојке из ђувегијиног села дочекају сватове у „авлији“ и пјевају :

„Изиђиде свекрвице снаја ти иде,
Изнеси јој бијело платно, нек је бијела.
Изнеси јој рујно вино нек је румена“.

Младу воде прво код огњишта. Дјевер и млада обићу трипут око ватре. Ово чине ради чаролија тј. да изгоре „врачке“, ако им је млада уврчала. Затим сједне свекрви у крило, да јој буде мила, а домаћин јој преда у руке крух, со и вино, које млада однесе у собу на трпезу говорећи ово: „Ево носим крух и со и у кућу благослов“. Послије тога вечерају. Младожења сједи за трпезом уз кума, а млада с дјевером у другој соби или у истој неђе у њошку за посебном трпезом. Дјевер је увијек с младом: од како му ју је кум предао он је чува да је сватови не украду. У том случају мора дјевер младу да искупљује. Тај новац припада њој. Послије вечере игра млада с дјевером и ђувегијом за свекра, свекрву и за остале сватове и придошлице. Кад за свекра млада одигра, чауш га позове, да плати млади форинту и тако позива све редом за које је млада играла. Остали плаћају по вољи, колико ко хоће. Овај новац скупља кум за младу.

Целе ноћи, до зоре, сватови се веселе, а сутрадан ујутро скупе се и доручкују („фруштукују“). Око 10 часова пре подне воде сватови младу на воду. У Градишту долазе на „Точак“ (то је сеоски бунар у сред села). Тога дана млади подвежу главу и од тада је зову „снаша“. Снаша носи на воду суд земљани (тестију) и полива сватове редом да се умију. Од дјевера добију пешкир којим се бришу и чешаљ да се очешљају. Сваки мора платити дјеверу, а он тај новац преда снаши. Док се ово изводи на бунару, остали сватови играју и певају разне поскочице. Кад се враћају кући, ако је кум из истог села, наврате његовој кући да позову куму у сватове, јер у старо време жене нису ишле у сватове први дан. То би била срамота. И данас се тај обичај код неких сељака задржао. Ђувегија и прикумак (кумов кочијаш) иду на коњу кроз село и позивају жене оних људи који су у сватовима. Оне долазе с корпама у којима доносе печенку (гуску, прасе, овцу или козу, а некоје донесу

⁴⁾ Родбина младој не долази до Божића. На други дан Божића иду родитељи тек први пут у подне. Млада долази у кућу својих родитеља први пут послје венчања на Нову годину. Такав обичај био је у старо доба пре 100 година. Данас је ово избочијено.

и цијело крме) крух, вино и ракију. Од тога дана почиње *пир* који траје по осам дана, а сватови се хране тим донесеним јелом.

Данас се не држи пир. Сватови се „траће“ најдуже три дана и то код имућнијих сељака.

Десанка Поповић Танасије Божић

Zusammenfassung. — *Hochzeitsbräuche in Bektesko Građište (Bezirk Slavonska Požega).* Die Verfasser beschreiben Hochzeitsbräuche in dieser slawonischen Gegend, beginnend mit dem Vortage der Hochzeit, wann sich im Hause der Braut die „*vjencovilje*“ versammeln, Mädchen, die aus dem Hause der Braut, entsprechende Lieder singend, ins Freie ziehen, um zum Kränzewinden Blumen zu pflücken. Die Kränze flechten sie am selben Tage am Abend, verschiedene Lieder singend, und verlangen vom Brautführer, der mit ihnen ist, das er ihnen den Kranz zahlt, den sie ihm unter Gesang auf die Kappe setzen. Auch am Tage der Hochzeit kommen die *vjencovilje* zuerst, und vom Brautgefølge kommt zuerst der *stari svat*, dann die übrigen. Die *vjencovilje* empfangen sie mit Gesang. Man übt verschiedene Bräuche immer mit entsprechenden Liedern (man bringt einen vergoldeten Apfel in einen Glas, führt die Braut vor die Gäste u. s. w.) Dann geht man zur Traunug. Erst am Abend führt man die Braut ins Haus des Brautigams, wo man verschiedene Bräuche übt (man bringt der Braut ein Kind; die Braut geht um das Herdfeuer; man gibt der Braut Brot, Salz und Wein), dann schmaust man. Nach dem Essen tanzt und singt man, die Braut tanzt für die Gäste und bekommt von ihnen Geld. Das Fest dauert die ganze Nacht. Am nächsten Tag nach der Jause gehen die Gäste mit der Braut ans Wasser, wo sie sich waschen, dann geht der Bräutigam ins Dorf und lädt die Frauen ein, die nach dem Brauch nicht am ersten Hochzeitstage anwesend waren. Das Fest, *pir* dauerte früher acht Tage, heute höchstens drei.

Народне празновенице у копаоничким селима у Ибру

Ништа није толико сићушно
да не вреди обратити пажњу на њ,
С. Смајлс

Уз свадбене обичаје. Пред долазак сватова одива (удавача) купи одело у коме ће се венчати и стави га у врећу. Кад чује први сватовски глас (песму, свирку или пуцањ пушке), онда она брзо истресе врећу са оделом и каже: „Како се ово брзо истресало, тако се ја брзо порађала!“

Пред долазак сватова одива спреми киту босиљка и умота га свиленим концем на коме виси сребрна пара. Кад се појаве сватови, она их погледа кроз босиљак, да јој деца буду лепа као цвеће.

Пред венчање се одива опаше ужетом, па тако опасана иде на венчање. После венчања увече на ужету онолико чворова колико година жели да не рађа.

Пред венчање одива извади из огња неколико „живих угљенова“ (жеравица), па их погаси водом. Ако жели да нема децу, она погашено угљевље побаци; ако жели да само за неко време нема децу, тада погашено угљевље замота у мараму и остави у „сандук“ са рухом који ће однети мужу. Доцније, кад зажели децу, она извади из сандука угљевље, па га стави на ватру да се распали.

Пре одласка на венчање одива остави на неко место, где ће проћи за цркву, откључан катанац и кључ, па прође између њих. После венчања закључа катанац и изговори: „Кад овај катанац откључам, тада да останем у другом стању“. Закључан катанац чува све дотле док не зажели децу, а кад их зажели, она га откључа.

Кад сватови дођу по одиву, младожења за „софром“ (столом) не једе, нити пије. Штавише не дозвољава да му се стави јастук на коме ће да седи, да му не би подметнули „враџбине“. Због тога и он и његов „момак“ (послушник) за столом не скидају капе.

Одива се одводи колама или на коњу. Пошто се она поздрави са рођацима, седне у кола или појаше. У тренутку кад напушта вратницу на дворишту, она истргне испод себе јастук и снажно га баца уназад. То чини да би се лакше порађала.

Кад одива узјаше коња пред полазак на венчање, онда она стави толико прстију под колена колико година жели остати без деце. Ако завуче обе руке, неће никад рађати.

У прелазу преко реке или потока одива изговори: „Воду гази, дете роди, не опазити!“

Кад се одива одводи, сватови не излазе на вратницу, него преко плотова или направе нов пролаз. Ово чине зато што верују, да на вратницама има набачених „чиња“.

За време венчања „снаша“ (невеста) стави парче шећера под језик, да буде мужу слатка као шећер.

Ако младожења или снаша имају неку тежу болест (падавицу и сл.), онда они, обилазећи око стола у цркви, трипут изговоре: „Са мужем (односно женом) се венчавам, са бољком се развенчавам!“

Прве брачне ноћи снаша стави, пред легање, јабуку под сламарицу, а другу расплови, па једну половину поједе она, а другу поједе младожења. То се чини да би им деца била здрава као јабуке.

Противу брачног неверства снаша прве брачне ноћи спреми нов отклопљен катанац. За време обљубе она узме катанац у једну руку и, преко мужа, дода га себи у другу руку, па га заклопи. Сутрадан катанац однесе на незнани гроб и ту га остави. После тога верује, да муж не може имати прељубу са туђом женом.

О малој деци. Кад је жена у „бременитом“ стању, па у том међувремену неко од укућана сакрије од ње неко јело и кријући поједе, онда се верује, да будуће новорођенче неће у животу желети то сакривено јело.

Уочи порођаја жена, која не жели више да рађа, спреми постељу застргу папрађу, па кад се породи, легне у постељу где је папрад. По веровању папрад је без рода.

Противу трудноће се пије у води истругана мазгина копита („нокат“), јер је мазга неплодна.

Ако мати не жели више да рађа, онда она с ногама новорођенчета затвори кућна врата.

Ако жена после порођаја неће неко време да затрудни, ставља своје прсте у воду у којој се новорођенче први пут окупало, па их затим полиже. Колико је прстију замочила, толико ће година остати без зачећа.

Кад жена роди женско дете, а жели да у будуће рађа мушкарце, онда се дигне са породилишта и легне у постељу на десну („мушку“) страну.

Кад родитељи први пут виде новорођенче, повичу: „Благо мени срећној (срећном), срећно ми било!“

Ако дете нема да доји, јер млеко „оде на воду“, тада мајка, рано ујутру, узме у руку брашна, у другу парче хлеба и главицу „црног“ (мрког) лука, а под пазух одело у коме је била кад је одојче родила, и оде на реку. Кад тамо дође, трипут каже: „Добро јутро водице, побогу сестрице, и по Богу и по светом Јовану! Поврати ми сину ћерки) храну!“ Онда баци брашно у воду и каже трипут: „Како се брашно у води белило, тако се млеко у недрима мојим белило!“ Парче хлеба и лук умочи у воду, па стави себи у недра. Затим одело поки-сели у реку, па се сагне и над њим пије воду са реке. После тога брзо пође кући и успут говори: „Како ја брзо ишла, тако ми млеко брзо дошло!“ Чим стигне кући, одмах узме да доји дете, па извади из недара хлеб и лук и поједе.

Увече се не даје из куће суседима ватра, сирће и квасац, да се деца не „односи саи“.

Дете се не носи на крштење док се не донесу макар једне „бабине“ (храна и пиће породили). Ако их нико не донесе, онда се, по веровању, дете не може оженити, односно удати. Уколико има више

бабина, утолико ће више бити удавача, односно просиоца. Тако се верује за застарелог момка, да није имао бабина. Зато се понекад дешава, да старог момка повију у коњски самар, па га мајка чува, а нека друга жена донесе му бабине као малом детету. После тога се верује, да ће се брзо оженити.

Да се мушка деца не би делила, мајка свима мушкарцима сачува отсечене пупкове. Затим на кућној грађи ископа рупу, стави у њу пупкове, затвори клином и каже: „Кад се пупкови раздвојили, тад се и синови разделили!“

О злим бићима. Да неко постане „видовит“ треба „врану“ мачку без „биљеге“ да закоље, па у „глуво“ (поноћно) доба да је ћутећи кува на раскрсници. Тада ће видети око себе разноврсне „ваздијаније, нечластиве и сотоне“. Сва та „привиђења“ ништа му не могу учинити све докле док ћути; али ако би што проговорно, онда би „пропао“. Кост од скуване мачке постаје „чаробна“, па се с њом после „опчињавају“ девојке, момци и „видају“ (лече) болесници.

Конопља се за прераду потапа у стајаћу воду („мочила“) или у реку, да би се од њена стабла могла лако издвојити влакна. Ако се потапа у текућој води, онда се у речном кориту побие колац и привезу конопљани снопови да их вода не однесе. Ако неко жели да види ђавола, треба око пола ноћи да оде на реку с коцем и да загази у воду до колена. Затим треба колац овлаш да спусти врхом на дно реке и да повиче: „Побратиме, оди овамо!“ И, веле, ђаво ће доћи.

На покладе домаћица забоду бритву у врата, да вештица то вече не уђе у кућу. Вештица на покладе лута и на бритву не сме да наиђе.

Пошто се домаћа чељад подиже од вечере на покладе, мајка да деца да поједу по једну чесну белог лука; а кад полежу у постељу она им још измаже белим луком табане, дланове и чела да би их обезбедила од вештица.

Да би се пронашла жена „вештица“, узму се три бритве, па им се сечива добро очисте од рђе. Свака се бритва намени једној сумњивој жени „вештици“ у селу. Бритве се ставе у тањир с водом. Која бритва највише зарђа, она открива намењену вештицу.

Кад се најде „враџбински“ замотуљак, он се однесе у реку и баци у „коловрт“ (дубље место у реци где се вода окреће). Самим тим се развију „враџбине“.

Кад неко стоци „науди враџбинама“, тада се узме јаје и стави у „џезву“ (лимени судић) да се „скува“ без воде. Верује се да за време кувања мора наићи у кућу враџарица која је „наудила“ стоци.

Ухвати се вечерњи лептир „вештица“, сагоре му крила, па се стави у празну кутију. После тога се верује, да ће права вештица рано изјутра доћи да за нешто моли или да тражи. Строго се води рачуна да јој се ништа не да, да би се „жива кидала од муке“.

Ако одбивено дете од дојења оболи, мајка га неће навратити да доји, да не би добило „зле очи“.

Противу злих бића деца се ушива зрно соли, троха хлеба, главица од жижице, нокат од вука и врх од бритве.

Кад се појави „чума“ (епидемија), скупе се код једне куће осам девојака и девета удовица, па се, увече, поскидају голе и, уз строго ћутање, ставе у две чарапе по једну боцу па их убисаже. „Бисаге“ пребаци преко кучке, коју удовица поведе на воду, а девојке је потерају. Тако донесу воду за пређу. У затвореној кући пререде пређу,

осују на вратило, уведу у разбој и све девојке редом ткају. Сав се тај посао мора свршити пре зоре, ћутећи и морају бити наге. Пошто изаткају ткиво, изделе га на девет делова, па свака ткаља добије део и однесе га својој кући. Код куће се ушије по мало од ткива у одело, а остатак се продаје другима врло скупо, јер само такво ткиво може да штити чељад од „чуме“.

О болесџима. Кад се неко теже разболи, бабе обично утврде, да се болесник негде „намерио“ на „вилино коло“. По веровању виле играју ноћу у колу и на то место („коло“) ко наиђе, тај се „намери“ и мора се разболети. Онда се вилама носе „здравнице“. Баба узме вино у чашу, прекрије га марамицом, па га у „глуво доба ноћи“ пронесе преко поља где мисли да има вила. Тако дође до неког глога и узвикне: „Поклоните живот Н... , донела сам вам здравнице! Затим остави чашу уз глог и покрије. Сутрадан дође на то место; ако у чаши буде какво живио биће (мрав, буба или сл.), болесник ће остати у животу, а ако у њој буде какав трун, болесник ће умрети.

Ако је болешљиво дете „отишло на очи“ (урекнуто), тада му баба „гаси угљевље“. „На очи може да оде“ од милости или од пакости. Баба успе свеже воде у суд, па из огња вади „живо угљевље“ и једно за другим баца у воду. Уз бацање овако намењује: „За Влајка, за Рајка, за Петрију“ итд. Затим баца угљевље на разнобојне очи: „На црне очи, на плаве очи, на кестењасте очи, на смеђе очи, на зелене очи“ итд. Од намењеног угљевља онај који писне и падне на дно суда баба сматра да је „урок“, и да је болест дошла од лица коме је тај угљен намењен. Угљевље које је попадало на дно суда у ред, означава болеснику „пут“, па је вероватно да ће болесник умрети; а кад се угљевље групише на средину, болесник ће оздравити. Затим баба трипут разлива воду из суда низ кућна врата и хвата је на дну врата. Том водом умије болесника и да му да пије. Остатак воде проспе на пса. Ако се псето од воде стресе, болесник ће оздравити; ако скочи у страну и квикне, болесник ће умрети. Погашено угљевље баба разнесе по угловима куће.

Противу детињег плача мајка узме дете у наручје и увече га изнесе пред кућу. Затим баци поглед преко неке воде тражећи неку светлост и изговори: „Онде ватра гори, ту вила жени сина, па зове мога Н... на свадбу. А ја недам њему, него шаљем на свадбу његов плач“.

Да не би новорођенче хркало кад спава, трудна жена се клони да гледа кад се коље брав.

Да не би новорођенче патило од зубобоље кум не треба ништа да једе ни да пије до крштења, већ да га „наштину“ крсти.

Кад коња очисте (устроје), тада му разрез зашију длаком од репа. Кад рана зарасте, длака сама отпадне. Чим се примети да ће длака скоро отпасти, брижљиво се пази да она не спадне незнано куд, него да се нађе. Ту длаку нанижу на конач, па детету или човеку, који је почео да гушави, вежу око врата. Верује се да ће тада „гуше“ нестати.

Кад се домаћица поред ватре случајно изгори, она изгорело место поплује и изговори: „Ватра к ватри, месо к месу!“

Да се излечи нога болеснику, напуни се боца водом и у њу се стави део од змије (кост или њена кошуљица), па се том водом посипа нога. По веровању болест ће се склонити као што змија склања ноге.

Да се излечи болест очију оде болесник уочи Беле среде на поток, умије се водом и изговори трипут: „Сунце за брдо, болест низ воду!“

Кад неко болује од грознице, тада се зовне распуштеница да болесника лечи. Она узме у руку решето, а у другу суд са „неначетом водом“. Решето стави болеснику на главу, па онда кроз њега сипа воду уз изговор: „Распусти грозницу молити се распуштеница!“

Ако неки болесник умре од сушице, а у кући има још неко да „мирише на панаију“, онда се напуни једна боца вином, затвори се добро, а за њен грлић се увече жица. При сахрани покојника боца се спусти у руку поред мртвачког сандука и затрпа. Жица мора да буде толико дуга, да стрчи изнад гробне хумке толико колико се може рукама ухватити. Тако то стоји за четрдесет дана од покојникове смрти. Тога дана један од укућана извуче боцу из гроба и донесе је кући. Вино из боце дају болеснику да пије.

Ако је младожења био прве брачне ноћи полно немоћан, сутрадан узме венчани прстен и помокри се кроз њега.

Кад неко не може да врши обљубу, он оде ноћу на реку и нађе млад тополов шиб, свуче се, а шиб распори готово од дна па до врха. Затим се провуче кроз расечени шиб и тада верује да ће остати способан за обљубу.

Ако младожења примети полну немоћ, верује да му је то нека жена напакостила. Зато оде на туђу њиву где је нечије рало забодено у земљу после орања и развали га до последњег клина. После овога сучини „заробљене“ и младожења се тобож оспособи за полни сношај.

Кад девојчица први пут добије „ред“ (менструацију), мајка је прати да куд било отпугује. Од одлива (крви) намаже је мало по челу. Ко јој први спази ту белегу на челу и упита је шта јој је то, она му кратко одговори: „Дан и ноћ“! и оде. То чини да би „ред“ трајао само дан и ноћ.

Кад жени наиђе сувишан одлив, она узме јабуку и пре зоре оде на реку. Јабуку намени на одлив, па је расече на три дела. Затим загази у воду, окрене се уз реку, раскорачи се и делове од јабуке баца уз воду. Тако раскорачена сачека да јој два дела јабуке проплове између ногу, а трећи ухвати и узвикне: „Што је моје, хајде к мени, што је туђе, иди од мене!“

Кад краву заболи виме, нађе се шупаљ камен и неко дотрајало сито. Тада промузу млаз-два кроз шупаљ камен и баце га. Затим се крава помузе кроз сито, које однесу на склонито место и оставе.

Да болесна стока оздрави, узме се целило и грудњача (платно за сир), оперу се и баце на гробље. Верује се да ће после тога један брав „мањкати“, а остали ће преболет.

Кад крава не трпи теле, тада се узму нити и брдила од разбоја, провуку се испод краве и телета и најзад се обиђу. Тако се обреди трипут.

Узда и јарам се не проносе кроз стадо, јер би се овце тешко јагњиле, а козе јариле.

Кад рабаџија посумња да му је „приређено“, тада скине јарам са волова, наложи ватру и нагори га са преврнутим клиновима. Верује да је тиме одагнао чини.

О смрти и погребу. По народном веровању самртнику се може „да предвоји душа“ ако се гласно закука при његову издисању. Зато, чим се примети да је самртник у ропцу, завлада потпуна тишина, да би лакше издахнуо. Кукање за умрлим настаје тек кад се свећа запали и пошто се самртник потпуно умири.

Кад самртник издахне, онда се у кући проспе вода и донесе нова. На мртвацима се појасеви не завезују.

Кад се мртавац изнесе из куће, тада се изнесе и стара метла и баци.

Кад покисне мртавац, верује се, да ће у току године умрети још неко из куће.

Кад неком умре супруга, онда га на повратку са сахране упитају трипут: „Хоћеш ли да се жениш?“ Он одговара: „Хоћу да се женим!“ После тога, казују, удовац ће се брзо оженити. Тако раде и удовице после мужевљеве сахране.

Кад жене оснују пређу за ткање, па неко тога дана умре у селу, онда основу за ткање баце, јер је „замро оснутака“. Ко би понео одело од „замрле основе“, тај би, по веровању, брзо умро.

Жене не снују пређу у уторак и у суботу, јер су то „умрли дани“, тј. тада се дају даће за покој душе умрлих.

Кад неко умре у кући, дамаћин не гради никакву грађевину за годину дана, да не би та нова грађевина била праћена жалошћу.

Ако неко не може да једе неко јело, прибегава се чинима. Из куће оде неко чељаде на даћу и тамо, са постављеног стола, узме мало оног јела које оно чељаде не једе, па донесе кући. Затим се то јело помеша са другим јелом, па се да оном који га не воли да поједе. Отада ће га редовно јести.

Браћимствѝва. Једномесечарима се називају деца у једној породици која су рођена истих месеца. Ако се догоди да једно од њих умре, онда се верује да ће и друго умрети. Да се то не би догодило треба живо дете „откупити“ од умрлог, а то се чини овако. Кад се умрло дете донесе на гробље и спусти крај раке (гроба), узме се железно (коњске букагије, врста заклопа за спутавање коња), па се у једну карику стави нога мртвог детета, а у другу живог и железно се заклопи. Тада родитељ повиче трипут: „Кумим те богом и светим Јованом, откупи ми роба од гроба!“ Откупљивач одговори трипут: „Примам Бога и светог Јована, откупићу роба од гроба!“ и отклопи железно. Отада је откупљивач родитељима побратим и отада се сматрају као блиски рођаци.

Ако неко подуже болује од неке тешке болести, тада обично врачарице саветују, да се болесник „откупи“ од неког покојника који га „мами“. То се откупљивање врши братимством. Болесник позове будућег побратима, понесу чарапу, железно или ланац од кантара и оду на гробље. Чарапу напуне земљом са гроба оног покојника, за кога се мисли да маме болесника. Чарапу завежу ланцем или заклопе у железно, па тако учине и са ногом болесникова. Тада болесник позове будућег побратима трипут: „Примаш ли Бога и светог Јована?“ — а побратим одговара: „Примам Бога и светог Јована!“ Болесник: „Откупи роба од гроба?“ Побратим: „Откупљујем роба од гроба!“ Затим побратим отвори железно или катанац на ланцу и проспе земљу из чарапе на гроб. С гробља оду са даровима болесниковој кући, часте се јелом и пићем и благосиљају „братимство“.

За невреме. Кад се наоблачи и има изгледа да ће падати град, жене изнесу пред кућу округлу „софру“ (сто) са ваганом (судом за јело), са три кашике, парчетом хлеба и груменом соли. Тада гласно зовну неког дављеника да, тобож, врати овце из њиховог поља. Неке жене тада зову једна другу и гласно изговарају: „О Јеримија, пољубранија, недај овамо лошем времену. Овамо девојка копила родила, и све поље пеленом

покрила!“ Неке жене стављају пред кућу софру са божићном сламом, божићном свећом и осталим судовима за јело и трипут одмахну рукама од себе уз изговор: „Одаљи Боже!“

Кад у пролеће први загрми, бачица (жена код стоке у планини) забодје бритву што дубље у земљу. Онолико колико је забодје бритву, толико ће, по веровању, бити дебео „кајмак“ (скоруп) у карлицама.

Људи се питају, после прве грмљавине, за цену жита и одговарају, да је што јефтинеје. Неки се тада ваљају по трави, да би снопови били тешки.

О живојшњима, ишцицама, гамадима и биљу. Да би крава благовремено водила, жене ишчупају у врту неколико „изводница“ (расада) од купуса и чувају. У време кад крава треба да води, дају јој „изводнице“ да поједе. После тога се крава, кажу, помама за биком.

Кад домаћица с вечери побрише кућу, не избацује сметлиште до јутра, већ га остави за вратима. То чини зато, да се не би јаловила стока.

Да се млеко не квари при варењу, домаћица накупи дрвцади од сврачијег и враниног гнезда, па их стави под катао у који се вари млеко.

У петак се не чисте кошаре (сточне зграде), не крме се и не стрижу овце и не „чини“ (чисти) жито у решету. То не раде зато, да не „брљаве“ овце, тј. да се не окрећу у месту као решето у рукама.

Ако домаћи пси никако или слабо лају на личност која ређе долази некој кући, онда се закључује, да је то домаћи пријатељ, јер пси „осећају“ да им зло не мисли.

За ноћне људе (лопове, прељубнике и др.) прича се, да се не боје паса. Ако пси залају на њих, они на њих баце мало земље узете са незнаног гроба и пси умукну.

Да Бог није сломио вуку грбачу он би и на човека скакао као и на стоку. Али због тога не може да се усправи на задње ноге.

Кад дође трудна жена у кућу, домаћица се стара да је што боље почаста. Ако трудна жена оде и ништа не окуси, верује се да ће тој кући досадити мишеви.

Кад се нађу јаја од корњаче, оградe се каменим бедемом да „жељка“ (корњача) не може код њих прићи. Кад она то примети, врати се и нађе „отвор траву“. Она са том травом додирне зид, који се одмах сруши и она дође до својих јаја. Али, ко уграби да пресретне жељку и да јој отме ту траву, па себи задене у разрезани прст, тај ће с таквим прстом отворити штогод додирне (врата, касу и др.).

По гдекоји страсан ловац, кад прими од свештеника причест, не прогута га, већ га саспе низ цев пушке. Верује се да пушка после тога добије такву убојиту моћ, да ловац ушта загледа мора погодити.

Кад се члан задруге одели, не односи ни једну кокошку из задружне куће, да се остале не би утрле. Зато му суседи доносе кокошке на поклон.

Пред насађивање кокошке домаћица узме вретено и с њим промеша по јајима на пологу. То чини зато да би се испилило што више кокошка а мање петлића. Пошто вретено употребљавају само жене, верују, да оно има дејства на зачетак пилића.

Ко спази одбегли рој пчела, тај брзо свуче грудњак (гуњ без рукава, али са отворима за руке) и погледа у рој кроз оба отвора од грудњака. Верује се, да му се рој не може изгубити.

Кад се „пусти пчела“ (роји) тада домаћица седне, да би пчеле „селе“, па, држећи у рукама кошницу вршкару, почне да попева:

Ајде к мени матице,
Домаћица носи кућу,
Да у кућу седнеш,
Да набереш доста меда
И донесеш нама свега.

Ти си, мато, мирна,
И у кући смирна.
Сад ће киша падати,
Теби крила квасити!

Уз велике посте у кући се не помиње змија, да би се преко године што ређе виђале.

Кад се с пролећа угледа прва змија не треба да се убије, већ чим се спази, треба позвати самог себе и поменути тај дан, нпр.: „О Н., јеси ли чуо данас је (нпр.) среда?“ Ако се тако поступи, онда се преко године неће виђати змије.

Ко с пролећа прво угледа мртву змију, биће целе године млитав, а ако угледа живу, биће хитар.

Кад се прво уобразди њива, тога се дана не даје из куће ништа на услугу или на зајам, а нарочито се семе не би дало ни по коју цену. То не чине, да се не однесе „берићет“.

Кукурузне шишарке (кочањке од корена) горе на ватри. Али шишарке, са којих је окруњено зрневље за семе, нипошто неће сагорети, већ их оставе да иструну или их баце у воду. То не чине да не би преко лета владала суша.

Кад се сеје жито привеже се на торбу са семеном парче олова, да би ново жито уродило и било тешко као олово.

За конопље се у прву бразду заоре јаје кокошиње, да би конопљано семе уродило као јаје.

Воћку треба да калеми онај који се родио с пролећа, тј. кад је све бујало, па ће и његов калем напредовати. „Јесењаку“, тј. оном који се родио у јесен, не примају се калеми.

Глогово дрво се не гори, јер је вилино дрво.

Шипурак се не употребљава за гориво да се не би чељад свајала и тукла.

Копање блага. Кад се усни да негде има закопаног блага (новца), треба га тражити и ископати уз нарочите обреде. Копа се потајно, ћутећи и најобичније у „глуво доба ноћи“. Ако се ништа не ископа, верује се да се благо не показује, јер није принета никаква жртва. Да се и томе удовољи, проспе се пепео по прекопаном земљишту, а сутрадан се гледа по пепелу да ли по њему има траг какве животиње. Којој се животињи покаже траг по пепелу, њу треба заклати на прекопаном земљишту и благо ће из земље само „покуљати“. Ипак нико није знао рећи, да је неко на овај начин дошао до блага.

Милорад Јел. Милошевић

Zusammenfassung. — *Volksaberglauben in den Dörfern am Kopaonik in Ibar.* In den Dörfern am Fuße des Kopaonik im Flußgebiet des Ibar (Nordserbien) haben sich viele patriarchalische Eigenheiten bewahrt, unter ihnen auch Aberglauben. In diesem Artikel veröffentlicht der Verfasser eine größere Zahl dieser Aberglauben, die sich auf Hochzeitsbräuche, kleine Kinder, böse Wesen, Krankheiten, Tod und Begräbnis, Bruderschaft, Unwetter, Tiere, Vögel, Ungeziefer, Pflanzen und Schatzgraben beziehen.

Народна веровања у Зети

Најсрећније је подићи кућу на свом личном очинству.

Да би нова кућа била срећнија, треба да је благослове мајстори који су је правили.

Овна закољу на источном или на северном углу нове куће, да не би ко умро од укућана одмах после усељавања у њу.

Кућу не ваља прекривати у суботу, јер је последњи дан у недељи. У нову кућу треба најпре унети цео хлеб и пуну кацу воде, да би увек била пуна.

Кућу не ваља чистити оног дана кад је неко из ње отпутовао на дужи пут, да му пут не би био несрећан.

Кућу не ваља мести кад дође и кад пође гост, на млади петак и на марач.

Кад жена мете, па метлом додирне мушкараца, треба на њу да пљуне, да му се не би десило што рђаво.

За кућу, у којој се купе много мрави, верују да је срећна.

Кад пуцкарају даске од намештаја у кући, верују да ће се укућани убрзо иселити из ње.

Кад ко излази из куће треба кућни праг да прескочи десном ногом, да би имао успеха у послу због којег одлази.

Огањ на Бадње вече не ваља претати ради напретка мушкараца.

Огањ не ваља прескочити ради напретка мушкараца.

На Бадњи дан не ваља дувати у ватру која се први пут подлаже, да се стока преко године не би „надушивала“.

Хлеб не ваља месити на задушни, „тројчински“ и Велики петак, да се не би буђао.

Не ваља некоме сипати воду, вино, ракију итд. у чашу преко руке, јер слуги несрећу.

Кад се некоме сипа вода, вино или што друго у чашу, па се прелије, верује се да је много жедан.

Кад чаша, тањир или боца сами пукну, верују да слуги несрећу.

Кад домаћица изнесе на трпезу једну кашику више него што треба, верују да ће добити госта.

На слави домаћин не ваља да седи за трпезом са гостима.

На трпезу треба најпре изнети хлеб, али не сме бити преврнут.

Кад неко једе и помене ђавола, не ваља да поједе тај залагај, већ треба да га баци и преда ђаволу.

Грожђе не ваља јести пре Преображења.

На Богојављење не ваља ништа јести нити пити, пре него се попије мало водике.

Јагњеће месо не ваља јести пре Ђурђев дана.

Ко је постио велики пост, треба на Ускрс да се омрси јајетом.

Катлицу (желудац) од живине не ваља да поједе једна особа.

Не ваља јести месо од оних птица (свраке, врране, орла и др.) које служе као лек.

„Пасју рибу“ не ваља јести, јер је слична човеку.

Кад се на некоме нешто шије, треба он да држи нешто у устима.

У уторак и петак не ваља почети шивење или плетење јер се ти дани сматрају за несрећне.

Не ваља шити на Бадњи дан, уочи среде и младог петка.

Рубље треба прати у белој недељи, да би целе године било бело.

Рубље не ваља прати кад је месечева мена, јер ће се пре поцепати, а не ваља ни да преноћи напољу, ради напретка мушкараца.

Цео квасац од млека не сме се позајмити, јер се после млеко не би киселило.

Кад се млеко прелије на ватри, треба у ватру бацити мало соли, да не би стока престала да даје млеко.

Сириште из куће не ваља позајмљивати, јер се после не би сирило.

Млеко које се сири треба трипут прекрстити кашиком, да би се боље усирило.

Да би скоруп боље пустио маст, треба на три стране од тигања усуги по мало воде и казати: „Ја теби воде, а ти мени масти“.

Кад снег рано падне, верују да ће година бити родна.

Не ваља почети да се оре, копа, коси, и „бере“ жито оног дана у којем је био „Јован Непочетни“. Тога дана не ваља ни њиву сејати.

У шеме од жита ставља се шипак (нар), да би класови били пуни као шипак.

Кад ко коме позајмљује семе, треба да га домаћин изнесе из куће, да би му и даље рађало.

Не ваља из куће ништа позајмити оног дана кад се семе први пут износи на њиву, јер њива неће добро родити.

Да би њива боље родила, треба деца на Бадње вече да наслажу кашике једну на другу и после да их оборе говорећи: „Растовари, магарче, на нашу баштину“.

Да би њива или виноград боље родили, треба на Богојављење или Нову годину однети главу од бадњака на њиву и оставити је.

У винограду не ваља радити од Великог четвртка па у све четвртке док се грожђе не побере.

На Преображење власници винограда носе из својих винограда у цркву грожђе да га свештеник прекади, да би виноград идуће године добро родио.

Кад војке рано процветају, верују да на њима неће бити рода.

Да не би лук био љут, треба онај који га сади да се дохвати за траву.

Цвеће са гробља не ваља садити код куће.

Кад се задева стог сена радници не ваља да пију воду, да не би стог покиснуо.

Отељеној крави стављају око рогова и на реп шарене вунене конце или мрежу, да јој не би нашкодиле зле очи.

Кад се први пут упрегну волови у кола или рало, треба их одозго посути са мало земље.

Овце не ваља стрићи у петак, јер се верује да је тај дан њихов празник.

Кад се преде вуна на гребенима, од ње треба да остане мало ради напретка оваца.

Коре од јаја из којих су се излегли пилићи треба натаћи на прут и ставити их изнад врата, да би пилад боље напредовала.

Пилад не ваља излећи у кући оне године, у којој је неко умро.

Да би се излегли петлови, треба ставити јаја која имају велики врх; а да би се излегле кокошке, која имају мали врх.

Петла који има дупли „ухор“ (кресла) не ваља држати, јер ако у кућу унесе зрно града та ће се кућа истражити.

Петла, који приликом певања ноћи „новрће“, не ваља држати у кући ради напретке укућана.

Пре мене не ваља насадити кокошку, јер верују да пилиће после мене изводи млади месец.

Домаћица окреће кокошке око кућних верига, да се не би удаљавале и да би биле питомије.

Кад се кокошке „шапте“ (загледају једна у другу), слуте веридбу.

Нож којим је заклана кокошка треба забости у земљу, да би кокошка што пре угинула.

Кад је кобилица у кокошке крвава, верује се да ће убрзо доћи до рата.

Да би стока напредовала, треба да јој свештеник прочита молитву.

Кроз стоку не ваља проћи са празном врећом или са празним бурилом, да не би престала да даје млеко.

Прво млеко од стоке треба усирити и сир ставити у кацу, да би она боље напредовала.

Стоку не ваља гонити у лугове или на планину у петак, ради њеног напретка.

Стоци не ваља давати со на задушну недељу, да не би добила „задуху“ и сипљивост.

Да би стока напредовала, не ваља јој давати со у уторак, среду, петак и суботу.

На Ђурђев дан пуцају из пушака преко стоке, да би била здравија. Неки стоку терају зеленом граном, да би им напредовала као зелена грана. Дају јој соли и белог лука, да би била здравија.

Сељак са продатом стоком не сме да даде купцу конопац којим ју је везао, јер му остала стока неће напредовати.

Кад сељак прода нешто од стоке треба од ње да ишчупа по неколико длака и да их остави у тор, да би му остала напредовала.

Кад пsetо завија, верују да ће неко убрзо умрети у том селу. Да би престало да завија, треба преврнуту ципелу или панучу ставити на земљу. Кад чују пsetо да завија многи кажу: „Искобио своју главу“.

Верују да мачка има девет живота, па ју је због тога тешко убити.

Кад мачка лизне млеко, треба неко да баци са врхом прста три капљице, да би остало млеко могли укућани без опасности да попију.

Верују да пчеле најбоље напредују кад се међу њима налази једна која је украдена или нађена.

Свилене бубе не ваља држати у кући оне године, у којој је неко умро. Кад паук падне на некога, кажу да ће убрзо поћи на пут.

Кућну „кумачицу“ не ваља убити, јер ако је не осмрте може деци огристи уши или коју другу штету учинити.

Ласту не ваља убити, јер верују да ће ономе ко је убије умрети мајка.

Кад „фрачка“ (сврака) на кући „фрачка“, верују да ће чути неки глас. Док „фрачи“ треба трипут рећи: „Фрач фрачила, мио глас гласила“.

За кукавицу верују да је кћер кнеза Лазара, која се од велике жалости и плача претворила у кукавицу.

Кад орлови много лете изнад неког села, верују да ће у селу неко умрети.

Верују да ћуку долазе саме птице да их једе. У народу постоји изрека за лаку зараду: „Долази му као ћуку птице“.

Кућну змију не ваља убити, јер верују, кад би је убили, да би неко умро у тој кући.

Кад змија претече путнику пут, треба на њен траг пљунути а њу мимоићи.

Кад путник убије змију, која му је неколико пута прешла пут, верују да ће умрети.

Кад човек убије змију, верују да се анђели на небу радују и кажу: „Мрав уби аждају“.

Народ верује да „блатор“ (смук) уједа човека само петком и да је његов ујед тога дана опасан исто као и змијин.

Кад змија ухвати жабу, треба узети штап и њиме је ударити да је пусти. Кад се крвава тешко тела, треба је тим штапом ударити по крстима и рећи: „Раздвој се лако телетом, као змија жабом“.

„Крсти“ се носе, да би пала киша.

Кад се мачка лиже, верују да ће пасти киша или дунути ветар. Кад киша дуго пада, верују да се у води налази утопљеник.

Кад се осећа велика оморина, верују да ће пасти киша.

Кад се некоме уши зацрвене, верују да слути кишу.

Кад ласте ниско лете, верују да ће пасти киша и да ће бити рђаво време; а кад високо, да ће бити лепо време.

Да би престао град да пада, треба изнети пред врата од куће лопату са којом се преће хлеб.

Кад кокоти ноћу певају, кажу да ће се време променити.

Кад птице ноћу певају, претсказују промену времена.

Кад магарац риче, време ће се променити.

Долазак дивљих гусака, ждралова и птица „зловременица“ претсказује велику хладноћу.

Кад су облаци приликом заласка сунца црвени, верују да ће дунути ветар.

Кад је помрачење месеца, мисле да су месец ухватили зли духови. Пре неколико десетина година људи су пуцали у помрачени месец или сунце, да би растерали зле духове.

Кад се метеор појави, верују да у том моменту неко испусти душу.

За кумову сламу на небу верују да је постала на тај начин, што је кум куму покрао сламу и уз пут му се просипала.

Звезда репатица (комета) претсказује „ратне заставе“, тј. после њене појаве доћи ће до рата.

Кад је месец крвав (црвен), верују да претсказује рат.

Кад грми, верују да св. Илија тера коње упрегнуте у кола.

Кад грми, не ваља држати псето у кући, јер може гром ударити.

Косу не ваља прати на задушни, тројчински и Велики петак, да не би опадала.

Прву ошишану косу ваља пустити низ воду, да би вода однела свако зло.

Кад се прође поред „цркотине“ (крепале животиње) треба се ухватити за косу, да не би опадала.

Не ваља у белој недељи прати главу, јер ће коса пре поседети.

Постоји веровање, да човек може од великих брига да поседи.

Косу која после чешљања остане на чешљу не ваља бацити у ватру, јер после неће напредовати. Најбоље је бацити је на ђубре.

Нокте не ваља сећи у уторак и у среду, да се не би боловало од заноктица.

Нокте не ваља бацити у ватру, јер на другом свету питају где су.

Кад се некое ухо зацрвени, верују да се о њему нешто говори. Кад лево ухо зазвони, верује се да ће се чути рђав глас, а кад зазвони десно, чуће се добар глас.

Кад сврби десни длан, верују да ће се давати новац; а кад сврби леви, да ће се примати новац.

Кад нос сврби, кажу да је то знак који претсказује љутњу или свађу.

Не ваља никоме гледати кроз прсте, јер ће му се десити нека несрећа. Не ваља да жена гледа мушкарца кроз прсте, да се не би по злу прстом показивао.

Приликом поласка у рат мушкарац не сме да се поврати у кућу ако је нешто заборавио, јер верују да повратак „среће нема“.

Мушкарцу не ваља прескочити преко оружја, јер би му зарђало и неби му добро гађало.

Кад мушкарац прође поред преље, она треба да макне преслицу иза појаса, да му тај дан не би био несрећан.

Кад преља додирне мушкарца преслицом, треба на њу да пљуне, да на мушкарца не би пала рђа. Не ваља га ни ударити преслицом, да му рука не би дрхтала кад пуца.

Младић не ваља да посади орах, јер се верује да ће умрети кад орахово стабло достигне дебљину његовог врата.

Први полазник на Ускрс или Божић треба да буде мушкарац, ради напретка мушкарца у тој кући.

Кад је мушкарац голицав, верује се да много воли женске. То се верује и за девојке.

Кад мушкарцу накриво цигарета гори, верују да му је љубавница, вереница или жена неверна.

Девојка треба уочи Нове године да стави под јастук први залогач хлеба, да би знала за кога ће се удати. Младић ће јој се у сну јавити.

Девојка треба под јастук да стави детелину са четири пера, или кроз прстен да попије мало воде, да би се убрзо верила.

Девојка треба да стави младићу у недра детелину са четири пера или да га погледа кроз рупу на крилу слепог миша, да би се у њу заљубио.

Девојке и младићи требају да поједу мало прстенске погаче (погача коју доносе прстенције кад прстенују девојку), да би се што пре верили.

Не ваља проћи између двоје заљубљених који се разговарају, јер се верује да ће престати љубав између њих. Да се то не би десило, онај који је прошао треба руком да их додирне.

Ако се на дан венчања на млади нешто шије, верује се да ће бити нероткиња.

Пошто изађе из родске куће млада не сме да се окрене на позив својих родитеља или чији други, да јој деца не би личила на родску својту.

Младожења не сме да дозволи да га млада за време венчања „очепи“ ногом, јер би био стално под њеним утицајем.

Не ваља да се сватови врате истим путем, да им се млада не би вратила.

Млади, кад стане на кућни праг, стављају вунену хаљину, да виде хоће ли је заврнути или не. Ако је заврне, кажу да је паметна.

Млада, при уласку у младожењину кућу, пребацује јабуку преко куће, да би се ослободила дотадашњих грехова.

Младу, при уласку у младожењину кућу, посипају житом, да би унела добар плод у кућу.

Кад млада дође у младожењину кућу трипут постиче ватру, да би му била срећнија и дуговечнија.

У младожењиној кући млади стављају на крило мушко дете, да би рађала мушку децу.

Кад изађе женској „чмичак“ (чирић) на око, верују да ће јој нека својта родити женско дете; а кад изађе мушкарцу, да ће му се у својти родити мушко дете.

Трудној жени треба дати воће које затражи, јер ако јој не даду верују да ће се на телу детету појавити белег тог воћа.

Трудна жена не сме да пожели воће кога нема, јер би јој се на лицу појавиле „болећице“.

Трудна жена не сме да се пење на воћку, јер би се воћка осушила.

Кад трудној жени у некој кући не даду оно што тражи, треба за њом нешто бацити, да им не би мишеви или мољци нагризали хаљине.

Трудна жена не сме да једе мозак од овце, да јој дете не би било „мренаво“ (пегаво).

Кад се трудна жена не мења у лицу, кажу да ће родити женско дете; а кад попега по лицу, да ће родити мушко дете.

Трудну жену не ваља ударати преслицом, да не би родила женско дете.

Кад се трудна жена много „уређује“ и у огледало огледа, верују да ће родити женско дете.

Кад је трудној жени дебља горња усна, верују да ће родити мушко дете; а кад доња, родиће женско дете.

Да би имала деце, нероткиња треба да попије корен од „калум-пера“ (калопера) са ракијом.

Жена не ваља да поједе дуплу шљиву, јабуку или које друго воће, да не би родила двојанке.

Кад се коме рађају девојке треба да каже куму да облачи десну ципелу на леву ногу, а леву на десну док дете не крсти, да би се после тога родило мушко дете.

После порођаја жена не ваља да иде у цркву за 40 дана.

Кад жена после порођаја изађе из куће не ваља далеко да погледа, да јој млеко за толико не би „зашло“.

Да не би дојиљи nestало млеко, треба да пије по мало воде у свакој кући у којој је била.

Кад се породила породи, позивају неку жену да подоји дете. Дете које доји жена и оно које је подојила не ваља да ступе у брак, јер верују да су у сродству пошто су подојени истим млеком.

Мајка дете треба да подоји десном сисом да би било „деснач“; ако га подоји левом, биће „левач“.

Дете које се роди на велики празник, верују да је сретно.

Кад се дете роди у црвеној кошуљици, верују да је здухач, а кад у белој кошуљици, верују да је срећно.

На дан рођења дете „скубу“ за уши, да би боље расло. Кад се појави млад месец мајка „скубне“ дете за уши, да би боље расло, а пут месеца баци струк младе, зелене траве и рече: „Ја теби младе траве, а ти њему здравље и весеље“.

Народ верује, да некрштено дете боље расте.

Родитељи којима деца умиру дају им гурска или животињска имена, да би им живела.

Многи позивају за кума Турчина или Циганина, да би им деца живела. Они не могу да крсте дете, па га шишају.

Дете износи на улицу и ко први наиђе на њега тај га крсти. То чине родитељи чија деца не живе, да би им то дете живело.

Са једногодишњим дететом не ваља у кући држати једногодишње маче.

Кад дете падне треба, пошто устане, да пљуне на то место, да би га рана мање болела.

Верују да на јединче дете долази свака несрећа, као болест и друго. Народ за њега каже: „Као да је неправо стечено“.

Кад неко види лепо и здраво дете не сме да се задиви и речима да изрази своје осећаје, већ треба да каже: „Какав је магарчић (прасић итд.), не било му узрока“.

Не ваља бацити што преко детета, јер не би расло.

Кад се двоје деце ударе главама, верују да неће расти. Да би расли, треба да се поново ударе.

Кад коме изађе „чмичак“ (чирић) на доњем капку од ока, верују да ће му се у својти родити женско дете; а кад изађе на горњем капку, да ће се родити мушко дете.

Празну колевку не ваља љуљати, ради напретка детета.

Кад неко брзо упали ватру, верују да су му се родитељи много обрадовали кад се родио.

Да дете не би хватала грозница, треба на раскрсници да баци четири камена у разним правцима.

Кад дете облачи ново одело, треба му казати: „Здраво га и весело носио“, а не сме се казати: „Рупе му не видео“. Кад му последње кажу, верују да га куну да би га одело преживело.

Дете не ваља прескочити, јер не би расло. Треба га још једном прескочити, да би расло.

Да не би детету нашкодиле зле очи, треба га на чело олучити или му колевку покрити мрежом и у њу ставити срп.

Деца носе тисов крст, јер се верује да он има заштитну моћ.

Детету стављају у колевку шупљу кост од пса, да му не би нашкодиле зле очи.

Да би заштитили дете од злих очију, треба му на капу пришити неки стари новац или зуб од неке звери.

Да би дете заштитили од злих духова и рђавих очију, дају му да носи запис (амајлију) који оца пише.

Детету треба наопако облачити једну чарапу, да му не би нашкодиле зле очи.

Дете треба да носи мало белог лука или канџе од неке птице грабљивице, да му не би нашкодили зли духови или рђаве очи.

„Чакарасте“ очи могу да нашкоде детету, због тога треба да додирне задњи део тела приликом сусрета човека или жена са таквим очима.

Мајка која има више деце несме много да плаче кад јој једно умре, ради напретка осталих.

Не ваља се мерити метром, да не би убрзо умро.

Кад двојица усаде две воћке, верују да ће пре умрети онај чија се прва воћка осуши.

Да се мртавац не би повампирео и долазио, кад га износе из куће сандуком додирују трипут праг од кућних врата.

Кад износе мртаваца, у кућу уносе кацу воде, да са њом уђе срећа у кућу.

Кад су мртавацу отворене очи, верују да ће у тој кући убрзо бити и други мртавац.

Пошто изнесу мртаваца из куће разбијају боцу или тикву о кућни праг, да не би убрзо још ко умро у њој.

Мртаваца не ваља да прескочи мачка, да се не би повампирео.

Мртаваца из куће или из цркве треба да изнесу браћа или најближа својта.

Мртвима треба вршити прекаду, ради напретка укућана.

Пошто спусте мртаваца у гроб, сви присутни бацају по мало земље на њега, да би му земља била лака као што је њима лако бацити.

Ко је био на сахрани мртаваца не ваља да са сахране обиђе неког болесника, да не би болесник умро. Прво треба да пође у своју кућу или у кућу у којој нема болесних, па тек онда да обиђе болесника.

За душе некрштених верују да иду међу душе нечистих.

Ко се не причести пред смрт, верују да је на другом свету увек гладан.

За онога који умре на Ускрс, без обзира на његова дела, верују да ће поћи у рај.

Кад у неку грађевину (мост, кућу итд.) узидијау човекову сенку или његову меру, верују да ће тај умрети у току те године.

После сахране мртваца свештеник чита молитву у кући, да не би још ко убрзо умро из ње.

Само се грешан човек може повампирити.

Да би дознали да ли се у гробу налази вампир, треба на гроб довести црног коња без белеге. Ако коњ неће да прескочи гроб, верују да се у њему налази вампир.

Да би уништили вампира, треба откопати гроб и пробости мртваца трновим коцем.

Кад падне мрак треба цреврнути вериге, да се ноћу око њих не би купили зли духови.

Кажу да неко полуди тек онда кад се у њега увуку зли духови.

Ноћу не ваља звиждати, да се не би купили зли духови.

Да би од човека бежали зли духови, треба да му одело буде од разних боја или да га наопако облачи.

Кад путнику коњ неће да иде напред, верују да се испред њега налази зао дух.

Ноћу не ваља пролазити поред цркве или кроз гробље, да се не би појавили зли духови.

Кад се ваздух ковитласто креће и дигне велику прашину, верују да се „здухе“ (зли духови) боре између себе.

Верују да су седишта злих духова, вештица и вила велике шуме, облаци, гробља и велики вирови у водама.

Кад се ноћу изненада човек поплаши, верују да га је поплашио ђаво. Човек треба трипут да пљуне и каже: „Типа га и анахема“.

Кад тројица припале једном шибицом цигарете, верују да су убили ђавола.

За лептирића, који ноћу лети око свеће, кажу да је вештица. Њега треба ухватити, опећи му мало бркчиће и бацити га говорећи: „Дођи сутра да ти соли дам“. Верују да ће сутра доћи вештица (нека женска), да тражи да јој нешто позајме.

За жене које имају крст испод носа, велике бркове и длакаве бутине, верују да су вештице и да могу другима нашкодити.

Кад кога сањате, да би вас исти сањао, треба кад се пробудите да преврнете јастук.

Кад се лежи на мрвама од хлеба, верују да се много сања.

За онога који много сања, мисле да ће се разболети.

Кад поп или калуђер пресечу путнику пут, верују да ће му се десити нека несрећа. Кад их путник види треба да се дохвати руком за задији део тела, да му се несрећа не би десила.

Путник не сме много да се окреће за собом, јер ће на путу погинути. Кад се окреће за собом, верују да узима жељу од тог места.

Путник не ваља да се пре одласка на пут много весели, јер ће му се десити нека несрећа.

Кад путник сретне жену празне каце, верују да неће имати успеха на путу; а кад је сретне пуне каце, имаће успеха.

Кад неколицина путују, па им се на путу деси нека несрећа, верују да је неки од њих малерозан.

Кад се неко уједе за језик, верују да ће добити дар.

Кад се проспе кафа пред оним који је пије, верују да ће добити новац.

Кад коњска муха стане на некога, верују да ће добити дар.

Кад се некоме утопи муха у јело, верују да ће добити дар.

Кад кружић од пене на површини црне кафе дође к ономе што је пије, верују да ће тај добити неки поклон (дар).

Кад ко уђе код болесника треба пре него што почне да говори с њим да погледа у таван, да му не би болест „пренула“. Неки се намажу испод носа знојем испод пазуха. Или, треба најпре погледати у таван, да би болесник пре устао.

Болесник од грознице треба да се накади змијином кошуљицом, да га грозница не би више хватала.

Да би се болесник излечио од грознице или отока, треба да опере лице водом у којој је змијина кошуља.

Да би неко био здрав преко целе године, потребно је да се пре сунца на Ђурђев дан окупа у текућој води.

Кад човека или жену боле крста, треба, кад се извади ражањ из божићнег пецива, њиме да се ударе три пута по крстима, па више неће болети.

Кад човека ухвати грч у ногу, верују да је нагазио на псеће грботине. Да би га грч „пустио“, треба да стави сламку за уво.

Да човека не би болела глава преко године, треба да је потрља змијином кошуљицом.

Ко има љућавину (горушицу) треба да лизне ражањ од божићнег пецива, па ће му престати.

Да би престало штуцање, треба попити мало воде и рећи: „Иди, вода те у море однела!“.

Кад крава сретне некога и рикне пут њега, верују да му предаје лишај. Да би се човек сачувао треба да пљуне на њу.

Места које је псето ишчепркало ногама ваља мимоићи, јер је то сугреб. Да човек не би добио псеће красте, треба да пљуне на сугреб.

Пошто се оперу руке, не ваља мокрим рукама прскати некога, јер ће ономе што прска изаћи заноктице.

На дан св. Вртоломије не ваља се петити на дрво, јер верују да ће се завртети свест и да ће се пасти са њега.

У народу постоји веровање, да се ноћу на Богојављење небо отвара. Док је небо отворено треба рећи своје жеље па ће се испунити.

Ко није у жалости не ваља да облачи црне хаљине, јер тиме слуги жалост.

Кад двојица мисле једно исто да кажу па један пре то изговори, верују да ће онај који је први рекао више живети.

Илија Радуловић

Zusammenfassung. — *Volkstümlicher Aberglaube in Zeta.* Im vorliegenden Aufsatz veröffentlicht der Verfasser eine Reihe volkstümlicher Aberglauben aus Zeta in Montenegro, welche auch in anderen Gegenden Jugoslawiens bekannt sind.

Бајање у Јагодини и околини

Свакоме нашем човеку из народа познати су мањевише појмови врачање и бајање. Многи мешају или идентификују та два појма. То је отуда што и једно и друго имају пуно заједничких и сличних црта. Међутим народ их врло добро разликује. Због тога ћемо овде изнети углавном ту разлику не улазећи дубље у анализу ни у етимолошко објашњење речи. Учинићемо то други пут, кад будемо потпуно средили материјал, којим располажемо.

Ако ко жели да постигне какав успех или да оствари своје жеље, служи се, по народном веровању, моћним сретством врачања или вражања. На пр.: да човек успешно заврши започети посао; да му роли њива; да му радња иде добро; да одржи кућу и породицу; да сачува и умножи мал и стоку; девојка да придобије момка; младић да освоји вољену девојку; да се човек одбрани и сачува од непријатеља или да се освети својим противницима.

Бајање би било супротно врачању. Баје се да се човек одбрани од зла, које му шаље Бог, даје природа или „напрате“ људи. Ради јасноће да употребимо народни израз: бајење је као „утук“ разним болестима и недаћама, нарочито оним, које људи „чинима напрате“.

Сва зла која човека снају у народној психологији имају обележје антропоморфних бића. То се јасно види из текста самих „басми“. Разорна снага тих бића уништава се чином и средствима бајања.

Бајати се може људима и стоци. За бајење, као и за врачање потребни су: лице, материја и нарочите речи или формуле.

Најчешће бају жене, бајалице, и то старије, вичне бајању, којима то „иде од руке“. Бају и мушки али ређе. Има људи и жена што само бају или само врачају, али најчешће су врачаре у исто време и бајалице.

За бајање се употребљавају разне ствари са неким нарочитим обележјем, као: нож са црним корицама, црна или црвена птичја пера, обична вода, вода са девет извора, угљевље, црвени конци, разне траве, парчад од венчане хаљине, или комади од владичине „кошуље“ кад се црква освећује. Употребљава се још зелена паница (земљани суд), тамњан, бели лук, суха кокошиња нога с канцама и друго.

Што се тиче речи које бајалица говори приликом бајања, то су кратке изреке или стиховане кратке „басме“ у којима се прети, моли

или изгони болест из човека или животиње. Овоме можемо додати још и покрете тела и радње, које чини бајалица или онај, коме се баје, као: мешање босиљком и др. травама по води, мерење црвеним концем, махање пером, дотицање тела ножем, травом или крпама, умивање водом „уз брдо“ (уз лице), затим се шаком крсти жар, пије се обајана вода, која се просипа по раскрсницама или на животиње.

Укратко речено цео чин бајања назива се бајање („басма“) а „басмом“ се зову и само речи, које се изговарају приликом бајања. За свако бајање постоји нарочита „басма“. Може бити и више варијаната „басми“ за једно исто бајање.

Болести или недаће од којих се баје имају своја нарочита народна имена. Ми ћемо навести неколико познатих и нека која нису свакидашња, као: „издат“, „далак“, „подљута“, „жива страва“, „зависнице“, „руса“, „емаика“ и „усов“.

Бајање од „издата“. — „Издат“ је болест која човека сналази изненада. Од ње се надује трбух, а лице поцрвени.

За бајање од „издата“ употребљава се трава „издаткиња“ (*Nuregicum perforatum*), нож са црним корицама, мало тамњана се ставља на жар а црвеним концем се измери дужина болесниковог тела. Болеснику се у руку стави запаљена воштана свећица ако је миран, а у противном се случају стави крај њега. Бајалица травом издаткињом и ножем пљоштимице дотиче болесника по телу од чела до стопала и од потиљка до пета, говорећи при сваком додиру: „Ту ти издат“, „ту ти издат“. То се понавља три пута. Затим на исти начин говори друге речи: „Отсеко змији главу“, па понавља: „Ту ти издат“. Затим продужи: „Отсеко шарану главу“. Све се то понавља по три пут док болеснику не лакне. На крају се црвени конац спаљује на жару.

Од „издата“ обољева и стока, само је за бајење стоци „басма“ друкчија.

Бајање од „прџбоди“. — Од назеба или других узрока јављају се болови у крстима, слабинама, грудима, плећкама, или бол „падне на срце“. Од тих болова има се утисак као да човека нешто оштро и шиљасто бode, пробада. Отуда и име овој болести.

Баје се овако. Узме се шиљаста нож са црним корицама и врхом се додирује оболело место уз изговор:

Пошла мајка Прободова	Ножевима му срце прободоше,
Да тражи сина Убода.	Исекоше му ноге и руке,
Срела је Мајка Божија:	Девојке га метлама почистише,
„Врати се мајко Прободова,	И мотикама закопаше.
Не тражи сина Убода,	Врати се мајко Прободова,
Сретоше га путници,	Не тражи сина Убода,
Секирама му главу исекоше,	Не боди Н. (име болесника)!”

Најзад се убоде врхом ножа у земљу. Све се ово понавља док болови не попусте или сасвим не умину. По свршеном бајању остави се нож

пободен у земљу. За све време бајања болесник не сме рећи да му је боље, јер ће му се, по веровању, пробади повратити.

Бајање „одочи“. — Има људи и жена са урокљивим очима, с којима „уричу“. Урокљив постаје онај кога мајка као дете „повраћа на сису“, тј. одбије па га после неког времена поново доји. Он има „зле очи“ и очима „пресече“ некога или нешто. Ако се, на пр. „почуди“ на некога или нешто: „Што је лепо!“ Ала је напредно!“ или „Како је велико!“ и томе слично. Могу се урећи људи и ствари, животиње и биље, па може и посао. „Одочи“ хватају деца и одрасли, ко је „слаткокрвас“. Обично се вели: „Пао на очи“. Као тренутни утук, кад се ко „почуди“ на нешто, служи одговор: „Бели ти лук у очи!“ после чега треба пољувати „почуђени“ предмет.

Уречено дете, па и одрасли, лако се разболе. Осећају се нелагодно, боли их глава, добију ватру. Уречена стока се снужди, неће да једе, а биље свене или му опадне цвет и плодови. У том случају прибегава се бајању. „Одочи“ се баје људима и стоци. Нисам сазнао да се баје и биљу.

Људима се баје овако. Успе се чиста вода у зелену земљану паницу или у тањир, чинију или какав други суд. У воду се ставља струк босиљка. Узима се жар и „гаси се угљевље“. Сваки се жар прекрсти целом шаком и баца у суд с водом и босиљком. Кад се „погаси угљевље“, меша се босиљком по суду и говори:

„Седи урок на прагу,
Урочица под праг.
Што урок урочи,
Урочица разрочи“.

Ово се понавља више пута, па се болесник запоји три пут пребајаном водом, и умива се три пут „уз брдо“ (уз лице). Остатак воде и угљевље проспе се за псом или за мачком. Болесник се заштити босиљком у косу или га стави за појас.

Бајање од „иддљуше“. — Кад рана поново загноји, „подљути се“, онда се та болест зове „подљута“. Од „подљуте“ се баје „црвеним“ пером. Перо не мора бити редовно црвено, може бити и црно, бело или друге боје, али се и таква зову црвеним. Пером се маше над раном и говоре ове речи:

„Пошла љута подљута по песму,
Убола се на треску.
Тражи лека од киселог млека.
Нема лека од киселог млека
Већ има од црвеног пера“.

Баје се више пута.

Бајање од „далака“ или „далице“. — Бол „под груди“ зове се „далак“, „далица“ или чак неким чудним именом „спуркат“. Од „далака“

највише болују жене. Баје се обичним пераћим сапуном. Комадићем сапуна дотиче се „под груди“ и испод витих ребара и говори:

„Петли певају на земљи
А звона бију на небу.
А ја бајем (име коме се баје)
Од далице, крепице и жутице:
Да штукне као маково зрно!
Од маковог зрна да не остане ништа!“

Цела басма се понавља више пута. Онда се сапун баци у воду да се истопи и то се пропраћа речима: „Као што се сапун истопи, тако далак да штукне!“

Бајање од „сџра“. — Ако се неко преплаши, а утисак од страха брзо не ишчезне, тада уплашени добије дрхтавицу или ватру и њему се баје од „сџра“.

Увече при светлости светиљке стане преплашено лице пред зид да му сенка падне на зид. Бајалица узме нож с црним корицама и шапуће:

„Увече и стра' и сенку
Ујутру ни стра ни сенку.
Шта затеко ја засеко и — нема је“.

Коликогод се пута ове речи понове толико се пута оштрицом ножа превуче преко сенке као да се сече или коље.

Бајање од „живе сџраве“. — Ако неко добије „страву у главу“, па се трза кад хоће да заспи, или у сну немирно спава, онда му треба бајати од „живе страве“. Баје се такође ножем, али обавезно са црним корицама. Ножем се превлачи преко главе, „на срце“, на колена и на пете. Изговарају се ове речи:

„Пошла страва и повела стравчиће,
Да истера живу страву (име) из главе;
Из главе у срце; из срца у колена;
Из колена у пете; из пета напоље“.

Ножем се затим убоде у земљу. Тако се понавља све док се „страва“ не истера из човека.

Бајање од „сугреба“. — Пси се по навизи „чешу“ или „оштре“ нокте гребући земљу. Трагови ноктију и изгребана земља се називају „сугребима“. Ако човек стане на сугреб, спопадне га свраб, па му се појаве чак и пликови. У том случају треба протрљати тело комадом материје од венчане хаљине и свраб брзо „штукне“.

Петар Момировић

Zusammenfassung. — *Zauberei.* Zuerst gibt der Verfasser nach der Erklärung im Volke eine Definition für die Ausdrücke „bajati“ und „vračati“. Das letztere tut das Volk, wenn es einen Erfolg erzielen oder gewisse Wünsche erfüllt haben will. „Bajati“ ist das Gegenteil von „vračati“, d. h. dessen bedient man sich als Schutz vor verschie-

denen Übeln. Danach ist „bajati“ ein Schutz vor verschiedenen Krankheiten und Unbilden. Man zaubert für Leute und Tiere, meist zaubern ältere Frauen, denen es leicht von der Hand geht. Es zaubern auch Männer, aber selten. Es gibt Männer und Frauen, die nur die eine Art von Zauberei betreiben, andere betreiben beide. In den folgenden Zeilen zählt der Verfasser Gegenstände auf, die beim Zaubern verwendet werden (Messer mit schwarzem Griff, schwarze oder rote Federn, Wasser, verschiedene Kräuter u. s. w.). Außerdem gebraucht man beim Zaubern kurze Aussprüche und Verse, mit denen man bittet, droht und die Krankheit aus Mensch oder Tier austreibt. Beim Zaubern macht man verschiedene Gesten, Bewegungen und Handlungen, und zwar entweder der zaubert oder der, für den man zaubert. Das alles heisst „basma“ (Zauberei), unter dem Namen versteht man auch nur Formeln, Worte, die beim Zaubern ausgesprochen werden. Für jede Zauberei besteht eine besondere „basma“. In den folgenden Zeilen führt der Verfasser an zehn Zauberein gegen verschiedene Krankheiten und Unbilden an.

Хришћанска хамајлија

Предавања о „злим очима“ која је држао пре две године један мој професор¹⁾, и два чланка²⁾ о томе предмету, дала су ми пострека да се позабавим у својим етнолошким проучавањима тим особитим производом људскога духа, наиме о веровању у моћ урока, и, нарочито, о заштити и одгањању задобијене напасти урицањем.

Али ма колико да сам прикупио података о томе, они би изгледали, изнесени *сад* овде, непотпуни; и зато се неће помињати ни занимљивији подаци. Међутим, „амајлија“ чији је опис изнет, независна је од свих осталих (јер се мање односи на урок њено вишеструко дејство), и није било разлога да се не објави засебно, — утолико пре што је то нарочита врста хришћанских творевина, са записом досада непознатим, а и занимљивим и по својој *садржини* и по *намени* за одбрану и лечење.

Записе хамајлија³⁾ пишу најчешће духовна лица; али то није важно за запис о коме ће бити речи; главно је само то да га напише старије побожно лице. Пре но што приђе томе послу, „писар“, ма кога спола био, мора да пости целе седмице и да се лиши свих „нечистих“ односа са суружником за исто то време. Поред овога, да би запис имао сигурније дејство, треба да се напише у „глухо доба“ или у поноћ. Ако се у томе погреша само једно слово, или запрља неки део, — све је залуду; хамајлију не треба предати болеснику, јер од ње неће бити никакве користи. Запис се пише гушчијим пером и црним мастилом („мураћип“) на белој хартији, што је могућно тањој, да би захватила завијена мање простора.

1) Тихомир Ђорђевић. — 2) „Зле очи . . .“, од Т. Ђорђевића, и „Урок — уручувајне . . .“, од Ст. Тановића (*IX Гласник етнографског музеја у Београду*, од стране 1 до 32, и од 32 до 46). — 3) Свеску („тефтер“) у којој је записана садржина „амајлије“, добио сам од једне Прилепке од 53 године (њено име сама не жели да се помиње). Она је наследила књижицу од свог оца, који је преписао запис на ову свеску (видети слику) из једнога старијега „тефтера“ (он је такође код мене), остављена и њему од „дедо'н предео'н“. Овакви записи писани су још отпре „двесте години“, како ми је речено. Сви из породице ове жене бавили су се писањем, а и она је то чинила раније, и продавала их је до четрдесет динара од примерка. Опис целе хамајлије је према њезину казивању, као и многи подаци о болестима.

Сам, у ноћној тишини, док однекуда светлуца кандило пред иконом, писар опреми свој сто за рад; затим, пошто се прекрсти и помоли Богу, седне и почиње да пише на светлости светиљке ове знаке и тајанствене речи¹⁾.



„Тефтер“ са записом, и две готове камајџије

Сн. Б. Русић

(На средини крст са словима **Б**, **Х**, **И**, и **К**, што значе „Бог Христос ника“)

гѠдѧ помолѡмскѡ господѡ бѡже нашѡ ѡже возловѡкѡнѡ твоѡмѡ ѡрѡкомѡ господѡ нашѡмѡ ѡсѡмѡ ^ЕХристѡмѡ чада изви пѡана бѡжеѡнѡ сѡно положѡмѡм ѡлѡпотѡтѡѡ свѡсѡлѡнаго свѡтаго твоѡго рака ѡсѡбѡдѡ намѡ воѡдѡ ѡтѡбѡдѡтѡ ѡнсѡка самѡ чѡловѡколѡвѡкѡ владѡко прѡзрѡ на рака твоѡ аднѡсѡ ѡднѡсѡ моѡ сѡтѡсѡ нерѡдѡскѡ несѡѡнѡх ѡлѡакѡскѡ перѡкѡ Хрѡдѡѡнѡ тѡндѡрѡнѡ

(Крст са словима **І**, **Х**, **И**, и **К**, то јест „Исус Христос ника“)

воѡмѡкѡ ѡдѡ ѡ сѡна ѡ сѡтаго дѡдѡ нашѡло гѡмѡлѡпѡсѡ дрѡво вожеѡ вѡдѡдѡлѡ крагѡ кежѡсѡ ѡрѡчѡ поѡшѡнѡѡ ѡнѡх тѡвѡтаго сѡсѡнѡѡ ѡ ѡсѡдѡра

¹⁾ У запису има много рукописних грешака; али како их не исправљају ни писари, — јер „така треба“, — није чињено то ни овде.

Љтюдора и ѿ реченз вѣдохого снѣснѣна ирече и мѣспворесѣти дае слысана и ѿвещѣна и ѿ здана стѣоих токойнѣ до сѣ ваксмѣ майѣорѣ напотредѣ и да цетнѣих роропѣ андеже снѣснѣна пастѣ патѣкѣ докѣтѣна вѣсѣ иѣ-рѣмѣще ирелра) и мѣкѣднѣх ирѣнзе мѣхсѣл икорѣих камѣлах ѿ ѿвѣлах иречѣнѣ мѣжѣ и дѣи снѣснѣна до вдовѣсѣ дѣлѣ крагѣ дежащѣ и ѿроче носѣщѣ ѿкаже срѣчѣ и мѣйтѣе кѣдѣнѣ сѣро дѣда вѣдого снѣснѣна варече коймѣ ѿца и сѣна и сѣтетомѣ дѣхѣ ротѣтѣ ти и тохощѣтѣ гоземѣте ѿградѣла и сѣтетого дѣхѣ верлѣю и ѣдѣнѣцѣ юсерѣбрѣнѣ каморосѣ тѣхпѣмѣ врагѣ ванасѣго ирѣнзе мѣ дѣнакодѣ проклетѣи водѣ вѣпрелѣ тѣкѣладѣго ѿтроко вѣсѣ налѣжѣсѣ сѣдѣна и зѣтѣ фѣидѣ вродѣ и зѣдѣнѣ ала † сооѿчѣимѣ ти сѣновѣ мелѣнѣтѣнѣи шѣосѣма дѣнтѣнѣи шѣосѣме зѣчаонѣ ие докойтѣ брѣрѣз сѣснѣна и акѣстѣ допѣ рѣнзе иѣ ѿкорѣ и мѣмѣйтѣи що ѿзмѣтѣ зѣда начѣго дѣтѣи стѣвѣдѣ цѣоумѣи врагѣ а сѣстро мойѣ мелѣнтѣе ѿ и ѿдѣва иймѣи дѣже дѣсноюичѣе мойсѣк повѣшѣи мѣсѣтѣна кодѣнѣ дѣро онаша рѣче брѣтѣна мойѣ до вѣра и вѣлѣикѣ родѣ своѣмѣ ѿнѣх рѣче аротѣ мой вѣщѣна а снѣснѣна и сѣмѣдѣз вѣ ѿтѣко-рамѣ ти кадѣи вода и моро сопатѣи огнѣнѣ дѣрѣз дѣзовѣнѣ ѿ ирадѣи ѿроче мое мѣло ирѣчѣна снѣснѣна † не койсѣ сѣстро ти и дѣте вѣра зѣметѣи ти и дѣте закѣтѣи тѣсѣи мойѣ мѣдѣнтѣе зѣдаѣ сѣ до вѣчѣ дѣнакодѣ тѣбѣи и вѣсѣмѣ ичѣнѣнѣ дѣхѣомѣ и ѿвѣора мѣзгѣи екомѣ дѣнѣнѣ ѿтлатѣи и ѿтроче расѣкѣва вѣ-дѣнѣнѣ ѿ и соедномѣ рѣкѣ а соо дѣрѣгомѣ ѿроче и вѣвѣсѣи кѣмѣмѣжѣнѣх ирѣ и ко дѣрѣгомѣи подѣчѣисѣ дѣнакодѣи стѣрѣи сѣ верѣно просѣо вѣдѣзѣ конѣи копитѣо копитѣо кѣлѣсѣи на мѣна дѣнѣи кѣпѣлѣ вѣкѣ сѣротѣз вѣ мойѣ ии напѣшѣи вѣдѣи ѿ и сѣрѣвѣнѣз и шѣрѣкѣх ко по до нѣошѣх вѣзѣнѣи † мѣдѣнтѣна гѣдѣсѣомѣ доймѣво мо лѣивѣтѣ вѣсѣнѣдѣ свойтѣз то вѣа тѣнѣи дѣсѣи и рѣнзе мѣ брѣтѣна мойѣ дѣрѣбра и вѣлѣикѣ снѣснѣна емѣ и нѣнѣзѣтѣз прѣтѣна едѣнѣх рѣдѣ мѣнѣна вѣ зѣлѣимѣи дѣнакодѣ ѿроче ирѣнзе мѣ снѣснѣнѣна и прѣитѣо гѣнзе рѣ дѣтѣошѣх зѣго † и вѣнѣлѣдѣтоу сѣсѣтро мойѣ мелѣтѣна кѣмѣх зѣвацѣз дѣнакодѣ томѣа сѣдѣтѣо дѣ сѣмѣзѣла и мѣнѣнѣмѣх кѣмѣ и вѣсѣмѣ зѣнѣимѣх дѣрѣвѣмѣх по дѣимѣи конѣдѣ ерѣи вѣра и ѿрѣдѣоѣ пла мѣнѣнѣ и зѣзѣ Сѣсѣдѣи аго гѣнѣго рѣдѣи цѣнѣца тако мѣтѣи ѿца мѣ рѣче коймѣк ѿца и сѣна и сѣтетого дѣхѣнѣца кѣкѣпнѣнѣ рѣнзе ко пѣнѣи дѣре во кѣже вѣтѣи врагѣ дѣже до ѿрѣнзе ѿца и на и вѣвѣ го щѣи ѿна жѣрѣнѣи и вѣнѣтѣо снѣснѣна дѣхѣ даѣе проклетѣа дѣтѣи тѣнѣтѣх корѣнѣх и ошѣх крѣи рѣнзе кѣпѣно тѣнѣтѣи тѣнѣкѣрѣдѣ вѣрдо вѣрдо дѣре во бѣжѣи вѣдѣи дѣнѣи врагѣ вѣжѣшѣи ѿрѣше по шѣшѣи не вѣдого снѣснѣна ирече вѣрдо даисѣе проклетѣа дѣва кѣпнѣшѣх аротѣх дѣнѣ-мѣнѣшѣ дѣка корѣа рѣче † † мѣмѣх вѣре снѣснѣна дѣва сѣзѣ одѣсѣи дѣнакодѣ † о вѣнѣкнѣмѣ и дѣа мѣзѣтѣз по мѣшѣ и сѣсѣ Х и сѣтѣа ко гѣорѣдѣнѣца мѣйка а мѣнѣнѣ

† аѣра аѣра кѣмѣ мелѣно мѣнѣи и мѣтрогѣсѣ емѣтѣнѣнѣсѣ е и ма потѣнѣз до дѣнѣз ѿдѣсѣ и оанѣсѣ кѣсѣкѣмѣсѣ едѣфѣсѣ вѣратѣо нѣто гѣнѣсѣх кнѣпѣнѣи тѣрѣдѣсѣ и сѣтѣо онѣма вѣнѣтрѣсѣсѣ кѣнѣи кѣзѣгѣи снѣвмѣтѣосѣх и нѣнѣх кѣтѣи кѣнѣсѣсѣ еоанѣсѣ тѣнѣононѣкѣ а мѣнѣнѣ

(Седам крстова)

ошѣнѣсѣ тѣнѣкѣ и нѣнѣи дѣнѣкѣрѣдѣна ѿтѣе тѣлѣикѣи нѣтѣфѣорѣсѣи а нѣнѣ ѿтѣои фѣмѣнѣрѣсѣкѣи кѣсѣрѣи нѣтѣо вѣлѣнѣнѣсѣ тѣнѣкѣ дѣхѣонѣ

На крају свакога „става“ (одвојена у писању водоравном цртом) дописује се име личности која ће носити хамајлију. Отсад она вреди само за тога коме је намењена; или, речено боље, она ће имати своје дејство само за личност оног имена на коју се мислило приликом писања записа.

Пошто се напише све пажљиво и осуши добро, исписана хартија пресавије се неколико пута са дужинске стране тако да се добије трака широка до два прста. Онда се склапа наново у виду равнокрако-правougлога троугла; а крајњи део што остане, увуче се испод претпоследњег слоја тог омота. Да не би допро зној до записа, или ма како да се не би поквасили и замрљали редови, носи се тај завој лимару да га затвори у кутицу истог облика, са прстеном за вешање насред дуже стране.

Овакву троугласту хамајлију може да носи свак: и болестан, да би оздравео, — и здрав, да се не би разболео. Препоручује се нарочито породиљама и њиховој деци.

Болесна личност треба строго да се придржава свих ових обавеза, које ће јој помоћи да поврати своје здравље; уосталом, степен оздрављења зависи од њихова доследна вршења. Наиме, има да носи хамајлију стално са собом, и да је не скида ни приликом купања, ни на венчању, и ни у којој другој прилици; — да иде редовно у цркву и да се моли Богу и Богородици, да се причешћује и да једе нафоре; — да у очи петка не живи сполно са брачним другом; — да не посвећује петком никаква посла *себи* (на пример, да се не умива; да се не чешља; да се не брије ако је мушкарац; да не шије или крпи ништа за себе); али је зато допуштено да посвршава *џуђе* послове (да везе за другог; да направи нешто нескоме); — мора да збаци са себе сва друга средства препоручена за исту сврху, јер „ова хамајлија, која се не противи закону Божјем, боља је од сваке друге, поготову од оних турских, које не треба да носи ни један хришћанин“; — да не тражи помоћи од лековитих вода пошто су оне вилинске („самовилски“); а сва натприродна бића која се скупљају око њих, стварају многе људске болести; — и да се покаже као морална личност у свакој прилици.

И за здрава лица вреде исте такве дужности; и похвално је ко их испуњава сасвим одано.

Моћ ове хамајлије је у томе што садржина записа привлачи уза се Божја, добра и моћна бића. Ако се влада по нужним обавезама, сопственику хамајлије приђу ради помоћи сви ти преставници врлина и не допуштају натприродним злим бићима да поремете његово здравље. Пошто хамајлија делује и на даљини, сопственик осети њено дејство тога часа када је записано његово име на три места у запису. Он се узнемири тада, и као да се погорша његова бољка, — а то је спољашњи знак да је поведена борба у телу с усељеним злим силама. Али када се почне носити хамајлија на црвеној узици о врату или чувати под узглављем за време спавања, све нежељене напасти полагано напуштају своје привремено боравиште у болесну човекову телу.

Лековита и заштитна моћ ове хамајлије је велика. Али то све стоји још и до једнога главног увета, а тај је да лице које иште помоћи нема *никаких* ожиљака („лузни“) — нарочито таквих изазваних огњем и пламеном — почев од врата навише, рачунајући ту и руке (пошто се могу дићи више главе); јер, како се верује, ови делови тела припадају анђелима, док су труп и ноге врагова својина. Отуда ништа не сметају бразготине нити ране на свим осталим местима тела; главно је само то да се не уселе зли нападачи у великом броју кроз повређену кожу — непосредно или преко руку — у главу, у станиште добра, јер је тада много теже продрети у „заузето подручје“ и извојевати победу над узрочницима болести, пошто су им и снаге готово једнаке. — Једино у такву случају писци хамајлијина записа не јамче за сигурност успеха.

Ако нема тих белега на глави и рукама, сопственик ове хамајлије може да се ослободи последица које стварају ова натприродна, невидљива зла бића и тајанствене, чаробне силе. Прво, болести од *ветра* („од ветра“) и „*вешпрошћина*“ („ветроштиње“); друго, од „*бесних бесулака*“ („бесни бесулки“); треће, од *вештица* („вештици“); четврто, од *вила* („самовили“) и *вилењака* („самовилци“); пето, од „*навџ*“ („нави“); шесто, од *врагова* („ђа’оли“); седмо, од *чаролија* или *чини* („мађи’и“); и осмо, од *урока* („уроци“). Скоро све ове замишљене силе (сем неколико виле и вилењаци, врагови, и уроци) изазивају *душевне поремећености* код људи, а као последица свега тога је падавица („таја да је скраја!“). Али понеке од њих стварају још и телесна обољења. Међутим, све врсте последица лече се једино помоћу ове описане хамајлије, „најаче од свих осталих срестава своје врсте“.

Најомене. — „Ветро’и“, како верује народ, јесу само једна врста злих духова који се крећу по уздуху великом силином, као ветрови. Изгледају као груби и опаки створови људског облика, са свима мушким особинама. Нападају сваку личност у разном доба, нарочито крај извора, шума, и раскрсница, и изазивају својим ударом душевне поремећености, нарочито падавицу. — „Ветроштиње“ су сличне „ветровима“ по дељању, само су замишљене као жене.

„Бесни бесулки“ су још брже од „ветроштиња“, и стално су у покрету. Опасност од њихова напада већа је од дејства њихових сапутница „ветроштиња“, са којима су заједно у вихору, па често заједнички насрћу на људе. „Бесулке“ ударе на први мах личност у главу, од чега се намах изгуби свест, и нападнути добије падавицу. Оне су оличене у виду слабих, црних и страшно помамних девојака.

„Вештици“ су у виду старих, опаких, потмулих и завидљивих жена, одевених у црно рухо. Налазе се најчешће по мрачним, мемљивим, и напуштеним кућама, или се преко ноћи налазе и по пећинама. Могу да се уселе у тело злих или грешних жена њихових година старости, па да преко њих утичу врачањем и чаролијама на здравствене и породичне прилике појединих лица.

По начину и месту живљења, „самовили“ су исто што и виле. Само, њихова доброта губи се пред окултношћу: оне хватају успаване лепе личности, и, из претеране жеље за уживањем, измрцваре у сну привременога друга тако да се појаве модрице на телу потиштенога. Затим, оне су најчешће узрочнице следе деце, које су мајке оставиле крај дивљих ружа („шип’и“) за време пољскога рада. „Самовиле“ могу да се утелове

у разне крупне, лепе или страшне, и црне лептире. Када посете нечију кућу у том облику, сматрају их укућани слослутним весницима, који опомињу на блиску смрт. Ипак, те лептире (зване „самовили“) не треба убити никада; то нарочито неће учинити женска лица. Као и „ветрови“ и „ветроштиће“, и „самовиле“ живе крај извора, потока, река, језера, шума, грмова. У зору и у сумрак увек су поред дивљих ружа. — „Самовилци“ (јединица: „самовилец“) су једнаки по „душевним особинама“ својим женским пријатељима. Они, супротно „самовилама“, нападају у сну младе жене, и пошто их тиште (стога оне стегу и јече ноћу) и савим изнуре, изврше и обљубу, од чега се жена наскоро осети „као надувена“. У седмом или осмоме месецу (не у деветоме) жена се нађе на порођају; али паместо да добије дете, избаши некакву грушевину („пелтиште“).

„Нави“ су нека врста „самовила“, само нешто кроткије и старије од њих. И оне су одевене као младе, у белу руху. Нападају највише породице ако се не владају скромно за четрдесет дана, а нарочито ако певају. Од „нава“ се добије болест слична падавици, приликом које бабињара („луенка“) добије искривљена уста „до ушију“. Од њих се успешно лечи и провирањем болеснице кроз нарочити венац прављен о Ивањдану.

„Ђа'ол, 'натема го!', „тој еднаногијо“ је познато натприродно зло створене, рушилац добра, противник ствараоцу света, — о коме су имали престава и најстарији народи, само су га оличавали често као божанство (Сива у браманаца, Гифон код Египћана, Сет у Јевреја, Ариман у персијској зенду религији, и тако даље). Верује се да је враг црно, ружно, досетливо биће, и велики лажљивац, — супротно анђелу, узору божанске лепоте и доброте. Он обично вара у сну децу и дечаке да се мокре у постељи. У сну напада и одрасле, и тад их ужасно мучи, гњечи, бије, и створи модрице. Услед овога трудна жена може да се породи пре времена; или, супротно томе, он јој покашто не допушта да то учини на време.

„Мађи“ и „су“ одрази злонамерна врачања, учинљива најчешће помоћу сопствених ствари тога лица коме жели да се напакости, — и познате су нарочито народима на нижем ступњу образованости. И од чаролија или чини разболева се душевно: добија се растројеност, занесеност, или падавина.

И „уроку“ је позната зла појава добивена злим или завидљивим погледом. За то знају многи народи земље, нарочито они који су мање развијени духовно. Последица урицања је телесна или душевна поремећеност, у овоме случају падавина, која следује иза велике ватре праћене грозницом („треска“). Од урока дојиље губе млеко; а од јачег „ока“ (злога погледа) умире се често намах.

Б. Русић

Résumé. — *Une amulette chrétienne.* On sait que plusieurs écrits („zapisi“) dans les amulettes de forme triangulaire sont d'origine orientale, et que beaucoup de peuples balkaniques les ont reçus par l'intermédiaire des Turcs. Mais il existe un écrit d'origine chrétienne, en caractères slaves, qui représente une prière adressée à Dieu, avec les exemples où des élus de Dieu protègent un malade contre les êtres surnaturels qui viennent l'attaquer.

Après s'être d'abord purifiés par le jeûne et l'abstinence sexuelle (afin que l'amulette soit plus efficace), des personnages religieux plus âgés copient le texte de cet écrit dans le silence de minuit, en se gardant bien de faire des pâtés ou de commettre des fautes pendant qu'ils écrivent, car l'effet de l'amulette serait manqué.

Quand l'écrit terminé est plié en forme d'un triangle rectangle isocèle et fermé dans une petite boîte de même forme (afin que la poussière, la sueur, etc. ne pénètre et n'atteigne point le texte), chacun peut porter l'amulette: le malade, pour guérir, — et le bien portant, pour ne point tomber malade. Pour que l'effet soit plus efficace, le malade doit surtout observer les prescriptions suivantes: il doit toujours porter l'amulette; il doit fréquenter l'église; la veille du vendredi, il doit s'abstenir des relations sexuelles avec son compagnon conjugal, et, le vendredi, ne rien faire pour lui-même; outre cette

amulette, il ne doit porter rien de semblable; il ne doit chercher aucune aide des eaux guérissantes.

La vertu qu'a cette amulette de protéger et de guérir consiste en ce qu'elle appelle à son aide tous les êtres de Dieu, bons et puissants, qui lutteront contre les êtres méchants et surnaturels. Aux êtres „bons“ appartiennent les parties du corps humain au-dessus des épaules (y compris les mains, car on peut les élever au-dessus de la tête); aux êtres „méchants“ appartient le tronc et les jambes. La guérison n'est assurée que si, dans la région du „bien“, il n'y a aucune cicatrice, le mal pouvant pénétrer par celle-ci et se loger dans le corps; autrement, le succès n'est pas garanti.

Voici les êtres surnaturels et méchants et les forces invisibles et malfaisantes qui sont les auteurs ou les causes de beaucoup de maladies des hommes, surtout des femmes en couches et de leurs nouveaux-nés, et des personnages bons ou beaux: — les „vents“ (*vetrovi*), génies mâles de forme grossière, et les „vents femelles“ (*vetrostinje*); — les „furies furieuses“ (*besne besulke*), jeune filles frêles et enragées, habillées en noir, semblables aux „vents femelles“; — les „sorcières“, spectres de vieilles femmes pouvant s'introduire dans le corps des femmes du même âge qu'elles; — les „fées“ (*vile*), jeunes filles belles qui attaquent le plus souvent des jeunes hommes endormis, pour des besoins sexuels, — ainsi que des „fées mâles“ (*vilenjaci*; en allemand: „Erlkönige“), dont le rôle est analogue à l'égard des jeunes femmes (seulement, les „fées“ épuisent les jeunes hommes, tandis que les „fées mâles“ fécondent les femmes, mais celles-ci mettent au monde une „masse coagulée“, et non pas un enfant); — les *navas* (sing.: *nava*), jeunes femmes qui s'attaquent aux femmes en couches lorsque celles-ci chantent dans l'intervalle de six semaines après les couches; — les „diables“, qui tourmentent ou battent tous ceux qu'il trouvent endormis, ou bien forcent les gens de commettre des actions extraordinaires; — les „magies“, mauvaises influences, à l'aide des sorcelleries, sur un personnage, en employant à cette fin quelque objet appartenant à ce personnage; — les „mauvais regards“, qui, parfois, causent une mort instantanée. — Les „vents“ (mâles ou femelles), les „furies furieuses“, les *navas*, les „diables“, les „magies“, et les „mauvais regards“, causent des troubles mentaux aboutissant à l'épilepsie; les autres causent des souffrances physiques (meurtrissures, etc.) (Détails recueillis dans le peuple).

Народно лекарство

У једној рукописној књижици, која садржи молитве и духовне приче, унесена је и рецептура народног лекарства. Ову је рецептуру писао неки српски свештеник из Подгорице или Скадра око 1800 године. Средином прошлога века књижица је била својина попа Николе Хаџина из Голубоваца у Зетској нахији, како се то види из његових забележака.

Писац назива рецепте „песнама“ и свега их је двадесет осам, али је шеснаесту „песну“ изоставио или је погрешно обележио. Књижица нема почетка и прве три рецептуре су пропале, али се из садржаја види да су пропале „песне“ овако гласиле: песанџа коме шбрасџ абухне лиекџ лисга; песанџ Б шдџ ране сваке; песанџ Г шдџ метила овцама.

Песанџ Д

Коме очи сузе узми тамљна и руте сочивице то еднако те га смиеси сбиелцемџ одџ љица и крто помажи по еднои карпици и свежи и чело и око главе неколико пута хоџетџ оздравити тое лиекџ.

Песанџ Е

Коме е трантава глава кукуриекка царскога меснатога осуши га па истуци ка прахџ и узми праха седемдесетџ драма те га стави у едну гомилу у вино да стои шсамџ дана да кисне у вино и нека пие неколико дана озравиџе тое лиекџ.

Песанџ Ж

Коме е штекло шко ископаи кориена шдџ шмана и кориена штџ мачице и штџ милодуха и то састави, те га искрижаи ситно и стави га у воду нека се вода вруџи. Каде буде варено извади га из воде и стави га у ваган те га добро стуци свех у едно и стезиеме едно љице с луком и учини га како мехлемџ па га стави у едну чисту карпу те помажи по парси неварением маслом, послие приви вруџе и тарпети, хоџе оздравити, тое лиекџ.

Песанџ З

Отџ кужне болести и добрие свари жилахџ обровие што стое у землу те ихџ опери лиепо водомџ, пакџ одиели ону кору о жила те и стуци, па каде стучеш стави у едну печу постави пакџ сама зазжми онога сока ш две унче, послие стави унче сатџ меда у чисти

лончић повари Кадъ се чољкъ раз(боли) подаи му нека . . . е га, оставити и хоће боловати твардо и хоће боли бити.

Песанъ Н

Њтъ зле красте коже како губа: наћи траве шмана, ископаи корена те га истуци и вруће приви у вече, нека стои до у јутро и биће боле; тое лиекъ.

Песанъ ђ

Њтъ болести када що чоика убие . . . це како пасъ. Узми барцана те га искрижаи па га стави нека се вари у варенику добро увари, после стави нека кисне едну ноћ па га ти у јутро наще сарце три јутра, и тое лиекъ.

Песанъ Ѓ

Кому се вучаць штъмаи наћи карашика озе истуци па приви ће има болестъ барзо ће озравити, тое лиекъ.

Песанъ ѿ

Њтъ сраба, узми сала прахчева и сунпура, проси сунпур и узми миеша у едно и мажи према очна три ноћи, озравиће.

Песанъ ѿ

Отъ сарчане болести, узми кориенъ одъ троскота кои расте у осуши га, истуци ка и прахъ и смешаи са жучемъ одъ жица и свари га сздобриемъ шцтомъ у еданъ чистъ котлић и нека га тие ис три јутра хоће озравити, тое истина.

Песанъ Г

Када ко неможе воду пуцити, наћи чичка малога исушига, истуци га у ваганъ како прахъ и стави га у воду и нека пие хоће пуцити воду, тое лиекъ.

Песанъ Д

Коме карвъ из уха гнои и тече узми лука па ражми сока у лиево уху по каплу, озравиће.

Песанъ Ђ

Отъ очна ко се изгори наћи обзовине уберие прUTOва те и осружи горну кору, и буново дарво и стави наполи и на тиемъ мало воска и стави масти нека се вари и оно масти доклен маст изгори. После извади кору на дворъ и маст ули у еданъ суд, испери га у води доклен се учини биело и стомъ масти мажи и приви карпом, озравиће.

Песанъ З

Ко би отекао на сарце наћи чичка малога и варига у вино и после даи пи, ти озравиће заисто.

Песанъ ИЇ

Ко би карвь блувао или ако би био отрован вари слеза и триналату и метвице питоме зелене истуци и смеиша с вином и мало оста и ако би био кисао шипак те га ожми у то и пи то озравићеш, а тои лиекъ.

Песанъ ΘЇ

Кому мошна отеку, наћи боба сланого, истуци ситно и проса и стави ула на тиганъ те га смеиша на карпу вруће те му сави около муда озравиће, тое лиекъ.

Песанъ К

Кадъ се чољкъ затвори те не може на дворъ ићи, воду од хабата измечи па испери липо те га истриеби семе, усуши по коре од ораха и пода му у воду или у вино хоће озравити, тое лиекъ.

Песанъ КѠ

Кому карвь иде на носъ или на рану стави му траве усомачае на рану устави ће истинае тое лиекъ.

Песанъ КК

Отъ сипне ко неможе добро дихати узми по оке ула лиена и по шке ракие парвенца те га смеиша, исбис(т)ри га и пи, по чашу напце сарце испи е, истинае хоћешъ шзравити, тое лиекъ.

Песанъ КГ

Отъ кашла, кога задуши у парси узми црвенога лука главица и сатри га на рениду па га свари и нека се вода увари, истуци бешкота, смеиша с луком и стави мало масла те га превари нека се учини како мехлем па стави вруће на мало книге те муе стави на парси увече, нека лежи, нека му стои до у јутро, биће боле, тое лиекъ.

Песанъ КД

Катъ се чољкъ убие узми хрена и сатри га на ренду, семена, пак брашна те смеиша пакъ хренъ и брашно миешано и биће боле.

Песанъ КЕ

Молитва штъ карви текући на носъ или на рану. Убѣнъ бись захариѡ в рамѣ божи, усири се кров его ѡко каменъ, тако дае и ето кровъ раба божиѡ, име рекъ.

Песанъ КС

Знати се козама да се не губаю. Месеца ноевра парви данъ сти бесрбарници Козма и Дамѡна нека заколе пастирѣ ѡре и уфати ону карвь ема чуваи сваку капъ да уватишъ, нека замиеси са снима мекинама пакъ некаи осуши и некаю дае козама и овцама у воду неће му се никатъ губатъ.

Песанъ КЗ

Записъ отъ грознице, ама села дориатомъ ачедаръ мереденъ ати мутаръ матеремъ отирокъ грозница отъ раба божиѡ име рекъ во веки вековъ аминъ.

Песанъ КИ

Ѓъ костоболе лиекъ. Стуци зановети и свари у вино па мажи кудиенъ боли и пи у јутро, у подне, у вече, и мажи се чисто.

*

Када се неможе жена распушити с бременомъ, нека узме перо деснога шрла и шрла фарга зножли делии љдаръ и сиѡ сарса гази га детимеръ ргари детамеру таръ гаме чтоме леме и змиелъ месалъ десонарга с сти гтъ саваштъ сатворий небо и землу ва сегда и нине и присно и во векавековъ аминъ. Молитва томужде: во име оца и сина и светога духа, а ти змие ѡже еси пушила.

*

Када жена нема хране за диете нека узме спица штъ пипуна едне гарети пакъ да хи добро стуче па да узме чисту карпу и да хи прожну проциеди пак колико изиде изъ оние спица шцъ толико нека успе циела млиека па га добро измиеша и да га пие у јутро наше сарце.

*

Знамена имена и силу ѡцаго и живота ѡцаго, прие птице летушке, прие зрна из пушке, прие огна пламенога, прие коња краденога, пророк више пута, пророчица ниже пута а (име рек) оде правием путем.

Две претпоследње рецептуре записао је поп Никола Зећанин, а последње је васојевићка исцелитељна молитва.

Томаш Кн. Катанић

Zusammenfassung. — *Volksheilkunde.* In einem handgeschriebenen Buche, das um 1800 ein serbischer Geistlicher aus Podgorica oder Skadar schrieb, ist außer Gebeten und geistlichen Erzählungen auch eine Rezeptur von Volksarzneien eingetragen. Dieses Buch war um die Mitte des vorigen Jahrhunderts Eigentum des Priesters Nikola Hadžin aus Golubovac im Bezirk Zeta. Der Verfasser veröffentlicht in diesem Artikel 24 Recepte von 28, soviel es ursprünglich gab. Es fehlt das Recept 16 („pesan“), sowie die drei ersten, weil das Buch keinen Anfang hat.

Маслињаци и прерада маслина на Луштици у Боки Которској

Луштица је бококорторско полуострво које је за копно везано узаном и кратком кртолском земљоузином. Пружа се у правцу југо-исток—северозапад и са Суторином и ртом Оштро чини капију кроз коју се улази у Боку. Северна њена обала потпуно је неразвијена, док су западна и јужна знатно развијеније, са неколико мањих лука и залива, међу којима су најважније: *Жањица*, према Мамули, и *Трасије*, према отвореном мору. Осим *Росе*, удаљене од Херцегновог четири километра, која је од увек па и данас главно луштичко пристаниште (сл. 1), *Великог* и *Малог Присјана*, према теснацу Кумбору, на која излазе Забрђани, и *Жањице*, у истоименој луци, других пристаништа нема.

Луштица захвата површину од око 39 км.² Њене се обале од морског ниво-а нагло и стрмо дижу до висина од 150 до 200 и више метара. Највиши су врхови у унутрашњости: *Обосјник* (586 м) и *Десанова Гомила* (448 м). Овакве висинске прилике учиниле су те на периферији нема насеља; она су у унутрашњости полуострва, на висинама од 150 до 300 метара над морем. Изузетак чине: *Росе*, *Жањица* и *Петровићи*, три насеља на морској обали. У Роси данас живе четири рода: Кршанци, Паландачићи, Калуђеровићи и Рашко, док је у Жањици настањен само рибарски род Бабовићи, а у Петровићима, „одељку“ Краошића, род Петровићи.

На Луштици су насеља: *Клинци* (са Росом и Љумотићима,¹⁾ *Мркови* (са Вечерићима и Тићима), *Забрђе*, *Радованић* (са Жањицом, Беговићима



Сл. Б. Дробњаковић
Сл. 1. Росе, луштичко пристаниште.

¹⁾ Насеља у загради су „одељци“ села пред заградом.

и Замбелићима), *Крашић* (са Петровићима), *Бабунци* и *Бргули* (са Мрдарима). Свако од ових насеља чини засебну „главарију“ или „кнежину“, а сва заједно Луштитчку општину са седиштем („сијелом“) у Радованићу. Источно од Мрдара, на Вељем Почивалу, граница је између луштитчке и кртолске општине, које су раније улазиле у састав Михољског збора.²⁾

Једна од главних карактеристика луштитчких насеља јесте да немају изворске ни текуће воде. Пије се вода из чатрња и цистерни. Забрњани и Краошићани преко лета, кад нема воде ни у чатрњама, доносе је из Баошића. Само у Мрдарима има извор Срђеновића Понта.³⁾ И текућих вода нема. Једино зими има воде у Миоком Потоку у Мрковима.⁴⁾

По подацима из 1936 г., које сам добио од претседника општине,⁵⁾ у луштитчким насељима има 218 домова са 901 становником. Од овога броја на католике отпада 22 дома са 95 становника (у Краошићима) а остало су православни. По подацима из исте године луштитчка општина има: 2621 хектар земљишта под шумом, 602 хектара под маслињацима са 98.700 стабала, 240 хектара под ораницама, 194 хектара под пашњацима, 55 хектара под виноградима, 32 хектара под вртовима око кућа и 28 хектара неплодног земљишта. Од стоке имају: 717 коза и оваца, 300 свиња, 152 говеди, 124 коња и 12 мазги и магарца.

Из ових се података види да луштитчка насеља имају 70% земљишта под шумом, око 15% под маслињацима, 7% под ораницама, 5% под пашњацима и 3% под виноградима, вртовима и неплодног земљишта. Шума је углавито са ситногорицом и из ње се, поред осталог, секу дрва и употребљавају за ложење „кљачина“ (кречана) којих има много дуж целе обале. А како имају мало земље за обрађивање, земљорадњом се баве утолико, колико да ураде оно мало плодног земљишта. Приноси од земљорадње су недовољни те морају куповати жито. Осим коза, оваца и говеди гаје свиње, од чијег меса справљају познате луштитчке пршуте. И риболов није развијен. Професионалних рибара има само у Жањици. Луштитчани су познати као добри морнари. Поред других, С. Матавуљ и њих убраја у ред „морнара по крви.“⁶⁾ Али оно што је главно, и, како сами кажу, од чега они живе, јесу маслине. Због тога Луштитчани маслини посвећују нарочиту пажњу. Раније се младић није могао оженити, ако није засадио изванредан број маслина. На полуострво су долазили калуђери манастира Савине да благосиљају маслине,⁷⁾ а Луштитчани и данас, одмах после Ускрса, кроз „маслинаде“ носе крста молећи Бога за добар

²⁾ С. Накићеновић: Бока („Насеља“ IX, 249 и 365); детаљније о луштитчким насељима видети у истом спису на стр. 350 до 367. — ³⁾ Исто дело, стр. 357, 365 и 367. —

⁴⁾ Исто дело, стр. 355. — ⁵⁾ Ове и још неке податке добио сам од претседника Луштитчке општине г. Трипа Маровића. — ⁶⁾ С. Матавуљ: Бока и Бокељи. Нови Сад, 1893, стр. 27. —

⁷⁾ И С. М. Љубиша прича, да га је владика послао проти Кости у Кртоле да му саопшти, да ће у Госпојине посте стићи у Приморје да благослови маслине... и да га је (владику) прото с крстом и барјаком и са свијем Михољским Збором сачекао на кртолској граници (Причања Вука Дојчевића, II. Српска књижевна задруга, књ. 81, стр. 115).

род, и манастиру Савини после бербе чине прилог у уљу. Говорећи о економским приликама Боке, С. Накићеновић вели „да за Бокеље нема среће ни берићета домаћег, ако им не роди маслина“⁸⁾. Ово нарочито важи за Луштичане. Колика је вредност маслина и шта оне значе за њих, довољно је само да истакнемо, да се једно њено стабло приликом оштете или продаје процењује од 100 до 500 динара, и да су Луштичани 1928 године, када је маслина преко обичаја родила, извезли 36 вагона уља⁹⁾, које се тада продавало по 10 до 12 динара килограм.

Врсте маслина, гајење и род. — Видели смо да на Луштица после шуме највише простора заузимају маслињаци (сл. 2); скоро свака кућа



Сн. Б. Дробњаковић

Сл. 2. Село Клинци у шуми од маслина.

их има, а понеки домаћин и преко хиљаду стабала. Тако на пр. Трипо Маровић, из Радованића, има 1.300 стабала. По подацима које сам добио, у луштичким селима нема свих врста маслина као у осталој Боки.¹⁰⁾ Разликују се три врсте: жутице, црнице и лубардешке. Првих има највише, а последњих најмање. Жутице су најмасније и дају највише и најбоље уље, које је жуто

и врло бистро. Због тога Луштичани имају обичај да кажу: „Кад жутица реса, удужи се (задужи се), има ко платити“. Црнице дају осредњи род и уље им није као код жутице, док су лубардешке најкрупније и врло меснате, али дају мало уља.

Маслине не рађају добро сваке године. Тих неродних година оне се развијају и гранају, а из стабала избијају изданци који се отцепљују и саде. У редове, у отстојању око осам метара, ископају се рупе дубоке око пола а пречника око један метар, у њих се по дну стави ђубре, положи се саднице и земљом затрпају. Веће површине засађене маслинама зову се „маслинаде“. После годину дана саднице израсту до висине од 40 до 50 см, и тада се нарочито морају чувати да их стока не оштети. Тек после 10 до 12 година маслине дају први род, обично по неколико килограма, а доцније све више. Да би давале добар род, на њих се мора обраћати нарочита пажња: треба их окопавати, ђубрити и „клаштрити“ тј. суве, честе и неправилне гране поткресивати, „да би

⁸⁾ Накићеновић у поменутом делу, стр. 212. — ⁹⁾ По саопштењу г. Трипа Маровића. — ¹⁰⁾ Накићеновић набраја ове врсте: жутицу, ситницу, црницу, лубардешку, криваљу или баркињу и глогињу (Поменуто дело, стр. 211).

дрво имало више зрака“. У мају маслине „ресају“, а у јулу, када „заграше“, већ се може проценити какав ће род дати. У септембру почињу „шарати“ а у новембру „црнети“, тако да се од краја новембра могу брати. Стара стабла, која су престала рађати, секу и дрво употребљавају за гориво.

На Луштици су маслине најбоље родиле 1928 године. Причали су ми да ни најстарији људи не памте тако богат род. Са 98.700 стабала, колико их има, Луштичка општина је добила толико зрна, да је извезла 36 вагона уља, осим онога које је остављено за домаће потребе. Међутим, од 1928 год. род је стално слаб, чему су, како веле, узрок благе зиме; није било хладноћа да униште инсекте, „па стабла нису ни преко зиме мировала“.

Берба. — Од краја новембра почиње берба. Они који имају мало стабала раде сами, а имућнији узимају раднике, обично Херцеговце и Црногорце, који у то време долазе на Луштицу. Њима домаћин даје храну и новчану награду. Позивају се и суседи на мобу, који уз песму и шале тресу зрње са грана, скупљају га у кошине — корпе оплетене од сомине (сл. 3), и пресипају у вреће. Домаћин им даје добар ручак, а увече вечеру, после које се веселе, певају и играју. У време бербе на Луштицу долазе „у милостињу“ слепи и богаљи гуслари из Грбља и херцеговских села Крушевице и Каменог, гуде и певају јуначке песме, а као награду добију мало уља које сипају у канте што собом носе.



Сн. Б. Дробњаковић

Сл. 3. Израда кошине

Зрње у врећама носе на коњима или мазгама пред магацине у којима су уљани млини, пресипају га у велике кошине (корпе) и преливају водом да се добро опере, па просушено стављају у млине да се меље.

Млевење и „џијешћење“ маслина. — Да би се добило уље, маслине се најпре мељу у уљаним млинима, па се после тога „тијеште“ под *џијеском*. Раније смо већ рекли да на Луштици нема текућих вода. Због тога нема брашнених ни уљаних млина на води;¹¹⁾ уљане млине покрећу коњи, волови или „војска“ (људи). Њих има скоро свака кућа,

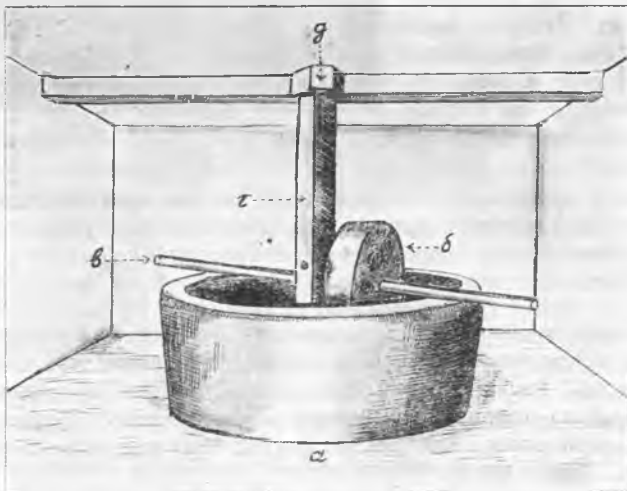
¹¹⁾ Мање количине жита мељу у ручним жрвњима које има свака кућа у углу одељења где се кува, а веће количине носе у Херцеговци.

а смештени су у приземним одељењима (сл. 4) или у одвојеним приземним зградама у дворишту, где стоји вино, жито, уље, разни алати и друге потребе. И једне и друге зову магацинима.



Сл. 4. Кућа В. Бабовића (Жањица).
У приземљу је магацин.

Уљани млини (цртеж 1) су постављени у средини магацина, јер је потребно имати довољно простора да се око њих може кретати. На поду је камено *пило* (а), облика велике каце, високо око један а пречника око два метра. Шупљина пила, у коју се ставља зрње и по којој се окреће *шоцило*, дубока је око пола метра. У средини ове шупљине је *пайрица* — рупа у коју улази *сењ* од чешља. *Чешаљ* (г) је храстова или дубова, четвртаста или обла греда, дугачка 1-80 м. а дебела око 25 см., која се доњим крајем помоћу сења и паприце држи у пилу, а горњим је са неколико краћих гредица везана за таваницу тако да се може окретати. Тај горњи део зове се *круница* (д). Кроз чешаљ су провучене две дуже а тање јасенове греде — *рашје* (в). На једној од њих, као точак на осовини, стоји камено *шоцило* (б), облика већег воденичног камена,



Цртеж 1. Уљани млин: а, камено пило; б, тоцило; в, рашпа; г, чешаљ; д, круница.

које је уза сами чешаљ. Рашпама се покреће чешаљ а са њим тоцило које гњечи маслине у пилу. Уместо две употребљава се и једна рашпа, обично кад се има мало зрња.

У млин се ставља до 300 килограма зрња и то зову „један млин“. Уамљен коњ (или во) веже се за рашпу, гони се у круг око пила, тако покреће чешаљ и тоцило које се у пилу окреће око рашпе, а у исто време креће у круг и „гњави“ маслине. Ако млин окреће „војска“, четири односно два човека иду око пила гурајући рашпе и тако окрећу чешаљ са тоцилом. Осим ових, који покрећу млин, има још један радник који управља радом и „кача“ тј. подмеће млаз под тоцило од млина. Млевење „једног млина“ траје — „млини се“ један сат. Самлевено зрње зове се *млаз*. Млаз се из млина сипа у *кошеве* нарочитог облика (сл. 5)¹²⁾ и у њима се носи под тијесак да се „тијешти.“ Ако се жели да се има специјално уље које се може такмичити са најбољим, млаз се остави 10 до 12 часова да „почине“ у млину, и за то време се „цвет“ од маслина „сточи“ у онај део пила око сења од чешља. Тако се уље зове „самоток“ и оно се пије као лек.

И *тијесак* је смештен у магацину, обично поред зида. На Луштици сам видео старији (у Жањици) и новији (у Радованићу) тип тијеска. Први (цртеж 2) се састоји из две *лозе* (а), два растова стуба са завојцима, између којих је растојање од 1.50 м. Лозе су горњим крајевима учвршћене за таваницу, а доњим су главама правоугаоног облика углављене за тијесак који је на поду. На лозама је *кобила* (б), масивна борова греда, дугачка око два метра. Више кобиле, на свакој лози има по један *орак* (в) од растовине. *Ораји* имају облик већег добоша, чије су ивице оковане железним обручевима, а по средини снабдевени са неколико квачила. Та квачила служе да се помоћу њих ораји на лози заврћу и да тако притискују кобилу. На поду је *тијесак* (г) са удубљењем у које се из притиснутих кошева цеди уље. Уље из тијеска кроз нарочити канал цури у камено *ило* или *посјаву* (д) укопано у земљи, а негде у дрвене *бачве*.

Други, новији тип, тијеска има са стране две обле греде — *бедре* које се као и лозе горњим крајевима држе таванице, а доњим леже на тијеску. Између њих је *лоза* и на њој *погача*, која је по ободу око-

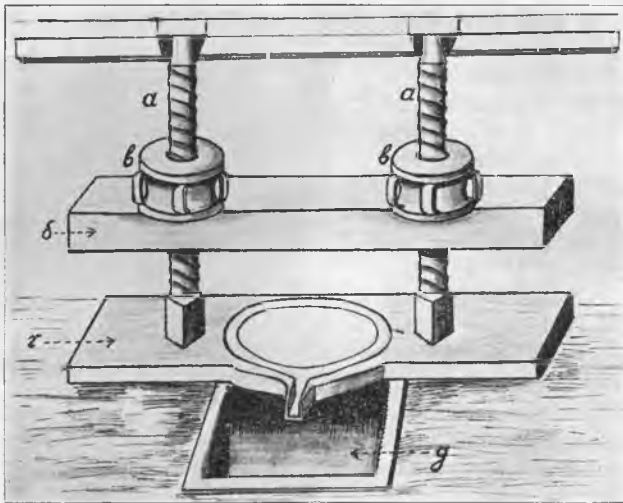


Сл. Б. Дробњаковић
Сл. 5. Кош за маслине

¹²⁾ Кошеве израђују Кртољани од *жуке* (*Spartium junceum*) којом је богата Бока

вана железним обручем и са железним шиповима по периферији, помоћу којих се окреће. Испод погаче је *кобила*. *Тијесак* и остало су исти као и код напред описаног тијеска.

На тијесак се наслажу 4 до 6 *кошева* са млазом, па се помоћу оних квачица ораји код првог, или помоћу шипова погача код другог тијеска с времена на време заврћу и тако померају кобилу која све више притискује кошеве са млазом из којих се цеди уље. Из тијеска уље заједно са водом цури у пило (поставу) или у бачву, вода пада доле а уље остаје на површини. И један и други орах код првог а погача код другог тијеска с времена на време се заврћу и све дотле док се не исцеди скоро свака кап уља, тако да у кошевима остане само *комина* (*брач*).



Цртеж 2. Тијесак

a, лозе; *b*, кобила; *v*, орах; *z*, тијесак; *g*, пило.

Пошто људи („војска“) немају довољно снаге за завртање, узима се у помоћ дрвена греда — *сџанга*. Станга се једним крајем увлачи у једно од квачила на ораху или се веже за шип на погачи, а други јој је крај везан дебелим конопцем који се намотава на покретној *главини* (*мулинелу*). Главина је врста покретног стожера који је у близини тијеска. Људи је окрећу у круг, око ње се намотава конопац који везану стангу покреће тако да она својим увученим делом у квачилу све више и више завија орах, односно погачу, а ови притискују кобилу која стеже кошеве.

Уље се из пила купи *качама*, великим кашикама са дугачким дршкама, и сипа у посуде у којима остаје док се добро не сталожу, па

се из њих пресипа у *џила*, урађена од корчуланског камена, која имају облик великих сандука. Вода се сипа у дрвене *чабрине*. Кад се уље носи на продају сипају га у *мјешине* или у *барела*, дрвене судове, и на коњима или мазгама односе.

Они, који немају свога млина, за млевење „једног млина“ (300 кг) зрна дају као *ујам* један килограм уља.

Боривоје М. Дробњаковић

Zusammenfassung. — *Olivenhaine und Verarbeitung von Oliven auf Luštica in der Boka Kotorska.* Luštica ist die Halbinsel der Boka Kotorska mit einer Oberfläche von ungefähr 39 km², mit gegen zehn Ansiedlungen, in denen gegen 900 Leute wohnen. Weil sie wenig Erde zum Bearbeiten haben, betreiben die Bewohner nur soviel Ackerbau, als für ihren Bedarf nötig ist. So steht es auch mit der Viehzucht. Die Hauptsache wovon die Bewohner leben sind Oliven, von denen es auf der Halbinsel 98.700 gibt. Diesen Artikel widmet der Verfasser dieser Haupteinnahmequelle auf Luštica. Er spricht von den Olivenarten, ihrer Pflege, Früchten, Ernte und Verarbeitung. Die Ernte beginnt ab Ende November. Der Fruchtreichtum ist ungleichmäßig. Die meisten Oliven gab es auf Luštica 1928. Um Öl zu gewinnen, werden die Oliven zuerst in Ölmühlen gemahlen, dann gepreßt („tiješte“) in der Ölpresse (*tijesak*). Weil es auf der Halbinsel kein fließendes Wasser gibt, werden die Mühlen durch Menschen oder Vieh betrieben. Die Ölmühlen sind in Magazinen untergebracht (Zeichnung 1). Sie bestehen aus *pilo*, einer Art Ölgefäß (a), in das die Oliven getan werden. Im Ölgefäß ist der Schleifstein, *tocilo* (б), der wie ein Rad auf der Achse auf *rašpa* (в) steht. *Raşpa* ist ein langer dünner Balken, der durch den Kamm, *češalj* (г) gezogen ist; damit bewegen die Leute oder das Vieh den Kamm und mit ihm den Schleifstein, der so die Oliven preßt. *Mlaz*, die gepreßten Oliven, schüttet man in Gefäße, besondere Körbe (Bild 5) und stellt sie damit auf die Ölpresse, *tijesak* (Zeichnung 2). Auch die Ölpresse ist in Magazin untergebracht und hat folgende Teile: zwei *loze* (a), zwei Eichenstämme mit Biegungen, auf denen *kobila* (б) ist, ein massiver, schwerer Balken. Ober dem Balken sind zwei *orah* (в), Schraubenmutter, auf jedem *loza* je eine. Auf dem Boden steht die Ölpresse (г), auf die Gefäße (Körbe) gestellt werden. In die Erde eingegraben ist *pilo*, das steinerne Ölgefäß (д). Die Schraubenmutter werden zgedreht, drücken so auf den Balken, der wieder die Körbe mit den gepreßten Oliven drückt, aus denen Öl sickert, auf die Ölpresse fällt und in das Ölgefäß rinnt.

Етнографска грађа из Млаве¹⁾

1. Обичаји

Мечкин дан. — 30 новембра по старом календару рано изјутра се кува кукуруз. Тај дан се зове мечкин дан. Кукуруз се не једе пре него што се да мечки, тј. узме свако по мало кукуруза и баца га на све четири стране вичући: „Нај мечко кукуруз!“

Варица. — На великомученицу Варвару, 4 децембра по ст. кал. кува се кукуруз, па се ту стави и које зрно пшенице, пасуља, овса и другог жита. То се кува од јутра до мрака. Обично се не почиње јести пре него се угледа прва звезда на небу. Деца јако воле да једу варицу и чим сунце зађе непрестано су напољу док не угледају прву звезду. Тада улете у кућу и повичу: „Ено звезде! ено звезде!“ Мати или ко други старији изиђе да се увери, па тек онда варица почиње да се једе. Један чанак варице оставља се да се на Божић рано даје живини, помешана са другом храном, а стоци у мекијама.

Бадњи дан. — Срби на Бадњи дан секу церово дрво и донесу га или доведу (ако је веће) кући па га ставе на ватру те гори од вечера до зоре.

Власи не секу бадњак. Они држе стари обичај *коледо*. Људи и деца који иду у коледу зову се *кољендаши*. Они се уочи Божића скупе па у гомили иду кроз село па подвикују, објављујући где су. Кад закуцају на капију и домаћин изиђе, најстарији колендаш пита: примаш ли децу божију? а он одговори да прима. Онда они улазе у кућу па један од њих шареним врбовим штапом креше у ватру те скачу варнице и удара штапом у таван, говорећи: „Да Бог да да буде оволико крава у обору, оваца у стану, свиња у свињцу“ итд. После добију разнога воћа које поделе међу собом.

Овај врбов штап шара се овако: дуж целог штапа обреже се по мало коре у размаку, па се такав метне на ватру да мало загори. И кад се сад скину остали котурићи коре на тим местима је бело, а на осталим црно.

¹⁾ Г. Јован Јуришић, ранији кустос Музеја Српске земље, уступио је уредништву „Гласника“ етнографску грађу из Млаве, коју је извадио и средно из забележака Ч. Тодоровића, учитеља из Кладурова, и још неких учитеља из Млавског среза. Један део те грађе објављен је у „Гласнику Етнограф. музеја“ (IV, 35—41; 113—114) а ово је наставак. Подаци су из 1896 г. и односи се на обичаје, празновернице, народне лекове, занимање и др.

Слама на Божић. — Као успомена на рођење Христово, уочи Божића просипа се и простире по кући слама. Власи кажу: „Простиремо сламу, доћи ће Божић да спава.

Бадња вечера. — На Бадњи дан се на сто или трпезу стављају: ораси, шљиве, кукуруз (један или два клипа), бели лук и воће, па се све то кади. Ораси се бацају под кревет, а сутра рано жене онај кукуруз са трпезе круне и дају живини да једе у кругу од конопца. Онда, веле, живина неће ићи од куће. Од Бадњег дана до Богојављења ораси се не једу.

Ко дође први на Божић. — Код Влаха ко дође први на Божић у кућу седне на јастук, узме кукуруз, и крунећи га виче: пуј! пуј! То значи да он мами у кућу сваку срећу. Њега опашу повесмом, и он се зове *квочка*. Тако он иде кући.

Печеница. У печеницу се обично ставља дуња да се испече; од ње се за ручком на Божић прво поједе по парченце.

Биљани њећак. — Први петак пред Ђурђев дан зове се биљани петак. Тога дана иду девојке и жене рано у биље, па га беру, или копају испод снега. Заките се *гороцвејом*, здравцем и омиљеном, а копају неко корење ради лека. Од корења нарочито се копа корен од *омана*²⁾; њега међу у врућу воду да постоји, па њиме умивају лице и косу. Коса, веле, од тога расте. А лице? То је лако погодити и ако жене и девојке то крију, јер је глагол *оманући*, *обманући* и *примамући*, *маминући*.

Корен од омана даје се у исто време и овцама, у мекињама.

Ђурђев дан — Уочи Ђурђев дана целу ноћ жене и девојке плету венце од цвећа и врбовине, а при том стоје у води, па се после купају. Те венце носе рано кући, натичу их на водене судове и на бакрач, па с њима иду и музу стоку.

Врба — На Ђурђев дан се опасује врбом да при раду не боле леђа; њоме се ките кућа и сточни обор.

Венци и шраве на Тројице — На Тројице се простире у црквама зелена трава, од које се при клечењу плету венчићи и носе кући. Ово се ради зато што је соба, у којој су били Христови апостоли кад је на њих сишао Свети Дух, била окићена зеленилом.

„Узима Васкрс у себе“ — На Васкрс изјутра Власи узимају ровито јаје, па га с врха провале и отпразне, ту метну неку пупу од коприве и јабуке, успу 1—2 капи вина и ракије, па се обрћу на једној нози на грудви земље и то пију, држећи у рукама киту цвећа. Кажу: „Узимамо Васкрс у себе!“

Ивањски венац — Ивањски венци плету се у очи Ивањ дана и то од жутог ивањског цвећа и воловског ока, па се нашара и по неки пољски цветић или босиљак.

Пшеница — Пшеница се употребљава као кољиво о слави и поменима умрлим. Негде се кува са шећером а негде без шећера. У местима

²⁾ Научна имена за биље које се помиње у овоме чланку видети у „Гласнику Етнографског музеја у Београду“ VI, 33—41, у напоменама.

где су Срби измешани са Власима, пшеница се о слави не кува, већ онако „жива“ употребљава, тј. неколико зрна, колико може да се дохвати између три прста, стављају се на „литургију“ — славски колач и она стоје све док се колач не понесе да се расече.

Просфоре, које се у цркви употребљавају, месе се само од пшеничнога брашна. Од пшеничног брашна мора бити и славски колач који се „ломи“.

Само пшеница има приступа у цркву. Она једном позове раж: „Хајдемо у цркву“, а раж јој одговори: „Ја видим цркву и одавде“ (за то што јој клас стоји усправно).

Босиљак — Босиљак се употребљава у многим црквеним обредима, а ставља се и у славски колач.

Власи босиљком каде сто на свадби.

Нарочито се цени босиљак који се посејао уочи Ђурђев дана.

2. Празноверице

Дрен. — Кад дрен први пут уцвета, свако узме по један његов цветић, а са њиме и нови живот и челично здравље равно тврдоћи дреновог дрвета.

Глоговина. — Глоговина се сматра као одбрана од вампира и других нечистивих духова. Она се држи на неком месту у кући, било о веригама, било код огледала или испод јастука. — Само глововим коцем може се вампир убити, можда зато што је глог трновито и јако дрво.

Пањ на коме се цепају дрва. — Пањ на коме се дрва секу и цепају, уочи Божића три пут подигну момци и девојке, и три пут кажу: „Не дижем пањ већ дижем драгу (драгог), да ми у сну дође да је (га) видим која је (који је)!“ И верују да ће заиста бити као што желе.

Дуња. — Дуњеве штапиће „мађионичари“ употребљавају као „чаробне“ (због њихове тајанствене боје споља).

Трепешљика. — За трепешљику се прича, да су неке жене врачајући њом домамиле за једну ноћ свог драгог, који је био чак у другој земљи. Она се зове тако што њено лишће непрестано „трепеће“.

Дреће на гробовима. — Од дрвећа на гробовима највише има засађених *шрешања, јабука, шљива и вишања*; ређе ораха.

Пред пратњом иде човек и носи из земље ископану било трешњу, шљиву или вишњу, заједно са грананама, па је сади чело главе умрлога.

Шибље на гробовима — Од шибља сади се јоргован, ружа, бисерак и неко шибље што у пролеће бело цвета а листа налик на дивљи хмел („бело дрво“ названо тако по беломе цвету). Неки око гроба унаоколо посеју ред ситне проје.

Цвеће на гробовима — Ради цвета и мириса сади се на гробовима ово цвеће: перуника, кандилка, здравац, црвени штир, селен, повратич, грчки калопер, немачки калопер, обична георгина, жута георгина, божије дрвце, шебој, сунцокрет, босиљак, лепи човек, пелен, крначић, митровска

ружа, сламно цвеће, рамањичица, смиљ-кита, кадипа, невен, грмак, лепа ката и различак.

Од истога цвећа, које се сади по гробовима, жене суше лист или цвет, па остављају за случај смрти. Кад покојника спусте у сандук, прилазе му бабе и остале жене. Свака од њих понела је од куће толико китица са сувим цвећем и свећицама на торби, колико има њених мртвих. Тек кад оне „певајући“ намене то својим умрлима, молећи да се пред мртвацем отворе рајска врата и да сретно до њих дође, допусте попу да сврши опело. „Тако је добро“. Кад се спровод крене, иду и оне на гробље, па пошто сандук спусте, оне оно цвеће баце на мртваца да га понесе. Бацају и јабуке, друго воће, дуван итд. Негде чувају лубеницу до пролећа да је даду за душу умрломе: нека он на ономе свету има нешто особито за јело — лакше ће му бити души. Све што даду за душу то се поједе и попије, све оно чим се ките, пред мртвим је на „оном свету“; мртви једу и пију и уживају гледајући оно цвеће и напајајући се мирисом. Да би мртви тамо били безбеднији, јер и на небу је као и на земљи, имају у рукама лескове штапове, што су им дали њихови на земљи, њима за душу. Они се њима бране од нападача, који их немају, јер им на земљи нико није за душу дао. . . Па како је лесковина доста мека, кажу да су нападачи од глади оглодали и те штапове. Због тога се нашло за нужно давати за душу дренове штапове, јер су тврђи.

На гробове стављају јабуке и друго воће; често се виде читаве гранчице јабука и шљива обешене о крстове заједно с китама цвећа.

Тако се у вечитој хладовини одмарају кости покојника. А душа на небу ужива све земаљске радости. Они што још мичу на земљи, с надом гледају у тај незнани живот, па их ни велике жалости не растржу, као онога који се мање нада. Многима смрт изгледа као промена стана, и ништа више.

Колачић. — Ономе који с домаћином ломи колач Власи дају један мали колачић и свећу, и кажу да то дају св. Арханђелу. Нико никада не сме пропустити да то не учини.

Бог је прво наредио св. Илији да узима душе. Али, он почне убијати, па некога убије сасвим, некоме одбије руку, некоме ногу, па побие и све ђаволе, и остане само један стари ђаво сакривен под каменом. Богу то буде криво, узме власт од св. Илије и нареди св. Петру да узима душе. Св. Петар дође на једну ливаду да узме душу некога косца, па га појури с великом мотком по ливади. Косац се врати и појури св. Петра, и он побегне. Онда се прими тога посла св. Арханђел, па он „удари човека где удари“, но то нико не види, али је ударац сигуран.

3. Народни лекови

Бели лук. — Бели лук се сматра као сигурно сретство и одбрана од вампира, вукодлака, вештица и „караконцула“, који се нарочито појављују за време „некрштених дана“ Христових, а то је време од

Божића до Богојављења. На часне покладе мажу се њиме по табанима и испод пазуха и колена (јер се ту крију ђаволи). Неко пришије чен лука на постави памуклије и гуња, да се нађе, па ако би и поред тога нагазио нешто, треба одмах да поједе тај чен па ће се спасти.

Броћ. — Кад се корен од броћа добро укува у чистом лонцу, и пије свако јутро пре јела по једна повећа чаша, кажу да лечи неуредно женско време, па и саму „јектику“ (туберкулозу).

Кашран. Негде се прави катраном крст на вратима као одбрана од болести, заразе и од злих духова. Катраном се маже стока и каде станови и људи.

Клокочика. — Семе од клокочике меће се на зуб који боли, и тако прође.

Кукурек. — Кад се говече, свињче или коњ разболи од болести „гунтураћа“ треба га одмах „затравити“, тј. шилом убости и начинити пошироку рупу — у свинчета на уху или репу, а у говечета и коња на марамици на грудима — па ту утиснути једно сасвим танко парченце корена од „дивљега“ кукурека. Кад то тако стоји, после три часа, некад и дуже, чак и дан-два, на том месту отекне као јаје; онда треба траву одмах vadити и брав је спасен. Ако се не „затрави“ брав липше.

Невен. — На зуб који боли меће се цвет од невена.

Руј. — Тејом од листа и коре од руја испирају се ране.

Свраб („вашица“). — Кад у деце изиђе на табанима свраб, онда се греје сиров дренов штап и њиме притискује на оно место.

Страшник. — Страшник расте по камењу заједно са јаричем. Његово лишће бабе сажегу па пепео дају деци у води да пију кад ноћу много плачу, а од те биљке метну и под главу.

Угљен од дрвџа. — Жив угљен од дрвета употребљавају врачаре кад „мећу воду“, и по томе познају хоће ли болесник оздравити, хоће ли му бити лакше или не, итд. Кад се жив угљен спусти у зелен чанак пун воде, па потоне на дно, веле да значи зло.

4. Занимање

Штављење коже. — У влашким селима има добрих ћурчија, који врло лепо израђују мушке и женске кожухе, бунде од коже и шубаре.

Кожа се овако штави: осушене коже оставе се у хладну воду (могу и у реку) да одмекну и стоје тако дан и ноћ. Кад се из воде изваде, бритвом се струже с њих лој и масни део па се стављају у сепију. У буре се успе хладна вода да коже огрезну и три оке соли на 30 кожа. Кад се со раствори, у ту се воду умачу коже па се по столу разастру. За сваку кожу треба по две прегршти мекиња. Њима се свака кожа с наличја — где нема вуне — добро истрља, па се опет спусти у сепију. Ако су коже јагњеће и свеже стајаће ту 5—6 дана, иначе 12—13 дана. Да ли су коже уштављење може се познати кад се ноктом запара у пазуху од ноге, где је кожа танка, па ако се смиче

горњи слој и остаје траг — добро је. Тада се коже ваде и тресу да са њих спадну мекиње и вода, па се суше на сунцу 1—2 недеље, како је кад време. Кад су се коже осушиле, опет се овлаже истом водом из сепије, да се лакше на *тегљачи* отегну. Кожа је утврђена, а по њој ради тегљача. Један њен крак стоји под мишком. Кад се коже отегну онда се косицом опет стружу. Косица је утврђена а кожа по њој ради.

Овакве су коже сад беле, и од њих се већ могу израђивати кожуси.

Бојење кожа. — Коже се обично боје. Зрела дудова печурка осуши се, истуца и у бунарској води добро укува. Сад се суве коже расеку и по столу разастру. Кад се ова жута вода расхлади да буде млака, у њу се умаче сунђер, вуна или мека крпа, па се тиме редом кожа маже. Кад се коже намажу, оне се на сунцу осуше. Коже се опет на тегљачи отегну, али се сад преко реза метне сукно, да се боја не скине. Кад се отеже, наличје — масни део — окренут је тегљачи.

Шарање кожуха. — За шарање кожуха фином, меком, жутом, белом, плавом, црвеном или зеленом кожом, купује се у трговинама цела кожа те боје, која се доноси са стране, а позната је под именом *пра*.

Кожари употребљавају овај алат: *бриџву*; *сеију*; *тегљачу*; *косицу*; *маказе*, као и кројачке, за резање коже и шишање вуна (вуна се шиша, ако је потребно, одмах, пре но што се метне кожа у сепију); *ножеве* (оштре), за стругање коже где је то потребно; *шило*, за прављење дугмета и петаља од коже; *најрсџак* (отворен) и *иглу*, која својим оштрим, трошошкастим врхом сече куда пролази.

Влашке шубаре. — Велике влашке шубаре праве сељаци сваки сам за себе: кожу укваси у воду, да одмекне, па је изреже, обвије је око пања или дулека и зашије, па се тако осуши.

Постава на шубари је бела кожа, бегане, а споља је шубара црна. У једну такву мушку шубару иду 2 црне и 1 бела кожица. Од једне „ђурђевске“ коже изађу две шубаре.

Бељење вуне. — У Хомољу и Црној Реци могу се видети велике шубаре, са као снег белом вуном. Таква шубара је најлепши украс, и веома је цењена. Да вуна буде овако бела, покисели се кожа у хладној води, колико да одмекне, па се онда вуна и масни део натрљају кукурзним брашном. Кожа се сада спусти опет у воду, и ту стоји један дан. Тада се извади, истресе, мало просуши, опет натрља брашном и поново стави у воду. То се ради два до три дана, и вуна је убељена, па се само испере, а с коже бритвом саструже масни део. Кад се осуши, кроји се око калупа и на њега натезе. Таква шубара скида се пред кућом ако у кући има дима, и ставља обично на неки колац.

Бељење пређе. — Вунена пређа никако се не убељује. Само бело сукно у ваљавицама долази у млаку воду, и кад се осуши буде беље.

Ракија шљивовица. — Где има више шљива од њих се прави ракија — „пече ракија“, а над ватром се осуши по неколико килограма за јело.

Јабуковача. — Туцају се киселе јабуке у ступи, па се оставе да у чабру превре, и онда се оcede, па сок понова преври, и то је јабуковача.

Сушење шљива. — Шљиве се суше у врло малим количинама и то над ватром, само за јело. Пушнице не познају, већ знају само за казан и за печење ракије.

Киселина. — Паприке, црвени патлицани, краставци и младе бундевице (?) ретко се међу у туршију, већ се са њима овако ради. Прокључају воду, па у њој попаре паприке, држећи их у тој води до два минута, па их одмах ваде и слажу у чабар, па друге попаревају. Онда се то по врху добро посоли, а налије водом, која је прокључала, па се охладила, те је само млака. Туршија је то изврсна.

Понегде се заједно са паприкама ставља и понека крушка „сланопађа“, па се с пролећа вади и једе.

Воду из киселих паприка Власи једу са пројом; особито воле то после пића да пију.

Бељење лица — За бељење лица узимају се по дућанима разне смесе, или се прави белило, ређе се употребљује бео или руменкаст „пулфер“.

Белило за лице. — Смешају се подједнаке количине живе и ђезапа, па тако стоји један дан. Кад се и једно и друго потпуно растворило, успе се још ситног нишадора, па се озго наспе кључала вода, и чека док се избистри. Кад вода изиђе на врх, проспе се, и опет преко оне смесе успе кључала вода, па опет оцеди. Тако се понавља девет пута тј. испира се у „девет вода“. Ово је белило шкодљиво, јер од њега црне и кваре се зуби.

Истир. — Да би лице било нежније, прави се истир, и њиме маже лице свакодневно целога лета. То се ради овако: измуте се два беланцета виљушком толико да са ње неће да спадне, па се у то исцеди два лимуна и то добро измеша, успе у пола литра белог вина и добро измућка. Приликом употребе, увече треба прво умити лице и руке и убрисати их па растрљати истир на руке, и лице умазати. Истиром се лице чисти.

Црњење обрва и косе. — За црњење обрва и косе узме се угљен од шишарака. Он се истуца, помеша са туцаним растоком, и све се то успе у ракију. Сад се чиста крпица или сунђерчић умаче у то и маже по коси и обрвама. Кад се осуши, опере се, и коса остане црна.

Обрве се још боје ораховом језгром кад се она на свећи загори, и тиме маже. Обрве и косу црне само црномањасте жене.

Бојење косе. — Плаве жене боје косу жуто-црвено каном, растоком и ракијом.

Још се коса боји црвено кад се у чистом лонцу или бакрачињу скува луковац или луковина од црнога лука, па се у то метне кане за 10 пара динарских. Али се коса тиме не кваси док се прво не измије.

За квашење најбољи је сунђер или мека вунена крпица.

Мазање косе. — Мушкарци мажу косу само свињском машћу, а жене ракијом и машћу.

Врањење косе. (Народна приповетка). — Баба, да би се млађа начинила, намазала на покладе своје беле зулуфе црнилом од лонца, па отишла у коло и молила девојке да је пуне, да се још за живота наигра, обавивши им дати шест јаја. А кад девојке почеше трести и колом окретати баба почне молити: „пуштајте ме, даћу вам сва јаја и кокош“.

Празновање њејџка. — Причају у Млави, да у Свилајнцу жене из лености и обичаја, који је од Турака остао, петком ништа не раде, већ само боје косу и обрве. Обично се тада жене из неколико кућа скупе код једне, па поседају око ватре и свака себе маже, узимајући све из једнога лонца.

Бабино ухо. — Бабино ухо је врло ретка гљива. Бере се у пролеће и њим се трљају образи да буду румени као бабино ухо. Гљива се чува, и осушена с времена на време опет употреби као и свежа.

Румењење. — Неке сељанке румене се мажући се црвеним вештачким цвећем. — У пролеће, кад узру јагоде, свако се прво њима намаже на сред чела и на јагодицама, па их онда једе. То обично чине деца и верују да ће бити румена као јагода. — Циганке хоће да су румене, па пљуну на црвене цицане кецеље, и тиме се намажу.

Ј. Јуришић

Zusammenfassung. — *Ethnographisches Material aus Mlava.* In diesem Artikel veröffentlichen wir ethnographisches Material aus Mlava (Nordserbien), das der Verfasser aus Aufzeichnungen (aus dem Jahre 1896) einiger Lehrer des Bezirkes von Mlava entnommen und geordnet hat. Ein Teil dieses Materials ist veröffentlicht im „Гласник, Bulletin du Musée Ethnographique de Beograd“ IV, 35—41 und 113—114 („Über alte volkstümliche Färbung in Mlava“; „Bleichen von Wolle“; „Mešajica ist eine Gottesgabe“); das vorliegende ist eine Fortsetzung des ethnographischen Materials, das sich auf Bräuche, Aberglauben, Volksarzneien und Beschäftigung bezieht.

М о р а

У Вуковом Речнику¹⁾ мѡра се описује као вештица која се покајала и зарекла да неће више јести људе, него ће их само ноћу у спавању притискивати и дихање заустављати и, — у исто време као девојка, која треба да постане вештица тек кад се уда. *Лука Илић*²⁾ пише како Славонац много говори о мѡри и сања. Мисли се да се старе бабе претворе у лептире или неку другу „живиницу“ и тако увуку у собу. У соби се опет претворе у бабу, која се навали човеку на леђа с таквом тежином да овај једва дише. *Јоаникије Памучина*³⁾ пише: да су мѡре девојке рођене од мајке вештице од које науче занат; оне постају вештице тек пошто се венчају и пређе им венац преко главе. Мѡре мѡре (душе гњаве) највише младе момке па и неке девојке, особито кад виде каква момка у кога је слатка крв. *Иван Филаковић*⁴⁾ пише да је мѡра оно, кад човек у сну осети да се на њега нешто тешко, као камен, навалило, да једва дише. Мѡра гњечи све и сваког али највише напада на нејаку децу. И напослетку у Маретићевом *Речнику хрватско-српског језика* реч мѡра се објашњава овако: „Данас Мѡра значи онај *ѡријисак* што га многи осећају на себи кад спавају“.

Са гледишта научне медицине притисак у грудима са отежаним дисањем може бити органске и функционалне природе. Код старијих људи који пате од артериосклерозе или неке друге патолошке промене у органима за крвоток а можда и дисања могу се појавити са времена на време напади мѡре. Код млађих пак особа, код којих су сличне промене у органима за крвоток много ређе, осећај притиска у грудима може бити чисто функционалне природе, а то је, без органских промена споменутих органа, оно што се у обичном животу назива: „нервно“, „нервоза“.

Овде се саопштавају подаци о мѡри, које сам сакупио приликом баљења експедиције Централног хигијенског завода у Херцеговини у јесен 1936. год. Подаци су сакупљани код мухамеданаца у *Мосѡару*, код православних у *Бачевићу* и код католика у *Јасеници* (ово су села у близини Мостара).

¹⁾ Српски Рјечник, треће издање (1898), с. 380. — ²⁾ Лука Илић: *Narodni slavonski obiçaji*. Zagreb 1846, с. 298. — ³⁾ *Српско Далматински Магазин*, Задар 1867, с. 52. — ⁴⁾ *Zbornik za narodni život i obiçaje* X/1, 188.

1. Бачевићи

Шта се подразумева под „мџром“. Ако момак са девојком „џоса“ (ашикује), обећа да је узме за жену, па је остави, не одржи дато обећање, таква девојка може се претворити у мџру и преко ноћи доћи код момка да га *мџри* (души, дави). Сам напад мџре описује се овако: „Најпре почне с палца леве ноге, човек осећа да га нешто тегљи, вуче за палац па се пење уз ногу, као да на ногу падне тешка стена. С ноге пређе на трбух, па на груди. Човек осећа као да му је на груди пао неки велики терет од сто кила. Човек се отима, тешко дише, почне да се криви (плаче), проба да виче, да запомаже, али не може од себе глас да испусти. Само нешто мумла“. Врло је важно тачно уочити симптоме мџре. Код Бачевићана (а и код Јасеничана па и код Мостараца) не називају мџром неке друге сметње при дисању, осећање недостатка ваздуха, које се јављају у зрелом узрасту код оба пола услед разних функционалних и органских растројстава органа за дисање и крвоток. Цео горњи симптомокомплекс мџре називају даље: мџра.

Бачевићани знају пуно примера како је мџра мџрила младиће. Неке од њих навешћу.

Момак је био на сабору, вратио се кући, легао је и заспао. У сну је осетио мџру. Почео је да јечи, плаче. Пробудили су га. — „Шта је?“ питају га. — „Души ме једна девојка, познао сам је,“ прича он, „пође с ноге па ми дође под грло.“ Та је девојка била његова комшиница, с којом је он од дужег времена ашиковао, па се нешто позаваћали и оставио је.

Данило Радовић из Бијелог Поља (село одакле се Бачевићани највише жене и у коме удају своје девојке) био је 1921 војник у VIII пешад. пуку у Земуну. „Био је младић здрав к’о град.“ Једном око 10 с. у вече (било је то у месецу мају) пошто су сви војници послали, напала га је мџра. Он је завикао: „У помоћ браћо!“ Његово су јечање чули само најближи суседи. Запалише свећу, а Данило скочи, дохвати цокулу, па се окрете ка затвореним вратима и поче да виче: „Држите је, ено је, у њој је сто кила.“ То је била његова девојка, коју је он преварио па напустио. Више од године дана није му давала мира.

За време мога бављења у Бачевићима мџрила је мџра једнога младића од 24 године, који тек што се вратио из војске. Једне ноћи, кад га је мџра напала, припознао је у њој девојку из истога села. „Ја потрчим за њом, уђем у њену кућу, ништа нисам могао рећи него сам само легао поред ње“. Даље прича сама девојка за коју је мислио да је мџра и код које је он те ноћи дошао у кућу. „Легла сам поред сестре. У неко доба ноћи пробудим се, чујем како неко у соби хрче. Пробудим сестру, запалим свећу, погледам, а оно се у углу издужио М. . . ., спава. Будим га, а он ми објашњава: „Ја нисам дошао ништа да украдем, него сам дошао да убијем ону што ме мџри“. Настало је даље објашњавање. Сутрадан тај је исти момак разгласио по селу да је девојка о којој је

реч: мџра. Следеће недеље девојка је ишла у Мостар свештенику да се исповеди како није никад била у савезу с ђаволом. Момкова мати ми је причала да јој је син алкохоличар, и да већ неколико пута, кад год дође у вече пијан на спавање, ујутру се жали да га је преко ноћи мџрила мџра. Осим тога у момковој породици изгледа да постоји наследно замуцкивање, један је мушкарац слабоуман, девојка има „живу рану“ на једној нози.

У неким случајевима мџра може и крв да пије. Чуо сам за овакав случај: „Мој је отац био момак, па је „ћосо“ с девојком. Није јој био веран. Данас 'оће, сутра неће. Једне је вечери дошао с рада, вечерао и лег'о“. Кад је било око пола ноћи осетио је мџру. „Отвори очи, погледа, а оно крвава му лијева сиса. У то петли залеваше а мџра на врата, оде из собе. Познао је, била је та иста девојка. Ујутру оде код ње: „„Слушај, ако ми се опет догоди то исто, убићу те!““ А она га је почела молити: „„Нећу то више никад чинити, само молим те немој ником причати.““ И више му никад није долазила“.

Ко може постојати мџра. Бачевићани сматрају да то најпре долази „од соја“, од природе. „Чак и на пето колено може да буде мџра.“ Овим се хтело рећи да способност девојке да постане мџра може се и на петом колелу наследити. „То се не може купити, дође од природе“.

Има и других узрока. Ако је мајка за време менструпације „имала посла“ са мужем, па се том приликом зачело женско дете, оно може постати краставо, хромо или мџра. Кад се дете роди у *црвеној* кошуљи може постати мџра. Ако се родило у *белој*, „кошуљица се зашије детету под мишку“ и онда се оно не боји олова. Али сад се више то не ради.

Лечење. Узме се црвен пџс (шал, опасач) јер се мџра боји црвене боје. Поред момка кога мџри мџра стану двојица, један с једне друге с друге стране. Преко болесника пребаце пџс од главе до ноге. Чекају. Чим болесник почне да „дречи“ саставе оба краја од појаса. Чим то учине, на мах се мџра показати мџра у лицу неке девојке. Она моли: „Молим вас, нећу више то да чиним, ослободите ме“. Затим их моли да никоме не кажу да је она мџра, ради њене среће. Закуне се да више никоме неће штету правити. Пусте је, оде.

Други лече овако: Болесник легне на леђа. Црвени шал пребаца преко пџса. Нож метне више главе, корице од ножа више реза. У соби нико више не може бити. Кад се мџра јави, ако може ухвати је за косу, замота плетенице од њене косе око руке, па је баци(!) Мџра се мџра одмах очитовати (изјаснити, признати). После тога изгуби моћ да буде невидљива.

Неки би подвезивали леву ногу испод колена (чим било). Легну на леђа, рашире руке и очекују мџру. Чим она дође код болесника, овај у две руке ухвати крајеве подвезе и баци их преко ње. Мџра је на тај начин ухваћена. Она одмах моли да је пусти и да ником не говори; болесник то обећа, а у себи мисли: „Нећу, док се не уда“.

Вештица. Девојка која је мдра (ако се није „очитала“), кад се уда постаје вештица. Докле мдра само мдри младиће, вештица сише крв деци и одузима стоци млеко. Вештица се може претварати у лептира и у разне питоме и дивље животиње. Чим се у тору примети вештица, одмах се у цркви носи *со* да се освети. Та се *со* даје после овцама у храни. Веле: „Со је овцама што нафора човеку“. Ако то не помогне, позове се свештеник да освети тор. Онај који ми је ово причао додаје: „Рачунамо Бог је јачи од ђавола“.

2. Јасенице

Стари су причали да девојке могу момцима долазити у сан и мучити их. Ако момак остави девојку, она може ноћу доћи да га мори. Причају за једну жену да је мдрила момка док је била девојка. Кад је овај ухватио, дала му је читав дар да је не прокаже. Остало је све као и у Бачевићима.

У Јасеницама сам чуо још о једној врсти мдре. То је мдра која мдри децу. Реч је о неким епидемијама заразних болести које су некад косиле децу, али о којима ја ништа више нисам могао дознати.

О тој дечјој мдри слушао сам ово: „*Да није мдре* свако би мушко дијете живело 33 године, колико је живео и Исус Спаситељ наш. Мдра мдри дјецу, а сви анђели су дјеца до седме године, која још нису почела учити ни читати ни писати“. „*Да није мдре* не би било на небесима анђела“.

О вештицама има много веровања, која немају везе са мдром.

3. Мостар

И код Мухамеданаца мдра се јавља у сну. Пође од палца леве ноге, иде горе уз ноге, дође на прса и гуши човека. Само што се према њиховом веровању девојка не рађа као мдра, него се тек доцније *својом вољом* може да претвори у мдру.

Претварање девојке у мдру. Девојка може постати мдра само у том случају ако воли, жели неког момка, а овај се на њу не осврће; ако је момак превари, обећа јој да ће је женити, па то не учини. То је девојка која је „прегазила своју веру и шејтану своју душу предала“. Свака се девојка може претворити у мдру само ако најпре да ђаволу своју душу. Између девојке и ђавола ствара се у неку руку савез. За своју службу девојка од њега захтева против услуге. Тај се савез склапа на више начина.

Најпростији је начин ако девојка ухвати слепога миша, пробуши му једно крило вретеном и кроз рупу погледа на момка. После тога момак „ће лудовати“ за њом.

Други је начин ако девојка у неку стару крпу кане неколико капи своје менструалне крви, увије је и закопа под кућни праг преко кога ће прећи жељени момак. Зашто се то ради нису ми умели објаснити.

Замеси се два кгр. теста, растегне се и кроз средину се провуче девојка са речима: „Шејтане, помози ми, буди ми у помоћ да момка добијем“. Од тога се теста умеси слатка пита. Преко неког пријатеља да се момку парче од ње да поједе

Девојка узме Коран, баца га на под, згази га ногама са речима: „Шејтане, буди ми у помоћ, душу ти моју предајем и буди ми сусретљив у мојој намери“. Затим сврши велику нужду на хлеб или на неко јело. После тога таква девојка може рачунати да је прешла шејтану на службу, може по жељи постати невидљива и светити се своме момку.

Хвањање мдре. Из џамије се набави и донесе кући зелени мртвачки пас, којим се код мухамеданаца везује мртавац за носила приликом упокојавања. У вече онај, кога мдра мдри, легне на леђа. Важно је да око пола ноћи не спава него да се само „направи као да спава.“ У десној руци треба да држи пџс. Кад дође мдра до његових прсију и почне да га души, „он треба само да пребаци они пџс преко себе и она (мдра) ће постати видна. Онда га она моли да је не прокаже, а он на њу виче, грди је“. Напослетку се помире. Она се закуне да више неће бити мдра, а он њој обећа да је неће проказати свету. Онда она постане побеђена и изгуби моћ да буде невидљива.

Вештице. По веровању муслимана девојка-мдра кад се уда руши савез са ђаволом и не постаје жена-вештица. Вештице су жене које су, слично мдри, будући удате погизиле коран и предале душу шејтану и са њим склопиле савез. Зато, ако жени или човеку случајно испадне коран из руку, треба га одмах подићи, трипут пољубити, сваки пут са речима: *Бисмилла* (помози Боже) и метнути на место.

Жена постаје вештица ако жели неке зло да учини. На пример: да се свети комшиници на њену децу или стоку. Вештице сишу крв детињу и одузимају млеко од стоке. Вештица се може претворити у великог ноћног лептира и ући у кућу, особито тамо где има много деце. Треба лептира ухватити, запалити један крај од његовог крила са речима: „Хајде доћи сутра даћу ти соли“ и пустити га. Жена која прва дође сутра дан ујутру у ту кућу да тражи мало соли у зајам, она је вештица. „Треба је задржати, рећи јој: ти си та и та и она ће одмах изгубити моћ.“

З а к љ у ч а к

На основу материјала изнесеног у овоме чланку изгледа да постоје три врсте мдре. Прва је врста мдра, помор, која коси малу децу. По свој прилици да се ту мисли на неку епидемску болест са великим процентом смртности. Затим долази мдра, која мдри само момке и напо-слетку мдра која мдри све узрасте. Кад је реч о мдри која мдри старије људе и жене човек никад није сигуран има ли посла само са неким обољењем функционалним или са правом болешћу са органским изменама.

Зашто у околини Мостара мдра мдри најчешће, а можда и искључиво момке, и зашто је мдра обично преварена напуштена девојка? Веза између напуштања, обмане девојке и напада мдре на момка који би то учинио јасна је, само у чему је она, какве је природе? Мени се чини да је узрок мдрењу таквих момака *сѝрах* који осећа момак од девојачке освете.

У последње се време све мање спомињу случајеви да се нека девојка претворила у мдру и да би мдрила онога момка кога је она волела или још воли. Према причању старих људи некада је било више и чешће. Према причању свих старих људи, у старо време, особито за време Турака, страшно је било дати реч девојци а не узети је. „Такав је момак живео у вечитом страху од црквеног суда“. У турско време, кад би Турци дознали да је неки момак преварио девојку и напустио је, вешали су га, па чак причају да су га коњима растрзали. Таква би се девојка после тешко удавала, јер „мушко може на сто врата закуцати, а женско, ако ко дође код ње.“

Старица од сто година из Бачевића говорила је својим укућанима: „Немојте, дјецо, вјеровати гаткама, као што је ићи оци за помоћ, гледати у карте, грах бацати. Виле, вјештице, мдра — нису гатке. Оне могу учварати да човек буде у хрђавом стању, у лудилу и болести“.

Др. Александар Петровић

Zusammenfassung. — Über „Mora“ (Alpdruck). Der Begriff „Möra“ oder „Morija“ muss zwiefach aufgefasst werden. Einmal im rein seelischen Sinne, wird er dem Begriff Alpdruck, das andere Mal, im Sinne einer Krankheitsepemie, der Seuche nahekommen.

Das Material über „Möra“ hat der Autor unter der pravoslaven, katholischen und mohamedanischen Einwohnern in der Umgebung Mostars (Herzegowina) gesammelt. Dabei hat sich herausgestellt, dass die Bevölkerung drei Arten von „Mora“ unterscheidet. Im Kindesalter wird dieselbe als irgendwelche Epidimie (Seuche) aufgefasst. In späteren Alterstufen wird aller Wahrscheinlichkeit nach ein Zusammenhang zwischen „Mora“ und der Erkrankung der Blutkreislaufsorgane zu suchen sein. Der Autor legte das Hauptgewicht daran, „Mora“ bei den unverheirateten Bauernburschen zu untersuchen. Die „Mora“ der letzten hat folgende Ursache: Der Bursche führt mit dem Mädchen eine Liebschaft und verspricht ihm die Ehe, und verlässt es. Wenn so ein Mädchen einen Vertrag mit dem Teufel eingehet, kann es, dem Wunsche gemäss, nachts, unsichtbar werden und den Untreuen peinigen und würgen. Diese Torturen fangen immer von der Grossen Zehe des linken Fusses an, bewegen sich nach dem oberen Körpertheilen und zuletzt befallen sie die Brust, wie ein „Alpdruck“. Gegen solcher Art von „Mora“ gibt es nur eine Abhilfe: besondere Art von Gürtel, mit den sie gefangen genommen und dazu gezwungen werden muss, dass sie den Geständnis ablegt, dass sie eben die „Mora“ sei und dass sie in der Zukunft diesem Hause keinen Schaden mehr anbringen wird.

Der Autor ist der Ansicht dass der Ursprung dieser „Mora“ in dem Angstgefühl wurzelt. Es ist bekannt dass in dieser Gegend, in nicht so ferner Vergangenheit die untreuen Liebhaber schweren Straffen unterzogen wurden. Dieses traditionelle Angstgefühl wird sicherlich auch noch heute hier die Hauptrolle spielen.



Дотеривање лубање и осталих делова тела у околини Ђевђелије

У Гласнику Етнографског музеја у Београду (X, 18—31) објавио је д-р Миленко С. Филиповић расправу *Деформисање лубање у Југославији*, у којој је скренуо пажњу на велику раширеност и значај тог обичаја и у нашим земљама. Како г. Филиповић није располагао подацима из свих крајева наше земље, описаћу како се је до 1912 год. у околини Ђевђелије, управо у долини Вардара од Демир-Капије па до Солуна, вршило вештачко дотеривање облика лубање и осталих делова тела.¹⁾

Народ наш у овом крају веома много цени правилан стас, правилно лице и округлу („варгалесту“) главу. Неправилне облике лубање нерадо гледа, и шта више, такве неправилне облике исмејава и назива разним погрдним именима. Ако је лубања велика, несразмерно већа, кажу да је као тиква — бундева. Ако је потиљак доста издужен, онда кажу да је као *дарбука* (земљани, са разапетом кожом на отвору, инструмент за добовање); ако се потиљак спушта у правој линији на врат, онда је глава као *систи́ро* (справа за прикупљање заосталог теста у наћвама после умешеног хлеба). Ако је чело забачено уназад, онда је глава као у краве. Ако је сразмерно мала, а и очи мале, онда је као у *врайчана* (врапца); ако је теме испучено онда је глава као у кукумавке. Ако је теме испучено, чело угласто и несразмерно веће него што треба, а доњи део се ка врату сужава, са оштром доњом вилицом, испученим слепоочницама и танким вратом на широким раменима, онда је то „арнаутска“ глава. Ако је чело затурено, обрве испучене, а потиљак у облику крајева елипсе, онда је то „јавудијска“ (јеврејска) глава. Ако је чело кратко а коса на лубањи почиње на два прста од обрва, вилице широке, и потиљак сразмерно мање развијен него што треба, онда је то „мајмунска“ глава, итд.

Арна, добра (лепа) је глава кад није ни мала ни велика, него сразмерно развијена према величини тела: округла („варгалеста“), горњи део (теме) да није *прии́иснано* (угнуто), а потиљак ни сувише издужен нити пак у облику литице да се спушта на врат. Слепоочнице не морају бити јако

¹⁾ О овоме сам укратко говорио у опису народних обичаја из околине Ђевђелије (Српски етнограф. зборник XL, 226).

испучене, а ни угнуте као *бунарчијна* (кладенци). Коса да почиње онде где се завршава трећина лица, када се исто подели од врха браде до врха чела на три једнака дела. За такав облик главе кажу „куту стамболска лубаница“, тј. сви су делови сразмерно развијени према целом телу.

И косу на глави цене. Мека, кестењаве боје више се цени у младости. Црна коса је обична и поглед им се на њу не зауставља. Ако је пак црна, а поред тога и крута, онда је то *гјујска* (циганска) коса.

У вези са лубањом много се обраћа пажња и на уши. Несразмерно мале уши су као у миша; несразмерно велике — као у магарца; клемпава — као филцан (тур. шоља за кафу, без дршке), или као скољка (шкољка).

Да све буде како треба, нарочита се пажња обраћа на лубању, чим се дете роди. Ако се дете родило с правилном лубањом, онда се старају да се облик очува. Ако ли је облик повређен приликом порођаја, или је лубања добила неправилан облик још у утроби (због рада, ткања и томе слично), онда се старају да се дотера и да јој се да правилан облик. Ако је лубања сама по себи несразмерно велика или, обрнуто, несразмерно мала, онда не покушавају ништа: „Уд Бога е, така се руди!“ Чим се ово каже, престају све вештине и остане се при томе „да е уд Бога!“ Нико такав облик главе неће да критикује, нити да исмејава, јер, удатој жени „може да се врне“, тј. и она да роди такво дете. Децу, ако исмејавају такав облик главе, старији прекоревају и озбиљно им забрањују исмевање. Ако се нека лакомислена жена и случајно потсмехне, друге је жене прекоревају и кажу: „Пљуни си уф пазви, да не ти се врне, оти как е Госпуд никуј не е!“ Из тих обзира и страха да јој Бог не врати жао за срамоту, те да и она, која се потсмехнула, не добије порода с таквом наказном главом, избегавају уопште разговор о томе.

Дакле, и у околини Ћевђелије, а раније и даље доста далеко на Југу, лубања новорођенчета у многим случајевима се дотерује, и дотеривала се.

Прву бригу око тога, док још породиља лежи, води бабица. Чим се дете први пут окупа, бабица га детаљно прегледа: да ли му је глава правилног облика, да му нису леђа искривљена, да му нису ноге криве и да му нису уши клемпаве. Ако јој се нешто учини да није баш како треба, а не може сама да процени и утврди, онда позове и друге жене, обично старије и искусније, и оно што се нађе и утврди, саопштава се мајци речима: „Дете е куту ка трабуве, нема ништо кусурлук“ (недостатака и мана). Или, ако нешто није као што треба, онда се каже у чему је мана и скрене се пажња како ће се недостатак исправити и дотерати.

Поред тога, пазе и на то да дете нема никакве знаке: младеж, брадавице, пеге итд. Све се то одмах објашњава. Ако има каквих знакова у виду пеге, које личе на какву ствар, рецимо: крушку, грожђе итд., одмах се то у шали саопштава мајци: „А, уткрадела си неку крушка!“ „Ја, има белег!“ Народ верује: ако жена, док је у другом

стању, украде или нешто туђе узме без знања сопственика, новорођенче ће још у утроби добити сличан знак у виду пеге или младежа на оном месту где се жена први пут после тога пипне. Због тога се свака трудна жена чува крађе или уопште присвајања туђих ствари без одобрења.

Ако је лубања неправилна, онда се још при првом купању отпочиње са дотеривањем. Рукама се лубања не гњечи, него при купању шаком се више пута јаче пређе преко тог места, где се налази испупченост. Места угнута никако се не пипају, него се овлаш преко њих шаком сипа вода и најпажљивије се руком то место само поглади. После тога, нарочитим белим, чистим, марамама (*шуљбен*) утегну испупчена места. Ако је лубања у врху темена издужена или шиљаста, дотерује се на овај начин: танка марама — туљбен (обично од простог тила), четвртастог облика, пресавије се једаред дијагонално, и добије се равнокраки правоугли троугао. Прави углови поново се пресавију два пута према дијагонали и средина се овог завоја сада стави на шиљасто теме, а крајеви оштрих углова укрсте се преко браде, затегну и вежу у чвор опет на темену. Притисак се осећа на темену и бради. Или: танка марама (туљбен) пресавије се као и пре, дијагонално, и стави се на теме. Дужи крајеви укрсте се супротно преко кључњаче на раменима и вежу се у чвор на леђа. Другом марамом, која се на исти начин савије као и у првом случају, обухвати се чело од самих обрва, обухвати се и теме, и пошто се крајеви на темену укрсте и притегну, врате их у супротном правцу на чело и привезу у чвор. На тај начин први и други завој дођу унакрст, те се глава свестрано утегне.

Тако увезана лубања стоји цео дан. Ако се завоји разлабаве, поново их притежу. Сутрадан се завоји развежу, а приликом купања поново се теме трља шаком; пошто се дете окупа, на исти начин се поново лубања увезује. Ово се врши месец-два дана, док се лубањи не да жељени облик.

Ако је теме (потилак) испупчено, поред горе описаних радњи дете се оставља више да лежи на леђима. У том случају детиња глава не сме да лежи (да виси) на крају јастука, с горње стране, него мора бити положена тако, да му врат дође на доњу ивицу јастука, а теме на средини јастука. Држе да и то много помаже да се теме дотера, јер мало дете, подупирући се ножицама и теменом о јастук, приликом покрета (пошто су му ручице увијене у пелене и не може се њима послужити) чини да притисак буде јачи на темену, и на тај начин и само дете помаже да се теме дотера.

Ако су леђа (кичма) крива, или плећке нешто више испупчене и дају предзнаке грбавости, исправљају их на овај начин: приликом разастирања пелена за повијање, на пелене где ће доћи детиња леђа ставе једну пелену од јаче тканине пресавијену на четири или осам делова. Како се пелене чврсто превијају око детињег тела (увијају се и руке и ноге

тако да дете личи на малу мумију), то ће овај дометак јаче притискивати леђа, и тако их исправљати.

Ако су ноге криве, увијањем у пелене исправљају се. Ако је кривина угнута унутра, т.ј. да се чашице колена додирују кад се детиње ноге испруже, онда се приликом повијања ставља између колена опет нека пресавијена пелена. Ова уметнута пелена не да да се колена додирују, али како се при стопалама ноге здружују у увоју, то се на тај начин постизава доста.

Дете се увија у пелене од рамена до ногу. Руке му нису слободне него се увијају уз тело. Преко пелене дође појас, којим се добро увије цело тело. Те се пелене никако не развијају. Тако се дете повија и преко шест месеци. Особито ако је дете рођено рано с јесени, оно се тако увија све дотле, док сасвим не отопли. Па и доцније се дете тако увија да не би озебло. Изјутра, кад се дете преповија, оставља се око пола сата слободно да се мало игра, а том цриликом га мати трља сувим шакама по целом телу, тепајући му разна имена и говорећи: „Нека се малце разгомца“ (крв проради).

Младих, погрбљених, људи у овом крају нема. У целој околини Ђевђелије био је мало грбавих леђа (пре 40 година) само Стојче Бакаловић, из Богородице. Он се од ране младости одао кројачком занату, а како се тај занат тада радио седећи на хасури, ваљда му је од тога дошла грбавост. И ако је био имућног стања, остао је момак до смрти, јер ни најсиромашнија девојка није се хтела удати за њега. Грбавих жена било је и тада и сада.

Стас је код људи врло правилан: кичма је више угнута унутра, те стас дође као да је удешаван. Ово долази, по мом мишљењу, услед тога што је сваки мушкарац још дететом од 8—10 година носио појас (*џојус*). Појас је био обично дугачак осам до дванаест аршина (5,30 до 8 м.), а ширине око 35—40 см. Појас се завршавао с обе дуже стране ресама усуканим или не, у дужини око 15 см. Опасивали су се на овај начин: ресе с једног краја завуку се између привезаних *барнавеза* (широке чакшире) и то тако да ширина дође 4—5 пута једна преко друге. Кад се заврши обавијање, друге се ресе завуку испод појаса, пошто се он претходно добро притегне.

Ова вунена тканина увијена и чврсто припијена уз тело (половину), која често обухвата од кукова до испод пазуха, држи тело право. Појас су носили и носе и зими и лети. Како се ујутру појас утегне тако остане цео дан на телу. Појас се скида само увече, кад се легне да спава. Он је чувао кичму те су људи имали увек правилан стас. Ако би се приметило да им стас није правилан, мала су деца почињала носити појас још у шестој години. Децу, још невешту да сама увијају појас око половина, опасивале су мајке, или су то сама чинила овако: један крај појаса привезала би ресама за кућни дирек или за неко дрво у дво-

ришту, а други би крај једаред увила око себе па после, окрећући се око себе и затежући појас, омотавала би појас око својих половина врло чврсто.

Ст. Тановић

Zusammenfassung. — *Das Zurichten des Schädels und anderer Körperteile in der Umgebung von Đevđelija.* Als Ergänzung des Artikels Schädeldeformierung in Jugoslawien von M. S. Filipović (Гласник — Bulletin du Musée Ethnographique de Beograd X, 18—32) gibt der Verfasser einige Beiträge über die Art, wie man in der Umgebung von Đevđelija unregelmässige Schädel, krummen Rücken und krumme Beine zurechtformt.

Смрт Смаилаге Ченгића

— Народна песма са терена погибије Смаилагине, из Дробњака —

„Смаилага Ченгић, јунак и бранитељ исламски на граници црногорској, погинуо 1256. Исмаилага Ченгић, син Алибегов... 337 хиџра“ — тако гласи натпис на тулбету Смаилагину више врата. Прочитао ми га је 1920 године хоџа искрај Липника. Испис који се налази у тулбету није умео да преведе, а ни да прочита.

Смаилага је историска личност, која је у животу Дробњака, Херцеговине, па и Црне Горе, имала велики значај. Учествовао је чак у војном походу на Србију, у борби са Мићићем и попом Мачивуком, кога је и посекао, зашто је добио агалукe и постао царски капиџија. О Мићићу је говорио да је јунак раван њему, тврдећи да се спасао испред њега само захваљујући бољему коњу. Владици Раду и Црној Гори задао је тешку рану победом на Грахову, где је погинуло седам Петровића, а међу њима и владичин синовац Стеван. Али, по предању, Смаилага није само јунак, него и човек од уверења, карактер. Народна песма приписује му особину тиранства, претстављајући га као мучитеља раје. Ту особину, ради мотивисања погибије, потенцирао је Мажуранић у своме спеву Смрт Смаилаге Ченгића, сјајном епу, али који је далеко од историске стварности, као што је Мажуранић био далеко од терена где се догађај погибије одиграо. Осветник Новица је у епу Турчин; његова оца Дурака је Смаилага погубио. Мажуранић је претставио Смаилагу као тиранина, не само према раји, него и према својима, те се отуда покрштавање Новицино и освета јављају као психолошка нужност. У ствари Новица је хришћанин, који се заиста одметнуо од господара, Турака. Његова оца, не Дурака, него попа Милутина Церовића, убише Селмановићи паше у Пљевљима, у својим конацима. Ово отступање од стварности и историских чињеница најчвршћи је доказ Мажуранићева ауторства. Његош никад не би отступио од стварности и историје, нити би своје јунаке градио Турцима, поред тога што не би био кадар дати овако савршену композицију епа. У народној песми основ освете је стваран, личности су историске, али је потенцирано Смаилагино деловање, ради развоја радње и оправдања његове погибије.

Наша песма је са извора догађаја, од синова и унука учесника у погибији Смаилагиној. У Дробњаку где је догађај био добро познат, песма се само као истинита могла одржати; отступања су могла бити само у незнатним појединостима. У народној песми, уместо Новице, покреће акцију Ђоко Маловић, организујући његов долазак у Дробњак; Маловић је био на крају Дробњака, на домаку Турака, а поред тога кум и пријатељ Смаилагин, али увек бранилац интереса свога народа,

и ако је то морао чинити потајно, да Турци не би сазнали. Народном певачу није био јасан његов став.

Песму сам писао 1914 године на Преображење, у вече преко целе ноћи, од барјактара Мирка Срдановића с Косорића, чији је отац, барјактар Филип, био добар гуслар. Мирко ми је рекао да се песма најпре певала укратко (вероватно мисли на коју од Вукових варијаната које су могле потећи из Дробњака). Почетак јој је био „Књигу пише Ђоко Маловићу.“ Од Ђока Вујовића из Горњега Поља, крај Никшића, чуо је са почетком „Вино пило дванаест сената“, како је у нашој песми. Овај почетак је Мирка, дванаестогодишњега дечка, кад је Вујовића слушао, толико освојио, да га је он прихватио и увек тако певао. Пошто сам записао песму, рекао ми је да је „заведем у штампу“. Не боји се да би га икакав певач побио, или му рекао да није истинита. У време мога записивања Мирко је био средовечан, висок као јелика, у најбољој снази, могао је певати читаве дане, са малим одмором. Кад сам распитивао по Ослобођењу за њега, рекоше ми да су га непријатељи обесили.

Вино пило дванаест сената		И златнијем свегијем Јованом:	
И двадесет и два капетана,		„О владика, Црне Горе књаже.	
На Цетињу мјесту питомоме,		Ево су ми навалили Турци.	
У биљарди кући Петровића,	5	Отеше ми питомо Граово,	50
Међу њима Петровић владика,		Но те богом од невоље кумим,	
Црногорска и крепост и дика,		Пошли мене катунску наију,	
Па се шета између сената,		Да Граово браним од Турака!“	
Док дошета источном пенџеру,		Ја сам, Лазо, за Бога ајо,	
На пенџер се наслоно владика,	10	Пошто књигу виђох војводињу,	55
Од очију сузу упуштио,		Оправих му катунску наију,	
Низ бијело лице владичино,		Осам Цуца, дванаест Ђегуша,	
Иза паса јагљук извадио,		Од мог братства од Ераковића.	
Те с образа воду покупио.		Оправих му осам Петровића,	
Питати га нико не смјаше	15	Осам брата на осам ђогата,	60
Од сената или капетана,		Петровића као Југовића,	
Без ујака Пророковић Лаза,		А пред свијем делију Стевана,	
Из Његуша мјеста питомога,		Командира од све Горе Црне,	
Свом сестрићу проговара тио:		Да управља с војском на Граово.	
„Мој сестрићу, Петровић владика,	20	А знаш добро, мој ујаче мио,	65
Што си, књаже, сјетан, невесео,		Какав бјеше Петровић Стеване,	
Ја ли блага за ашлука немаш,		Он бијаше лица виловита,	
Али меке чоје за дерања,		А јуначког срца змајовита,	
Или су ти лоши Црногорци,		Куд сам гој ја по мору одио,	
Који сједи у твоје сједнице,		Свуј сам њега са собом водио,	
И под златне твоје перјанице?“	25	На науке момка научно,	70
Кад владика разуми ујака,		Ђаше Стеван владар постанути,	
Он му тију ричеч проговара:		Да управља лојном Гором Црном.	
„Мој ујаче, Пророковић Лазо,		Окрени ми Стеван с Цетиња	
Кад ме питаш, ваља да ти кажем,		Сра за њиме катунска наија,	
Што ме, Лазо, за дукате питаш,	30	Докле момак на Граово дође,	75
Блага имам доста за ашлука,		Опази га проклети војвода,	
Доста меке чоје за дерање,		Па кад војску виђе и Стевана,	
А нијесу лоши Црногорци,		Изнесе им жежену ракију	
Који сједи у моје сједнице		Опи моју катунску наију,	
И под златне моје перјанице,	35	За све јаде делију Стевана,	80
Но су итри као соколови.		Који војском мојом командира,	
Но знаш, Лазо, није било давно,		Младо момче пиво преватило,	
Кад удари крвник на Граово,		За оштру се сабљу приватило,	
С равна Гацка Ченгић Смаилага,		Свој је војсци команду издао:	
Из Требиња Ресулбеговићу,	40	„Црногорци, моји соколови,	85
На проклетог Перова Јакора,		Потегните ваше оштре маче,	
На војводу и на Граовљане,		Нека данас турска мајка плаче.“	
Мене књига од Јакова дође,		Први Стенан угнао ђогата,	
Да су на њга ударили Турци,		У Ченгића силу огрезнуо.	
У књизи ме Богом закумио	45	Мудар ага царев капилија,	90

- Кад Стевана вруће сагледао,
 Уредио низан у параду,
 Опатише зелене лубарде,
 Сву је војску моју крдисао,
 За све јаде моје Петровиће, 95
 Свакога ми жива уватише,
 Без делију Станкова Стевана,
 Посјече га беже Тановићу,
 Бег велики и господин турски,
 Главу даде Ченгић Смаилаги, 100
 А он њему шаку маџарија,
 Купи главу од мога Стевана,
 Однесе је Гацку и Липнику,
 Његова се оциједи глава,
 На двороне ваздашњег крвника. 105
 Абер мене дође на Цетиње,
 За дичнога мојега Стевана,
 Оба моја ока извадише,
 А по срцу рану направеше,
 Од којије пребољети нећу. 110
 А од мукe и невоље љуте,
 Писах књиге на четири стране,
 Не би л' добра пријатеља било,
 Да освети мојега Стевана,
 По маленој лмној Гори Црној, 115
 Мој ујаче, и седморо брда,
 Нема нигђе добра пријатеља,
 Да би моје ране замирио,
 Но кад спавам на китној биљарди,
 На сан гледам крвава Стевана, 120
 Те ми ране повређује љуте.
 Но је л' мајка родила јунака
 И данас га придесила овђе,
 Од сената или капетана,
 Да освети мојега Стевана, 125
 Честита бих њега оставио,
 Дао бих му пуну цизму блага,
 Каква блага мекијех дуката,
 Ставио бих њега у сенате,
 Нека са мном на Цетињу суди, 130
 Он би био иза мене први."
- Кад сенати разумише књаза,
 Неки гледа у зелену траву,
 Како трава на одгојке расте,
 Неки гледа небу у висине, 135
 Који вјетар ћера облакове.
 Но се једно момче придесито
 Из Дровњака из племена јака,
 Ђе с' од вазда витезовъ легу,
 Из Тушиње Церовић Новица, 140
 Он не гледа у зелену траву,
 Но у очи црногорском књазу,
 Новица му полети руци:
 „А не бој се, ти снети владико,
 Зар не море пријатеља наћи 145
 У малену ломну Гору Црну,
 Господаре и све седам Брда,
 Да освети твојега Стевана!
 Ево мајка ће роди јунака,
 Ја се надам у Бога једнога 150
 И у моје стотину Дровњака,
 Донијећу главу од Ченгића,
 Ја л' ће глава моја останути,
 Ђе и глава твојега Стевана!" 155
 Кад владика разумио бана,
 Десном га је руком загрлио,
 Пољуби га међу очи црне,
 Ђе се сиви соколови љубе:
 „О Новица, моја узданице,
 Могу ли се поуздати у те 160
 И у твоје стотинџ Дровњака,
 Да донесеш главу од крвника?
 Честита бих тебе оставио,
 Докле траје куће Петровића,
 А док чују кућу Церовића, 165
 Никад не би жељковао блага,
 Док је тебе и од тебе трага!"
 Новица се књазу подватио,
 А владика дарива Новицу,
 Даде бану зелену доламу, 170
 И на њојзи од злата медалу
 И Новици даде капетанство,
 Да капетан буде у Дровњаке,
 Нека боље одмеће јунаке,
 И још му се мало учинело, 175
 Но се руком у мантију ману,
 Па му даде шаку маџарија:
 „Итај, бане, у племе Дровњаке,
 Те одмећи крваве јунаке,
 Ради, Ноко, о јаду крвничком." 180
 Отоле се подиже Норица,
 Куд гој пође у Тушињу дође.
 Чим Новица дође у Тушињу,
 Добро мудар, ма се преварио,
 Те је Нокo ријеч испуштио, 185
 Код владике што се затекао.
 Није ријеч везена марама,
 Да с' савије, да у њедра баци,
 Но је ријеч брза пословица,
 Чим Новица ријеч испуштио, 190
 Абер оде кроз племе Дровњаке.
 Чуо ријеч Маловић Борђије,
 Чим разумио ријеч Новичину,
 Једно утро Боко уранио,
 На Дужима у шикли одаји, 195
 Па бијаше остарео вома,
 Он на очи добро не виђаше,
 Но натуче од срце очајли,
 Примаче се раву и долаву,
 А довати дивит и артију, 200
 Па Маловић паде по асталу,
 Књигу шара, ш њом се разговара,
 А у њојзи агу поздраваше:
 „Смаилага, царев капија,
 Али чујеш, па абера нешам. 205
 Ал' ти, аго, нико не кажује,
 Ђе се бутум Дровњак одметнуо,
 Сва царева раја по Дровњаку,
 На цара су пушку обрнули,
 Прекидоше данке и араче, 210
 Од Крнова па до Таре ладне,
 Не даду му паре, ни динара,
 Ни икака ака са земаља,
 Сад говоре о јаду твојему,
 Како ће ти изгубити главу, 215
 Да је носе на Цетиње књазу,
 Да освете брата владичина.
 А јеси ли, ага, разумио,
 Ђе су ишле давуције на те,
 Из Дровњака, из племена јака? 220
 Из Дровњака, из племена јака?
 Из Тушиње Мушо и Новица,
 Из Тушиње Мушо и Новица,

- Од Сировца Петар Кршикапа,
Од Малинска Алексићу Мирко,
Из Петњице Караџић војвода, 225
Код књаза те даву учињели,
Да те више трпљети не могу,
Ти ижљези, а Рустен уљежи!
Кад владика чуо давуције,
Топле су га сузе пропануле, 230
Ваку им је ријеч говорио:
„Па што ћу ви, моји несрећници,
Кад ви ништа помоћи не могу,
И моје је очи извадио,
За Стевана жалбу положио!” 235
Они су се књазу подватили,
Да ће твоју изгубити главу,
Ако ли ми по чему не вјерујеш,
Да ти редом неврјерике кажем,
Од Крнова, па до Таре ладне, 240
Који су ти племе замутили
И цареву рају одметнули,
Прекинули данке и араче,
Први ти је Церовић Новица,
Од Сировца Петар Кршикапа, 245
Алексићу Мирко од Малинска,
Од Петњице Караџић војвода.
То је твоја шаровита гуја,
Који ће ти очи извадити,
Вилип Жугић од села Загуља, 250
Мој Ченгићу, из Добрије Села,
Пејо Чупић и Окица Јакић,
С Косорића Сава и Милија,
Ђе с' одавно војеводе биле,
Амаз Томић од села Превиша, 255
Мијовићу с Годијеља Павле,
Јоко Ђурђић с Комарнице равне,
Од Пошћења кнеже Башовићу,
Ш њиме, ага, попе Головићу,
Честе књиге на Цетиње пишу, 260
Да те трпјет' неће ни дан више,
А од Дужи, искрај моје куле,
Драги аго, два Мемедовића,
С Грабовице Марко Јанковићу,
Од Језера Шибалија стари, 265
Кнеже Симо од села Јакшића,
То је твоја шаровита гуја,
Одмећу ти око Таре рају,
До ждријела Међужаља тврдог
И поп Виде од села Шарана, 270
Ово су ти, аго, одметници,
А крвници нашега султана,
Нити кога шују, ни поштују,
Не познају цара, ни везира,
По себе се стављају главари, 275
Често момци иду у Тушињу,
Вијећају о јаду твојему.
Но Ченгићу, драги господаре,
Добро вјеруј што ти Ђоко пише,
Вјеруј, ага, мусави ти твога, 280
Истина је, крста ми часнога,
Јер бољега пријатеља немаш,
Као старог Маловић Ђорђија,
Немој сићет', немој дангубити!
Ако војску дигнеш незнавену,
Цијела ће раја побјегнути, 285
Можеш, ага, главу изгубити.
Но покупи Турке арачлије,
Све које су увикли Дровњаџи,
Те Дровњаке тевтиш учините 290
И искупи данке и араче;
Ако кретат' мислиш у Дровњаке,
Јаку стражу држи на Липнику,
Е се вома бојим од Дровњака,
Дровњаџи су зенијели јунаџи, 295
У њих доста има мечедија,
Пивљанима увалиће мито,
А Пивљани на благо поклапни,
Приватиће мито у Дровњака,
Могли би те мимо се пуштити, 300
Па ти, ага, с плећи ударити,
На Липник ти кућу ископати,
А кад чују треску на Липнику,
Не смију ти уложит' Дровњаџи!”
Кад Маловић књигу накутио, 305
Оправи је Гацку и Липнику,
Књига дође лаву бијесоме,
Што га није рађала Туркиња,
Он не бјеше гори од султана!
Ма кад виђе књигу Маловића,
Добар јунак, ма се препануо,
Вома се је ага зачудио,
Ко Новици даде капетанство,
Без изума цара и везира, 315
Без тапије евенди кадије,
Те он суди у земљи царевј.
Колико се ага препануо,
На прси је главу обалио,
За три сата главу не исправља,
Би рекао да испушти душу, 320
Добар јунак, була га родила,
Јунак добар, а памет велика,
Итро Ченгић на ноге устале,
Све мислио, на једно мислио,
Доватио дивит и артију, 325
Ситну Ченгић књигу накутио,
Оправи је на Столац везиру:
„О везире, драги господаре,
Јеси л' чуо, је л' ти ико прич'о,
Те је Дровњак с царом заратио, 330
На султана пушку окренули,
Не даду му гроша, ни арача,
Ни икака ака са земаља,
Сад говоре о јаду мојему,
Како ће ми изгубити главу, 335
А ја кретат' мислим у Дровњаке,
Но се вома бојим од Пивљана,
Дровњачко ће мито приватити,
Па ме могу мимо се пуштити,
На Гацку ми кућу ископати, 340
Но те молим као старијег,
Војске скупи дванаест стотина,
Под копљима и бајунетима,
На аtima, а под миздрацима,
А пред њима сина Миралаја, 345
Нек развије алај барјак царски,
Кунем ти се дином и мусавом,
Водити га нећу в Дровњаке,
Но нек сједи у Гацку мојему,
Кад Пивљани чују Миралају, 350
Не смију ми онда уложити”
Ону посла, па и другу пише,
Оправи је Коланину граду,
На Башагу агу Мушовића:

„О Башага, колашински вуче, Чим ти пане књига на кољено, Покупи ми триста арачлија, Од крвава града Колашина, Ђе гој знаднеш злицу и крвавца, Који смије по крви газити, Ка по роси и зеленој трави, С војском итај преко Сињај'вине, Води војску у села Шаранска, Сва шаранска села притисните, Од питомог села Руданаца, До ждријела тврда Међужваља, Па чините што им мило није, Чекајте ме докле и ја дођем, Учинићу што сам наумио, Све ћу њине исјеђи главаре, Од Петњице до села Тимара, Посјећићу њина капетана, Из Тушиње Церовића бана.” То говори, а Бога не моли, Ка но што му ни помоћи неће.	355 360 365 370 375	На се тури нови кат аљина, Добре токе и нову доламу, Утеже се стамболскијем пасом, За пас тури двије леденице, На дар су му скоро оправљене. Од Стамбола, од Отмановића, Даровао капилију свога, Припасао криву гадарију, А на главу самур поставио, У рукама љуљну шеншану, На њојзи му седамнаест лама, Свака бјеше од сувога злата, Ваља пушка педесет дуката, Па навали низа скале кули, Докле сиде у њикат авлију, Манита је ата закрочио, Ишћера га из авлије зечки, Поље Ченгић прекасао вучки, За њим шесет арачлија крену, На аtima и бедвијама, А за њима тајин и комора, Сеире га из табора Турци, Па се дином куну и аманс: „Није ата грђи од султана!” Пређе Ченгић преко Гацка равна, Док изађе на Равно планину, Ту поврну манита брњаша, Па Турцима Ченгић проговара: „Слушајте ме, моје арачлије, Опалите цицали шешане И од паса леденице мале, Дровњаку им грла окрените, Нека јака оде у Дровњаке, Нека знаду манити Дровњаџи, Да им иде царев капилија, Нек проломи Пиви поточљивој, Нека конак и вечеру глају.” ¹⁾	420 425 430 435 440 445 450 455
Ону посла, па и другу пише, Оправи је бијелу Нишићу, На кољено Амету Бауку: „Мој Бауче, од Нишића вуче, Купи мене од града грађане, Ђе год знадеш бољег од бољега, Од зла оца, а од горе мајке, Покупи ми триста арачлија, Води војску у племе Дровњаке, Па чекајте докле и ја дођем.” Кад је ситне књиге растурио, Јеруде је своје оправно, По крвавом Гацку и Липнику, Ђе гој знаде бољег од бољега, Покупио шесет арачлија, Што ће ш њиме ићи у Дровњаке, На атима и беденијама. Чим их скупи под бијелу кулу, Мало сию те отпочинуо, Вјетра није, докле Гацко јекну, Док ето ти млада Миралаја, Алај га је барјак преклопио, Миралаја и коња ђогата, Војске за њим дванаест стотина, Све бирана царева низана, Дође војска пред агину кулу, Искупи их млади Миралаја, Поби барјак у росну ливаду, Под кулом је војску оставио, Ето њега на агине дворе, Ага их је дочекао дивно, Као главног свога пријатеља. Кад ручаше и обједоваше, Но ни ага не сједи залуду, На млађе је вику учинио:	380 385 390 395 400 405 410	У млађега поговора нема, Одма шесет пуче шеншана, А толико два пут леденица, Оде јака у племе Дровњаке. Отоле се Ченгић подигнуо, Куд гој пође на Смиријечно дође, Код Аћима од Смиријечна кнеза, Код кнеза је на конак пануо, Ту ноћио, лијепо му било, Сабаиле рано уранио, Јаше Ченгић ата брњатаста, Ш њиме тутњи арачлија шесег, Ето аге пивског манастира, Код игума пивског калуђера, Код њега је на конак пануо, Велики му зулум учинио, Поклао му овце и овнове, Челе пали, а цишваре вари, Калуђеру сваке јаде гради И још му се мало учинило, Викну Ченгић слуге и сеизе: „Слуге моје, на ноге устан'те, Уватите пивског игумана, Руке веж'те, у конопе стеж'те. Куни мене, црни калуђере, Кад гој су ме калуђери кледи, На пут ми је алавија' била!”	460 465 470 475 480
„Извед'те ми два ата велика, Оседлајте и опусатите, Брњаша ми ата окитите, Прекрите га златном абаијом, А по њему суру међедину, Да од робе абаију чува, Док се ага на кули опреми.” Опрема се царев капилија,	415		

1) гледају 2) срећа

- Ту ноћио лијепо му било,
Сабаице рано урадио,
Брњаша је ата закочио, 485
Калуђеру Ченгић проговара:
„Остај збогом, пивски игумане,
Благослови, српски свештениче,
Кад се вратим одуд³ из Дровњака
И нанесем гроше и араче, 490
„Дивно ћу ти замедију платит’”
А калуђер капу подигнуо,
Обрну се цркви и олтару,
Свесрдно му благослове даде:
„Ајде, ага, поћи у добри час, 495
Бог ти дао и Богородица,
Убила те пушка Церовића.
А посјекла сабља Алексића,
Веј те очи моје не виђеле.”
Отолен се Ченгић подигнуо,
Крену ага низ пивску ријеку,
Куд гој поће на Безује дође,
Опази га Петар Гаговићу, 500
Кнез велики од Безуја равног,
Па Ченгићу крену у сретане,
Капу скида, у леђа се згиба,
Ченгићу је полетио руци,
„Лочека га царев капилија,
Од себе га шаком ударио,
Тпи му здрава саломно зуба: 510
„Бре, курвићу, кнеже Гаговићу,
Често, Петре, идеш у Дровњаке,
Те вијећаш о јаду мојему,
Како ћеш ми изгубити главу.”
Јадан Петар крвав побјегнуо,
Неће ли га пронијети врази.
Сврну му се царев капилија,
Поклао му овце и овнове,
Те ручаше и обједоваше.
Отоле се Турци подигнуше, 520
Ето аге низ Драгаљ планину,
Дође Ченгић на камене Дужи,
Под бијелу кулу Маловића.
Опази га Маловићу Ђоко,
Па Ченгићу у сретане крену, 525
Ђоко му је полетио руци,
Ђаше агу пољубит’ у руку,
Но му руке ага не даваше.
Маловић му стиму учинио,
К’о главномо пријатељу својем, 530
Он се с Ђоком у образ пољуби,
Открочио ата брњатаста,
Бендераћ му коња прихватио,
Па га тамо и овамо вада,
Ага ш Ђоком на бијелу кулу, 535
„Да пригају за мезета коке
И да каву пије и ракију,
Ту је ага конак коначио.
Но сад да ти за војводу причам
Из Петњице Караџића Шуја, 540
Он бијаше разумно за њ’га,
Ђе је Ченгић на камене Дужи,
За невјеру чоу Маловића,
Војводи се спават’ не даваше,
Сву ној шета по бијелој кули, 545
- А мислио шта ће од живота:
„Сад да бјешим у Морацу тврду,
Оста робље у Петњици пустој,
Да ми прште по Петњици Турци!”
Све мислио на једну смислио: 550
„Боље ми је мушки погинути,
Но женскога срца останути.”
Још ни зоре, ни бијела дана,
Викну слуге каурски војводи:
„Извед’те ми широка дората, 555
Држ’те коња у њикет авлију,
Док се спремим на шикли одају.”
Опреми се Караџићу Шују,
На се дивно тури одијело,
За пас тури двије пушке мале,
А међу њих јатагана крива,
Носи цека по половинама,
Танку пушку поред себе вуче,
Тешко томе кога њом утуче,
Да се дома нигде не довуче! 565
Сиде Шују код коња дората,
Прекрсти се три, четири пута,
Па с камена коња на рамена,
Обрну га низ Петњицу тврду,
Док изиде равнот Комарници, 570
Већ питоме тице зајеваше.
Куд гој поће каурски војводи,
Рано стиже на камене Дужи,
Тек грануло иза брда сунце,
А послати по логору Турци, 575
Погледује испод руке Шују,
Пуши л’ кула Маловићу Ђорђија,
Је л’ устао и ага и Ђоко.
Рано бјегу оба уранили,
Пече им се кава на оцаку, 580
А прга се кожа на сацаку.
Лак полако каурски војводи,
Полагано проћера дората,
Те га турска не опази стража,
Догна коња под бијелу кулу,
Уз дувар је уво прислонио,
Слуша Шују што говори Ђоко,
Ђоко рају пањка код Ченгића:
„Себе зови рајине главаре,
Па свакоме посијечи главу, 590
А поново постави судије
А кога ћеш посијечи првога,
Из Тушиње удри Церовића,
Од Сировца Петра Кршикапу,
Од Малинска удри Алексића,
Из Петњице Караџића Шуја,
То је твоја шаровита гуја,
Од Пошћења удри Башовића,
Поред њега попа Головића,
Немој попу изгубити главу, 600
Но му десну осиеци руку,
Да не пише књиге на Цетиње,
Јер те често пањка код владике.
Јер кад би нам попа посјекао,
Стајаће нам затворене цркве, 605
Наша ћеца некрштена скакат’,
Тс нам крсту поднијет’ не море,
Од тебе би раја оскочила, —

- Од Језера удри Шибалију,
Кнеза Сима од села Јакшића, 610
Попа Вида од села Шарана,
Мирна ће ти онда бити раја."
Кад то зачу дровњачки војвода,
Он не море срцу одољети.
- Итро скочи низ коња дората, 615
Остави га под бијелом кулом,
Срећа бјеше каурском војводи,
Нађе кутња отворена врата,
Па га ето уза скале кули.
- А кад дође пред шикли одају 620
Ђе сјеђаше и ага Ђоко,
У срцу је сиоме помислио:
„Вала Богу и крсту часноме,
Свакако ћу једном умирати!"
- Колико је срца јуначкога, 625
Не шће руком да отвори врата,
У њих Шујо ногом ударио,
Докле врата натраг поклекнуше,
А за њима ускочи војвода,
У рукама носи цевердана.
- Зачуди се и ага и Ђоко, 630
Окле зором у одају Шујо!
Војвода им добро јутро викну,
На њ га Ченгић главу не окрене.
- А кад виђе Караџић војвода. 635
Уз дувар је плечи прислонио,
Поче грлит' леденице руком,
Попречинат' на снаг цевердана.
Доцкан ага обрнуо главу,
Па војводи вели полагао:
- „Ти си, Шујо, очигледна курво, 640
Који мене о мом јаду радиш!"
Јунак Шујо мушки одговара:
„Ја нијесам очигледна курва,
Но је Ђоко очигледна курва, 645
Невјера ти сједи уз кољено,
Испод скаута све лажно бесједи,
Ти не слушај мамилажу старог,
Он ти гроше мами и араче,
- А панка ти вјерне племенике, 650
Што слушају тебе и султана!"
А кад зачу царев капилија,
Он војводи поче говорити:
Но је Ђоко очигледна курва,
Ђе је тебе Мирко и Новица
- И остали крвави Дровњаџи!" 655
„Дај ми вјеру, царев капилија,
Па ће Мирко и Новица доћи."
Мудар бјеше Ченгић Смаилага,
Добро мудар, ма се преварио,
- Повјерова свога душманина, 660
Душманина Караџић војводу,
Издиже се Ченгић са серцаде,
Па истеже плетеу канџију,
Ш њом оклапи Маловић Ђорђија, 665
Удари га седам, осам пута,
Да ко броји и више је било:
„Сиктер, курво, из одаје, Ђоко,
Што ми рају панкаш и Дровњаке!"
- Ишћера га на кава одака. 670
Зло учини, була му кукала,
Што ишћера главног пријатеља,
Душманина сједе поред себе.
- Јецуди им каву донијеше,
Чим напише каву и ракију, 675
Војвода му тио проговара:
„Послушај ме, царски капилија,
Макни логор с камените Дужи,
Сведи логор на Пошћење равном,
- На зелену бару Грбовића, 680
Онђе ћете наћи Башовића
И са њиме попа Головића,
Мирко ће ви и Новица доћи,
Да договор онђе учинимо,
Како ћемо данке испунити!"
- Ага му се одма обећава 685
И војводи гврду вјеру дава:
„Ја ћу сјутра на Пошћење с војском,
А ти кули ајде у Петњицу,
Себе зови Церовић Новицу, 690
Задавам му божју вјеру тврду,
Ништа њему учинјети нећу."
Кад то зачу дровњачки војвода,
Седам му се поклонило пута,
- Па Ченгића у руку пољуби, 695
Што му жељу велику испуни,
На дората коња заскочио,
Обрну га низ камене Дужи,
Куд гој поће у Петњицу дође,
Ни сидио, нит' је дагубио,
- Но Новици ситну књигу пише, 700
У књизи га поздравља војвода:
„О Новица, српска перјанице,
Јеси л' чуо, је л' ти ико прич'о,
Ево аге на камене Дужи, 705
Ја сам јутрос био код Ченгића
И с Ђоком сам положио дану,
Он је Ђока сиктер учинио,
Мене сио уз десно кољено,
А тебе је дао вјеру тврду,
Да ти ништа учинјети неће,
Но ми кули оди у Петњицу,
Да сретемо агу на Пошћењу,
Нећемо ли њега домамити,
На Мљетичак на бару зелену,
Онђе Ноко да му уложимо,
Да смакнемо земљи душманина,
Дако бисмо данке прекинули!
А знаш, Ноко, није било давно,
Како си се затекао књазу, 720
Да ћеш њему осветит' Стевана,
Но, Новица, да се не варамо,
Него живот за поштење дамо!"
Кад Новици ситна књига дође,
Те видио што војвода пише,
Удари се руком по кољену:
„Ала Шуја, луда ли га наћох,
Како може вјероват' Турчину.
Турчину је вјера у кољену,
Кад с' устане у траву му пане, 730
Ја му тамо ни макнути нећу!"
Бог да знаше, поћи не оћаше,
Но Новица има братучеда,
Мрка вука Церовић Секула,
Па Новици тио проговара. 735
„Опремај се, Ноко, да идемо,
Јаши твога дебела зеленка,
Ја ћу пјешке ићи на опанке,

- Ако пође да ти руке веже,
Док Секулу не полети глава, 740
Животу ти ништа бити неће,
У рукама имам цевердана,
На њга љу му срце сагорети!"
Млада момка изједе срамота,
Опреми се на бијелој кули, 745
Закрочи дебела зеленка,
Ш њиме крену Церовић Секуле,
Куд гој пође у Петњицу дођс
Дивно га је дочекао Шујо,
Починуше на бијелој кули, 750
Узе Шујо Дмитра Караџића,
Да му држи дебела дората,
Дигоше се четири јунака
И одоше на Пошћење равно. 755
Кад су близу до логора били,
Новица је коња уставео
И Секулу тио говорио,
Да не гледа ни на небу сунце,
Но у плећи милу брату својме,
Да Новици привати зеленка, 760
Држи коња шатору на врата.
Тако рекли па се послушали,
Секуле му коња приватио,
Ето Нока аги под шатора,
Новица му викну добројутро, 765
А Ченгић му здравље приватио:
„Добро дођи, млади капетане!"
Одговара Шујо и Новица:
„Све је на нас налагао Ђоко,
Немаш, ага, новијех главара 770
У Дровњаку, у племену јаку,
Ја сам, ага једва дочекао,
Кад сам тебе чуо у Дровњаке.
Вазда стражу држим у Тушини,
Од Брђана и Мораче двије " 775
Ага га је дочекао дивно.
Таман Шујо сии и Новица
И попили каву и ракију.
Враг донесе и несрећа црна,
Од Пошћења попа Головића, 780
Па Ченгићу добројутро виче.
Ага му је здравље приватио:
„Добро дођи, погрпезна курво!"
За браду је попа уватио,
А из чизме истеже камџију,
Удари га неколико пута,
Док му угна у тело кошуљу.
Још га ага ударати наше,
Но војвода више не даваше,
Увати га за бијелу руку: 790
„Не, Ченгићу, драги господаре,
„Е ће раја стрекнут" по Дровњаку!"
Јадан попе бјежи из шатора.
Шујо ш њиме договор чињаше,
Да понеду на Мљетичак војску: 795
„Тамо ћемо наћи и Баука,
Око њега триста арачлија!"
А кад зачу царев капџија,
Он Новици тио проговара:
„Ајде, Нокo, у Тушињу кули, 800
Па ме чекај два бијела дана,
Док прикупим на Мљетичак Турке,
Онда ћеш ми рано доранити,
Да купимо данке по Дровњаку!"
Новица му пољубио руку. 805
Крену Нокo до коња зекана
А за њиме пристаде војвода,
Па Новици Шујо проговара:
„Дај ми руку, српска перјанице,
Да божију вјеру уватио,
Да заједно, Нокo, погинемо,
Ја ли вјечну славу добијемо,
Ајде кули у Тушињу пођи,
Књиге пиши на четири стране.
Нек се војска купи одабрана,
Ја га није остављати нећу,
Док не дођем на Мљетичак равни,
Намјестићу у логоре Турке,
Како ћемо љепше ударити." 810
Отоле се подиже Новица:
Чим Новица дође у Тушињу,
Нит' је сии, нит' је дангубио,
Прву Нокo књигу нактио,
Оправи је у Морачу доњу,
На кољено бану игуману: 815
„Димитрије, игумане бане,
Купи мене Доњоморачане,
Сјутра зором да си у Тушини."
Ону посла, па и другу пише,
Посла књигу у Морачу Горњу,
На кољено Мици Радовићу: 820
„О војвода, Мина Радовићу,
Купи мене Горњоморачане."
Трећу јопет књигу оправно
У Пипере у питоме Црњце,
На кољено Радованов Стоју:
„Мрки вуче, Радованов Стоју,
Купи мене Пипере јунаке.
Ш њима итај одма у Дровњаке." 825
Ону посла и четврту пише,
Посла књигу питомом Сировцу,
На кољено Петру Кршикапи:
„Купи, Петре, сировачке момке,
Сјутра рано да си у Тушини." 830
Ону посла, па и пету пише,
Оправи је на Кара Малинско,
На кољено Дамјановић Мирку:
„Алексићу, главо од Малинска,
Купи мене краве Ускоке,
Од Малинска, до зенђила Струга,
С војском брже да си у Тушини." 835
Ону посла, па и шесту пише,
Посла књигу у Језера равна,
На кољено Шибалији старом:
„Покупи ми краве Дровњаке,
Од Језера, па до Међуњава." 840
Седму јопет књигу нактио,
Кнезу Симу од села Јакшића:
„Куп'те војску, моји соколови,
Ево аге у племе Дровњаке,
Ви сведите војску под Ивниу,
Онђе, браћо, да се састанемо,
Да крвнику сложено ударимо.
Књиге му се по гласу стигоше,
Војсковође на ноге дигоше. 845
Но сад да ти причам за Ченгића,
Маче ага са Пошћења логор,
Па га ето кроз племе Дровњаке,
Састаде се с Аметом Баукoм,

- Силна војска бјеше у Ченгића,
Трист' и шест брзокоњаника,
Није ласно ш њима ратовати.
Калаузи Дровњачки војвода,
Доведе га на Мљетичак Шујо,
Уреди му визан у параду,
Па му оде говорити Шујо:
„Смаилага, царски капилја,
Гора густа, а Ивица пуста,
Бојати се Радованов Стоја,
Могао би привести Брђане
И ноћас ти штету учињети
Брђани ти коње оћерати,
Но дај мене коњске букагије
Да т' атове турим у хустеке
И дај мене педесет Дровњака,
Дај ми, ага, кашета вишека,
Да ти стражу у Ивици чувам,
Од Брђана и Мораче двије!“
Превари се, кукала му мајка,
Па атозе тури у хустеке,
Даде Шују кашета вишека
И изабра педесет Дровњака,
Ђе гој бољег знаде од бољег,
Ш њима Шују у Ивици крену.
Како акшам паде на долину,
Премјести се Шују на Слатину,
Па је слуге млађе оправно,
Те Новици абер учино,
По гласу се састаше јунаци,
Под Ивицу, на малу Слатину.
Па договор братски учињеше,
Вјештаке су војсци одабрали,
Обрну их уз Ивицу равну,
Иде Ного ноћно без мјесеца,
Сведе војску под гору зелену,
Тек питоме тице запјеваше,
Примаче се до логора близу,
Па Новица окрену војску,
Крај логора Вигњесвој главници,
Но му рече дровњачка војвода:
„Дај ми, Ного, неколико војске,
Да уведем војску до потока,
Докле доћем букону омару,
Ондале ти могу требовати.“
Узе Шују седамдесет друга,
Ноћно каур до потока прође,
Близу аги до шатора дође,
Сакри војску у гору зелену,
А Новица на главицу равну,
Па цијелој командова војсци:
„Опалите лаке девердане,
Назовите аги добројутро,
Чим издуши плотун од пушака.“
Ага бјеше рано уранио,
Да попије каву на сабау,
Итро Ченгић на ноге устаде
С голом сабљом у бијеле руке,
О рамену носи шеишану,
Викну Ченгић ка да једен рикну:
„Ђе си мене, Амете Бауче,
Мој Амете, од Нишића вуче,
Ево малић ђе удари на нас!“
Па поита ату брњатасту,
Не би л' добра коња закрчио,
- 870 Да разгони по Мљетичку војску: 935
Диже Баук по логору Турке,
На Новицу плотун учињеше,
Закнаше му војску за главицу.
А кад Ченгић приђе до брњаша,
Таде виђе да је пријевара,
Товареће кљусе уватио,
Па се коњу на рамена баци,
Ђаше побјећ' Ивици планини,
Но га виђе дровњачки војвода,
Тајно зовну, сивога сокола,
С поред себе Срданов Милнију:
„А ђе ти је бијела латинка,
Утече нам Ченгић у Ивицу.“
Тад Дровњаци на ноге усташе,
Једанак су пушке опазили,
Чим издуши плотун из омара,
Прва пуче пушка од Дровњака,
Смаилаго пушка погодила,
У ковије међу очи двије,
Паде Ченгић на бару зелену. 940
А викнуше дровњачки вукови:
„А напримед, сиви соколони!“
Но се итро момче догодило,
Из Ускока Алексићу Мирко,
С пламенијем у рукама ножем,
Смаилага главу урабио,
Посјече му главу на мегдану.
Ала банда, затури се кавга,
Почеше се дозивати момци,
У логор му јуриш учинише. 945
Боже мио, немиле састанка,
Кад синуше мачи и анцари,
Мушки Дровњак окрвави руке.
А кад виђе Амете Бауче,
Препаше се, срамота га била,
Кад Ченгића виђе погибију,
Пашеи даде, а бјешати стаде,
Бјеше Турци ћерају Дровњаци.
„Чекај тамо, не пушти га амо!“
Док догнаше до Тавника Турке,
Седамдесет глава посјекоше
И међу њих Ченгић Смаилаго,
А Бауку рану ударише,
Утече им рањен у Нишиће.
Дровњаци се натраг повратише,
На бојишту шифар дијелагу,
Главе силне турске избројише,
Па кренуше на Цетиње књазу,
Однијеше главе на Цетиње.
Муштулуци иду Господару. 950
Кад владика чуо лакардију,
У сретање пође Дровњацима,
Даше му главе од Турака.
А владика тио проговара:
„Ђе је глава мога душманина?“
Даде му је Алексићу Мирко,
А он Мирка међу очи љуби:
„Ферим, Мирко, пиле од сокола,
Од тебе се соколони легли!“
Па му даде од злата медаљу,
И даде му шаку маџарија,
Караџићу потврди војводство,
А Новици даде капетанство,
Владика је шемлук учинио. 955

Новица Шаулић

Смаилага удара на Грахово¹⁾

Сан уснила војводина љуба На Грахово, војводе Јакова! Бе загрмље муња у Мостару, Одговори Гацку широкоме, А из Гацка низ Ерцеговину.	5	Кад погледа војвода Јакове, Бир га виђе, бирдем га познаде, Па је љуби својој говорио: „Оно ти је Амете Бауче, Из Нишића града крвавога, Наког вука нема у Турака.”	65	
А док изби соко тига сива, А за њиме јато соколова! Па се она у сну препанула, Трчи млада, па Јакова буди: „О, Јаконе, драги господаре! Какав сам ти ноћас сан уснила: Бе загрмље муња у Мостару, Одговори Гацку широкоме.	10	„Ада за њим трећи испануо, На дорату коњу од мегдана, Ко је оно, војвода Јакове?” „Оно ти је Тановићу Мујо, Са сред Гацка поља широкога.”	70	
А из Гацка низ Ерцеговину; Кад погледах низ Грахово равно, А док изби соко тига сива, А за њиме јато соколова, Па се у сну јесам препанула!” Љуби својој Јаков проговара: „Ласно ти се сану осјетити! Еј, владика, од Бога ти тешко! Колико сам тебе говорио, Не одмећи рају од Турака! Што загрмље муња у Мостару, Али паша дић’ ће силну војску, Силну војску и Србе и Турке. Одговори Гацку широкоме, Пред војском ће бити Смаилага; Што си, љубо, на сану виђела, Да ј’ избио соко тига сива, То ће бити Ченгић Смаилага, А за њиме јато соколова, То ће бити Ершеговић Турци; Што си снила по Грахову чавке, То ће бити Црногорске главе. Еј, владика, од Бога ти тешко, Рек’о си ми рудат учинити!” У ријечи у којој бијаху, Док му алка куцну на вратима, Док сво ги мрка Црногорца, Бе он књигу носи шаровиту, А пише му цетињски владика: „Не бој ми се, војвода Јакове, Индат ћу ти сјутра учинити, Седам Брда и Морача тврда, Има војске двадесет хиљада И пред њима седам Петровића, Ујутро ће стићи на Грахово.” То му каже књига владичина.	15	„Ада за њим војвода Јакове?” „Оно с Гацка Баквић Амиде, Од скоро је мејдан задобио, У Тушињи мјесту питомоме, Посјекао Петра Вујаџића, Наког вука нема у Турака.” А док изби турска сератлија, На Галешу коњу од мегдана, На глави му два талука златна, Гица му се на рајтану хорда, А за њиме пет стотин’ коњика. „Ко је оно, војвода Јакове?” „Како ко је, моја вјерна љубо, Оно ти је Ченгић Смаилага, На Галешу коњу од мегдана, Наког вука нема у султана; Од скоро је мејдан задобио, У Србији, мјесту питомоме. Посјек’о је попа Мачивука, Љубо моја, на дугу мегдану, Узео му главу и оружје И Галешу коња од мегдана, Па му султан дао агалуке, Дао да је капиција царски, Да је вазда командир пред војском, Да другога нема командира; А за њиме пет стотин’ коњика, За њиме су и Срби и Турци!” Онда јекну војвода Јакове: „Еј, владика, од Бога ти тешко! Колико сам теби говорио, Не одмећи рају од Турака!” Док закуца алка на вратима, Кад ево ти мрка Црногорца И он носи књигу шаровиту, Што му пише цетињски владика: „Не бој ми се, војвода Јакове, Седам Брда и Морача тврда, Ето војске у огранак сунца, Има војске тридесет хиљада И пред њима седам Петровића!” Искупи се на Грахово војска, Тад стигосе мрки Црногорци, Побисе се по Грахову равну. Смаилага па Гачане виче,	20	80
Она пита војводу Јакова: „О Јакове, драги господаре! Уз Грахово, да виш сератлије, Боже мио, ко би ово био?”	30	90	95	
	40	100		
	45	105		
	50	110		
	55	115		
	60	120		

¹⁾ Од Ђосаге Пашића из села Муља, код Гацка, старца од 80 година, у чијој сам кући ноћно, записао сам 1919 године песму Смаилага удара на Грахово, те је дајем, без објашњења, абог садржајне везе са првог. Освета за Грахово и Петровиће била је највећа брига владике Рада и још тада 1836 године решена је била судбина Смаилагине главе.

На Гачане и Коријениће: „А Гачани, моји соколови!” Све дозива Турке Ершегонце, А највише Амета Баука, Док разбише Вла'е на Грахову.	125	„А, аферим, моји соколови: Кад разбисмо мрке Црногорце!” А Јакова уватише жива, Из куле су њега изводили. Доведоше аги Смаилаги,	140
Онда ага окупио војску. На Грахову разби Црногорце, Сто шездесет посјекотхе глава, Посјекотхе седам Петровића. Ко посјече седам Петровића? Два посјече Ченгић Смаилага, А једнога Амете Бауче, Четвртога Љубовић Беглере, А петога Тановићу Мујо И шестога Осман Беговићу.	130	Па војводи ага проговара: „Ако неш ми задат' вјеру тврду, Да одметат' никад рају нећеш, Ја ћу живот тебе поклонити И да судиш у Грахову своме.” Он му даде чисту вјеру тврду, Али наше док је у Мостару, А у Гацку док је Смаилага, У Требињу док је Асанага	145
Ко посјече брата владицина? Посјече га пасја потурица, Из Билећа Ибро Приганица. Ту им ага перјанице дава:	135	И Башага док ј' у Невесинју, Никад рају одметати неће, Но ће дават' гроше и араче. Тада му је живот поклатио.	150 155

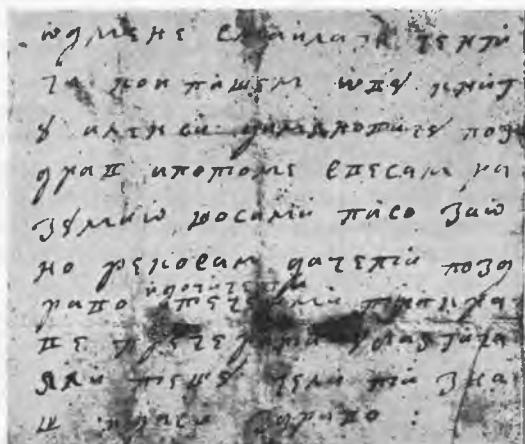
Новица Шаулић

Zusammenfassung. — Herr Novica Šaulić veröffentlicht das Lied *Smrt Smailage Čengića* (Der Tod des Smailaga Čengić), welches er im Jahre 1914 in Zabljak unter dem Durmitor aufgezeichnet hat. Herr Š. gibt in der kurzen Einleitung ein Bild des Smailaga, sowie einige eigene Bemerkungen über das gleichnamige Gedicht von Mažuranić. Das Lied hat zu Quellen die wirklichen Ereignisse, und Herr Š. hat es nach der Wiedergabe des „barjaktar“ (Fahnenträger) Mirko Srđanović aufgezeichnet. Mirko erinnert sich das Lied von seinem Vater, dem barjaktar Filip, und dessen Anfang von Đoko Vujović aus Gornje Polje bei Nikšić gehört zu haben. Wegen des inhaltlichen Zusammenhangs mit diesem Liede, veröffentlicht Herr Š. auch das Lied *Smailaga udara na Grahovo* (Smailaga bekämpft Grahovo), das er im Jahre 1919 von Cosaga Pašić aus Mušja bei Gacko aufgeschrieben hat.

Писмо упућено оцу Мирна Алексића који је посепао Смаилагу

Писмо је карактеристично за њихове везе, пошто су и Дамјановићи старином из Гацка, одакле и Смаилага, па се Алекса, отац Мирков, преселио у Дребњак. Тешо, који се помиње у писму, син је попадије Симуне Томића, са Превиша, која је ископала труп Смаилагиног, однела Смаилагиној кули и била за то богато награђена. Глава Смаилагина однесена је на Цетиње владини Раду.

Препис писма је неизмењен, сем интерпункције коју смо ставили ради јасноће текста. На полеђини писма стоји: Дајти се у руке Алекси Дамјановићу на Малинско. Писмо гласи: Од мене Смаилаге Ченгића кои њишем ову књигу Алекси Дамјановићу поздрав. И њо што ме све сам разумио што си ми њисо. За оно реко сам даће ти поздраво и доћиће ти. И те неш ми тири краве ѡнехрани у Бајагића, ја ли Тешу, ће ли ти знаш. И да си здраво. Н. Ш.



И да си здраво. Н. Ш.

Прилози проучавању тужбалица у Северној Србији

Наше народне тужбалице су се и до данас најбоље сачувале у динарским крајевима, особито у Црној Гори, Херцеговини и суседним областима, а мање у крајевима изван граница динарског становништва.¹⁾ Зато оне, на први поглед, изгледају као творевина динарског становништва, па би се, према томе, њихов постанак могао објаснити само особитим животним приликама тога становништва. Али је тужбалица било, па их и данас има и изван граница динарског становништва, а било их је и код других народа.²⁾ Овога пута указаћемо на тужбалице у Северној Србији.

После познате велике сеобе становништва из Северне Србије 1690 године у земље преко Саве и Дунава настало је досељавање становништва из динарских крајева, са Косова, Метохије и из остале Јужне Србије. Данашњи је етнички састав становништва у Северној Србији јако измешан. Динарски досељеници преовлађују у њеним југозападним пределима до Велике Мораве, Левча и Ибра, а у осталим пределима, осим Топлице и Подибра, преовлађују досељеници са Косова и из осталих предела Јужне Србије.

О тужбалицама у Северној Србији имамо писаних помена и пре него што су се у њој појавили први динарски досељеници. Млетачки посланик и путописац Бенедикт Рамберто пропутовао је 1533 год. познатим Цариградским путем кроз Северну Србију и о погребним обичајима у околини Ниша има ову забелешку: жене, кад им умру мужеви, браћа, синови или очеви, чупају своју косу, ноктима гребу лице да им потекне крв. Тако се показује жалост свуда у овој земљи иако осећају мало или нимало жалости за покојником.³⁾ Ове Рамбертове податке потврђују и други путописци тога времена и то Француз Жан Шесно, који је био у Нишу 1547 год.⁴⁾ и Немац Јаков Бетцек 1564 год. По Бетцеку у околини Ниша „када кому умре жена или ближи пријатељ, онда си

¹⁾ Schneeweis dr. Edmund: *Grundriss des Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten*, Celje 1935, str. 127—130; Шаулић Новица: *Српске народне тужбалице*, Београд 1920. — ²⁾ L. Niederle: *Život starych Slovanu I*, sv. 1, s. 246 и даље. —

³⁾ *Rad Jug. akademije* LVI 219. — ⁴⁾ *Rad* LXII 72.

раздрапље и разгребе лице као да би било на по одрто, те се жалости и нариче⁵⁾ У почетку друге половине 16. века био је у Јагодини Холанђанин Бусбек и посматрао тамошње погребне обичаје. По њему мртвац је лежао у цркви с откривеним лицем, а пред њим су биле његова жена и кћи. „Слушали смо, каже Бусбек, њихова нарицања и запевања како са жалосним гласом покојника питају: — Шта смо ти на жао учиниле, да тако с нама урадиш? Шта ли смо ти скривиле? Да ли те у чему год не послушасмо? У чему ли ти по вољи не учинисмо, те нас сад тако самохране и у беди остављаш“? Затим наставља Бусбек: „Даље видесмо где на многим гробовима леже перчини дуге косе, коју жене и девојке у знак своје дубоке жалости отсепају и на гробовима својих рођака остављају“.⁶⁾ Други, немачки путописац, Стеван Герлах, враћајући се 1578 год. из Цариграда, приспео је у Коларе, недалеко од Смедерева. Тога је дана била у околини велика олуја, праћена кишом и грмљавином. Река Раља се била излила из свог корита, порушила неке куће и у њој су се удавили једна жена с два детета, а друга с две ћерке и са сином. Око њих су седеле српске жене, које су тужиле, плакале и запевале своје тужбалице (Klaglieder) редом две или три једне за другом. Затим су дошле неке жене које су се ударале у прса, чупале своју косу, гребле образе, из којих је крв капала на мртваце, које су оне љубиле. И тако су оне око три сата око њих седеле, запевале, тужиле и плакале, па их све сахране у два гроба.⁷⁾

Колико нам је познато после Герлаха, па готово до пред крај 19. века, нема писаних помена о тужбалицама у Северној Србији. Има још једна народна песма, забележена пред крај прошлога века у Алексиначком Поморављу, у којој је сачуван траг старије тужбалице у том крају. По тој песми кукавица доноси вест заљубљеној девојци, да јој је драган погинуо на Косову, па јој каже:

Косе режи а лице нагни,
Кукај млада отсад па до века,
Драги ти се повратити неће.⁸⁾

Занимљиве су биле тужбалице о народним саборима код цркава и манастира у Северној Србији. Оне су већ данас, иако су биле у обичају до пред крај прошлог века, готово непознате у народу. Одржале су се унеколико још у југозападним планинским пределима Северне Србије.

М. Ђ. Милићевић, описујући народне саборе код манастира и цркава у другој половини прошлог века у Северној Србији, каже и ово: „Пре ручка по оном многобројном народу око цркве овде видите две жене да су се загрлиле па тужно запевају из свег грла; онамо се нека жена или девојка обесила око врата неком човеку и набраја красне нечије врлине, гушећи се плачем и сузама; даље опет нека је пала на оружје

⁵⁾ Rad LXXXIV 89. — ⁶⁾ Гласник Српског ученог друштва XXXVI 200, 201. —

⁷⁾ Rad XXXVII 116, друга напомена испод текста. — ⁸⁾ Брство VI 108.

и појас неком човеку и раздире ваздух писком и јауком. Људи, у овим групама, обично ћуте, или говоре понешто врло тихо, а жене и девојке плачу и наричу. Ово су рођаци којима је наскоро по неко умро. Ова запевка граје до ручка, па се онда утиша и сви седају за ручак⁹⁾. Године 1898 посетио је Мил. Арсенијевић, трговац, манастир Студеницу и забележио у свом путопису о тужбалицама у том крају ово: "... на саборима је чудноват обичај „саборско кукање“, где у сред свирке и игре и најбурнијег весеља угледате на разним крајевима сабора, па и у сред кола, како понека женска, са црном шамијом на глави, стоји наслоњена рукама на другу, њену рођаку или пријатељицу, па из гласа кука и запева што је грло доноси и ређа све врлине кога свога покојника: драгана, брата, сина или каквог блиског рођака, док је она њена друга, на коју се наслонила, сасвим безбрижно посматра као и цео онај остали свет, који у највећем весељу и игри проводи време на сабору. Овако „саборско кукање“ практикује се на свима саборима у околини обично за годину дана од смрти лица за чији помен се оно врши, а бива врло често, да се за тај циљ најми за награду која женска, те ову дужност врши место праве „жалиље“, нарочито ако је ова због слабости или промуклости спречена да то врши. Дешава се, а то смо имали прилике и лично да видимо, да „жалиља“ узета у најам, пошто сврши своју дужност „кукања“ скине с главе црну шамију, па се одмах затим ухвати у весело коло несташне бећарије, па тресе ли, тресе! Заиста чудан обичај. Распитивали смо откуда је овај обичај у томе крају уведен, па ми рекоше овако: то је једна врста објаве и помена о смрти чељадета из дотичне породице, — рече нам тај пријатељ, ... ето на овај начин чинимо да се зна које је и из које куће чељаде угинуло“.¹⁰⁾

Г. Митар С. Влаховић дао ми је ову своју забелешку са путовања по Старом Влаху у пролеће 1936 год.: „О Младенцима (9. марта по ст. к.) скупља се сваке године народни сабор код Бијеле Цркве (Јање Цркве) у околини Ивањице. И ове је године тога дана било доста народа из околине код Бијеле Цркве. По подне су дошле три поворке људи и жена од по 15—25 душа. Жене су успут „кукале“ за скоро преминулим покојницима. Поворке су се образовале недалеко од цркве. Напред су ишли људи по два и два а тако исто и жене за њима. На челу поворке су ишли људи, покојникови рођаци. Жене су гласно „кукале“, а људи су ишли ћутећи и погнуте главе. Када су стигли код цркве, тада су „на жалостан глас“ жена зазвонила два црквена звона. Поворка је неколико пута обишла око звоника а жене су за њима непрестано „кукале“. Једна је од ових поворки прошла прво кроз сакупљени народ који се веселио и играо у колу. На челу ове поворке су били свирачи, који су свирали неку жалосну мелодију, а жене су гласно „кукале“ за

⁹⁾ М. Ђ. Милушевић: Живот Срба сељака, у Српском етнографском зборнику I 141—142. — ¹⁰⁾ Мил. Арсенијевић: *С ђуша*, у Трговинском гласнику. Београд 1898, бр. 97, с. 2.

покојником. Пошто је прошла кроз народ и она је обишла звоник неколико пута као и прва поворка“.

Прошлог лета сам пропутовао по старовлашким пределима Подгору и Брвеници, који се граниче са пределом Студеницом. Иако је то био само пролаз кроз те пределе ипак сам од тамошњег становништва понешто сазнао о тужбалицама. Ради потпуности додаћемо још два наша податка о тужбалицама из Рашке и ако ова област не припада Северној Србији, али се граничи с њом.

У селу Тењкову, у Подгору, слушао сам нарицање сестара за братом, коме су тога дана давали „четрес дана“ од смрти. Било је то рано изјутра и сестре су нарицањем оглашавале селу, да ће се тога дана давати покојнику „подушје“. Обе су сестре седеле на клупи иза куће, окренуте гробљу. Испред њих, на земљи, лежало је покојничково одело. Свака је за себе нарицала и набрајала покојникове врлине. Једна је овако нарицала:

Куку мене кукавици,
Куку мене и добога,
Шта ћу сада, куку мене,
И без тебе до вијека!
А ја грдна, јаој мене,
Шта дочека!

Куку брале, рано наша,
Шта си нама поручио,
Као што си научио?
Куку брале, жељо наша,
Кад си нама отишао,
Да ли си се наљутио? — итд.

Овако се тамо нариче и за умрлим женскињем, само се њихово одело не износи пред тужилје.

Обичај тужења о народним саборима код цркава је и тамо постојао, али је готово ишчезао. И данас се тужи за покојницима код црквике у Живалићима, у Рашкој, о већим празницима, осим на „Великдан“ (Ускрс). После јутрења у цркви изнесе се покојничково одело на празан простор код цркве, простре се по земљи и ту се запали воштана свећа. Покојникове рођаке поседају око одела и плачући наричу за покојником. Жене, које туже, „рушне су“, тј. носе црне мараме на глави. После нарицања се даје ракија „за покој душе покојникове“. Код цркве се тужи за годину дана од покојникове смрти. Тужи се само за онима који су привређивали, а нарочито је обавезно тужити за орачима. За малом децом и за бабе, које су одавно престале да привређују, не тужи се код цркве.

За време „турско“ (до 1912 год.) жене су тужиле о „сабору“ за покојницима на њиховим гробовима поред Петрове Цркве, код Новог Пазара. На гробовима су жене „запевале“, а на празном простору, непосредно до гробља, играло се у колу. И овде народ казује, као што је забележио М. Арсенијевић у Студеници, да се код Петрове Цркве тужило о сабору само зато, да би се и даљним рођацима објавила покојникова смрт.

Обичај приређивања тужбалица код цркава био би, по народном казивању, у вези са народним животом под Турцима. Познато је да су у нашим земљама за време турске владавине постојали тзв. „агински“

поседи земљишта, које су чипчије радиле за уговорени део летине. Аге су могле кад су год то хтеле да дигну чипчије са свога земљишта и да га устуне другим чипчијама. А таквих је случајева било врло много. Читаве су породице морале да напусте своје домове и рођаке и да се отसेле на земљиште другог аге, које је понекад било удаљено по неколико десетина километара. Њихове су куће заузимале друге чипчије. Рођацима су долазили само кријући се од старог аге, да не би навукли његову срдбу на рођаке који су остали на његовом земљишту. Састанци рођака на црквеним саборима су били слободни и за време Турака. Пошто је у обичају да се покојникова смрт објави гласним нарицањем, то се и о народним саборима код цркава и манастира тако нарицало без обзира на народно весеље.

Али је врло вероватно да су се тужбалице приређивале код цркава о народним саборима и пре Турака и ако за то немамо писаних доказа. Наши су се преци готово редовно сахрањивали поред цркава. И данас налазимо многобројне црквине у старим гробљима. И док се народ, после богослужења у цркви, веселио у песми, игри и другим забавама, дотле су ожалушене породице, могућно гануте народним весељем, тужиле на гробовима својих покојника, који су сахрањени поред цркве. Пошто је данас забрањено да се сахрањује код цркава и манастира, то се, по старом обичају, и даље тамо тужи и ако ту нису покојници.

Поворке људи и жена у околини Ивањице, које, по Влаховићу, обилазе звонаре код цркава уз нарицање жена за покојницима, уз свирку и лупање звона, несумњиво указују на прехришћанско порекло овога обичаја. Али док се овај обичај, као и остале тужбалице код цркава,¹¹⁾ не испитају подробније, дотле се о његовој старини и значењу не може ништа поуздано рећи.

О данашњем стању тужбалица у Северној Србији има мало података, само из неколико њених крајева. Оне се нису нарочито испитивале, већ узгредно, уз проучавање народног живота и обичаја у појединим њеним крајевима.

У Јасеници, у Шумадији, пошто покојника окупају и обуку, онда мајка, сестра или кћи изиђе у двориште и гласним „нарицањем да оглас“ да је болесник умро.¹²⁾ Познато нам је да и у другим пределима Северне Србије женскиње редовно објављује покојникову смрт гласним нарицањем за покојником. У Хомољу чим се у селу чује „запевка“, онда велико и мало зна да је неко умро.¹³⁾ Пошто се објави покојникова смрт, долазе сродници и пријатељи да му упале свећу. У Лужници и Нишави „свака жена из рода још с врата почне да нариче и одмах

¹¹⁾ О тужбалицама код цркава има мало, али добрих података из негдашње Ријечке Нахије у Црној Гори и из Херцеговине, видети *Гласник Скопског научног друштва* V 227. — ¹²⁾ *Ј. М. Павловић*: Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници, у Српском етнографском зборнику XXII 108. — ¹³⁾ *С. М. Милосављевић*: Српски народни обичаји из среза Омолског, у Срп. етнограф. зборнику XIX 240, 241.

пада ницице до мртаца... Кад жене из ближњег рода с порте¹⁴⁾ или кућних врата ударе у запевку, на то им одговара женскиње из куће. Тако они изјављују саучешће у жалости¹⁵⁾ У Заплању жене „вију“ (наричу) код мртаца у кући.¹⁶⁾ У Хомољу „свака жена која дође запева за покојником, па и ако јој он није ништа род“.¹⁷⁾ У Шумадији као и у Јасеници сродници и суседи обилазе умрлога, пале му свеће, оплакују га ређајући његове врлине,¹⁸⁾ али мушкарци, као и у Хомољу,¹⁹⁾ никад не „запевају“ гласно као жене, већ тихо плачу.

У Хомољу, Бољевачком срезу и у Заплању чим крене погребна „пратња“ женскиње нариче за покојником.²⁰⁾ У пределу Лужници у пратњи за покојником жене говоре девојкама: „Де попојте му, моме“, а оне као из једног гласа отпочну: „Ле-ле-ле, бајће!“²¹⁾ У осталим пределима Северне Србије, колико је нама познато, не нариче се уз пратњу, већ се пева црквена песма. Нариче се на гробу пред укуп и одмах после сахране.

За покојником се нариче и за време издавања даћа. У Грузи нариче свако јутро једна жена док се не изда „седмица“.²²⁾ У Шумадији изјутра оглашује нарицањем дан издавања даће једна блиска покојникова рођака или жена из куће. У Левчу и Темнићу рођаке, које долазе из другог села на даћу, закукају гласно кад се приближе кући умрлога.²³⁾ По М. Ђ. Милићевићу домаће женскиње, са расплетеном косом и „порушено“ (са црном марамом на глави) запева и нариче идући у сусрет онима којима долазе на даћу.²⁴⁾ У Левчу и Темнићу за време издавања даће жене полазе на гробље „гласним кукањем, које после кроз село прекину и наставе тек пошто се приближе гробљу“.²⁵⁾ У Рудничким селима, за време издавања даће код куће, приђе столу „најближа рођака умрлом (сестра или мајка) с расплетеном косом и сва порушена. Рукама се подбочи у појас, а главу обично прекриви на једно раме. За њом ће пристати колико год има сестара, снаха и других родица“. Чим се заврши приказивање „прилога“ (јестива и пића које се доноси на даћу), онда „она прва (жена) крене обилазити око соврелаганим кораком и запевати из свега гласа наричући за покојником“.²⁶⁾

У Бољевачком срезу „кукање је врло разнолико. Свака жена кука онако како осећа и говори оне речи које јој тада падају на ум“.²⁷⁾ Тако се нариче и у Хомољу. Тамо су „запевке бескрајне. Једна жена може по читав сат нарицати и набрајати, јер јој се „од жалости отвори срце

14) Вратнице. — 15) Влад. М. Николић: Из Лужнице и Нишаве, у Срп. етн. зб. XVI 250. — 16) В. К. Petrović: Заплање, у Zborniku za narodni život i običaje J. Slavena V 296. — 17) Милосављевић 241. — 18) Павловић 108. — 19) Милосављевић 241. — 20) Милосављевић 245; С. М. Грбић: Српски народни обичаји из среза Бољевачког, у Срп. етн. зб. XIV. 249; Petrović 297. — 21) Николић, 250. — 22) П. Ж. Петровић: Живот и обичаји народни у Грузи (у рукопису). — 23) Сив. М. Мијатовић: Обичаји српскога народа из Левча и Темнића, у Срп. етн. зб. VII 94. — 24) М. Ђ. Милићевић 348. — 25) Мијатовић 91. — 26) Милићевић 349. — 27) Грбић 246.

и грло“, како то сељаци веле“.28) У Качеру кад жене „кукају“ за умрлим, онда у кући „ври“ од многобројних гласова.29) У Шумадији смо имали прилике да чујемо нарицање жена за покојником кад полазе или кад стижу на гробље. Нариче се без икаквог реда. Кад се слуша њихово запевање и нарицање издаље, тада оно изгледа на брујање црквених звона; али ако се изближе слуша, добија се сасвим други утисак. Рудничанка „то тако сложено и жалостиво ређа да нема ока које не би просузило“.30) У Јасеници жене наричу и набрајају за покојником тако „да се човеку кожа жежи“.31) У Рудничком Поморављу је мелодија нарицања тужна и проста. Због неизменичних набрајања покојникових врлина и плача за покојником она је једноставна и често испрекидана.32) Влад. Р. Ђорђевић је ипак успео да забележи једну мелодију тужбалице у селу Лучици, у Студеници.33) Године 1927 био сам у селу Кренти, у Заглавку, и тамо слушао дирљиво нарицање жене Крсте Стојадиновића, која је овако нарицала за својим умрлим дететом, кога су тога дана сахрањивали:

Леле, ле,34) моје Виденце,	Све се младиње радује,
Што ми не одговориш:	А тебе неје.
'Еси л'се на ме расрдило,	Мајха је устанула,
'Еси л'се мајне питувало?	Да те угости, синко ле.35)
Оно ми ти је, ћерко,	Моје Виденце,
Камен на груди.	Моје убаво слнце,
Моје Виденце,	Мајха је жална без тебе!
Моје убаво слнце,	итд.

Испитивачи народног живота у Северној Србији забележили су неколико тужбалица у стиховима. У Бољевачком срезу је забележено четири и то: првом и другом мајка нариче за сином, трећом жена за мужем, четвртом мајка за ћерком;36) У Хомољу су забележене четири: прве две су како мајка нариче за нежењеним и за ожењеним сином, а друге су две за ћерком;37) из Левча и Темнића има три: прва је тужбалица жена за мужем, друга сестра за сестром и трећа мајка за сином;38) из Рудничког Поморавља једна, мајка за малим сином;39) из Ужичког округа једна, сестра за братом.40)

Тужбалицама жене најчешће питају покојника како му је у новој „кући“, поручују преко њега за друге покојнике „на оном свету“, износе своју жалост за њим и набрајају његове врлине. Сви испитивачи саопштавају, да жене у Северној Србији наричу за покојником свака на свој

28) Милосављевић 241, 245, 247. — 29) Ј. М. Павловић: Качер и Качерци. Београд 1928, с. 101. — 30) Милићевић 349. — 31) Павловић 108. — 32) П. Ж. Петровић: О народним песмама у Рудничком Поморављу, Посебна изд. Етнограф. музеја у Београду св. V 31. — 33) Владимир Р. Ђорђевић: Српске народне мелодије (предратна Србија). Београд 1931, с. 132. — 34) Понавља се уз сваки стих. — 35) У Заглавку кад родитељи немају мушке деце онда и ћерку, коју остављају у дому, понекад зову сином. — 36) Грбић 247, 249, 252. — 37) Милосављевић 245—247, 252. — 38) Мијатовић 91, 92, 95. — 39) Петровић 31. — 40) Гласник Српског ученог друштва XXXVII 169.

начин, а о томе смо се и сами уверили приликом наших испитивања у народу. Према томе у њој нема „постојаних“ тужбалица у стиху, како то вели Вук, као што их има у Паштровићима.⁴¹

Данас жене тужиље у Северној Србији не гребу лице нити секу косу за покојником. Знак жалости је прерушивање на глави, тј. коса се расплете низ леђа, покрије се црном марамом или се на свакодневну мараму пришије црна кићанка (у Сврљигу). Ожалошћени, мушки и женски, не носе накит, не певају, не свирају и не играју у колу за пола године или за годину дана од покојникове смрти. Колико нам је познато готово свуда у Северној Србији жене у жалости, иако нису покојнику рођаци, наричу за њим по својој вољи. Да се плаћа некој жени која ће да тужи за покојником, осим оног изузетка који је забележио М. Арсенијевић код манастира Студенице, није познато у осталим пределима Северне Србије. Тужблице нико нарочито не учи, нити се учи да се тужи за покојником.

Посебну пажњу заслужују тужбалице наших Румуна и порумуњених Срба у североисточним пределима Северне Србије. Њихове се тужбалице разликују од наших не само по облику, већ и по садржају. У њима се још јаче истиче загробни живот, него у претходним тужбалицама.

Кад самртник издахне, па док га свештеник не опоји, жене овако наричу за њим: „Устај, брале, устај стриче!“ итд. Кад свештеник отпочне опело, онда се „запевка најмљених покајница“ више не чује јер тада покојник прелази у власт свештеникову. За време опела покајнице не наричу, већ то чине само покојникове рођаке. Кад се погребна пратња с покојником приближи гробљу, онда покајнице овако наричу:

Устај, ујко, устај,	У тами спаваћеш ове ноћи,
Приближујемо се	Без огња и светлости,
Кући твојој.	Усамљен без Беле и милости. ⁴²

По Влад. Медурићу у Звизду у погребној пратњи иду жене „нарицаљке“, које покојника отправе до гроба жалосном „нарицаљком“. Једна таква „нарицаљка“ овако почиње:

По мрачном пољу	Потковнице су од злата
Иде јелен убијен.	Каквих нема на замљи.
Ноге су му потковане,	итд.

Нарицаљке се певају монотono и жалосно и то само три пута за време од 24 часа: док је покојник у кући и до ношења на гроб. Наричу две и две жене на смену⁴³). У тимочкој Црној Реци после сахране покојника жене одлазе на гробове својих сродника и овако наричу:

⁴¹) Вук Караџић: *Живот и обичаји народа српског*. Беч 1867, с. 156. —

⁴²) Д-р *Ст. Мачај*: Црноречки округ, у Гласнику Срп. уч. друштва LXXIII 152—154; све су „влашке“ тужбалице у преводу. — ⁴³) По наводу д-ра *Јована Ђокића*: Кроз насеља с. и. Србије, Баната и суседних крајева. Београд 1934, с. 264.

Брате поведи новоприспелог,	Никог не познаје.
И води га твојим путем,	Поведи га где су врата отворена,
Држ' се правога пута,	Где су запаљене буктиње
А не странпутице,	И где је сто постављен. ⁴¹⁾
Јер који сад долази	

По Ј. Ђокићу жене своје „лелекање“ толико отежу, да постаје сувише монотono. Оне кукањем моле умрлога да се дигне из гроба, обећавајући му дати све оно што је волео за живота, нуде га да једе, да пије и да се огреје ако је зима.⁴⁵⁾

Има и данас доста неиспитаних и непроучених тужбалица тамошњег становништва које се чују о издавању даћа и уз друге обичаје загробног живота („помане, привега, русаље“ и др.). О Духовима 1935 год. слушали смо тужбалице жена дубочких „русаља“, које, у нарочитом душевном расположењу, туже за својим покојницима. Жена Димитрија Крчуновића, из села Шевице, певушила је у заносу неку тужбалицу и плакала, па је својом тужбалицом расплакала и оне жене које су је држале да се не изгребе. Тако је исто тужила и Марија Драгомировић, из Вољује.

Истог су дана давате у Дубокој и „помане“ покојницима. Жена Ристе Бумбеша, из Дубоке, платила је свирачима да јој певају и свирају за Ристову душу, који се, 1930 год., смрзао у снегу на путу за Мајданпек. Свирачи су јој певали тужбалицу и свирали на виолинама, на којима су гореле прилепљене воштане свеће. Свирачи су певали: „Да ли си заборавио откад се нисмо пољубили? Помињем те и ако си на оном свету, јер ме срце боли. Зар ти није жао мале ћерке? Али Бог ти је такву судбину одредио“ итд. После песме настала је игра у колу и све то за покој душе покојникове. Таквих је „помана“ било још неколико.

Петар Ж. Петровић

Zusammenfassung. — *Beiträge zum Studium der Klagelieder in Nordserbien.* In diesem Artikel sammelte der Verfasser Beiträge über Klagelieder aus Nordserbien aus dem 16. Jahrhundert, dann aus dem Ende des 19. Jahrhunderts und veröffentlicht seine neuen Beiträge über ihren heutigen Stand. Besonders heben sich jene Klagelieder hervor, die bis jetzt wenig bemerkt wurden und im vorigen Jahrhundert, und an manchen Orten auch heute, bei Volksfesten bei Klöstern und Kirchen vorgetragen wurden. Er stellt drei Vermutungen auf, weshalb man bei Kirchen auch bei allgemeinen Volksbelustigungen um die Verstorbenen klagt. Der Volksauffassung über das Leben nach dem Tode nach und nach den primitiven Zeremonien, die die Klagelieder begleiten, ist es am wahrscheinlichsten, dass dieser Brauch vorchristlichen Ursprunges ist. Darauf weisen die Gebräuche bei Begräbnissen und die Klagelieder der serbischen und rumänischen Bevölkerung in den nördlichen Gegenden Serbiens, die sich bis heute in sehr primitiven Formen erhalten haben.

⁴¹⁾ Мачај 154. — ⁴⁵⁾ Ђокић 259

Писмо и писмоноша у нашим народним песмама¹⁾

Ниједан предмет није толико опеван у нашим народним песмама као писма. Има мало наших народних песама у којима се писма не спомињу. Али писма у песмама нису опевана као главни предмет, већ као средство стварне потребе и то не на исти начин, већ, напротив, врло разнолико и на више начина.

Осим писама наш је народ опевао и писмоноше и све оно што је потребно да се писмо напише, пошаље и испоручи коме је намењено.

У току излагања трудио сам се да изнесем све битне особине разних писама и писмоноша које постоје у нашим народним песмама. Упоредо сам изнео оступања и узроке, уколико постоји разлика између писама и писмоноша старијег и садашњег времена.

Излагања сам поделио у три поглавља: 1) о *писмима*; 2) о *писмоношама* и 3) о *положају писмоноша*.

I Писма

Називи писама. — Назив „писмо“ доста је редак у нашим народним песмама, а и тамо где се помиње то су, обично, народне песме новијег времена:

Дође *писмо* на Цетиње равно,
На рукама Петру и Ђорђију.

(Вук Ст. Караџић: Српске народне пјесме VIII 403)²⁾

Па напише једно *писмо* мало,
Па га шаље Бурји Зеленчићу.

(Истарске народне пјесме, с. 139. Издавала Истарска књиж. задруга 1924)

По мандату *писмо* начинили,
И уз писмо мандат приложили,
Те у Стамбол цару оправили.

(Коста Херман: Народне пјесме муслимана у Босни и Херцеговини I. 39. Сарајево 1933)

У неким песмама писмо се назива „шаровито писмо“:

Алећ слам, царски татарине,
Каква носиш *шаровиша писма*?

(Б. Петрановић: Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине I, 102. Београд 1867).

¹⁾ Ово је један одељак мога рада под горњим насловом; остали одељци објавиће се у наредним књигама „Гласника“. — ²⁾ Ознаку скупљача и места где се цитати налазе означаваћу, у поновљеним случајевима, скраћено.

Назив „шаровито писмо“ вероватно долази због тога што је предмет, на коме се пише, после писања изгледао шарен. Отуда је у нашем народу постала реч „шарати“, што значи „писати“, јер се често и данас чује да неко каже: „нашарај ми писмо“, или „нашарај ми два три слова“, итд.

Велики број наших народних песама почиње са „књигу пише“ и именује онога ко је пише и коме је шаље. Реч „књига“ у песмама има два значења: њено право значење, где означава књигу, и друго, где означава писмо:

*Књигу пише паша Скопљанине,
И посла је Колашину граду.*

(Вук, IV с. 291)

*Књигу пише од Котара Јанко,
Те је шаље у кршну Кладушу
А на руке Мујину Алиду.*

(Вук, III с. 104)

*Књигу пише Пивљанине Бајо,
Те је шаље у Приморје равно.*

(Вук, III с. 433)

Изгледа да су наши преци сваки написани предмет називали „књига“. Вероватно да је реч „књига“ дуго времена означавала писмо, па је тек у скорој прошлости добила њено садашње значење. Овове иде у прилог и то што се у најстаријим нашим песмама писмо најчешће назива „књига“, док је данашње њено значење у тим песмама ређе. У њима се књига назива: „итаб“, „јеванђеље“, „салтијер“, „инцил“, а ређе „књига староставна“, „књига царославна“ и томе слично.

Према народним песмама „књиге“ (писма) можемо поделити углавном на три групе: 1) на она са називима добивеним по обиму и величини, 2) са називима по боји и изгледу и 3) са називима по садржини.

Писмо се у неким песмама назива „мала књига“:

*Богом брате, црна тицо врана!
Били добро мене послушао,
Да понесеш једну књигу малу
У Косово пребијелој цркви,
Да је предаш калуђеру Саву.*

(Вук, VI с. 142)

*Онда Вуче малу књигу пише,
Десном руком на кољену л'јеву,
А на руке бану од Дунаја.*

(Хрватске народне пјесме, књ. I с. 451. Загреб 1896)

Не би требало нарочито објашњавати зашто је наш народ писмо називао „мала књига“. Сам тај назив то објашњава, јер се зна да је народ скоро све писане предмете називао једном речју „књига“. А како су писма међу тим предметима била најмања, јасно је зашто их је наш народ називао „мала књига“.

Често се писмо назива „ситна књига“:

*Сишну књигу на кољену пише
Те је шаље у Турску Удбину.*

(Вук, III с. 220)

*Сишна књига рано подранила
Са широка поља Гатачкога.*

(Вук, VIII с. 461)

Књиге сијне на кољену пише,
Па их шаље по свој кнежевини.

(К. Херман, Нар. пј. мусл. књ. I с. 455)

„Ситан“ значи мален, па према томе „ситна књига“ значи исто што и „мала књига“. Вероватно да је наш народ називао писмо „ситна књига“ још и због ситног писања. У осталом реч „ситан“ и нема другог значења осим значење „мален“, јер често чујемо да се за човека, који при ходу прави мале кораке, каже да „ситно корача“, за човека који има мале зубе да „има ситне зубе“ и томе слично.

Има песама у којима се писмо назива „танка књига“ :

Када краљу *танка књига* дође,
Те он виђе шта му књига каже.

(Вук, II с. 98)

Кад Мијату глас и књига дође,
И кад виђе, шта му ситна каже,
Он је *танку књигу* оправно
У зелено поље Драговића.

(Вук, IV с. 363)

„Танка књига“, исто као и „ситна књига“, означава мало писмо. А писма су одувек по обиму била мала и танка.

У неким песама писмо се назива још и „дробна књига“ :

На ноћ ми је *дробна књига* дошла,
Ла морам поћ војску војевати.

(Истарске народне пјесме, с. 24)

...Пак га шаље вугарској краљици
И шњим шаље *дробну књигу* своју.

(Истарске нар. пјесме, с. 22)

И „дробна књига“ има исто значење као и „ситна“ и „танка књига“, јер „дробан“ значи мален — ситан.

Из наведених примера видели смо да „мала књига“, „ситна књига“, „танка књига“ и „дробна књига“ имају исто значење.

Писма („књиге“) су добивала називе и по боји предмета на којима су писана. Најчешће се писало на белим предметима: на хартији, платну, кожи и томе слично. Отуда се писмо у народним песама често назива „бела“ или „бијела књига“ :

Онџ пакџ шалџ листџ *бвџлу кнџгу*
Преко мора у Млетџке бџеле
На имену дуџцу млетачџкому.

(Др. Герхард Геземан, Ерлагенски рукописи, с. 178. Ср. Карловиц, 1925)

Што књига гледаш, а слзи рониш?
Шта ти казује та *бџла књига*?

(М. С. Милојевић, Песме и обичаји, књ. III с. 233. Београд 1875)

Једно јутро, кад огрија сунце,
Мезил стџе и *бијџла књига*.

(Вук, II с. 253)

У неким народним песама писмо се назива „црна књига“ или „мрка књига“ :

Сиоџ мени *црна књига* дође,
Црна књига, а у доба црно,
Црном бџеше булом забулана.

(Вук, I с. 395)

Од образа крви отворила,
Мрку ситну *књигу* написала.

(Вук, II с. 381)

Писма жалосне садржине обележавана су, а и сада се обележавају, у већини случајева, обично са црним оквиром, црним печатом или другим сличним обележјем. Оваква писма наш народ је с правом назвао „црне књиге“, јер поред црног обележја оне садрже још и тужну вест.

Могло би се претпоставити да називи „мрка књига“ и „црна књига“ долазе од „црnilо“ (мастило) са којим су писане, али се та претпоставка не може доказати, пошто се баш из наведеног примера види да је „мрка књига“ писана крвљу а не мастилом (црnilом), па би је онда народ пре назвао „црвена“ него „црна књига“.

Има много наших народних песама у којима се писмо назива „шарена књига“, „шарна књига“ или „шаровита књига“:

Па шарену књигу начинио,
Начинио па је оправно.

(Вук, IV с. 461)

Па он узе дивит и калема
И хартије књиге без јазније,
Па он пише књигу шаровишу,
Па је шаље брату Алибегу.

(Мехмед Џелалудин Курт, Хрватске нар. женске пјесме, с. 18. Мостар, 1902)

Тадер паша на ноге скочио,
Па довати перо и хартију,
Пак направи књиге шаровише.

(Вук, VIII с. 286)

Када шарне књиге растурио,
Кад растури књиге на све странс.

(Вук, VIII с. 286)

Називи „шарена“, „шарна“ и „шаровита књига“ долазе отуда што је предмет на коме се писало писмо изгледао после писања шарен. Отуда је постао још и израз „шарати“, што значи „писати“, јер онај ко пише изгледа неписменом као да „шара“:

Па кад такву књигу нашарала,
Преклопи је на четири ношка.

(Вук, VII с. 32⁰)

Када писмо садржи добар и мио глас, тада му се обично даје и леп назив. У Јужној Србији се такво писмо најчешће назива „хубава књига“:

Полетела два сива сокола,
Полетела од свит Јерусалим
В крила носит два хубави књиги.

(М. С. Милојевић, Песме и об. књ. III с. 271)

Међутим писма, чија је садржина тужна и жалосна, наш је народ најчешће називао „књиге јадовите“, „тужне књиге“ или „књиге жалостиве“:

Узе она књигу јадовишу.

(О. С. Грчић, Сињске нар. пјесме, с. 158, Сплит, 1920)

Па му даде књигу јадовишу,
Виђе краље што му књига каже,
Од очију сузе оборио.

(К. Херман, књ. I с. 328)

Ој сестрићу Лука Барјактаре,
Каква ти је књига јадовиша
Па те тако на смих нагонила,
Ох, да Бог да, огњем изгорела!

(О. С. Грчић, Сињ. нар. пј. с. 31)

Из наведених примера види се да ови називи долазе од садржине писама. Ако писмо садржи веселу и драгу вест, онда се њему даје и лепо име. Међутим, када је реч о тужној и непријатној садржи писма, оно тада није драго, него је „јадовито“, „жалостиво“, „тужно“, „црно“ итд.

Али од свих „жалостивих“ писама најжалоснија су она, која су у невољи писана са крвљу. Таква се писма називају „крваве књиге“, јер је њихов садржај увек врло жалостан и тужан:

У лице је перо ударила,
У калкулум крви наточила,
Па *крваву књигу* начинила.

(К. Херман, књ. II с. 593)

Од образа крви наточила,
И *крваву књигу* накутила
Те је шаље Бан-војводи Јанку.

(Вук, VI с. 176)

У неким песмама писмо се назива „лист“ или „листак“:

Тер напише *листак* књиге биле.

(Истарске нар. пјесме стр. 31)

Нак ти трчи Рисну на крајину
Мом драгану Ришњанин -- Ивану,
Подај њему овај *лист хдрџије*.

(Вук, III стр. 237)

Називи „лист“ и „листак“ узети су за писмо због тога што писма нису била дуга, већ су, напротив, по обиму била мала и врло кратка, писана већином на малом парчету хартије или на неком другом малом предмету¹⁾.

Стари су муслимани, поглавито из Босне и Херцеговине, често писмо називали „нама“²⁾:

Бан прихвати дивит и калема,
Па Бан пише *наме* на све стране.

(К. Херман, књ. II с. 81)

Татар дође па му даде *наму*.

(Б. Петрановић, књ. I с. 101)

А кад *нама* ситна долазила,
Ракоцији на бијеле руке,
И виђео шта му ситна пише.

(К. Херман, књ. I с. 37)

Писмо, у коме се неко молио називали су муслимани „мазар“ или „махзар“³⁾:

„*Мазар*“ даше лаку татарину,
И 'вако му паше бесједише:
„Брже гони, царски татарине,
До Стамбола коња мензилскога“.

(К. Херман, књ. I стр. 45)

Ту су ситан *мазар* оправили
У Стамболу цару честитоме.

(Вук, VIII с. 563)

Ево вид'те што ви *махзар* пише.

(Б. Петрановић, књ. I с. 205)

¹⁾ У западним крајевима наше државе и данас се писмо назива „лист“. — ²⁾ Долази од персијске речи „нам“ што значи *глас* (Види Ђ. Поповић: Турске и друге источњачке речи, у Гласнику Српског ученог друштва LIX, 156). — ³⁾ *ibidem* стр. 137

Има мало песама у којима се писмо назива „арзоал“:¹⁾

Од кошуље рукав откинула,
Од образа крви наточила,
Па крвава *арзоала* гради .

(К. Херман, I с. 451)

Писмо, у коме је пошљилац нешто наређивао адресанту, муслимани су већином називали „бурунџија“ — „бујрунџија“ или „итлак-бурунџија“:²⁾

Напиши дер једну *бујрунџију*,
Па је подај своме татарину
Нек однесе у Турску Пожегу,
Али-бегу Шестокриловићу.

(М. Шуњић, Народне пјесме из Босне и Херц. с. 168, Сарајево 1925)

А Ћуприлић дивит прихватио,
Мустај бегу *бурунџију* пише.

(Вук, VI с. 297)

Везир пише ситну *бујрунџију*.

(М. Шуњић, Нар. пј. из Б. и Херц. с. 215)

По народним песмама „бурунџије“ су писали само паше и везири, а упућивали су их беговима, капетанима, спахијама, чивчијама и другим. Бегови, капетани, сахије, чивчије и други нису имали право да пишу „бурунџије“, те их према томе, ни песме нису као такве опевале. Да су „бурунџије“ и они писали о томе би морао остати траг, макар и у малом броју наших народних песама.

Писмо којим је тражена нека нагодба у нашим народним песмама назива се „мандат“:

А кад нама ситна долазила,
Ракошији на бијеле руке,
И видио што му ситна пише,
Одмах ситан *мандаш* начинио
У Стамболу пашам' оправио.

(К. Херман, I с. 37)

Па написа сићана *мандаша*,
Те га посла ка билу Стамболу,
А на руке цару честитоме.
Шта му краљу у *мандашу* пише ?

(М. Шуњић, Нар. пј. из Б. и Херц. с. 213)

Напоследку да наведемо да су се писма, која су турски цареви писали, називала „фермани“. Ова су писма већином садржавала царске наредбе и заповести.³⁾ Поред тога, „ферманима“ су турски цареви давали још и разне повластице, док су и њихова пријатељска писма имала исти назив:

Ферман пише цар Отмановићу
У Стамболу у својему граду
А шаље га од Босне везиру.

(Вук, VII с. 378)

Цар честити *ферман* начинио
У Стамболу у својем дивану,
Те га шаље у Босну поносну
На рукама Травничком везиру.

(Вук, VII с. 436)

¹⁾ „Арзоал“ је арапска реч и означава писмену молбу као и „мазар“ (Б. Поповић на наведеном месту с. 24). — ²⁾ Ibidem, с. 58. — ³⁾ Ibidem с. 230.

Брже пише *сићана фермана*
 Те га шаље бијелу Прилипу,
 На кољено Краљевићу Марку.

(Вук, II с. 376)

Ал' ето ти на чатал татара,
 Из Стамбола цара честитога,
 Плахо трчи, а плахије виче:
 „Ахмед беже, отвори ми врата,
 Ево на те *царева фермана!*“

(М. Шуњић, Ср. н. пј. из Б. и Хер. с. 163)

Ко је писао писма. — У нашим народним песмама редак је случај да се опевају писма нижега сталеза. Нисмо могли наћи ни један пример да су сељак, трговац, слуга или занатлија некоме писали писма. То је у осталом сасвим оправдано, прво стога, што наше народне песме опевају већином истакнутије и важније личности, и друго, што у старије време нижи сталез није био писмен, те према томе није ни писао писма, или, у колико их је писао, то су били врло ретки случајеви.

У песмама су већином опевана писма важнијих личности и то углавито племства. Најчешће се помињу писма која су писали владари, владике, кнежеви, банови, војводе, сердари, хајдуци, везири, паше, харамбаше, аге и бегови:

Књигу пише *царе* од Стамбола
 Те ју шаље старцу Ђенвану.

(Вук, III с. 284)

Када виђе Цетињски *владика*,
 Када виђе слогу и слободу,
 Он ми пише једну ситну књигу,
 Те је шаље Махмуту везиру.

(Вук, IV с. 66)

Када *бане* саслушао мајку,
 Доватио књигу без јазиге
 И мурећеф чим се књига шара,
 Пише књигу Зотовићу Станку.

(Вук, VI с. 238)

Књигу пише Радовић *војвода*
 На Јаворју зеленој планини.
 Те је ситну књигу оправио
 У Морачу Качаницу тврду
 А на руке Мијату сердару.

(Вук, IV с. 262-3)

Књигу пише Мијате *хајдуче*,
 Не пише је чим се књига пише
 Нит је пише на чему се пише,
 Већ је пише по кори церовој.

(Вук, VII с. 389)

Тада *везир* ситне књиге пише,
 Те их шаље на дванаест страна.

(Вук, IV с. 195)

Књигу пише *паша* са Загорја,
 Те је шаље на Грахово равну,
 А на руке Милутину кнезу.

(Вук, III с. 16)

Књигу пише Гавран *харамбаша*,
 Књигу пише на мезиле прати,
 Прати књигу к мору дебеломе,
 Побратиму *харамбаши* Лиму.

(Вук, II с. 290)

Књигу пише Куна Хасан *ага*,
 У Удбину граду бијеломе,
 Те ју шаље у Приморје равну.

(Вук, III с. 371)

Књигу пише *беже* Љубовићу
У лијепу селу Невесињу,
Те ју шаље Пиви каменитој.

(Вук, III с. 449)

У песмама се такође на многим местима опевају и писма која су писале властелинске жене и девојке. Најчешће се спомињу писма која су писале љубе појединих великаша (војвоткиње, пашинице, беговице, агинице, ђенераловице, капетановице и друге):

Кад то чула млада *пашиница*,
Одмах праву довикује слугу:
„Боље хајде моја верна слуго,
Па узјаши коња најбољега,
А ја хоћу књигу накитити,
Ђе год стигнеш Петра Ришњанина,
Нек се врати Скадру бијеломе“.

(Вук, VII с. 90)

Књигу гледа *љуба* Момчилова,
Ову гледа, другу ситну пише:
„Господине, Краљу Вукашине!
Није ласно издати Момчила“.

(Вук, II с. 98)

Књигу пише *Бејазбег* Марија,
Па ју праћа Стефе Бановићу.

(М. С. Милојевић, Песме и обич. књ. III с. 56)

Књигу пише *хасанагиница*,
Те је шаље својој старој мајци.

(Вук, III с. 193)

Књигу пише *џенераловица*,
Те је шаље бијелу Прилипу.

(Вук, II с. 236)

У путу га ситна књига стиже,
Од Јерине лијепе *ђевојке*

(Вук, II с. 460)

Кад је *госица* књиге оправила,
Мало своје срце разабрала.

(К. Херман, I с. 327)

Овде је потребно нагласити, да су скоро сва писма, која су жене и девојке писале, била љубавне садржине, док су код писама које су људи писали главни предмети битке и јунаштва, а ређе љубавни доживљаји.

У нашим народним песмама нема ни једног примера из кога би се видело да су неки великаш или његова жена писали писма слуги, занатлији, сељаку или њиховим женама. Дописивали су се једино владари, поглавари и њихове жене што се види и из народних песама:

Често књиге земљу прелазине
Од Тополе села поносиа,
Од онога Петровића Ђорђа,
На *господу* и на *војеводи*,
На *кнезове* и на *буљумбаше*.

(Вук, IV стр. 267)

Оде књига по свој Босни Равној,
На све Турке *шурске* поглавице.

(Вук, IV с. 221)

На чему су писана писма. — Из претходних излагања видели смо да је у прошлости у нашем народу било врло мало писмених људи. А и тај мали број оскудевао је у прибору за писање, који је био при-

митиван: лист хартије, повеће перо птичије или од петла, дивит-калкулум и у њему мало црнила (мастила). Али ипак, ма колико да је прибор за писање био једноставан, неке личности ни њега нису могле да набаве. У таквим се приликама прибегавало разним средствима и употребљавани су разни предмети само да се писмо напише и пошаље. Наше народне песме опевају многе предмете на којима су писма писана.

Писма су врло ретко писана на хартији, која се тек у новије време све више и више употребљава за писање. Отуда се хартија за писање писама помиње чешће тек у новијим народним песмама:

Доватила дивит и *харџију*,
Те начини књигу на кољену,
Свом драгану од Сења Ивану.

(Вук, III с. 186)

Тадер паша на ноге скочио,
Пак довати перо и *харџију*,
Пак направи књиге шаровите.

(Вук, VIII с. 286)

Муслимани су хартију називали „*ћаге*“, „*ћага*“ или „*ћагет*“, па се и ови називи помињу у народним песмама:¹⁾

Дадоме му перо и *ћагеџа*,
Б'јелу књигу на кољену пише...

(Б. Петрановић, књ. I с. 310)

Те се танка пера дохватио,
И са рафа *ћаге* дохватио,
Пише ситне књиге на кољену...

(Вук, I стр. 184)

У неким народним песмама хартија за писање писама назива се „папир“ а негде и „папјер“:

Даде њему тинте и *пашира*.

(Хрв. нар. пј. књ. II с. 32)

Дај ти мени тинте и *папјера!*
И још перо ш чим се књига пише.

(М. Кордунаш, Срп. нар. пј. слијеша Р. Рапајића, књ. II с. 107. Нови Сад, 1892)

Колико је било тешко добити хартију за писање писама најбоље се види по томе што су она писана и на папиру од фишека, на врло малом парчету хартије којим је увијан пушчани прах. Оваква су писма морала бити сувише кратка, јер се на тако малом парчету хартије могло написати врло мало:

Дај ти мени тинте и папјера!
И још перо ш чим се књига пише
Да ја пишем до *даје до шри рјечи*,
И поздравим своју стару мајку.

(М. Кордунаш, Ср. н. пј. II 82)

Од *фишека папир откинуо*,
Од барута муреџеф начини,
Од јелике одломио грану
Па на књиги *шри слова шурио*
Даде књигу Халилу у руке.

(К. Херман, књ. II с. 131)

¹⁾ Долази од арапско-персијско-турског *ћагид*, а значи хартија (Ђ. Поповић, стр. 218).

Писма су писана и на платну, кори, кожи, црепу и др. Према народним песмама на овим предметима писма су писана много чешће и много раније него на хартији. То је у осталом сасвим јасно, када се зна да хартију није било лако добавити, а поготову када се није имало времена чекати да се до ње дође. Главни је било да се писмо што пре напише и да се хитно пошаље. На обичном парчету платна од кошуље најчешће се писало у случајевима велике певолје:

Па да видиш несретнога Марка,
Од кошуље рукав одиарао
Од нокта је перо направно
Од образа крип наточио,
А на илаћину б'јелу књигу ишше.

(Хр. нар. пј. књ. II с. 257)

А кад га је разумно Анко,
Он ошшара рукав од кошуље,
Из образа краи наточио
По рукаву књигу накићно.

(Хр. нар. пј. књ. II с. 255)

Писма су писана и по кори од дрвета, а место пера и мастила, слова су урезивана ножем. За писање по кори није требао скоро никакав нарочити прибор. Довољно је било да човек има при руци нож, јагаган или какво друго сечиво чиме је слово могао урезати:

Књигу пише Мијате ајдуче,
Не пише је чим се књига пише,
Нит' је пише на чему се пише,
Већ је ишше по кори церовој,
Па је пише лаким буздованом.

(Вук, VII с. 389)

Мијат брзо б'јелу књигу пише,
Из Пролога високе планине;
Не пише је чим се књига пише
Ман с науком на кори јеловој.
Те је шаље у Лијевно равнo,
А на руке бегу од Лијевна.

(М. Кордунаш, Срп. н. пј. књ. II с. 107)

Чиме су писма писана. — У народним песмама спомиње се често „мурећеп“¹⁾ којим је написан велики број писама:

Када баше саслушао мајку,
Доватно књигу без јазиге
И мурећеп чим се књига шара,
Пише књигу Зотовићу Станку.

(Вук, VI с. 238).

Донеси ми књиге без јазиге,
У калкулум ирна мурећефа,
Да начиним књигу шаровиту.

(Б. Петрановић, Срп. н. пј. књ. I с. 328)

У многим се песмама мастило назива „тинта“:

Донесте ми ишшине и папјера...

(М. Кордунаш, Срп. н. пј. књ. II с. 47)

Даде њему ишшине и папира...

(Хр. н. пј. књ. II с. 32)

¹⁾ Долази од арапске речи мурекб, а значи смеша, мастило (Ђ. Поповић, стр. 151)

Али, као што је било тешко набавити хартију, тако исто, ако не још и теже, било је тешко добавити „мурећеп“ (мастило). Јер, као што смо видели, ако није било хартије, онда се писало на парчету платна, на кори од дрвета и на другим предметима. Међутим, мастило је било теже заменити. У таквим случајевима „мурећеп“ се правило од барута:

Ал' немаше црна *мурећефа*,
Те извади фишк из долафа,
Од *баруџа гради мурећефа*,
Те је ситну књигу нажитно.

(Вук, VI с. 203)

Од фишека папир откинуо
Од *баруџа мурећеф начини*,
Од јелике одломио грану
Па на књизи три слова турно
Даде књигу дјетету Халилу.

(К. Херман, књ. II с. 131).

Заточеници су били у најтежем положају, јер нису имали скоро ничега што би могли употребити за писање. Они су место мастила употребљавали сопствену крв, и са њом писали. Та крвава писма писана су најчешће из тамнице, или у случајевима кад се неко налазио у врло тешком положају. Њима се хтело да онај, коме се писмо шаље, схвати тежак положај оног који шаље писмо:

А Алага сиде на камену,
Калем има *мурећефа нема*.
Але књигу врже но колину,
А узврну уз руке рукаве,
Па се зубом фати за мишицу,
Из мишице црна поли крва.
На калему крви уфайио,
Билу књигу пише у *џа.јници*.

(Хр. и. пј. књ. III с. 490)

У образ је перо ударила,
Од *образа крви најшочила*,
С *крвљу* брацу по артији пише.

(Вук, VI с. 252)

Па дохвати перо и артију,
Од *образа крви најшочила*,
И крваву књигу нажитила
Те је шаље Бан-војводи Јанку.

(Вук, VI с. 176)

Сјде Аиџа ситну књигу пише,
Не пише је чим се књига пише,
У образ је перо ударила,
Из *образа крви најшочила*
Па Нукићу књигу нажитила . . .

(Вук, VI с. 427)

Интересантно је напоменути да наше народне песме опевају и таква писма која су писана мастилом и са крвљу и то на тај начин, што се писање настављало са крвљу, када би мастила нестало:

До пола јој *несџало црнила*,
Од *образа крви* уточила,
С њом је цура књигу потпунила.

(М. Шуњић, Нар. пј. из Бос. и Хер. с. 28)

Књигу кити руком на колину,
Од пола јој места мурећена,
Од образа *уточила крвце.*¹⁾

(М. Шуљић, Нар. пј. из Бос. и Хер. с. 92).

Крвљу су писане тужбе и жалбе, да би они којима су упућиване, лакше могли схватити тежак положај оних који су их писали.²⁾

Нама данас изгледа невероватно да су писма писана са „крвљу из образа“. Чини нам се вероватније да су људи за ову сврху правили ране на руци или на неком другом делу тела. Али је јасно да су народни песници то преиначили, да би им песме имале више ефекта и да би јасније изразили тежак положај оних који су таква писма писали.

Остало нам је још да изнесемо шта је све служило место пера приликом писања писама. Познато је, да су људи рано почели писати пером од неке веће птице или кокоши. У нашим народним песмама најчешће се помињу писма која су писана птичјим пером. Нарочито се много помињу пера од орла:

Донеси ми књиге без јазије,
У калкулум црна мурећена,
Хиџра пера од орлова крила
Да начиним књигу шаровиту.

(Б. Петрановић, књ. I с. 328)

Па узима књиге без јазије
Лако перо од орлова крила
Па ми брату ситну књигу кити.

(Хр. н. пј. књ. I с. 454)

Из многих писама видимо, да су писма писана са пером од лабуда:

Донес'те ми тинте и папјера
И лагано перо од лабуда,
Да ја пишем своме роду гласе.

(М. Кордунаш, Ср. н. пј. књ. II с. 43)

Дале њему тинте и папира
И бијело перо од лабуда,
Дале њему уједе га змија.
Пише Марко листак књигу билу.

(Хр. н. пј. књ. II с. 32)

И гушчије перо било је подесно за писање писама:

Донели му пребела хартија,
И донеле *перо од гусара.*
Узе Марко перо и артија,
Те ми пише једна ситна књига.

(И. С. Јастребов, Обычай и пѣсни турецкихъ сербовъ, С. Петербургъ (1886) с. 204)

Поред птичијих пера, писма су писана и са другим предметима. Тако, на пример, видимо да су нека писма писана гранчицом од дрвета:

„О Бога ти дијете Халиле!
Твој је брате са Кладуше Мујо,
Чим је писо књигу шаровиту?“
А вели му дијете Халиле:
„*Писо књигу са јелике грано.м.*“

(К. Херман, књ. II 133)

¹⁾ Познато је, да су Јапанци са крвљу писали тужбе и жалбе противу разних већих преступа (М. С. Лалевић: Писање крвљу и златом, у Прилозима проучавању нар. поезије, књ. I (1934) с. 78). — ²⁾ Др. Т. Маретић: Наша народна епика, књ. IV с. 260.

У невољи, када се писмо није имало чиме написати, употребљаван је нокат место пера, и са њиме се писало :

Од *нокта* је *џеро* *направио*,
Из образа крви *наточио*
А на платну бјелу *књигу пише*.

(Хр. н. пј. књ. II с. 257)

Најмањи је број народних песама које опевају писма писана металним пером која се сада употребљавају. У њима се каже да су писма писана „тучијем пером“ :

Добави му *књиге неписане*,
И *калкулум* и *џеро тучије*.
„Пиши, брате, *књигу на колину*,
Да је шаљем *Хасан-бегу твоме*“.

(Хр. н. пј. књ. IV с. 137)

Он се *џера* *фати тучијега*,
Па он *пера* *књигу на колину*,
Књигу посла Сењу каменоме
Побратиму *Сењанин Ивану*.

(Хр. н. пј. књ. IV с. 175)

Наслон љри љисању. — Готово све наше народне песме, у којима се писма опевају, говоре да су она писана „на колену“ :

О *Ђулићу* *бегов барјактару!*
Брже мени *дивит* и *калема*,
Да ја *пишем књигу на колену*.

(Хр. н. пј. књ. IV стр. 204)

Доватила *дивит* и *хартију*,
Те *начини књигу на колену*
Свом *драгану од Сења Ивану*.

(Вук, III с. 186)

У великом броју песама изнето је, да су писма писана „на левом колену“ :

Онада *Вуче* *малу књигу пише*,
Десном руком по колену л'јеву,
А на *руке бану од Дунаја*...

(Хр. н. пј. књ. I стр. 451)

Довати се *књиге неписане*
Ђура шара *листак књиге биле*
Десном руком на колину ливом.

(Фра. М. Шуљић, Нар. јун. пј. из Босне и Херц. с. 26. Сарајево, 1925)

Писање на колену дало би се објаснити на више начина. Колено је у хитним случајевима најзгоднији наслон за писање. Поред тога, наши стари нису имали нарочитих писаћих столова, а најчешће су писали са бојишта, са пута, из планине или из тамнице, па им је најподесније било писати на колену.

Међутим, изгледа, да су писма већином писана на левом колену и то због тога, што се обично левом руком придржава хартија на којој се пише, те је свакако било лакше придржавати је на левом, него на десном колену.¹⁾ Поред тога, десна нога служи за наслон десне руке којом се пише, јер би врло незгодно било писати на десном колену, пошто се, у том случају, рука не би имала нашто наслонити.

¹⁾ Др. Т. Маретић: Наша народна епика, књ. IV стр. 259.

Али и ако је много писама писано на колону, ипак не значи, да нису писана и на другим наслонима, на столу, столицу, камену, зиду и на другим предметима. О овоме, истина, немамо скоро никаквих података у нашим народним песмама, јер, и поред највећег труда, нисмо могли наћи ни један други пример у коме би се говорило о наслоњу на коме су писма писана, изузимајући два места из „Синьских народних песама“, у којима се помиње „тавулин“ (сто) као наслон при писању:

Примаче се свому *џавулину*
Па га кити ситну књигу билу
Па је шаље Нукић Усенцу.

(О. С. Грчић, Синь. н. пј. с. 98)

Примаче се своме *џавулику*
Па га књиге шаровите пише...

(О. С. Грчић, Синь. н. пј. с. 32)

Овде ћемо истаћи да је кнез Милош, када је ишао на пут, са собом води најмање по два „татарина“, од којих је један служио као наслон при писању писама и наредба. Када је кнез хтео да пошаље писмо са пута, он је једноставно наређивао једном од „татара“ шта ће писати, а овај је писмо писао ставивши хартију на леђа другог „татарина“.¹⁾

Писање по дикџају. — Наше народне песме опевају на више места писма која пошилаоци нису лично писали. Пошилаоца оваквог писма морао је наћи некога да би му писмо написао. Он му је затим говорио шта има да пише, а овај је писао:

„А мој стриче Сењковић Иване,
Књигу пиши а ја ћу те учит“.
Иван пише, Таде њега учи.

(О. С. Грчић, Синь. н. пј. с. 33)

Узе Анто перо и хартију,
Дршћу руке писати не може,
Веће даде Поцерцу Милошу!
„Нај ти, добро, Поцерац-Милошу!
Нај ти, добро, перо и хартију,
Књигу пиши ја ћу говорити“.
Узе Милош перо и хартију,
Милош пише, а говори Анто.

(Вук, IV с. 230)

Осим неписмених, који су морали наћи некога ко је био писмен, да би им написао писмо, то су чинили и писмени, који због старости, или кога другог разлога, нису могли сами писати. Владари су увек са собом имали своје писаре који су писали и читали њихова писма и наредбе:

Онде нађе господара Ђорђа,
Књигу њему на кољено баци.
Узе књигу господар Ђорђије,
Па је даде писари Стевану.
Узе Стево књигу прегледати,
Књигу гледа, грозне сузе рони;
Нита њега господар Ђорђије:
„Мили куме, писаре Стеване!
Кака књига, кака ли је гласа“?

(Српске нар. пјесме, с. 282. Београд 1922 г. Штампарнија „Мироточивни“)

¹⁾ Др. Сима Тројановић: О поштанским приликама (Економист бр. 4 за 1926 год. стр. 266).

Када се узме у обзир да је у доба стварања наших народних песама постојао врло мали број писмених људи и да често ни личности на високим положајима нису биле писмене, онда је јасно да су њихова писма могли писати и читати само они који су били писмени.

Неписмени су обично на писмима стављали неки знак, најчешће у облику крста, отисак палца или кажипрста :

А веле му аге сарајлије:
„Пиши хоџа, итлак—бурунџију,
А ми ћемо прсте притиснути“.

(К. Херман, књ. II с. 570)

Сва обележја сачувана су у нашем народу до данашњих дана, па се и сада неписмени њима служе.

Тричко М. Влаховић

Zusammenfassung. — *Brief und Briefträger in unseren Volksliedern.* In unseren Volksliedern werden sehr oft Briefe und Briefträger erwähnt, was auch der Gegenstand dieses Artikels ist. Auf Grund des gesammelten Materials in Volksliedern spricht der Verfasser in diesem Abschnitt von Briefen und zwar: von ihren verschiedenen Benennungen, wer alles sie schrieb, worauf man schrieb, womit und wie. In den weiteren Abschnitten, die im folgenden Buch des *Glasnik* veröffentlicht werden, wird diese Erörterung fortgesetzt werden; es wird auch von den Briefträgern und ihren Stand die Rede sein.

О гулама и гусларима у пиротском крају

О гулама и народном песништву овога краја писао сам и раније (*Сћање ејске ђесме у источној Србији*, у „Прилозима проучавању народне поезије“ I, св. 1, с. 98—104 и *Гусле и јуначке ђесме у источној Србији*, у „Гласнику Етнографског музеја у Б., књ. X, с. 100—107), а овде објављујем податке које сам прикупио јуна 1935 године¹⁾ на лицу места и од људи из пиротског краја који живе у Београду.²⁾ Ради прегледности изложићу податке за свако село понаособ.

Гуслари мушкарци

Дојкинци.³⁾ У Дојкинцима су имали гусле и певали уз њих „деда“ Ранча Ачевицин (чији унук Сава има 73—75 година), деда Џуна Станојин (његова унука има данас преко 80 година) и Јован Ганин Ранчић, стар преко 80 година, чији су синови Никола (стар око 58 година) и Апостол (млађи). И Никола и Апостол певали су уз гусле, али Никола боље. Ђорђе Петровић, стар око 65 година, каже да је „свирао и певао уз гусле“, пошто је завршио основну школу (поменути „Прилози“ I, св. 1, с. 99).

Пејча Џунић, стар преко 80 година, прича да је пре 54 године умро његов стриц Ђирко Стеванов у 80 години (кад се родио његов синовац, који има сада око 55 година). Чича Ђирко је био неписмен терзија. Гусле је имао још у турско време, које су биле од јаворовог дрвета, са доњим делом широким и издубеним, па покривеним кожом. Кожа је била испробијана на више места. На испупченој страни била је шупљина облика крста. Држак од гусала био је дугачак и на врху кукасто израђен. На гулама је била намештена коњска длака (једна струна). Гудало је било обично, од гране, па са коњском длаком савијено у полукруг. Гусле нису имале много шара, нити каквих украса. Чича Ђирко је „свирао“ на слави међу гостима, на „зборовима“.

Џуна Ачевицин-Ранчић (син поменутог деда Ранче) имао је година колико поменути Ђирко Стеванов. И овај Џуно певао је добро као „слепи Гроздан“. „Што је било јунака све певао“. Њега су тражили и Турци кад су долазили у село да им пева. Пред њима је певао: „Оди

¹⁾ Ради набавке предмета за Етнографски музеј у Београду и прикупљања етнолошке грађе обишао сам тада ова села: Нишор, Завој, Малу Лукању, Велику Лукању, Гостушу, Белу, Дојкинце, Брлог и Височку Ржану. — ²⁾ Скоро сва места пиротског краја која се у овом чланку помињу у вези са гулама и гусларима, означена су на приложеној карти. — ³⁾ Све главније податке за Дојкинце забележио сам на лицу места и од г.г. Јована П. Петровића, учитеља у пензији, и др. Јордана П. Илића, проф. универзитета, који су родом из Дојкинаца.

Марко по нова пазара — Да тражи вина на облоге да пије“ (на опкладу) ...То је песма како је хоџа хтео Марка да потурчи. Кад је дошао неки Турчин у Дојкинце, „окне“ (зовне) деда Џуну да му „свира уз гусле“. Џуна је запевао шаљиву песму: „Мечка црну гуњу носи — Како је голема може цар да буде — У вука сива му длака — А зеленама му долама — Мерак му за овце — И да му то није, био би кадија — Лисица убаво лепа — Била би кадуна — На чардак да седи — Зеџ од хенар гаће има — Кад бега низ стрњак гаће дере“. Песма је забо-



рављена. — „Турчин“ се „посрами“ и рече љутито: „Пезевен, певаш за зеџа и грдиш све турско“.

Поменути Пејча Џунић каже: „Гусле и цоваре од давнина свирка“. И Ранча А. Ранчић, терзија, писмен, стар преко 60 година, хвали много као гуслара и певача деда Џуну Ачевићина.

Пеја Ранчић, брат Јована Ганина, имао је гусле и певао јуначке песме. Умро је пре 25 година у седамдесетим годинама. Код њега су се скупљали ноћу на „збирштине“ (посело), кад су дуге ноћи и кад су славе и сеоски „збор“ (већи скупови у селу). Певао је о „Неком Иву“, „Како је Марко био са побратимом у планини, па му вила побратима

устрелила, а Марко је потерао на Шарца“; „Како је Марко умро у планини“, итд. Али је често певао: „Што је лепо што ли је прелепо — Најлепо је госпођа краљица — И она сана не имаше — Она нема од срца порода — Ни мушкога ни девојачкога — Па је она санак уснивала — Да сабере до тридесет душе — Да исплете мрежу од бисера — Да замрежи това бело море — Да улови рибу златокрилу — Па да једе това десно крило — И она улови рибу златокрилу — Па не једе това десно крило — Него једе това лево крило — Што га једе једнаг трудна пође — Носила је до девет месеци — Па не роди мушко ни девојче — Него роди туја љуту гују“. — Даље је песма слична као код Вука „Змија младожења“. Он кад почне да пева испева целу песму („Он ване а не мане“).

Јован Р. Џунић, стар преко 80 година, још у турско доба, пре 60 година, певао је уз гусле: „Кад Мурате паде на Косово“ и „Косовка девојка“. Он је био неписмен пастир, па му је дању песме читао и ноћу поред ватре у колиби, кад су чували овце, Пеја Савићћин. Пеја је имао у турско време око 15 а Јован око 25 година.¹⁾

Гусле је имао Мана Џунић и правио их од „буклије“, тј. дрво отсече и издубе као за буклију, па на њега насади дрвени држак. После стави све делове као и на правим гуслама. Он је умро 1920 године у 75 години. Васко Манчић певао је уз гусле у породичном кругу и у свим свечаним приликама, али највише о слави. Он је умро пре 23 године у 68 години. Гусле је имао и „деда“ Лилка — Илија Цолић, али није певао уз њих.

У Дојкинце је често долазио са границе (Беле Воде) неки Јова Буљубаша, родом из околине Књажевца или из Сврљига. Он је био старшина „на десет граничара“, међу којима је било неколико из Дојкинаца. Деда Јова (како су га звали) имао је „гуслу“ коју је носио собом у торби, и често уз њих „свирао“ и певао.

Неки Садик „Турчин“, који је био буљубашин сејмен, кад су Турци тражили и гонили хајдуке у Дојкинцима и по Старој Планини, „свирао“ је уз гусле, кад су се одмарали.

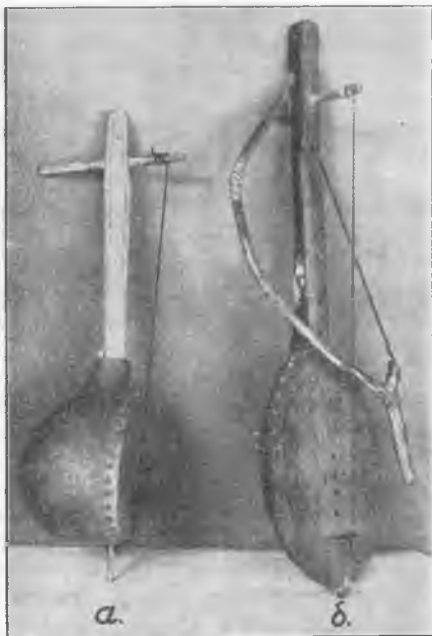
Алекса Ристић, „некадашњи учитељ“, из Беле Паланке, био је учитељ у Дојкинцима одмах после ослобођења, 1879 године. Г. Васа Нејковић, бивши учитељ, каже да је Алекса добро „свирао“ уз гусле и певао. Алексин син Јован, стар 51 годину, кројач у Београду, прича да је његов отац певао и свирао уз гусле врло често у кући, у Белој Паланци, и описује тачно праве дрвене гусле: кожом подапете, са једним „влакном“ и са кривим великим гудалом. Алекса је умро 1898 године као стар човек.

¹⁾ Јован, кад је био дечко од 4--5 година, носио је свињске опанке. Једном приликом дође у кућу његова оца неки „Турчин“, а Јован испадне пред њега у свињским опанцима. Турчин кад га виде викне љутито: „Домуз һопек“ (свиња и псето) напоље! Мајка изведе збуњено дете, скине му опанке, па га уведе у чарапама.

Јован Костин Савић, умро је око 1910 године у четрдесетим годинама; врло лепо је „свирао“ и певао не само уз гусле, него и у гајде и цоваре. Није учио школу, али је сам научио да чита и пише. Правио је гусле, гајде, цоваре и једну врсту виолине. Певао је на саборима, у кућама на „збирштине“, на скуповима по селу и на славама и свадбама. Окупљао је песмом и свирком увек народ око себе. Био је даровит певач и гуслар.

Г. Ј. П. Илић, проф. универзитета, родом из Дојкинаца, прича да је за њега и његовог брата од стрица Јордана А. Илића (данашњег нишког владика Јована) направио његов отац Петар гусле од буклије, са једном струном и кожом подапете. Гудало је било од гране. Док су били у основној школи (1886 до 1890 г.) „свирали“ су на њих обојица. Г. Илић каже, да ни до данас није заборавио да свира уз гусле.

Велика Лукања а. Коста Цветковић (по оцу) Живковић, умро пре 17 година, у 80 годинама, гудео је и певао уз гусле зими, кад се скупе ноћу, на славама и свадбама. Ставра Костић, стар 67—68 година, прича да је његов отац Коста био буљубаша на граници, па је тамо научио да прави гусле и да пева уз њих јуначке песме. Коста је умро 1925 г., у 75 години. Био је неписмен, али је знао врло много „старовремски песан“: „Маркове песан“, „Кад цар Лазар седе за вечеру“, „Седе Марко с мајку да вечера“, „Сваки каже сунце бригу нема“, „Оро игра у Болнич Града“, „Косовка девојка“, „Или грми ил' се земља тресе“ (три српске војводе у ропству). О свадбама и славама Косту су звали да им пева уз гусле „старовремске песме“. Он је радо певао уз гусле врло дугачку песму „Сенковић Ђурђе и Ага од Рибника“. Ставра је кажу био први „певац“, или како неки кажу „песнопојац“.



Сл. 1. Гусле од „градинске чаше“ (а); гусле из В. Лукање (б).

Тана-Стојан Ђ. Пешић, стар 72 године, има гусле („гусла“) које је сам правио, пре 35 година, и уз њих „свирао“ (в. сл. 1б). Уз гусле је

„свирао“ и његов стриц „чича“ Голуб Ранчић, који је „заменуо“ (умро) пре 35 г., у 80 години. Голуб је добро „свирио“ и певао. Радо је певао: „Усили се Црна Арапина — Усили се по Солуна града — Изиди по краву јаловицу — Изиди девет вурње леба — Испива девет чебравина — И десети љугу ракију — На ноћ љуби Солунку девојку“ (по саопштењу поменутог Тана).

Височка Ржана. Свако село у пределу Високу имало је пре 1912 године по неколико гусала (по саопштењу Стамена Ђорђевића, старог око 75 година). Дима Каменовић-Дамјановић, стар 65 г., стари граничар, служио је као граничар у овом селу, пошто је била близу српскобугарска граница. Научио је да пева уз гусле, као граничар, од Радосава Динића, такође граничара, који се призетио у Ржаној, а родом је из Г. Каменице код Књажевца. Радосав му је направио и гусле. Дима је неписмен али врло бистар. Песме је научио кад су их други певали или читали. Зна целе песме: „Како је Страхинићу Бану заробљена љуба“ и „Како су владале дахије“. Радо је певао: „Павле Орловић и дете Андријашко“. Песма гласи: „Сабрало се тридесет ајдука — Положили тија тешке клетве — Кој се куне у брата кој у сестрицу — Павле нема брата ни сестрицу — Он се куне у тој коња доброг — И туј остру сабљу — Говоре му остала дружина — Клетве ти се Павле не верује — Имаш ли неког рода од порода — Ал говори Павле Орловићу — Имао сам брата Андријашка — Од како је на земљицу пао — Одма је јунак у гору пошао — Ништа не знам за живота њему — У речи у којој су били — Док избише друму на бусију — Избише тридесет ајдука — Онда рече Павле Орловићу: Дајте ми пушку млеканку — Да јој турим тридесет куршума — Да дочекам голема ајдука — Кад пуче пушка млеканка — Са горе лишће одпадуло — И јунака Павла глава забољела — Онда рече на остала дружина — Ја идите — упитајте незнана јунака — Да не буде рода од порода (његов род) — Кад упиташе незнана јунака — По имену дете Андријашко — Онда рече Павле Орловићу: Гини брате да гинемо — Да нас мајка на један пут прекалеје“ . . . Ову је песму Дима каже научно „од ус његову (Радосава)“.

Нишор. Жукин Стеванов имао је „гуслу“, био је неписмен, а умро је пре 1878 г., за турско време, у шесетим годинама. Петар Јовановић-Цанак и Мина Тошић, рођени око 1861 г., и још неки стари људи причају, да је Жукин био истакнут као домаћин и човек. Слушали су га како „поје и свира уз гуслу од јунаци: Краљевића Марка, Милоша Облића, Цара Лазара“ итд. Кажу: „Кад су славе увече свримо и појемо“. Жукин је певао у колиби, „на појати“ и на слави, кад дођу гости. Звали су га суседи својим кућама да донесе „гуслу“. „Кад певне песан за мерак да га слуша“. Многи су му одобравали говорећи: „Алал ти вера Жико!“ Гусле су му биле јаворове, јер „дају глас кад

гуди и гусла“; имале су једно „влакно од коња“ (струне) и биле по-
дпете танком кожом.¹⁾ Жукин је „свирао“ само уз гусле.

Јован Цанак-Цунић певао је уз гусле све до своје осамдесете
године; умро је 1896 г. Цена Цунић-Топлодолац правио је гусле и
свирао „јуначки песан“. Био је, кажу, „даровит“ човек: „Сви ћуте кад
он пева; чим чује песму одма ју пева, иако је био неписмен“. Певао
је о својој слави Митров дану, на славама код суседа, зими кад су
седељке и „на појати“ код оваца. „Свирао“ је само уз гусле. Певао је
о многим јуначима, али највише о Марку Краљевићу: „Како је Марко
био силап, како се сос народ био“. А то је песма како се „ударно са
Арапином“ („Марко укида свадбарину“). Затим о Милошу Чобанину:
„Како је цар звао Милоша чобанина, и у Милоша има а у цара нема“.
Гусле је правио „на појати“ поред стоке. Цена је дошао „на дево-
јачки дом“ (призетњак) из Топлог Дола. У Нишору је живео око
педесет година, а умро је 1921 г. у 75 години.

Буљубаша Панајот, из Мирковаца, имао је гусле и „свирао и појао“
је уз њих. Као граничар — буљубаша често је долазио у Нишор, ту се
задржавао са граничарима, од којих су неки били родом из Сврљига и
такође певали уз гусле. Кад нису били на граници, граничари су седели
у Нишору и набављали храну. За време одмора правили су гусле,
штапове, држала, свирале и друге дрвене ствари, које су обично по-
клањали пријатељима и рођацима. Тако је буљубаша Панајот поклатио
лепе гусле Петру Јовановићу—Цанаку, кад му је било 16—18 година.
Петар је те гусле дуго чувао као успомену и кућевни украс и каже да
се трудио да научи да гуди и пева уз гусле, али није могао. Петров
се отац у Нишор доселио, у турско време, из Изаговаца код Цариброда.

Алекса—Наџа Тошић, рођен 1879 год., причао је како је правио
гусле за себе, кад му је било око 15 година, иако није знао да „свира“
и пева уз њих.

Топли До. Добар певач уз гусле био је Петар Кокошкин, који
је тако лепо певао да све присутне „занесе“. Певао је у својој кући,
о сеоским и крсним славама, пред гостима, да их развесели. Певао је
многе песме, али најчешће „Грађење Скадра на Бојани“ и „Болан Тодор“.
Садржај друге песме је овај: „Болан лежи Тодор, од три љуте рани,
једну рану из пушке, друга од сабљу, трећа рана зуби девојачки. При
његу седи сестра и пита га какве су ти ране? — Рана од пушку заве-
нула, а и рана од сабљу завенула. Али рана од зуби девојачки не заве-
нула. — Девојка се много разљутила. Него ми донеси воде са кладенца
(сестри каже), да се напијем воде из стовне. Сестра каже да ће пут
заборавити у голомој гори. Узми крв од моју рану па мажи на дрвету
и на камену. По тим биљезима мене ћеш наћи. Сестра тако уради, али
кад се вратила паде киша и опере све кржаве биљеге. Она је по шуми

¹⁾ Често се каже „гусла“ али и гусле. Сви кажу „гудало“ и „магаре“ место „коњ“.
Описују тачно праве гусле, које су имале мало резбарије.

лутала и кукала непрекидно за братом: „Куку Тодоре!“ После је Бог претвори у птицу „уловицу“, која и данас „виче“ („виче на време ноћу“): „Куку-ку Тодоре“ или „Улу-лу Тодоре“! Његове су гусле биле од „чашу градинску“ (тиква судњача). На ту „чашу“ која одговара карлици гусала намести се дрвени држак (в. сл. 1а). Гусле су направљене тако да одговарају правим гуслама: Чаша се подапне (покрије) кожом и намести се само једно „влакно“¹⁾ (по саопштењу Алексе Тошића).

Завој. У Завоју су постојале гусле и у турско време. Биле су од јавора, „обавијене“ (подапете) кожом, са коњском длаком. Такве су гусле биле пок. Тоше Марковића и Алексе Петковића, најбољих свирача и певача. Сличне горњим гуслама данас има Петар Лилић, чији је дед уз гусле „свирао“. Петар В. Филиповић, има гусле (в. сл. 1а) које је сам направио од „чаше градинске“ (тикве судњаче). Сличне гусле има Никола Здравковић и још неки и сви уз њих радо свирају.²⁾ Јованча Стевановић, стар око 80 година, прича да је јаворове „гусле“ имао Милан Ђорђевић, који је погинуо 1916 г. у Бугарској, у тридесетим годинама. Он је највише певао о Краљевићу Марку. Коста Ранчић, стар преко 65 година, причао је углавном ово. „Занимао се“, певао и гудео уз гусле Алекса Петковић, који је умро пре 38 г. у шесетим годинама. И Алексин је брат помало певао и гудео уз гусле. Добро је „свирао и певао“ уз гусле Тоша Марковић, који је пре 30 година умро у четрдесетим годинама. Тоша је певао многе песме, али најчешће „Зиданье Складра“. Ту је песму певао и на свадбама („Град градила три брата рођена. Како се град не може сазидати док се курбан не закоље. Затим како су Гојковицу узидали“). Кад је он певао многи су плакали, јер је певао много „жалостиво“. Осим Лилића гусле има Јован, син поменутог Алексе Петковића, стар преко 40 година. Најчешће је певао „Како је цар Лазар пошао на Косово“. Сви поменути гуслари су правили гусле за себе.

Покровеник. „Старе гусле“ имају деда Тилка и Младен Здравковић (стар око 62 године). Младен је „свирао у помладе године“.

Гостуша. Деда Минка-Марин Панић имао је гусле од „јавора“, које је правио сам. Радо је певао уз гусле: „Синоћ дође Марко од Солуна града — И доведе солунку девојку — Још затече мајку навечеру — Марко седи Мара не седа.....“ Деда Минка је у осамдесетим годинама умро, пре 30 година (подаци од Јована Петровића, старог 75 г.).

Брлог. У Брлогу је имао гусле Станко Ђелић, умро 1935 године, у осамдесетим годинама. Станко је био граничар и дружио се са граничарима родом из Сврљига и ужичког краја, од којих су многи знали певати уз гусле. Један столар из Брлога прави и данас уметничке гусле, какве се праве у новије време у Црној Гори.

¹⁾ Гусле су Етнографског музеја у Београду, И. Бр. 1389. Купљене 1904 године, у Разгојану, Срез лесковачки. У свему одговарају гуслама ове врсте из пиротског краја. —

²⁾ По писменом саопштењу г. Миодрага Дојчиновића, учитеља у Завоју, родом из истог села.

Росомача. У Росомачи је имао гусле Ћира Ђелић, који је само „свирао“ уз њих, али није певао. Уз гусле је лепо певао и „свирао“ и неки Малан (подаци г. Васа Нејковића, бившег учитеља, старог 75 година, из Росомаче).

Одоровци (источно од Пирота). Васа Нејковић видео је пре 20 год. у Одоровцима гусле код једног сељака из истог села, кога је после неког времена видео у Височкој Ржаној, такође са гуслама. Колико се сећа, те су гусле биле са три „струне“.

Чиниглавци. Божил Лиличић, стар 70—75 година, и данас је познат гуслар у целој околини. Он пева уз гусле о славама, о свадбама и на „збирштине“ у селу. У поменутим случајевима позивају га суседи својим кућама да им пева уз гусле. Иако је неписмен зна да пева много песама. Чим чује једну песму, било од гуслара било да му је неко прочита из књиге, запамти је. Гусле су му од једног дрвета па издубене, подапете кожом и са једним „влакном“ од коњског репа. Гудало је од гране, па савијено у полукруг. Други је гуслар Драгутин Ћирић, стар око 45 година. Његова је „гусла“ од јаворовог дрвета и врло лепо израђена. Гудало је израђено у виду змије. Драгутин слабије пева уз гусле од Божила. Од Божила је био старији гуслар деда Ранча Стајин, који је умро око 1912 године (саопштења г. г. Василија Панића, кројача у Београду, родом из Чиниглаваца, и Бошка Вељковића, књижевског помоћника у Београду, родом из Крупца).

Суково. За Денчу Ћирића, о коме смо саопштили главне податке у Прилозима проучавању нар. поезије (I/1, стр. 100) добили смо још и ове податке. У Сукову је постојао гуслар Денча Ћирић, који је умро пре 7—8 година. Причају да је био добар гуслар и певач. Денча је умро као момак, па су по његовој жељи и гусле са њим сахранили (писмено саопштење г. Радана Мартиновића, шефа жељ. станице у Сукову, 28-V-1935. г.).

Расница. Коста Домановић, учитељ из Раснице, 1904 године поконио је Етнографском музеју у Београду гусле, које су заведене под број 1386. Ове су гусле израђене од старе чугуре, подапете кожом и удешене за три струне. Држак је од дрвета и углављен у грло чугуре. Гудало, струне и други делови су пропали за време Светског рата (в. сл. 26).

Баре Чивлик (код Пирота). „У гусле је свирао“ неки Дима, који је умро 1912 године, у шесетим годинама (саопштење Радомира Ћирића, старог око 50 година, из истог села).

Велики Суводол. „Свирао је и певао уз гусле“ један од Мадина тако лепо и „жалостиво“, да су многи плакали кад су га слушали. Кад је гудио седео је „крстато.“ Певао је празником, о слави, и зими кад су дуге ноћи. Његове су гусле биле дрвене и то са једним „влакном“ од коњског репа. Умро је пре 33 године (саопштење Даринке Костић, старе 45—50 год.).

Осмаково. По саопштењу Живадина Николића-Костића, рођеног 1908 г. и Боривоја Пешића, рођеног 1912 г., у Осмакову „свирају“ уз гусле: Ванја Петровић, стар 52 г. и Давид Николић, стар 47 г. Они



Сл. 2. „Темаше“ из Раките (а); гусле из Рапшће (б).

су гусле видели и код Матеја Јовановића, старог око 44 г. Живадин каже да је његов отац Никола, који је био и „тунанција“, свирао уз гусле и био најбољи „певац“. Живадинов брат је чувао очеве гусле, па понекад „свирао и певао“, уз њих, али најчешће о славама. Обојица кажу да можда има још неко у селу који има гусле.

Раков До.¹⁾ Један од ђумурџија из Раков Дола, који се сматра за бољег гуслара, јесте Светислав Пејчић, стар 34 год. и неписмен (в. слику 3). Светислав прича пред својим друговима, да је његов отац Мијаило (Ранчић) знао боље од њега да „свира“ и пева уз гусле. Да је жив имао би данас

преко 60 година. Али је још бољи гуслар био његов стриц Максим Ранчић, који је 1914 г. умро у ропству, а који би данас имао преко 70 г. Његов отац и стриц су живели у задрузи, па је Светислав наследио њихове старе гусле. Светислав вели да је највише песама чуо и научио од „чика“ Видена Стевановића, из истог села, код кога је по читаву ноћ

¹⁾ У Београду има преко стотину печалбара — ђумурџија“ из Црвене Јабуре (10), Раков Дола (50) и Радосина (5), који преко целе године продају ђумур. Сви станују у 4—5 станова (шупа). У једном стану (обичној шупи) станује их око тридесет. У становима имају гајде, „дудук“ („свирајку“) и гусле. Имају данас четворо гусалара, од којих су двоје „дружинске“: једне оних који станују у Јована Ристића улици, а друге оних у Кнез Дашковић улици. Гусле групе из Јована Ристића улице су од мање канте и једног штапа (в. сл. 3). Један је набавио канту за карлицу гусалара, други длаку од коња, трећи гудало, четврти штап за држак и пети направно „коњче“. Вумурџије се стално смењују: једни се враћају у село, а други долазе на рад, али гусле увек остају код оних у Београду. Због тога се зову „дружинске гусле“. Код других дружинских гусалара копања је састављена од пет дашчица и покривена (подапета) „плетом“. На копању је углављен дрвен држак. Ове гусле имају једно влакно, а гудало је од гране у полу-круг савијено.

остајао, доносио му ракије од своје куће или куповао у селу и чашћавао га, само да му пева, јер је много волео његове песме и гусле. Ја сам, каже Светислав, гледао како чика Виден „бије“ прстима у струне и слушао да „уватим“ песму. Чика Виден му је певао: „Стари Новак и Радивоје“, „Женидба српског цара Степана“, „Болесни Дојчин“, „Кад Турци Котаре поараше“, „Ружица Ђевојка“ итд. Светислав зна све ове песме и још неколико краћих. Кад гуди „удара“ — „враже“ — са четири прста леве руке у струне, а почиње певати са кратким уводом, пре него што пређе на песму. Он пева са дугим отезањем кроз нос и губљењем гласа на крају стиха, али не прекида, него подигне глас јаче кад почне нови стих. Тек после пет отпеваних стихова почине, па опет на исти начин отпева пет наредних стихова и тако све док не отпева целу песму. Последња два слога у стиху отпева доста нејасно и врло ниско. Пева тужним гласом слажући га са звуцима гусала. Има слуха за мелодију и за инструменат,



Ст. 3. Група београдских ђумурџија. У средини гуслар Пејчић са гуслама од канте.

али не зна тачно ни једну песму, нити се лако сналази кад уноси стихове које сам дотерује. То му и смета те не спада у ред бољих певача. Неке је песме научио из књиге, кад су му их другови читали. Први пут кад му неко прочита песму запамти нешто од ње, други дан треба опет неко да му прочита исту песму и он запамти још више него први пут, али трећи дан кад му се прочита, пошто зато време он о њој размишља, запамти је целу, и може да је пева уз гусле. Једна од занимљивијих песама, коју је певао, јесте „Ружица Ђевојка“. Њен кратак садржај је: „Јеком јечи Кунана Планина — Оно пису нагоркиње виле — Него свати Ружице Ђевојке“. Водили су је „За сокола Митра Ђорђевића“. Ружицу је трипут просио Буљум Арамбаша, али му је мајка није дала. Кад су били у планини девојка је рекла: „Уставите бубње и свирачи — Уставите пушке и певачи — Ова гора никад сама није. Тада је испао Буљум

Арамбаша и посекао сватове, а Ружицу одвео у планину за себе. Ружица је замолила Буљума да је пусти, да донесе дарове искрај мртвих сватова, да дарује његову дружину. Ружица кад је дошла код мртвог Ђорђевића извадила је његов нож и убила се. Кад је дошао Буљум рекао је: „Није вајде ни мене живети — Кад сам ваке младе раставио — Па поводи ноже од каније — Мртав паде Буљум Арамбаша“. Ова песма као да је комбинација једне песме из овог краја и друге из западних крајева.

Уз гусле „свира“ и нарочито лепо пева јуначке песме г. Цветко Митровић, претседник општине и резервни капетан. Он је певао на скупу пред школским надзорником око Видов дана. Гусле су му дрвене, ура-



Сл. 4. Гуслар Тодосије Љубеновић и Стеван Јанковић који је правно гусле.

ђене врло лепо, којом подапете и са једном струном (саопштење г. Ђорђа Илића, школ. надзорника из Пирота).

Радосин. Од ђумурџија из Радосина знају да певају уз гусле браћа Тодосије и Радомир Љубеновићи. Тодосије (в. сл. 4)¹⁾ је стар 31 а Радомир 24 године. Тодосије почиње песму са уводом: „Ој послушајте моја браћо мила“ — Да вам песму од истине кажем — Кад но Турци Котор поараше — Заробише два брата од стричева“. Даље у песми пева: „Јал’ волите да се потурчите — Јал’ волите сабљу да пољубите“ — Проговарају два млада сердара“... — „За Стојана милу шћер цар даје“. Песма се не слаже са оном код Вука. Песму је чуо од неког Влајка из Црвене Јабуре, старог око 45 година. Тодосије кад пева отегне глас при крају стиха и лагано прекине, па настави други стих и тако отпева 4—5 стихова, после сасвим прекине и одмори се толико да дубоко предахне. На тај начин отпева целу песму. „Кад свира, враже — приударе са четири прста на гусле“. Гусле му добро одговарају кад гуди, а не пева, али слабије гуди кад пева, а то је зато, изгледа, што не зна добро песме. Песме је неке читао али их није запамтио, а песме које зна запамтио је од гуслара („песме чуо па запамтио“).

¹⁾ Поред гуслара је Стеван Јанковић, из Радосина. Он је направно гусле које се виде на овој слици.

Радомир гуди и пева као и Тодосије, али пева слабије, јер после сваког стиха прекине тако што прогута један или два слога на крају сваког стиха. Зна доста песама које је научио од певача. Из књиге не може да их научи. Певао је „Краљ Вукашин и Момчилова љуба“, „Ага од Рибника“ и друге. Песму почиње са „Ој“. „Ој књигу пише Краље Вукашине“. Радомир каже да су његове гусле слабе, због чега на крају не може да „истера“ („извуче“) глас гусала ни грла, па зато прогута један или два слога на крају сваког стиха. Обојица знају и новије песме о српскотурским и о српскобугарским ратовима. Тодосије је почео нову песму овако: „Ој послушајте моја браћо мила — Како кликће са планине вила — Са планине брда високога — Па дозива краља бугарскога“... Њихов деда Јован био је познат гуслар. Да је жив имао би данас око 100 година.

Међу ћумурџијама у Београду данас је најбољи гуслар Трајко Марковић, из Радосина, стар 29 година. Он је као дете видео гусле на славама и свадбама и заволео их. Кад је био дечко од 15 година сам је направио гусле од „цепанке“ и почео је да гуди и пева. Слушао је добре гусларе у селу, међу којима Анђела Глигоријевића, старог око 55 година, за кога кажу да је „опасан гуслар“. Трајко није учио школу, него је сам научио да чита и пише. Песме које није чуо од гуслара научио је из књиге. Кад једном песму прочита доста запамти, после неколико часова или једног дана „сам је умножава“, тј. присећа се шта је читао и тако „изведе“ целу песму. Он сваку песму почиње са краћим или дужим уводом. Нову песму о српскобугарском рату почиње: „Ој послушајте браћо моја драга — Заратове нове што је било — Песму нову од нови ратови“. После наставља песму. Једино сам чуо њега из ових крајева, да отпева повећи увод, пре него почне песму. Увод гласи: Гусле клете да сте и проклете — Од како сте кожом разапете — И на кожу коњче од дрвета — А на коњче длака од ждробета — А на длаци прсти од детета — Од детета од пет-нест лета — Гусле моје од сувога јавора — Ви сте теслом ископане — Мрцином кожом покривене — Тенком жицом основане — А дрветом подметнуте — Козјом ногом затегнуте — Гусле моје загудите вије — Те ви мене разговорите. За овај увод вели да га је сам испевао као дечко. Први пут кад је ово певао било је нешто друкчије. После овог увода почео је песму: „Еј рано рани српски цар Степане — У Призрену граду бијелому — Уранио и бијело лице умио. — Цар је пошо у лов у „Јабуку Планину“, са Тодором везиром. Они нису ништа уловили, па су при повратку сели да се одморе. Царев коњ је копао копитом и откопао људску главу. „Мртва глава језик проговара: Ја ћу царе и даље царовати“. Цар нареди те ту главу ископају, па је однесе кући и самеле у прах. После је стави у златну кутију. Кутију нађе царева кћер Гроздана и рече: „Што ће бабу бурмут у кутију“, па помирише, али она од тога остане трудна. Кад цар зато дозна, она му каже, да је од тога трудна, одведе је у планину, па нареди слуги Владиславу,

да је обеси о суву давину. Кад су је обесили давина је пролистала, а мушко чедо проговорило : „Ја ћу царе опет царовати“.

Трајко пева јасно и разговетно, сваки стих прекине, па почне нови. И он као и остали гуслари из ових крајева отпева пет до шест стихова или највише осам, па прекине са дужим орезањем последњег стиха. После почиње нови број стихова са „Еј“. Тако у мањим одломцима отпева целу песму. Зна велики број песама, које је читао из „Вукових дела“; каже да сада заборавља песме, јер се „не занима са гуслама“ због тешког посла.

По Трајкову причању код њих су гусле прављене од „цепанке“ : „човања“ (копања) се издубе, а на дршку је обично израђена коњска глава (в. сл. 4). Да би гусле добро „свирале, човања“ треба да је свуда „равна“ (једне дебљине) а дужина човање да је колико и држак од козје ноге до човање; треба да су танком пресном кожом подапете а гудало да није много дебело. Клин на дршку за влакна је направљен у облику козје ноге, па се зове „козја нога“. „Влакно“ се подапиње „коњчетом“.

Међу ђумурџијама у Београду има више њих који знају приближно као поменути гуслари, њихови другови, да певају и гуде уз гусле. А то су Јован Јовановић (29 год.), Ставра Игњатовић (41 год.), Милорад Бошковић (35 год.) и други, сви из Радосина и Раков Дола. Они певају слично као споменути Тодосије и Светислав, само се јасноћом и пријатним гласом издваја Бошковић. Врло занимљиво пева Васа Митровић (20 год.), неписмен, из Радосина. Научио је песме, да гуди и пева, од свог „тетка“ Јевта Митровића, из Радосина, који је добар гуслар и „дунђер“ по занату. Васа је певао прво „Ага од Рибника“ на гусларски начин. После је певао : „Појездише до два побратима“ и „Млади Радоиц“. Последњу песму почео је овако : „Послушајте моја браћо мила — Да вам кажем једну песму милу — Право ћу кажем не ћу да лажем. — Разболе се Млади Радоица — Боловао девет годин дана — И десету четири месеца — Крз очи му мује пролатиле — Крз кости му трава проникнула — Крз снагу му змије пролазиле — Својој мајци много досадио — Није шала девет годин дана — И десете четири месеца... Кад је певао две последње песме певао их је тако да би готово и остали могли певати са њиме. Он отпева два стиха и прекине, па понови други отпевани стих, затим отпева још два стиха без прекида и онда прекине певање. Тако певајући по три стиха отпева целу песму. Сви присутни воле да га слушају, јер пева топло, пријатно и јасно. Али кажу да то није право гусларско певање.

С т о. У Столу данас има гусле Петар Младеновић, стар 45 година. Он мало ради, јер је навикао више да седи по селу и у кафани, а кад дође кући „пева и свира уз гусле“. Пева о многим јунацима, али чешће је певао о „Смиљанић Илији“. Гусле су му од дрвета, па подапете „плексом“; на врху дршка је украс као глава од роде. Гудало је

од гране савијено у полукруг. На њима је једна „длака“ — струна. Гусле је сам правлио. Петар је и у војсци помало „свирао“ уз гусле (саопштење Добросава Цветковића, старог преко 40 година, зидара).

Изатовци. Г. Јеленко Панајатовић, претседник општине, из истог села, стар 54 године, причао ми је да је његов деда Коста имао гусле са три „струне“ — „влакна“ и певао уз њих многе јуначке песме, а између осталих и ове: „Краљевића Марка и Љутицу Богдана“; „Виља (Филип) Маџарин“ („Сила жени Виља Маџарине“); „Дојчин војвода“ („Из кости му трава проникнула — Из очи му мује (мухе) пролатиле...“); „Зажени се Ђенко Младожења“ („Кум му је Марко из Прилепа — Не се жени како се жени — Нел' се жени с врла ђаволшина“).

Гојин Дол. На старој српско-бугарској граници, код Гојина Дола, на пољани званој Бељо Поље, у неке празничне дане састајао се наш народ, са обе стране границе, као на посело. На тим скуновима „свирао“ је уз гусле, још пре 1912 године, један сељак из Гојина Дола (саопштење Ђорђа Вељковића, грнчара, из Гњилена код Пирота).

На основи овде изложеног и објављених података за Звонце (в. сл. 5), Ракиту, Црвену Јабуку, Стрелац и суседна места (помен. Прилози I/1 с. 98, 101—104) јасно је да су гусле и раније и данас много више у употреби у југо-источном него у североисточном делу пиротског краја.

Жене гуслари

Познато је да и женскиње знају многе јуначке песме и да их певају без инструмената. У многим местима су нам жене давале тачне описе гусала и показивале како се праве. Нарочито су се у томе истакле Милка Анте Тричковића (стара око 55 год.) и Даница Александра Тричковића (око 53 год.), обе из Дојкинаца и Даринка Костић, из Гњилена. Али ретки су случајеви да жене певају уз гусле.

У Великој Лукањи певале су уз гусле три жене. Станиславка, жена Пана Цветковића, а кћер Пејче Манчића, певала је уз гусле јуначке песме. Звали су је суседи да им пева на слави, на свадби и на сеоским седељкама. Има 45—50 година како је певала уз гусле. Сева, жена Пеше Тошића, а кћер Панте Ристића, „свирала“ је и као девојка уз гусле а и пошто се удала. Сви су је радо слушали, па су је позивали



Сл. 5. Ђ. Глигоријевић, гуслар из Звонца.

о славама да пева гостима. Јорда, жена Ђорђа Ф. Петковића, а кћер Косте Цветковића, граничара, од оца је научила, као девојка, да пева уз гусле. Данас није жива. Знала је много јуначких а и других песама, које је певала уз гусле и без гусала. Њена је омиљена песма била: „Оро игра у Болнична Града — Гледало га шездесет делија — И са њиме Станко од Борова — Па проговара Станко од Борова: Ја ме пушти ујћо арамба — Да отидем у Болнична Града — Да повадим коло до девојке — И поиграј тенџ до невесте — И поврљам камик сас момчета. Пусти њега ујћо арамба“¹. Све се ово понавља, јер Станко ради што је говорио. „Ал му додијала голема врућина — Па бача суру гуњину — Синуше му токе по пазухе — На руке везани дугмета“¹. — Кад су видели да је Станко од Борова, ухвате га и ставе у тамницу. Станко је певао у тамници, ал га чуо „ујћо“ арамба и ослободио га. Ову су песму данас заборавили и доста изменили, јер јој се не зна ни тачна садржина. Жене кад је певају без гусала после првог стиха певају „Јупази га Станко од Борову“. И према овоме се види да је песма заборављена и преиначена. Јорда је певала уз гусле и ову песму: „Добри Боже мене помогни — Да излетим на Јерин Пирин планину — Да погледам през Перишко Поље — Жиљули моме косели косачи — Један косач три откоса кара — Први откос трава детелина — Други откос то големо цвеће — Трећи откос трава ћеремика (чемерика).

Јованча Стаменовић, Тодосије Љубеновић и други, из Радосина, причају да и данас има жена у Црвеној Јабуци које певају уз гусле. Пред њима је певала уз гусле Тала Миалка Стефановића, стара око 45 година, на свадби њеног сина 1934 године. Она је „попевала према гостима“ па им после служи вино. Кажу да она пева као добар гуслар. „Кад повуче оно гудало и запева придрема се човеку, како лепо пева“. Поред осталих песама певала је „Тоша од приморја и Христос“.

Рада, жена Микаилова, стара око 40 година, из Добровиша¹), певала је 1935 године уз гусле, на слави, „мушке“ — јуначке песме. Она је била на слави као гост код пријатеља и том приликом певала. Она личи много на мушкарца. Њене су гусле од дрвета и са једним вљакном (саопштење Трајка Марковића из Радосина).

О слепим гусларима

За већи број слепих и сакатих гуслара, за Пирот и околину, немамо података. Просјаци са гулама народ сматра данас као крајњу сиротињу, која нема смисла за песму и гусле. Зато се каже: „Слепац свира да га дарују“ или „Њихове су жалосне свирке за даровање“. Прави гуслар свира „за весеље“, а слепци моле да им се удели. За онога ко слабо гуди и пева каже се: „Добар је за ћуприју“, тј. да седне на мост и да проси.

¹) Добровиш је у Срезу власотиначком; удаљен је око 5 км. од Радосина.

Једини познати слепи гуслар у Пироту и околини, колико сам могао сазнати, јесте Гроздан Вељић¹⁾). Детаљније податке које овде саопштавам о њему послао ми је г. Радомир И. Младеновић, учитељ у Лукову (Срез сврљишки). Гроздан Вељић рођен је у Влахову, у Срезу сврљишком. Отац његов, Веља, доведен је из Лукова као дечко, па се у Влахову оженио и добио сина, који је на крштењу добио име Гроздан. Кад је Гроздану била година дана ослепио је. Почеле су да му теку сузе, а онда су му се оба капка спојила, тако да није могао ништа да види. Песме је научио, по свој прилици слушајући, јер је имао добро памћење. Неке је вероватно и сам певао. Кад он пева, човек мора да плаче. На гуслама је научио да свира сам (самоук) још као младић. Гусле су му биле од јаворовог дрвета, са три жице. Путовао је много и многи су га познавали. Умро је 1917 у 55 години. Прича се да је умро изненада, напрасно. Да ли су његове гусле биле праве гусле са три струне, или као гусле слепаца из Јужне Србије, са три „жице“ од црева, из података се не види. Али Васа Нејковић, стари учитељ из Пирота, каже да су „жице“ на његовим гуслама биле од црева, док неки истичу да су имале једну „струну“, као праве гусле. Могло би бити да је Гроздан имао обе врсте гусала, што је био чест случај код добрих гуслара. Да ли је Гроздан умро у 55 години или у старијим година то се не зна, јер га неки називају „деда“ (Ђорђе Вељковић, стар 50 година из Ѓњилана и други).

У свима селима која сам обишао знају за Гроздана као доброг певача. И људи из многих других села причали су ми похвално о њему као гуслару. Први који ми је причао о слепом Гроздану јесте Алекса — Наца Тошић из Нишора. Он каже: „Гроздан седне на велику ђуприју у Пироту, па кад засвира и запева цео народ се скупи око њега. Он је врло лепо свирао уз гусле и певао. Заносио је народ. Народ му је давао новаца, пешкира, воћа а ређе хлеба“. Игњат Крстић, из Нишора, каже да је многе песме чуо и запамтио од Гроздана, а поред осталих, на „вашару“ у Пироту (на „големи мост“) и ову: „Али грми ил' се земља тресе — Или море у брегове удара — Нити грми нит се земља тресе — Већ светитељи благо дијеле...“ (даље слично као код Вука). Маринко Спасић, стар око 50 година, из Гостуше, каже за Гроздана: „Гроздан кад пева уз гусле сузе да пролијеш. — Убаво кара на глас“. Песме које сам чуо од Гроздана слушао сам од старих људи у Гостуши (каже Спасић). А то су све јуначке песме. У Дојкинцима се прича како је Гроздан познат као најбољи „певац“. Момир Ђорђевић пише за Гроздана: „Он је певао, како причају стари људи, све о јунацима што има по књигама“. Нејковић, из Пирота, каже за Гроздана: „Грозданово је певање големо. О Великој Госпођи, у Пироту, по три дана се ту гура

¹⁾ Дуго сам распитивао док сам сазнао за његово презиме и место рођења. Једни су казивали да је „од Књажевца“, са старе српско-турске границе, други да је из Периша (из Сврљига), трећи да је из Пирота итд. Прве сигурније податке да је из Влахова добио сам од Момира Ђорђевића, ученика III разреда пиротске гимназије.

свет око њега. Кад се чује да је дошао Гроздан сви иду, и ја, да га слушамо. Његове песме и свирке су биле велике“. У обичне пазарне дане је седео код великог моста, а у „вашарне“ („панаџур“) на путу између вароши и вашаришта.¹⁾

Ћемане (гусла)

У неким селима су постојале гусле зване „ћемане“, а у неким постоје и данас. У селима североисточно од Пирота се зову често „гусла“, а врло ретко „ћемане“ и „ћеменче“²⁾, док се у селима на југоистоку од Пирота зову обично „ћемане“, а врло ретко „гусла“. Оне су направљене од једног дрвета, обично јаворовог, слично правим гуслама. Покривене (подапете) су танком даском, а место влакна су три челичне жице (в. сл. 2а)³⁾.

Завој. „Гусле“ („ћемане“) имао је Алекса (Лека) Тодоровић, умро у 75—80 години, 1910 године. Он је правио сам „гусле“ са три жице и на њих свирао „оро“. „Играло се кад он свира“ (по саопштењу Ђира Јотића, старог 69 година, из Завоја). За Алексине гусле поменути г. Дојчиновић каже: „Гусле је сам радио све од дрвета и са жицама од црева“. Кад је у Завоју прављена црква, у турско време, мајстори су били „Радомирци“, из данашње Бугарске. Прича се да су они први направили „гусле“ од дрвета, са три „жице“, и на њих свирали кола и разне песме. Радомирци су правили и неке куће у Завоју. Од Радомираца су научил и у Завоју и у суседним селима понеки да праве гусле-ћемане.

Покровеник. „Гусле“ је имао Милан Драгутиновић. Кад је свирао држао их је као и виолину. Покровеник је у близини Завоја.

Бела. У Бели на путу В. Лукања—Дојкинци имао је „гусле“ са три жице, од дрвета, Пејча Крстић, који је погинуо 1915 године у четрдесетим годинама.

Дојкинци. „Гусле“ је имао Јован Костић, кога смо поменули и међу гусларима. Он је певао многе песме, али најдирљивије је певао: „Град градила три брата рођена“ („Зиданье Скадра“). Тада су многи плакали, а нарочито жене, јер је песму знао добро и певао је много „жалостиво“. Тала Јовановић из Гостуше прича како је неки Сава, из Дојкинаца, „свирао и певао уз гусле на сабору“ песму о Краљевићу Марку. Тада су, каже, неке жене, које „певају гласније и лепше од мушкараца“, певале исту песму, заједно са Савом. Према њеном опису то су биле „гусле“ — „ћемане“. Деда Лилка Цолић, кога смо поменули и међу гусларима, имао је „гусле“ — „ћеменче“. Ћеменче је било од дрвета, слично тамбури, и са неколико челичних жица. Он је на њих свирао из личног задовољства, иако није био музикалан (по саопштењу г. Јована П. Петровића, учитеља у пензији, из Дојкинаца).

¹⁾ У Пироту се одржавао „велики вашар“ („панаџур“) око Велике Госпође и трајао је од две до четири недеље. — ²⁾ Изговара се: *ћ'м'ане* и *ћ'м'нче*. *Е* је кратко и полу-гласно. У првој речи оштри нагласак је на а, у другој на последње с. — ³⁾ О ћеманма у Ракити, Звонцу и суседним селима види мој рад у помен. „Прилозима“, св. 1, с. 104.

Височка Ржана. „Гусле“ је имао Василије Станковић, који их је правно сам и свирао уз њих.

Радосин. — „Ћемане“ има данас један који се доселио из суседног села Вучјег Дела, као „призетњак“. Он пева уз њих разне песме и свира кола. Гусле — ћемане имају две улоге. Прво, на њима се свирају кола и разне лирске песме, као на виолини или тамбурици. Друго, на њима се гуди са гудалом као на правим гулама (на „дебелој“ жици) и певају уз њих јуначке песме. Њих многи мешају са правим гулама, јер се често зову истим именом и певају уз њих исте песме као уз праве гусле. Зато многи причају да се приликом „свирања“ праве гусле држе као виолина и певају уз њих песме, које се не певају уз праве гусле. Али пошто су људи ових крајева доста музикални и имају добар слух, певају и уз праве гусле, понекад, разне севдалинке, као што се певају у друштву. Исто лице има понекад ћемане и праве гусле, па „свира“ и на једне и на друге.

У изузетним случајевима су прављене гусле од „градинске чаше“, од „буклије“ и лименог суда (сл. 1а, 2б, 3). Од градинске чаше су прављене у недостатку дрвета и што их је лакше направити од ње него од дрвета. Такве су гусле прављене обично за дечаке, да се на њих уче. И гусле од буклије су прављене најчешће за дечаке. Гусле од лименог суда праве понекад радници и војници, кад су далеко од свог места. А опште је правило да се гусле праве од једног комада дрвета (сл. 1б, 4 и 5).

Гусле са једном струном су општија појава, док су гусле са више струна ретке. У Ракити су нађене двоје гусле са две струне. Једне су прављене у Ракити а друге, много лепше (са две коњске главе), у Црвеној Јабуди. У Расници (сл. 2б), Одоровцима (источно од Пирота) и у Изатовцима су по једне гусле са три струне.

Гусле са више струна су прихватили најпре музикалнији гуслари, јер сами гуслари, са таквим гулама, објашњавају да се при „свирању“ помажу другом и трећом жицом. Из тога се јасно види новији утицај. Први, који су усвојили овакве гусле, сигурно су слепи гуслари, који су живели у већим градовима. Тек са оваквих гусала прешло се, у најновије време, у овом крају, на ћемане са жицама од црева или челика. Ћемане, са обе врсте жица, данас су, а биле су и раније, врло ретке. Гусле са више струна и ћемане постоје данас само у селима југоисточно од Пирота. И сами сељаци причају да су ћемане донесене у овај крај из околине Трна и Радомира, из данашње Бугарске.

Дакле, у најновије време неки гуслари се нису задовољили једноструним гулама, па су правили гусле са више струна и ћемане. Али су то само безуспешни покушаји, и то само у неким местима, да се измене старе гусле и традиционални начин певања јуначких песама.

Митар С. Влаховић

Zusammenfassung. — *Über Gusle und Guslespieler im Gebiet von Pirc.* Das Thema ist in vier Abschnitte geteilt: Männer als Guslesänger, Frauen als Guslesänger, blinde Guslesänger und „Ćemane“.

Im ersten Abschnitte spricht man über Gusle und einer größeren Zahl einstiger und heutiger Guslesänger. Gusle kennt man in dieser Gegend schon seit 150 Jahren. Es gab ihrer in weit größerer Zahl bis zum Jahre 1912, heute sind sie in vielen Dörfern verschwunden. Doch gibt es Dörfer, im südöstlichen Gebiet, in denen sich Gusle in sehr großer Zahl erhalten haben.

Zur Gusle sang man am liebsten an „slavas“ und Hochzeiten, doch auch zu anderen Gelegenheiten, wenn man beisammensaß, an Kirchfesten u. d. g.

Bis jetzt sind nur fünf Frauen bekannt, die zur Gusle sangen und spielten. Einige waren darin ziemlich tüchtig.

Als guter blinder Guslar ist nur Grozdan Weljić bekannt, der im Jahre 1917 starb. Er lebte meist in Pirod und sang an gewöhnlichen Markttagen und zur Zeit des „großen Marktes“, der früher ein Monat dauerte.

„Ćemane“ sind mit Stahlsaiten (Bild 2a) oder mit Darmsaiten. Man nannte sie oft auch Gusle, denn man sang zu ihnen Heldenlieder in derselben Weise wie zur echten Gusle. Außerdem spielt man darauf verschiedene Melodien und Kolas, und zwar mit dem Bogen wie bei der Violine.

Gusle werden gefertigt aus „gradinske čaše“ (Flaschenkürbis) (Bild 1a) meist in Orten wo es kein gutes Holz gab und weil es leichter war, sie daraus herzustellen als aus Holz. Außerdem wurden solche Gusle für Knaben gefertigt, um darauf zu lernen. In Ausnahmefällen wurden Gusle auch aus „čutura“ (hölzerne Flasche) und Tengefäßen gemacht (Bild 2b und 3). Doch fast alle guten Guslespieler hatten Gusle aus Holz mit einer Saite (Bild 1b, 4 und 5).

In Rakita wurden zwei Gusle mit je zwei Saiten gefunden. Die eine wurde in Rakita hergestellt, die andere in Crvena Jabuk. In Rasnica (Bild 2b), Odorovci und Isatovci gibt es Gusle mit je drei Saiten.

Sicher sind Gusle mit zwei und drei Saiten neuerer Herkunft, denn sie sind meist in Orten, wo „Ćemane“ („Gusle“) einigermaßen gebräuchlich sind, Gusle mit mehreren Saiten nahmen die musikalischeren Guslespieler an, den sie erklären selbst, das sie sich beim „Spielen“ der zweiten und dritten Saite bedienen, um „einen schöneren Ton“, d. h. mehr Töne, zu bekommen.

Die ersten, die solche Gusle annahmen, sind sicher die blinden Guslespieler, die in größeren Städten lebten, wo sie neue Einflüsse aufnehmen konnten. Erst von solchen Gusle ging man in neuerer Zeit auf „Ćemane“ über, mit Saiten aus Darm oder Stahl (Bild 2a).

Мањи прилози

О ђурђевданским обичајима у Батињанима (*Über Volksbräuche am St. Georgstag in Batinjani bei Daruvar*)

Батињани, српско село, лежи на североистоку од Дарувара. Ђурђев дан или Ђурђево, како се чешће чује, сматрају у многим случајевима, нарочито кад узимају дружинчад (слуге), као почетак године. Готово редовно тога дана богати инокосни људи примају слуге, правећи с њима уговоре на извесно време и под разним условима.

О овом празнику се нарочито врше многи обичаји око стоке. Још у току великог поста и на Јовањ дан започињу да беру извесно биље за стоку. Ово биље и разне траве: вратич, милодув, босиљак, коприву, кукурек, иђурет, жучну траву, мукињу и скорупачу, које уберу на један дан пре Ђурђева, помешају и на само Ђурђево дају стоци. Уочи Ђурђева домаћица посипа проју испред прага преко којег стока улази у шталу и говори: „Кад ово неко покупио, онда ми зло начинио!“ Око три часа после поноћи иде домаћин бос, чисто одевен, наоружан оружјем, којим пуца (једанпут) преко свога засејаног имања, да прегледа своје жито. Ако би ко тога јутра бацио смет или што друго нечисто на посејану њиву, верују да би цело жито било нечисто.

Пре сунчевог рањања иду многе жене у млин, где испод „колеса“ (кола од млина) изтрипут захвате воде, коју код куће дају кравама у напоју, да би биле млечније. Жене „цопрнице“ (врачаре) које се од осталих разликују по расплетеној коси, помоћу ове воде и још нечега, што држе у тајности, „одузимају“ млеко туђим кравама. Верују да оне могу одузети млеко и да не иду од своје куће. То раде овако. У штали пребаци конопац преко греде и потезући десном и левом руком, час на једну, час на другу страну, говоре извесне речи помоћу којих из конопца „музу млеко туђих крава“. На Ђурђево се стока први пут пушта на „рампош“ (попас) и преко ње пуцају из пушке. Младунчад већ не залучују, него их од овога дана пуштају с мајкама. Пазе да млечна стока не обилази вагру, да не би губила млеко. Кад је дотерају кући, дају јој помало траве, убране уочи Ђурђева или раније, коју изрежу и помешају са сољу, брашном и комадима божићне чеснице. Ово јој данас дају из таџира, кецеље или дрвеног суда, а раније су обично давали са „крушне лопате“, лопате којом се хлеб ставља у пећ. Какогод што рано терају стоку на пашу, исто тако рано, пре сунчевог изласка, хране свиње. Њихов пастир даје им, ради напретка, у напоју жита, изрезаних коприва и комаде од хлеба, зготовљеног на Бадњи дан од кукурузног брашна и крви божићне печенице. Потом пастир пуца преко њих.

Овога јутра многи, поготово девојке, умивају се на текућој води, потоку и извору, или росом, да би били здрави, чисти, свежи и лепи „као јутарња роса“.

„Кршњаци“ (свечари) кољу за овај дан боље јагње. Свака кућа даје у цркву као завет за стоку по један колач „летурђију“. Да би краве биле млечније, терају их да газе преко текуће воде. У напоју дају им божињег меда и њиме им мажу вимена, да би се лакше музле. Стоку музу у „дојачу“, суд неодређеног облика, величине и материјала, која је наоколо у облику венца окићена разним цвећем. После муже цвеће скину, осуше и стрљају, те га чувају у кући као лек за стоку. Ако коју млечну животињу уједе нешто (змија, жаба) за виме или јој се ма што познаде, помешају ово смрвљено цвеће са божињним мрвицама, које су отпале од хлеба на бадњу вече, и са божињним медом, те јој мажу виме.

На Ђурђево ујутру врло рано неколико мушкараца, највише шест, носе по селу *зелењак*, *листењак* или *ђурђеван*. Ђурђеван је кош купастог облика, који оплету мушкарци изван села, у шуми, у току ноћи уочи Ђурђева. Он је обично дугачак метар и по, покривен пажљиво буковим и другим гранчицама, тако да се нигде не може видети плетење, а наоколо опасан са неколико венаца различитог цвећа, које понајчешће плету девојке. Ђурђеван се навуче на главу и досеже скоро до земље. При врху предњег дела начињен је отвор кроз који гледа онај који га носи, а у његовој унутрашњости има неколико дебљих прUTOва, који му се ослањају на рамена и руке, да не би сва тежина ђурђевана падала на главу. Обично у једном селу плету један ђурђеван. Мушкарци, који носе ђурђеван, сви су у народној ношњи и окићени цвећем. Међу њима је, ради одржавања реда и одређивања кад ће између себе мењати ђурђеван, један старији мушкарац. У раније време је овај најстарији, који је морао бити добар дудаш (свирач), јахао коња и свирао у дуде, а остали су ишли позади и уз њега, носили наизменично ђурђеван и певали ђурђевску и друге песме. Данас сви иду пешке. Идући по селу застану пред сваком кућом и певају ђурђевску песму:

Добро јутро, ујна,
Немој бити нујна (снуждена).
Ево вама Ђурђа
Из зеленог луга,
На зеленом коњу,

У бијелом двору.
Ђуро нам се шеће
По прабини пута,
По зеленом лугу.

Устај, устај, ујна,
Са кревета свога,
Јер ће отић' Ђуро
Из двора бијелога.
Кол'ко на мени листића,
Толико вама пилића!

Кол'ко на мени гранчица,
Толико вама пачића!
Кол'ко на мени ступчића,
Толико вама гушчића!
Иде Ђуро с капије,
Да добије ракије.

За два, за три јаја
Не боли вас глава.
Ђуро се шеће
Да добије плеће.
Иде Ђуро с планине,
Да добије сланине.
Иде Ђуро с гаја,

Да добије јаја.
Иде Ђуро с љесе,
Да добије месе.
Ајд' устани, ујна,
Са кревета свога,
Јер оде Ђуро
Из двора бијелога.

На ово им укућани дају да пију, једу или да носе са собом, а нека жена бади из „дојаче“ на ђурђеван млечну воду. Мушкарац са ђурђеваном трипут се окрене око себе и сваки пут се поклони према укућанима у знак захвалности. Пошто обићу цело село, одлазе у

Дарувар, где иду пред сваку православну кућу и певају исту ђурђевску песму. Уз пут певају друге песме. Кад посете све православне, враћају се у село, обично око подне. Свакоме, ко затражи, дају са ђурђевана по коју гранчицу, које затичу за икону крсног свеца, за греду, у жито, а многи их дају и стоци да поједе.

Јован Вукмановић

Разне етнолошке белешке из околине Пирота и Ниша (*Verschiedene ethnologische Notizen aus der Umgebung von Pirot und Nisch*)

Сад је врло ретко и по селима, да девојка пође за момка којега не познаје, или да момак узме девојку коју није видео. Некад су то одређивали и пресуђивали старији, а млађи су морали слушати. Данас се бећари — момци и девојке већином познају, па и ако су из разних села. Приликом сеоских слава и заветина, приликом свадбених похода, вашара, пазарних дана а нарочито пред Божић и Ускрс момци за женидбу и девојке за удају помоћу разних стрина и тетака међусобно се упознају. То су тако звана „зглеђувања“. Али кад треба да се приступи веридби, старији неће одговорити док и „девојче“ не припитају. А то се чини кад дође *наводација* — *наваџија*. Наводација у многим местима ових крајева има овлашћење не само да пита хоће ли Н. Н. дати девојку, него и да се труди „да буде работа“, па и да се обавести и погађа за све дарове. Наводација се мора обавестити и о миразу. Кад момков отац преко наводације добије повољан одговор и реши се да пристане, онда он иде код девојачке куће ради договора о даровима и о свадби. И он том приликом пристане да купи девојци „вистан“ (хаљину), „големе“ дукате (један, два, или колико се погоде), затим ципеле, а негде у последње време и капут (штофани, варошки.) Том приликом уговоре да младожења да укућанима дар, као: деди—тасту кожух, баби—ташти „бојелек“ (дугачак грудњак с рукавима), шурњајама „антерије“ (једну врсту кратког грудњака с рукавима), свастикама „свилене јелеке“ или ципеле.

Приликом ове коначне просидбе и договора испрошена девојка изађе те „целива“ — пољуби у руку оца, свекра, наводацију и друге присутне. Девојка тада даје свекру дар: кошуљу, чарапе и пешкир, наводација добије кошуљу (сад или приликом свадбе), а за момка се прими и понесе „бочалук“ (бошчалук): кошуља, чарапе, тканице и пешкир.

Раније је постојао обичај да девојчина мајка узима од зета „дремнину“, накнаду у новцу или натури, што се мучила — дремала, док је ћерку чувала. Под овим именом овај обичај још постоји у неким селима око Ниша. Но дремнину понегде узимају само кад девојка оде сама.

Приликом венчања, док се сватови у кући девојчиној веселе, девојка се у засебној одаји, или најчешће у подруму, спрема и облачи. Кад се потпуно спреми, „угоди“ како негде кажу, ту дође младожења да први пут заједно ручају пржена јаја, а после тога с момцима и девојкама иде се цркви.

Младу-невесту после венчања доведе девер до кућних врата, где је чека младожења с парчетом шећера у устима. Она ће шећер устима ухватити и одгрести. То чине да би им живот био слadak као шећер. Приликом уласка у кућу млада треба да погледа прво у ојак.

Кад осване прво јутро по венчању, греје се ракија и сила у кондир (бардачић) који се „вараклајише“ и озго затвори воском, а поврх тога свекар метне неку сребрну или златну пару. Ово се ради кад је девојка чедна и ракија се добро заслади. Затим девојку воде с музиком на воду, да донесе први пут воду у нову кућу. (Околина Пирота).

Кад девојка није била невина, свекар неће да дарује кондир с врућом ракијом, који се пуни првог јутра по венчању, и кондир се не „вараклајише“. Младу, која није „искочила“ како треба, кад су је водили на воду у старо време покривали су покровцем. (Забележио од деда Мане из Доњег Дола пиротског).

Данас се на ово не пази много, док се у старо време обраћала нарочита пажња и ретко се дешавало да девојка не „искочи“ како треба. Ако би се десило да није „работа како треба“, онда невесту нису водили на воду; њену кошуљу су вешали у комин, па су је сватови из пушака и пиштоља гађали. Ракију су грејали, али је невеста *прва* морала да пије, да њу снађе сва несрећа и „баксузлук“, зато што није била девојка. (Забележио од деда Илије из с. Осниња, у Срезу нишком).

Ако је невеста раније „укаљала образ“, не иде се на воду. То јутро таква невеста узима сметено ђубре и баца на ону страну, где јој је родитељска кућа, говорећи: „Све што је лоше нек’си иде у дом на моју мајку“. (Из села Русне, у Срезу нишком).

Жетву обично почињу у понедељак, али се може почети и у неки други дан. Приликом почетка жетве свака жетварка, кад ожње неколико струкова, задене их за појас позади, да је не боле крста. Кад се довршује жетва, онда на последњој њиви, на самом завршетку, остави се једна гомилица класова, колико се може руком обухватити, и то се зове „на Бога брада“. Та се руковат веже са црвеним кончињима, и онда се нађе разног цвећа, те се „на Бога брада“ искити, па се та руковат „осече“—ожње, а негде се ишчупа и око ње ставе српови. „На Бога брада“ се носи кући и стави негде у крај под кров у амбару са срповима, да стоје до друге жетве. Кад буде за сејање, стрља се „на Бога брада“ у оно семе које се носи на њиву за сејање, и тако буде посејано и оно жито из Божје браде. (Забележио од једне сељанке из Јелашнице, у Срезу нишком).

Свака жетварка у почетку жетве ожње по неколико струкова и забоду за појас позади, де је не боле крста. Кад је жетва већ на завршетку и кад се жње чиста пшеница, једна жетварка ухвати један руковат колико може да стане у шаку и држи, а друге жетварке ово ките с цвећем у плетеницу певајући, и онда се то ожње и метне у сноп. Тај се сноп после ставља на стожер и стоји до краја вршидбе, па се најпосле баци у вра, а негде се не чека крај вршидбе, већ се баца у вра као и обично. (Забележио од Ст. Станковића из Стрелца пиротског).

У неким селима у Лужници пиротској, кад почну жетву, жетварке се „провиру“—провлаче пре почетка рада кроз српове. Држећи српове у руци оне праве као круг, и једна по једна улазе у тај круг, да их не би болела крста. После почињу да жњу. При свршетку жетве на

последњој њиви ставе једну руковет неожећу, коју једна девојка или млађа жена држи, а друге жетварке нађу разног цвећа и уплету га у њу. Затим се тај руковет ишчупа, и са њом се веже сноп, који се после набоде на стожер. При крају вршидбе се и та руковет баца у врга. Приликом уплетања цвећа у руковет, жетварке певају разне песме. (Забележио од Стамена Стојановића, из Горчинца пиротског).

Кад мало дете не може да прохода на време, онда му жене бају. Стави се један велики „котал“ (бакрач) на саџак и у њему мало сламе да се мало загреје. Потом се дете метне унутра да седи. Њега чува једна жена која ту седи а мати изиђе напоље, „опколи“ кућу па уђе унутра. Улазећи она пита ону жену што седи: „Какво вариш?“ „Варим суво да стане сирово!“ одговори јој ова. Онда мати опет излази, обиђе око куће, уђе, опет пита: „Какво вариш?“ и добије исти одговор. Тако учини и трећи пут, и то је цео поступак. Овако се баје у Пироту.

У неким крајевима око Ниша *голожегом* зову време од православне Нове године до св. Јована.

У околини Ниша *йерчином* зову клас на кукурузу, а *буџурком* или *бушурком* зову „бика“ на црном луку. Негде се то зове „мушкар“ или мушкарац, а у околини Пирота га зову „копје“.

„*Црембуш*“ је једна сочна врста дивљег белог лука, а и мирише као бели лук. Има га у пролеће на Озрену. Беру га и доносе у Сокобању те једу као мезе уз ракију.

Роганлије или *роган* су биле лаковане ципеле које су богатији људи носили у Нишу за време Турака. У то су време преко плитких ципела ношене *калаше*, које су се скидале приликом уласка у собу. Жене су их морале очистити и спремити да буду готове када гост изиђе да их обује.

Ненавидеши, *ненавидлак* у околини Пирота и Ниша значи: мрзети и мржња. *Ненавидник* је човек који некога мрзи.

Кошрљак (у Лесковцу) а *кошиљак* (у Нишу) је онај подметач који продавци пецива ставе на капу испод табле са пецивом.

Влад. М. Николић

Клетве у селу Јеленку, у Срезу даниловградском (Fluch im Dorfe Jelenak, im Bezirk von Danilovgrad)

У овом крају највише куну жене. Људи то ретко чине, а ако и учине, брзо се покају, јер се боје да се не „стекне“.

Кад мајка куне сина каже: Поганац те згодио! (место поганац рекне и поганчић). — Ако мајка куне ћерку каже: Стрелица те ударила! — Жена ако куне мужа рекне: Бог те убио! — Ако момак иде у шуму неким послом, а родитељима се не допада рекну: Тамо те гром убио! или: Свећа те слапила! — Ако неки члан породице иде преко реке, а мајка је љута на њега, рекне: Ајде, мутна те вода однела! или: Колико

одовуд стопа, толико отуд' година! или: Вратио се кад ја за тебе пошла! — А ако куне у вече, каже: Сутра ми зоре не дочекао! — Ако је уочи Божића каже: На јад ти Божић дошао! — Ако је у почетку пролећа, каже: На јад ти дошао св. Ђоко, коме се радује и 'тица у гору!

Ако мајка куне неког дечка, често му у љутњи измени име, па онда куне. На пр. Милане, Црњане, Мрчане, Јадане, ајде кући да ијеш, о твоме се јаду забавили пре сутра! (т. ј. да умре). — Кад неко из породице иде на пут, где ће остати можда годину или више дана, мајка каже (ако јој се та намера не допада): Ајде, очи ти се не виделе! или: Ајде, здраво био, а до гроба се ја и ти жељели! или: Ајде, ни стека', ни утека', но ти на јад сваки дан у години долазио! — Ако је усчи Ускрса, каже: На јад ти Ускрсење дошло!

Кад момак превари девојку, она каже: Бог му младост нагрдио, као што је он мене! или: Не умро као други људи, но му паски душа испала! затим: Наредио Бог и св. Василије Острошки, да га на Ђурђев дан укочена из куће изнесу!

За обичне ствари каже се: Нијесам богами! Нијесам части ми! Имена ми Божјега, нијесам! Крста ми! Неба ми! Вјере ми! Живота ми, нијесам!

Коњу се рекне: Гутунар (ударац) те згодио! а говечету: Цркавица те згодила! Шарун (шарка) те фиштио! Скар те запуноу!

Тешке су клетве: Ајде, од тебе губави комади отпадали! Од тебе свет ибрет (чудо у лудилу) узимао!

Ако се жени не допада рад који је њен муж почео, она каже: Огањ те изгорио лише (осим) деце! Штогод радио све ти на зли пут окретало! Не дао ти Бог селамета (среће)! Нагрдио те Бог и св. Василије и св. Рождество Христово!

Стари људи се куну: Душе ми! Соли ми и љеба! Та ме не разгубало оно што смо заједно изјели и попили!

Ожењеног сина мајка куне: Ајде, у за час те оженио! Одменио се од среће ка ја од тебе!

Комшија комшију куне: Траг ти се утро као шаренијем коњма! Од тебе свеће не остало, а што остало, све се по јаду познавало!

Милинко Брајовић

О значењу неких пословица (Über die Bedeutung einiger Sprüchwörter)

Г. В. Чајкановић, приказујући у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор књ. 15, св. I и II (Београд, 1935.) стр. 226. Гласник Етнографског музеја у Београду (IV књ.), зауставио се и на пословицама које је забележио П. Костић и истакао да су му неке пословице нејасне. Тако наводи две које се употребљавају на много ширем простору него што би човек помислио према овом приказу. То је пословица: *Кућа је јама*. Ова пословица је и данас врло позната и често се употребљава. Она значи: кућа је као права јама, јер се никад не може напунити; кућа је провалија која се не може испунити; колико било да човек уноси у кућу, то не може бити довољно; може човек радити колико било, па опет то неће бити за кућу довољно; кућа се, дакле, не може напунити, јер највише личи јами, и то јами без дна, некој правој јазбини која гута све што у њу уђе; кућа је одиста с те стране права јама.

Друга је пословица : *Лейоџа врати чува, а доброџа кућу*. Ова је ређа и не тако распрострањена као прва. Стога јој ни значење није, бар на први поглед, тако јасно. Али се лако може разјаснити. Само треба знати неке околности под којим се развила. Јер, као што је познато, пословице и настају на тај начин што се у њима стварају правила, закони, за извесне радње, навике, обичаје и сл., дакле за све оно што је од важности за живот. Потом у њима је отеловљено народно суђење о разноликим поступцима човековим, без обзира на то да ли се говори о врлинама или манама човековим. У оним је крајевима, одакле је узета ова пословица, обична појава да и данас женски свет стоји на вратима, на капији, одакле посматра пролазнике, свет уопште и збивања на улици. Познато је да је то остало још из турског „земана“, па се и данас од тога женски свет тешко одвикава. Тако ће те видети девојке и жене и бољих, имућнијих и господскијих кућа, како сатима стоје на вратима, воде „јеглен“ сваке врсте, а каткад и снују разне послове баш на капији, у заклону за вратима, поред каква отвора на капији и сл.: договарају се о седељкама, воде посредовања о удадбама, разговарају и о раду, ткању, пређи и сл., а каткад се и оговарају. Разуме се да таквим женама не остаје доста времена за рад у кући, за саму кућу. Добра жена не може имати толико времена за разоноду и бескорисно ћеретање. Њој је кућа најпреча, па се ретко кад и може видети на улици, а да и не говорим о томе да ли се може видети да беспослици на капији, „да чува врата“, како се с правом каже. Тако се у оним крајевима, а и даље, каже за вредну жену да *чува кућу*, а за ону која мало припада кући, а више улици, или која много времена проводи на вратима, да *чува вратица*, тј. не ради, дангуби. А како баш лепе жене и девојке хоће да своју лепоту покажу, да ставе свету до знања чиме располажу, оне то најлакше раде стојећи на капији и „чувајући врата“. Тако се може схватити право значење наведене пословице.

Г. Чајкановић каже да тумачење неких пословица „изгледа“ није добро, па наводи пример : *„Баба није умрла од прекора но од премора.“* — Кад се неко ни саветима ни прекором до смрти не поправи. — Разуме се да то тумачење није исправно. Ја ћу указати на две могућности откуд такав облик пословице. Знамо да бабе никад не могу да се сложе с „новим“ животом: оне не одобравају ни поступке, ни ношњу, ни обућу, ни многе навике које су и саме имале, а које запажају у млађих. Зато оне и коре, укоревају млађе и казују им примере друкчијег живота. А кад баба умре, пигају се сусетке од чега је могла умрети, а међу њима се нађе и духовитих жена које кажу: „Није баба умрела од прекора но од премора“, што би имало да значи: није умрла од тога што је прекоревала друге, него од превелика посла који је на њу био наваљен, што је преморена. Можда се мисли и: умрла је од животнога терета, од преморености која је дошла иза тегобна живота пређашњег. Могло би се мислити и: умрла је од премора, а не од тога што су њу други прекоревали. Ово последње тумачење не бих рекао да има доста основе, јер би пословица изгубила ону драж којом се, иначе, одликује. Не мислим, дакле, да је баба у односу на прекор предмет, да њу коре, него радник, вршилац радње која се казује именицом прекор. Додуше, пословица коју наводи г. Чајкановић из Караџића (1, 1899, 117): „Од прекор говеда не липсујев, по од премор“ с тумачењем. „Каже се ономе кога неко прекори или покара за нешто“, као да би требало да значи исто што она коју смо навели напред. Ја ипак мислим да то нису пословице исте

врсте, наиме мислим да је у првој пословици баба радник, а у другој да су говеда предмет радње, како се и из тумачења разабера.

Значење пословице: „Што на ум, тој на друм“ довољно је познато и није потребно доказивати да је примедба г. Чајкановића сасвим оправдана.

М. С. Лалевих

Српске народне побожне приповетке са Огулинског Кордуна (Quelques contes religieux serbes de la région d'Ogulinski Kordun)¹⁾

1. Јудина издаја

Вребали Жидови Кристоса, да му суде, ама га никако нијесу могли у'ватити. Сви апостоли били су вјерни Кристосу осим Јуде. Кристос је ћио, да се још неко вријеме уздржи на земљи, те да види свуда како се у народу пази и милује 'ришћанлук. За то би се створио, рецимо, у дијете, па путова' с апостолима по свијету. Кад би Кристос опазио, да Јуда скроза, како би га прописа' Жидовима, он би се у задњем часу пред издају створио у старца са дугом бијелом брадом. А кад би примјетио, да Јуда јопетке *мошри*, како би га изда', онда би се Кристос створио у момка, јали у средовјечна чојка. И тако је Кристос радио, док је држа' да је потребан 'ришћанлуку на земљи.

То наракање са Јудом дуго је времена подурало. То су биле ка' опомене апостола Јуди, не би ли се осјетио и покаја' за срамни наум свој. Међутим, кад је Кристос видио, како је сталан, како је утврђен православно српски 'ришћанлук у народу на све четири стране унакрст широкога свијета, онда се је пуштио безаконицима да га у'вате и на муке стављају

Тако 'едном дође Кристос с апостолима у биртију. Апостоли, то су били ученици Крстови, који су ширили науку 'ришћанску, Кристосову. Јуда је још поприје углавио са бирташем, а овај је опе' био у тајном договору са Пилатом, како ће им Јуда за тридесет јадније' сребрњака издати Кристоса, овако: „Ја ћу“, река' је Јуда, „резати свима крв. За нас дванест апостола резаћу шњите к себи, а Кристосу одрезаћу шњиту²⁾ од себе“. Тако учини и Жидови ту одма' Кристоса у'вате, предаду Пилату те га осуде на страшна мучења и на крст распну. Кад је изда'н'о, покопају га и он трећи дан славно васкресне.

Јуда³⁾ је добио тридесет сребрњака; али га зато и данас цио 'ришћанлук зове, јадним и срамним именом, издајицом, да је изда' Кристоса. Од издајице, рекоше наши стари, ништа црње није; издајица је продана мјешина, од које се кроји што 'оћеш.

2. Женидба св. Петра

Тако, па 'едном закала Кристос и св. Петар од воде Саве до код Јасеновца, па ће најлак до'ватити се Кордуна, па тџка-тџка Кордуном до Зрмање у вр' Лике, да виде како им се туду 'ришћански живи и

¹⁾ Види „Гласник Етнографског музеја у Београду“ IX, 107 — ²⁾ Шњита, шњитешка, шњитетина. Одреза им „шњитицу“ крува, тањушцу, ма видио би Пљешвицу кроза њу. — ³⁾ Кристос је имао два ученика по имену Јуда. Јуда Искариот издао је Христа, а Јуда Тадеј признат је за хришћанског света.

напредује. Идући тако Кордуном, запну очи св. Петру за стасите, пуначне, младе женскиње, те очигледно Кростосу, да би се и он женио. Кростос пристане, те одлучи: коју прву женску главу сретну, да ће му бити жена. Свети Петар се томе обрадује, те изгледајући, да ће то бити каква лијепа, млада женскиња; али, кад онамо сретну стару бабу. Кростос застаде и опази да св. Петру није по вољи та прилика.

Онда Кростос рече: „Петре па коју сад сретемо, 'ајде нека буде твоја!“ Св. Петар привати то, помисливши у себи, да ће могуће тај други пут бити боље среће, те пођу даље. Али за мало срету још старију. и *йриде* ћораву, крмељаву бабу. Светом Петру не би ни то по вољи. па умоли Господа, да не би те никако уз'о.

На то му Кростос одврати: „Е онда, Петре, још сад трећи пут ћемо срећу окушати; али даље нема промјене ни одмака“.

Иза тога је св. Петар нујно иша' за Кростосом. Убрзо сретну оне' још старију, кроз немоћну, стогодњачу баку, која 'едва батрља путем. Друге није, св. Петар је прими без поговора. Успут нешто подаље чују како ковач кује у вигњу. Сврате се к њему. Кростос узме бабу, па је баци на зажарени угаљ, па распири још јаче ми'јове. Онда ће ш њом на наковањ, те од те бабе скује му лијепу младу дјевојку, да се је од лепоте не м'еш нагледати. Ту и' Кростос благослови. Онда зовну попа, па и' вјечна и отале замагле даље својијем путем.

Ковач гледа' све то, те му паде једна миса' на памет, да своју матер подмлади, велети: „Ваљд, ето сам досад био први мајстор у селу, ама сад ћете виђети, што ћу оселе моћи стварати“. Добро распири ватру па пограби матер и баци је у ону божју жару, те му матер изгори, спепели се. Али сада, ко јаднији, ко кукавнији од тога ковача. На очиглед му се мајка спржи, изгори. У неке се сјети, те опучи за онијем људима. Стигне и' и све им по истини исказа, што је учинио. Кростос се смилује и рече: „'ајде, Петре, врати се, па му поврати мајку!“ Свети Петар врати се ш њим, помоли се Богу и прекрсти пеп'о мајчин. Она се промешкољи и устаде, канда је спавала. Оживи је каква је и била, па рече ковачу, да се није треба' пачати у њи'ов поса'; па се лијепо опрости с ковачем, те оде, окле је и доша'.

3. Благо праведном

Путовали Кростос и св. Петар по свијету. У сутон исплавају пред кућу неког сиремака, тежака удовца, те се опконаче код њега. Удонац је има' петоро ситне дјечице, а у кући му се није тревило, у пи Павла, ништа, ма ваљда ни колико мрвица крушна, којом би миша отрова'.

Своју незгуду искрено приповједи својијем конацијами, Кростосу и св. Петру, како мучно сиротињски живе, па како је дјечи донио за вечеру 'едну земичку, не би ли и' како год уталомиио и забрљеушио, да не плачу од глади.

Кад је дошло доба вечере, извади из џепа земичку и разломи, па полу даде Кростосу и св. Петру, а другу полу раздијели дјечи. Кад су дјеца по'ла, свако свој дјелчић, стадоше још тражити. Отац и' заговараше свакојако, те да иду лећи, спавати.

Кростос рече: „Немој дјеце ћерати, него 'ајде у другу собу, па донеси дјечи још крува, колико им треба, а и нами, све трема.“ Домаћин застиђен, оде у чуду. Кад у собу, али соба пуна земичака и глава крува. Весело натрпа пуно решето земичака, увршивши га с неколике

главе крува, па на'рани дјецу своју и лијепо угости своје конације, па 'нда легу на починак. Тијем се је господар увјерио, да то нијесу били обични путници, него да су то божји посланици.

Сјутра дан, прије поласка, благослови Крстос кућу и читаву ту вамилију, па се он и св. Петар опросте с домаћином и нагну даље својијем путем. Тај удовац, што је послјије за свог живота почима' радиги, све му је било сретно, све му је ишло за руком, ма све му се ширило и висило. Тако исто дјеца му окренула к срећи. Изучила школе и разне занате, те постадоше сретни и честити људи. Тај домаћин био је побожан и праведан, права божја душа, који је сиромаку умιο у'ори пружути руку помоћницу и извести га на прави, Богом благословени пут. За то је и он за живота ужива' свако земаљско добро.

М. Б. Кордунаш

Народно предање о именима неких места у околини Лебана у Срезу јабланичком (Überlieferung über die Namen einiger Orte in der Umgebung von Lebani im Bezirk Jablanica)

У току овог лета у околини Прекопчелице, крај Лебана, вршена су археолошка ископавања на локалитету Царичин Град, која су дала неочекиване резултате. Цео је крај богат старинама, па у народу постоје многа предања и веровања о њима. Једно од најинтересантијих је предање о постанку имена појединих села у околини, које сам чуо од г. Николе Димитријевића, свештеника из Прекопчелице.

У старо доба, у Царичином Граду, живео је један цар, који је имао врло лепу кћер. Њу су просили многи просци, али цар објави да ће је дати ономе који успе да у град, што је на једном вису, спроведе воду. Многи су покушавали али нису успели. Али један свињар, који је живео у подножју тог града, успе да из Петрове Горе, преко Дели Воде и Теразија, спроведе воду у Царичин Град. По њему се то село и назове *Свињарица*. Царева се ћерка заљуби у свињара, јер је био врло леп. Цар, који је био у неком рату, није хтео да се ороди са свињарем и пошље једног свог војводу да свињара убије. Царева ћерка и свињар дочежу за то на се реше да беже. Седну у кола и нагну у бег. Али, на једном месту, из кола им испадне тулац по коме се назове данашње село *Штулац*. Како је потера била близу, бежали су даље и на једном месту кола се стану гегати, по чему се назове село *Гегља*. Бежећи даље низ косу према Јабланици, на једном месту кола се стану кривити и отуда име селу *Кривача*. Они продуже даље, и на једном месту им се оштећени гочак распадне и сав 'леб који су имали испадне. Место где се ово десило назове се *Лебане* (леба не). Ипак они наставе бежање. На једном месту им од умора падну коњи и то се место назове *Коњина*. И, најзад, недалеко одатле долети царски војвода до свињара, замане сабљом „и свињару жде (оде) глава“. Због тога се то место назове *Ждеглав*.

Бранко Милаковић

Народно предање о имену села Заграђе у Качеру (Überlieferung über den Namen des Dorfes Zagrađe)

У подножју Островице је село Заграђе. Од Николе Петровића, старца од 84 године, родом из Мутња, који сада живи у Руднику, чуо сам ову причу о постанку имена Заграђу.

„У граду на Островици живела је једном Проклета Јерина. Она је мучила народ на разне начине. Из Смедерева су из руке у руку морали доносити врућ „сомун“ (хлеб). Затим је терала трудне жене да уз стрм брег носе камен за град који се зидао, и ту је село *Трудељ*. Али најгоре је било то што је она била толико страсна, да нико није могао да задовољи њену страст. Она је била „толико врела“, да кад би села на траву, трава би испод ње изгорела. И зато је она била „бесна“ па је мучила народ. Али једног дана, кад се шетала, она сретне једног човека из тог села и намора га да покуша да је задовољи. И он то и успе. А она сва срећна, упита га шта жели да му учини. Збуњен, није се сетио ничег другог, него рече: „Загради нам село“, по чему, веле, да је Заграђе добило име“.

Бранко Милаковић

О бањи код Новог Пазара (Über den Badort bei Novi Pazar)

По народном предању „бању“ (купатила) у селу Бањи код Новог Пазара подигла су два брата. Старији брат остави млађем три товара блага да подигне купатило за лечење болесника, али да буде исто као што ће и за себе подићи и оде на хаџилук. Млађи брат не одржи реч, већ подигне за себе већу и бољу бању, него за свога брата. Кад се старији брат врати са хаџилука и виде да му је бања гора од бање коју је брат подигао за себе, он се помоли Богу и прокуне бољу бању. Чим је изрекао проклетство, а оно у бољој бањи усахне топла и лековита вода и она се, у току времена, поруши. Од уклете бање се и данас познају зидине, по којима се заиста види, да је била знатно већа од бање побожног брата, која и данас служи болесницима за лечење.

П. Ж. Петровић

Оглед библиографије наших народних загонетки

У нас нема никакве библиографије народних загонетака. По савету Г. проф. д-ра Тихомира Р. Ђорђевића ми смо узеле на себе да је по могућству израдимо. Иако смо се трудиле да нам посао буде што потпунији, ми смо јој дале скромни назив *Оглед библиографије наших народних загонетки*, јер знамо да није потпуна библиографија. За потпуну библиографију ваљало је посетити библиотеке у свима већим нашим научним центрима (Загребу, Љубљани, Н. Саду, Скопљу) и можда још који. Нажалост ми за то нисмо имале могућности и задовољиле смо се само оним градивом до кога смо могле доћи у Београду.

У свој Оглед унеле смо и расправе о загонеткама у колико смо могле доћи до њих.

Ми знамо да овај наш рад није потпун, али мислимо да ће и овакав какав је бити од користи, ако не од веће а оно бар од толике да буде потстрек за његово допуњавање; па и то је нешто.

Јамачно нам се поткрала и каква грешка. Зато молимо свакога ко би ишао за непотпуностима у нашем раду да обрати пажњу и на грешке у њему. Сваку допуну и сваку исправку уредништво Гласника Етнографског музеја ће радо штампати.

І БИБЛИОГРАФИЈА ЗАГОНЕТКИ¹⁾

Аноним: *Народне загонетке* (Београдски велики календар, 1853, с. 205), 50 к.

— *Народне zagonetke* (Bosanski prijatelj. Zagreb 1850, с. 124; 1851, с. 191; 1861, с. 183), 229 к.

— *Македонске загонетке* (Вардар, календар 1887), 21 к.

— *Загонетке* (Венац. Београд, 1910, с. 72), 10 к.

— *Народне загонетке* (Венац награде. 1890, с. 73), 49 к.

— *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића, Београд 1867, бр. 15 с. 238; бр. 20 с. 319; 1868 бр. 2, с. 43, бр. 11, с. 261), свега 109 к.

— *Нове загонетке* (Годишњак, календар. Нови Сад 1880, с. 53; 1879), 57 к.

— *Згачке* (загонетке) (Голуб, календар. Цариград 1890, с. 46; 1891, с. 27; 1892, с. 44), 203 к.

— *Загонетке ишталице* (Голуб, календар. Цариград 1892, с. 47), 15 к.

¹⁾ Скраћенице: бр. = број; *Zb. n. ž. o.* = Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena; *k.* = komada; *Km. r. nov.* = Kmetijski in rokodelski novice; *C. e. z.* = Српски етнографски зборник; *Ц. гл.* = Цариградски гласник.

- *Загонетке Србљином безименим састављене* („Забавник“ Димитрија Давидовића, Београд 1820, с. 96), 22 к.
- Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 1, 2), 8 к.; (бр. 3), 5 к. (Пршевска Каза); (бр. 4), 4 к. (Маџедонија); (1907, бр. 26, 1908, бр. 23, 29), 11 к.
- *Загонетке* (Панчевац, календар. Панчево 1884 с. 57), 9 к.
- *Narodne zagonetke* (Срђ-Srd. Дубровник 1902, бр. 7, с. 334; бр. 9. с. 422; бр. 10, с. 470; бр. 13 с. 614; бр. 16, с. 758; бр. 18, с. 854; бр. 20 с. 950; бр. 23 с. 1114), свега 14 ком.
- *Загонетнице* (Уранија, календар. 1838, с. 288), 3 к.
- *Народне загонетке* (Цариградски гласник, 1901, бр. 34), 8 к.
- *Народне загонетке* (Ц. гл., 1902, бр. 5), 16 к. (Тетово).
- *Шта ми ти је што?* (Шумадинка. Београд, 1855, бр. 2 с. 8; бр. 5 с. 20; бр. 6, с. 23), 18 к.
- *Загонетке* (Шумадинка. Београд, 1850, бр. 21, с. 83; 1855, бр. 21 с. 84; бр. 29 с. 115; бр. 32 с. 127; бр. 34 с. 135; бр. 37 с. 147; бр. 41, с. 164; бр. 54, с. 215; бр. 57, с. 226; бр. 61 с. 244; бр. 64, с. 256; бр. 71, с. 283; бр. 74 с. 295; бр. 78 с. 312; бр. 85 с. 339; бр. 91, с. 364; бр. 94 с. 376; 1856, бр. 1. с. 4; бр. 8 с. 60; 1857, бр. 1 с. 4; бр. 45 с. 180; бр. 46 с. 184), свега 95 к.
- *Леје загонетке* (Шумадинка. Београд, 1855, бр. 68 с. 272), 5 к.
- *Vganjka* (Kmetijski in rokodelski novice. 1845, бр. 17, с. 68; бр. 18 с. 72; бр. 21 с. 84; бр. 22 с. 88; бр. 29. с. 116), 5. к.
- *Vganjka Serbskiga naroda* (Kmetijski in rokodelski novice. 1845, бр. 31, с. 124), 1 к.
- *Vganjka za letašnjo jesen* (Km. r. pov. 1845, бр. 38, с. 152; бр. 41, с. 164; бр. 45, с. 180; бр. 46, с. 184; бр. 47, с. 188; бр. 52, с. 208), свега 6 к.
- *Uganke* (Koledar družbe sv. Mohorija. 1927, с. 217), 4 к.
- Аврамовић Ефтимје: *Српска народна загонетка* (Подунавка. Београд 1847, бр. 32 с. 128) 1 к.
- Адамовић Ст.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 44), 1 к. (Црна Бара, Мачва).
- Александар: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1902, бр. 17, 21), 6 к. (Љубић).
- Андрејевић С. Т.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911, бр. 19), 3 к. (Деспотовац).
- Андријашевић: *Zagonetke* (Narodni kalendar za 1828 g. Matice dalmatinske, с. 157), 16 к.
- Антић Ј.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 27), 2 к. (Омашница).
- Ардалић Љубица: *Загонетке* (Српско-далматински магазин 1864, с. 101), 7 к. (Ђеврске).
- Б.: *Загонетке* (Подунавка. Београд, 1856, бр. 31, с. 248), 1 к.
- Бакић Светислав Б.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 7, 9—13, 15, 17, 27, 42; 1907, бр. 39, 50), свега 34 к.
- Бибић Н.: *Загонетка* (Подунавка. Београд, 1857, бр. 16, с. 128), 1 к.
- Вјелић Pavlina Bogdan: *Zagonetke* (Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena књ. XXV с. 87), 38 к. (Cavtat u Dalmaciji).
- Вилјан Мијо: *Zagonetke* (Zb. п. ж. о. књ. XVI с. 149), 88 к. (Gospić).
- Б. К. С.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 21), 2 к. (Валјево).

- Боић Лазар: *Шараде и загоњетке* („Забавник“ Дим. Давидовића. Крагујевац, 1834, с. 239), 1 к.
- Борисављевић М. К.: *Српске народне загоњетке* (Босанска вила, 1892, бр. 8, с. 126), 35 к. (Из Ужичког округа).
- Brlić: *Narodne zagonetke* (Novouređeni ilirski kalendar, 1836, 1838), 30 к.
- *Nekoje narodne zagonetke* (Novouređeni ilirski kalendar, 1851), 35 к.
- *Nekoje zagonetke* (Novouređeni ilirski kalendar, 1853, 1854), 16 к.
- Б-р Марта: *Загоњетке* (Јавор. Н. Сад, 1881, бр. 12, с. 383), 1 к.
- Висоњић Никола: *Zagonetke* (Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1908, с. 123), 5 к.
- Бушетић Тодор М. и Мијатовић Станоје М.: *Загоњетке* (Српски етнографски зборник књ. 32 с. 119), 17 к. (У Левчу и Темнићу).
- В.: *Народне загоњетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1867, бр. 25, с. 399), 24 к.
- В.: *Trizlogna vganjka* (Кт. г. пов. 1845, с. 32), 1 к.
- Вељковић Драгослав: *Народне загоњетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 38, 41, 44), 6 к. (Гари, срез Расински).
- Веселиновић М. В.: *Згачки* (Српство, 1888 бр. 13, 14, с. 111; бр. 16 с. 127; бр. 17 с. 134; бр. 18 с. 142), 91 к. (из предјела Црне Горе).
- Вишњић Мирчета Љ.: *Народне загоњетке* (Кића. Ниш, 1906 бр. 30, 31, 33, 51), свега 10 к. (Брајковац у Колубари).
- Влаић Тодор: *Српска народна загоњетка* (Подунавка, Београд, 1845 бр. 22, с. 88, 92; 1846, бр. 45, с. 168), 5 к.
- В. Н.: *Народне загоњетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 1, 5, 7, 44), 9 к. (Параћин).
- Водорић М.: *Zagonetke* (Narodni koledar 1878 Matice dalmatinske с. 157), 9 к.
- Врчевић Вук: *Морално-забавне и шаљиво-поучиштелне србске загоњетке*. Задар 1857, с. 128, 200 к. (Нису народне).
- В-ћ С.: *Народне загоњетке* („Вила“ Ст. Новаковића бр. 39, с. 627), 20 к.
- Вукадиновић Н.: *Народне загоњетке* (Босанска вила, 1886, с. 319), 20 к. (Крајина).
- Vukasović Vuletić Vido: *Narodne zagonetke iz poljetaka* (Slovinac. Dubrovnik 1886, с. 195), 35 к.
- Vuković Marijan: *Sbirka zagonetaka* (Zagreb 1890), 1647 к.
- Вуксан Раде: *Српске народне загоњетке* (Босанска вила, 1893, с. 156), 46 к. (Бос. Костајница).
- *Српске народне загоњетке* (Босанска вила, 1893, с. 341) 50 к. (Врховина).
- Гвоздић Ст.: *Народне загоњетке* (Ц. гл., 1900 бр. 40), 13 к. (Митровачка нахија).
- Глигорић Гвоз. М.: *Народне загоњетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 14, 16), 2 к. (Рађевина).
- Грбић Исо: *Народне загоњетке* (Српско-далматински магацин, 1868; 1869), 87 к. (из Лике).
- Дим-е-е-е: *Народне загоњетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 3), 1 к.
- Д. Н.: *Народне загоњетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1868, бр. 30, с. 711), 2 к. (Херцеговина).
- Dragoni: *Zagonetke* (Narodni koledar za 1878 g. Matice dalmatinske с. 153), 99 к.

- Дучић Н.: *Загонетке* (Српско-далматински магазин, 1863 г.), 36 к. (Црна Гора).
- Дучић Светозар Н.: *Народне загонетке из Гњилана* (Босанска вила, 1910, с. 335), 10 к.
- Дучић Стеван: *Загонетке или гонетке* (С. е. з. књ. 48, с. 439), 26 к. (Кучи).
- Ђорђевић Миодраг В.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш. 1908, бр. 11, 25), 2 к. (Брус).
- Ђорђевић Тих. Р.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац 1899, с. 42, 154, 185, с. 224), 213 к. (из Пиротског окр.).
- Ера Миладин: *Народне загонетке* (Ц. гл., 1900, бр. 32), 13 к. (у Сречкој).
- Ерић Страиња: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 19, 23), 5 к. (Бељина, срез Трнавски).
- Живковић Тома С.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 45; 1910 бр. 27, 35), 9 к. (Параћин).
- Жикић Евгеније: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910 бр. 3), 3 к. (Бачина, Темнић).
- Ж. М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр 14), 1 к. (Мионица).
- Жугић Д.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905 бр. 22), 3 к. (Ужице).
- Жуне: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 33), 2 к. (Тимочки округ).
- Златиборски Т. К.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш 1906, бр, 3, 5, 9, 13, 17, 32, 33, 34, 35, 36, 43, 45, 46, 47, 49; 1907, бр. 24), 36 к. (Ужички округ).
- Златић Ник.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш. 1910, бр. 7), 3 к. (Грабовач у Гружи).
- Златичанић Илија Н.: *Загонетке* (Грлица, календар црногорски, 1891, с 63), 86 к.
- Зорић Јов. Ђ.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац, 1899, бр. 11) 13 к. (из Сарајева).
- Zuvelić: *Zagonetke* (Narodni koledar za 1879 Matice dalmatinske, s. 154), 26 к.
- Ivanišević Frano: *Zagonetke* (Zb. п. ж. о. књ. X s. 219), 50 к. (Poljica, Dalmacija).
- Иванчевић Петар Ст.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац 1900 с. 155), 35 к. (из Босанске Крајине).
- Илић В. Н.: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1867, бр. 21 с. 339), 30 к.
- Ilić Oriovčanin Luka: *Zagonetke* (Narodni slavonski običaji, 1846 с. 224), 211 к.
- И. Т.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 31), 2 к. (Тимочки округ).
- Јананијевић Тома: *Српске народне ишћалице из Македоније* (Босанска вила, 1910, стр. 313), 17 к.
- Јанковић Љуб.: *Загонетке и пословице* (Рад, календар. Београд, 1903, с. 82), 12 к. (из Нишког округа).
- Јанковић Рајко М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 25), 1 к. (Прислоница, срез Љубињски).
- Ј. В.: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње 1900, с. 108, 164, 211, 260) 68 к.
- Јефтић Ив.: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1866 бр. 42, с. 764; 1867, бр. 22 с. 352), 33 к.

- Јелисавчић Стев. М.: *Загонетке* (Босанска вила, с. 116), 38 к. (из Горњег Подриња).
- Јовановић Вас.: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1899, с. 88, 174), 53 к.
- Јовановић Василије: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1898, с. 160), 18 к.
- Јовановић Вељко М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 25 36), 3 к. (Заселе, срез Пожешки).
- Јовановић Драгољуб М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 17), 2 к. (Крагујевац).
- Јовановић З. А.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911, бр. 15, 21), 5 к. (Азбуковица).
- *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911 бр. 17, 23), 7 к. (из Каменице, Пчиња).
- Јоџе: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 13 с. 52; бр. 16 с. 64; бр. 32, с. 128), 3 к.
- Каменко: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 11; 1911, бр. 5), 5 к. (срез Нишавски).
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 46; 1909, бр. 41, 49, 51; 1910, бр. 1), 12 к. (из Пиротског окр.).
- Караклаић Петар Јев. Подградинац: (Кића. Ниш, 1908, бр. 7), 2 к. (Шабац).
- Каранџић В. Н.: *Српске народне загонетке* (Босанска вила 1893, с. 63), 3 к. (ок. Кичева).
- Караџић В. С.: *Народне српске приповијестке* (Беч 1821, стр. 48), 166 к.; (Додатак Новинама Србским, Беч 1821, бр. 89—91, 95, 98 и 100), 166 к.
- *Загонетке* (Српске народне приповетке и загонетке. Београд 1897, с. 376), 782 к.
- *Загонетке* (Српске народне пословице и загонетке. Београд 1933, с. 439), 782 к.
- Катурић Вл. М.: *Српске народне загонетке* (Босанска вила 1894, с. 75; 1895, с. 93), 53 к. (из околине Билећа).
- Киселиновић Ђорђе Ј.: *Загонетке* (Гласник Професорског друштва 1925, с. 239), 3 к. (Скопље и Јужна Србија).
- Кића Дг.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 19, 22), 6 к. (Алексинач).
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 27, 31, 33, 35, 39, 41, 47, 51; 1909 бр. 1, 3, 5, 9, 11), 36 к.
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 11, 21, 23), 7 к. (Топоница, срез Пожешки).
- К. М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905), 3 к.
- Кнежевић Антун О. Вошњак: *Zagonetke* (Narodni koledar za 1866 Matice dalmatinske s. 110), 10 к.
- Кордунаш М. Б.: *Српске народне загонетке* (Босанска вила 1896, с. 133, 146), 72 к. (Горња Крајина).
- Косовац П. Ј.: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1906, бр. 6), 13 к.
- Костић П.: *Пословице, загонетке и бројанице* (Гласник Етнографског музеја у Београду V 1930, с. 133), 144 к. (из Призрена).
- Kotarski Josip: *Zagonetke* („zganjke“) (Zb. p. ž. o. XXIII, s. 46), 47 к. (Лобор).
- Коџић М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 26), 4 к. (Ниш).
- Крајишник Богдан: *Српске народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1897, с. 33, 116), 32 к. (Бос. Петровац и околнина).

- Красић Влад.: *Загонетке народне* (Јавор 1881, с. 1597), 30 к.
- Кречић Милош: *Српске народне загонетке* (Босанска вила 1887, с. 269) 20 к.
- Крилатић: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1913, бр. 3), 6 к. (Риљево, Прилепска околина).
- Крстић Боривоје Р.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 11, 15; 1910, бр. 4, 9), 11 к. (Овчина, ср. Рачански).
- Крстић Јован: *Загонетке* („Забавник“ Дим. Давидовића. Крагујевац, 1834, с. 241), 1 к.
- Lang Milan: *Zagonetke, pitalice* (Zb. п. ж. о., XIX, s. 110), 65 к. (Samobor).
- Lepstanski: *Vganjka* (Km. г. nov. 1845, br. 9, s. 36) 1 к.
- Лешјанин Дим.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1913, бр. 13), 4 к. (Београд).
- Липљанин М. Р.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 32), 3 к. (Ужице).
- Лопичић: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1896, с. 566; 1898, с. 144), 48 к.
- Лопичић Стево: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1897, с. 71, 121), 43 к.
- Максимовић: *Народне загонетке*. (Кића. Ниш, 1906, бр. 51), 1 к. (Светлић).
- Максимовић Богдан: *Народне загонетке* (Ц. гл., 1901, бр. 14), 13 к. (Слепче).
- Марић Свет. М.: *Загонетке у Добричу* (Браство VI, 1894, с. 309), 25 к.
- Марковић Т.: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића, 1867, бр. 24 с. 381), 14 к.
- Матијевић и Шуњаревић: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 51), 3 к. (Ужице).
- Матић С. Ђ.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 42), 2 к. (Ниш).
- Масан Tomislav M.: *Zagonetke* (Zb. п. ж. о. XXX 239), 54 к. (Blato па Мјету).
- Möderdorfer Vinko: *Uganke za deco* (Koledar družbe sv. Mohorja, 1926, с. 108), 11 к. (па Когошком).
- Мијаиловић Урош: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 24), 1 к. (Чумић, ср. Крагујевачки).
- Мијатовић Станоје М.: *Народне умотворине и говор* (С. е. з. књ. 7 с. 507), 6 к. (Левач и Темнић).
- Мијатовић Станоје, видети: Бушетић Тодор.
- Milanković S.: *Zagonetke* (Narodni koledar 1878 Matice dalmatinske с. 158), 7 к.
- Милановић Богдан С.: *Српске народне загонетке* (Босанска вила, 1895, с. 268), 22 к. (из Босанске Крајине).
- Милојевић Милорад М.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911 бр. 3), 4 к. (Велики Поповић).
- Милосавац А.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 29), 2 к. (Бачина, Темнић).
- Милошевић Х. П.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910 бр. 33), 4 к. (Неготин).
- Милугиновић Војислав В.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 9), 2 к. (Дракчићи, ср. Жички).
- М. М.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац, 1900 с. 13.), 53 к. (из Левча).

- Мирковић Петар: *Народне загонетке* (Босанска вила, 1887, с. 94, 108), 88 к.
- М. П.: *Народне загонетке* (Кића, Ниш, 1905, бр. 20), 3 к. (окр. Ужички).
- Митић-Вранкић Костадин Ј.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1911 бр. 7, 11, 25), 9 к. (Лесковац).
- Митрановић Јован: *Народне загонетке из Скопља* (Босанска вила, 1910, с. 337), 54 к.
- Митровић Ж. М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 32), 2 к. (Крушевац).
- Михаиловић Никола М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 13), 3 к. (Трнава, срез Тимочки).
- Мишковић Б. М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 21), 1 к. (Ваљево).
- Мишковић Ј.: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1866, бр. 31 с. 507; бр. 31—5 с. 560; бр. 41 с. 659; 1867, бр. 23, с. 368; бр. 34, с. 539), 181 к.
- М. Јов.: *Загонетке* (Панчевац, календар. Панчево, 1872, с. 74), 20 к. (из Рудничког округа).
- Мусу: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 33 с. 132), 1 к.
- М. Ф. Ј.: *Zastavica* (Vganjka), (Кт. г. пов. 1847, бр. 4, с. 16; бр. 9, с. 36; бр. 12 с. 48; бр. 13, с. 52, бр. 25, с. 100; бр. 32 с. 120), 6 к.
- Н.: *Narodne zagonetke* (Кића. Ниш, 1905, бр. 34, 36, 37), 14 к. (из Пиротског округа).
- Нивичанац Ј.: *Народне загонетке у Нивичанима* (Ц. гл., 1905, бр. 31), 15 к.
- Николајевић: *Народне загонетке* (Српско-далматински магазин. Задар, 1848; Загреб, 1851, с. 137), 130 к.
- Николић Владимир М.: *Неколике загонетке* (С. е. з. XVI, с. 380), 64 к. (из Лужнице и Нишаве).
- Н. Ј.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 2, 5, 10, 12, 17, 18, 21, 22, 23, 24; 1909 бр. 27, 31, 43), 37 к.
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906 бр. 8), 3 к. (Каменица, срез Ужички).
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908 бр. 15), 3 к.
- Н. М.: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње. 1897, с. 217), 17 к.
- Новаковић Стојан: *Загонетке ишћалице* (Голуб, календар. Цариград 1893, с. 46), 15 к.
- *Српске народне загонетке* (Београд и Панчево 1877).
- О. А.: *Vganjke* (Кт. г. пов. 1845, бр. 24 с. 96), 1 к.
- Обођанин: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1897, с. 383, с. 444), 55 к.
- Орловић Л.: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1902, бр. 11), 8 к. (Поречка нахија).
- Орловић Рад.: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1901 бр. 3), 22 к. (Вучитрн).
- Ravlinović Mih.: *Zagonetke* (Narodni koledar za 1866 Matice dalmatinske).
- Павловић Јеремија М.: *Загонетке* (С. е. з. XXII, 109) 17 к. (Краг. Јасеница).
- Павловић Сима.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 3), 3 к. (Крушевац).
- Пантелић: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1868, бр. 16, с. 379), 13 к.

- П. В.: *Српска народна загонетика* (Подунавка, Београд, 1847 бр. 15 с. 60), 1 к.
- Р. Е. Ј. *Besedna vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 12, с. 48), 1 к.
- *Zastavica* (Кт. г. пов. 1848, бр. 9, с. 36), 1 к.
- Петровић Јован: *Загонетике* (Подунавка. Београд, 1848, бр. 20. с. 84), 1 к.
- Петровић Михаило Ж.: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1910, бр. 31), 3 к. (Скела, Посавина).
- Петровић Р. В.: *Народне загонетике* („Вила“ Ст. Новаковића 1876, бр. 16, с. 249), 91 к.
- Петровић Реља: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1908 бр. 13), 3 к. (Владичин Хан).
- П. Ј.: *Загонетике* (Кића, Ниш. 1911, бр. 1), 3 к. (Каран, ср. Ужички).
- П. Љ. М.: *Народне загонетике* („Вила“ Ст. Новаковића 1866, бр. 52, с. 832), 46 к.
- Роженџап: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 19, с. 76), 1 к.
- Поповић Васо: *Српска народна загонетика* (Подунавка. Београд, 1847, бр. 43, с. 176), 2 к.
- Поповић Драгојло: *Загонетике* (Кића. Ниш, 1913 бр. 15), 5 к.
- Поповић Душан П.: *Загонетике* (Кића. Ниш, 1911 бр. 37), 3 к. (Лебане).
- Поповић Иван М.: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1906 бр. 32), 1 к. (Брус).
- Поповић М. С.: *Српске народне загонетике* (Босанска вила, 1891, с. 43, 61), 112 к. (Столац и Фоча).
- Поповић Тома К.: *Народне загонетике* (Ц. гл. 1901, бр. 5; 1902 бр. 24), 32 к. (Гњилане).
- Пргбак Хран. М.: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1908 бр. 43), 3 к. (Жупа).
- Прибаковић Хран. М.: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1908 бр. 9), 3 к. (Ратаји, Жупа).
- Пувар Каменка: *Загонетике* (Никола Беговић: Живот и обичаји Срба Граничара. Загреб 1887, с. 34), 7 к. (из Плашкога),
- П. Х. М. Крајинац: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1910 бр. 45, 49), 5 к. (Неготин).
- Радивојевић Сп.: *Српске народне загонетике* (Караџић. Алексинац, 1900, бр. 4, с. 92), 52 к.
- *Загонетике у Берову* (Ц. гл. 1897 г. бр. 8 с. 3; бр. 10, с. 3), 30 к.
- Радичевић Фил. Г.: *Загонетике* (Магазин србско-далматински за 1864, с. 102), 78 к. (Црна Гора).
- Радовановић Тимотије: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1907, бр. 7, 13, 28, 34, 37, 48), 13 к. (Прислонице, срез Љубишки).
- Радоичић Мих. М. „Чоле“: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1906, бр. 14, 16), 5 к. (Ужиде).
- Радоичић Остоја: *Народне загонетике* (Кића. Ниш, 1906, бр. 28, 39, 40), 7 к. (Лозница).
- Радивојевић Вељко: *Српске народне загонетике* (Српски магазин 1897, с. 87), 25 к. (10 к. из Херцег Новог, 4 к. из Никшића, 11 к. Зунци).
- Радоњић Живојин: *Народне загонетике* („Вила“ Ст. Новаковића, 1867, бр. 13, с. 206), 25 к.
- Ранковић Живан: *Српска народна загонетика* (Подунавка. Београд, 1847, бр. 22, с. 88), 1 к.

- Ризнић Мих. Ст.: *Загонетке из Шумадије* (Српство, 1888, с. 62, 69), 46 к.
- Ризнић Ст. Мих.: *Српске народне загонетке из нишавског краја* (Браство VI 1894, с. 263) 39 к.
- Р. М. Липљанин: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905 бр. 17), 5 к.
- Р. М. П.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 24; 1906. бр. 26, 37, 38), 12 к. (Ужице, Липа).
- Rožić Vatroslav: *Zagonetke* (Zb. п. ж. о. XIII 95), 9 к. (Prigorje).
- Rothstein Ph.: *Zastavica* (Кт. г. пов. 1847, бр. 17, с. 68), 1 к.
- С.: *Народне загонетке* (Луча. Цетиње, 1897, с. 328), 14 к.
- Симић М. Ера: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1900 бр. 30), 12 к. (Призренска Каза).
- Симић Јордан: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1902, бр. 19), 9 к. (Прилепска Каза).
- С. П. Н.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911, бр. 35, 41), 6 к. (Алексинац).
- Србин Млади (Вук Врчевић): *Загонетке* (Магазин српско-далматински за 1864, с. 101), 13 к. (Рисан).
- Срећковић Јован Ј.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац 1899, бр. 12 с. 265), 29 к. (из Левча).
- Стакић Васо: *Српске народне загонетке* (Босанска вила 1887, бр. 15, с. 238), 29 к. (из околине Маглајске).
- Станимировић Стан.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1911, бр. 3), 3 к. (Стара Србија).
- Станимировић Станимир: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910 бр. 29, 37, 39, 41), 10 к. (Лопиже и Сјеница).
- *Загонетке* (Кића, Ниш, 1913 бр. 1, 5), 8 к. (Риљево, Прилепска околина).
- Стева: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 5), 3 к. (Лозница).
- Стефановић Георгије: *Народне загонетке* (Летопис Матице српске књ. 80 с. 106), 14 к.
- Стефановић Жив. В.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 33; 1906, бр. 29), 7 к. (В. Шиљеговац).
- Стојановић Радован Јан.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910 бр. 47), 2 к. (Балосаве, Груза).
- Стошић Б.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 43), 2 к. (Пчињски срез).
- С-ћ П.: *Народне загонетке* (Ц. гл. 1906 бр. 19, 25), 14 к.
- Sundečić J.: *Zagonetka, rogadžalica* (Slovinac 1880, с. 199) 2 к.
- Сундечић Јово: *Народне загонетке* (Српско-далматински магазин. Загреб 1850, с. 127), 28 к.
- Татић Теофило С.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1910, бр. 19), 3 к. (Туларе, срез Прокупачки).
- Тесовић П.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1907, бр. 36), 2к. (Београд).
- Т. И.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 31), 2 к. (Тимочки округ).
- Т. Ј.: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 1, с. 4; бр. 2, с. 8), 2 к.
- Т. Р. Ј.: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 36, с. 144), 1 к.
- Тодосијевић Миодраг: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1913, бр. 11), 4 к. (Краљево).
- Томшић В.: *Besedna vganjka* (Кт. г. пов., 1845, бр. 5 с. 16), 1 к.
- Томшић Emanuel: *Zastavica* (Кт. г. пов., 1848, бр. 2 с. 8), 1 к.
- Точак: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац, 1900, с. 67, 93), 21 к. (Прилеп); 22 к. (Грајешница, ок. Битоља).

- Трнавац Вел.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 35), 3 к. (Каменица, Ужички срез).
- Трнавац Велиша Т.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 25; 1906, бр. 8, 18, 19), 10 к. (Каменица, срез Ужички).
- Тројановић Сима: *Вајра у загонеткама* (С. е. з. XLV 228—229), 4 к.
- Тосовић Радоје М.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1911, бр. 27, 29, 31, 33, 39, 45, 47, 49, 51; 1913 бр. 7), 12 к. (Гајеви, Ужице); 19 к. (из Ужичког округа)
- Ђуковић Васа М.: *Српске народне загонетке* (Босанска вила, 1890, с. 214), 79 к. (из Гацка).
- Ференчевић Стефан: *Загонетке* (Новине Сербске, Виена, 1818, додатак числу 83), 16 к.
- Ф. V. *Zastavica* (Кт. г. пов. 1948, бр. 16 с. 64), 1 к.
- Н. Курџијски: *Vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 49, с. 196), 1 к.
- С.: *Besedna vganjka* (Кт. г. пов. 1845, бр. 34 с. 136), 1 к.
- Цветић Млад.: *Загонетке* (Кића. Ниш, 1913, бр. 9), 3 к. (Бучје, Пљевљаска околина).
- Цв. К.: *Народне загонетке* („Вила“ Ст. Новаковића 1868. с. 62), 22 к.
- Цардилова: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 13, 15; 1910 бр. 25), 9 к. (Ниш).
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 17, 33, 35, 37, 39, 47; 1910, бр. 21, 23), 23 к. (Прекопуце, Срез добрички).
- *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 25, 52; 1910 бр. 5), 8 к. (из Прокупачког среза).
- Ча: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1909, бр. 7), 2 к. (Прњавор у Мачви).
- Ч. Д. *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1905, бр. 21), 4 к. (из Студеничког среза).
- Чика Тима: ? (Кића. Ниш, 1908, бр. 5), 2 к. (Мачва).
- „Чоле“: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1906, бр. 19, 20, 21, 23), 11 к. (Ужице).
- Шајиновић Јован М.: *Народне загонетке* (Кића. Ниш, 1908, бр. 27), 2 к.
- Шатојевић Михаило К.: *Српске народне загонетке* (Караџић. Алексинац, 1899, с. 226), 39 к. (из Радовића у Македонији).
- Шуњарсвић и Матијевић, видети: Матијевић.

II О НАШИМ ЗАГОНЕТКАМА

- Bogdanović David Dr.: *Narodne poslovice i zagonetke* (Pregled književnosti hrvatske i srpske, с. 54).
- Гавриловић Анд.: *О једној старој загонетци* (Гласник Професорског друштва 1922, с. 363).
- Gavrilović Andrija: *O narodnim pitalicama* (Zb. n. ž. o. XI 296—297), 22 к.
- Maretić Dr. T.: *O narodnoj zagonetci hrvatskoj* (Isvešće gimnazije u Požezi za 1881 godinu).
- Пајек Јосип: *Uganjke ali zagonetke* (Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev. Ljubljana 1884, с. 240).
- Ровинскиј П.: Загадки (Етнографія 1901 том II част 2, с. 617).

Божана Петковић
Вера Милутиновић
ст. филозофије

Етнографски музеј у Београду

у 1936 години

У току 1936 год., до 30 новембра закључно, Главни инвентар Етнографског музеја у Београду приновљен је са 684 броја, односно са 834 нова предмета. Из средстава предвиђених државним буџетом набављено је 189 инв. бројева са 241 предметом за 7.374 динара; из средстава добивених од Министарства пољопривреде набављено је 8 инв. бројева са 8 предмета за 330 динара; на поклон је добивено 73 инв. броја са 112 предмета, а 414 инв. бројева са 473 предмета радови су музејског особља и сарадника. Музејске збирке добиле су 178 инв. бројева са 240 предмета, Илустративно одељење 498 инв. бројева са 586 предмета, а одељење за Музички фолклор 8 инв. бројева са 8 предмета. На дан 30 новембра 1936 год. Главни инвентар је имао 16.091 инв. број са 21.327 предмета.

Музејске збирке

Из средстава по државном буџету у току године је за збирке набављено 160 инв. бројева са 189 предмета за 6.086 динара. Набављени предмети су највећим делом из Босне, затим из Северне и Јужне Србије, из Славоније и из Боке Которске. Овим су предметима попуњаване колекције кућног намештаја и посуђа, алата и земљорадничких справа, народне ношње, накита и керамике. Колекција рибарских справа и алата приновљена је са 8 инв. бројева, односно са 8 предмета из Боке Которске, који су набављени из средстава добивених на име помоћи од Министарства пољопривреде. Збирке су приновљене и са 10 инв. бројева, односно са 43 поклоњена предмета. Поклонили су: г-ца Даница Вуковић, учитељица (три комада ускршњих јаја); г-ца Даница Рашковић, студент (једну преслицу); г. Гвозден Јовановић, трговац (девојачки зубун); г. Петар Ж. Петровић, кустос (три комада ускршњих јаја); г. Љубомир Панајотовић, лончар (будуче — земљани суд); Е. Мандић, комисионер (30 егзотичних предмета); г. Радојица Цимбаљевић, председник општине (муштиклу); г. Рад. Раилић, учитељ (дрвену крчкалицу за лешнике); г. Р. Ђукић, чиновник (дрвену крчкалицу) и Основна школа у Степојевцу (старинску секиру).

Илустративно одељење

На дан 30 новембра 1936 год. ово је одељење имало 6.800 инв. бројева са 8.290 предмета. Приновљено је 498 инв. бројева са 586 предмета (251 негатив, 174 филма, 60 диапозитива, 4 клише-а, 43 цртежа и

54 аквареле). Од овога броја је из редовних државних кредита набављено 29 инв. бројева са 52 предмета за 1.288 динара (2 клише-а, 16 негатива и 34 цртежа), на поклон је добивено 55 инв. бројева са 61 предметом (2 клише-а, 54 аквареле и 5 цртежа) а 414 инв. бројева са 473 предмета су радови музејског особља и сарадника (Б. Дробњаковић — 123 филма и негатива, М. Влаховић — 105 негатива, П. Ж. Петровић — 140 филмова и негатива, Ј. Слански — 87 диапозитива и негатива и Б. Русић — 18 негатива).

Међу приновљеним предметима значајна је збирка акварела и цртежа (59 комада) Карола Попа, барона Сатмари, који је нашу земљу посетио у неколико махова у међувремену од 1849 до 1885 год. Његове аквареле и цртежи су из тога времена и највећим делом из наше земље, а Етнографски музеј их је добио од Музеја Кнеза Павла са актом бр. 222 од 19 марта 1936 год.

У Филмском отсеку овога одељења стање је непромењено.

Одељење за музички фолклор

Инвентар овога одељења у току године приновљен је са 8 инв. бројева односно са 8 предмета. То су мелодије из Косовске Митровице и околине, из Хрватске Дубице, Божице у Срезу босилградском, Вучитрна и Пећи, које је забележила и поклонила г-ца Даница Јанковић, професор.

Инвентар Одељења за музички фолклор има 1.395 бројева.

Библиотека

На дан 30 новембра 1936 год. инвентар библиотеке имао је 2.662 инв. броја. Приновљено је 152 инв. броја са 161 књигом. У замену је примљено 75 инв. бројева, из музејских кредита набављено је 41 инв. број, музејских публикација (са сепаратима) има 18 инв. бројева и на поклон је добивено 18 инв. бројева. Поклонили су: г. Милан Карановић, кустос (5 к.), г. Миливоје Кнежевић, директор (4. к.), г-ца Даница Јанковић, професор (2 к.), г-ђа Јелица Беловић, књижевник (2. к.), г. Митар Влаховић, кустос (2 к.), г. др. Јово Тошковић, професор (1 к.), г. Томо Ораовац, пензионер (1. к.) и г. Новица Шаулић, адвокат (1 к.).

Музејске публикације

У овој години је Етнографски музеј издао једанесту књигу Гласника, а припремљени су рукописи за шесту свеску Посебних издања која ће се оштампати до краја ове године.

До 30 новембра 1936 год. од музејских публикација послато је у замену, продато и поклоњено: Гласника I — 830, II — 406, III — 382, IV — 310, V — 282, VI — 273, VII — 301, VIII — 287, IX — 262 и X — 252, а Посебних издања 1 — 724, 2 — 306, 3 — 358, 4 — 321 и 5 — 314. Од Упутстава за прикупљање грађе о народним песмама разаслато је 1.139, а од Упутстава за прикупљање грађе о риболову 643 примерка.

Рад у музеју и научна путовања

У току године су настављени раније започети послови. У Главни инвентар су уношени подаци за поједине предмете и допуњавај је њихов историјат. Израђени су цртежи за око 500 предмета и унесени у азбучни Лисни каталог. Урађени је Албум надгробних споменика са 117 цртежа

и 107 фотографија. Са 60 нових диaposитива и са 60 увеличаних фотографија замењен је толики исти број изложених диaposитива и фотографија.

На разаслата Упутства за прикупљање грађе о народним песмама у току године је примљено седам одговора и они су уведени у инвентар Архива за народне песме који данас има 44 прилога. Неки од прилога објављени су у једанаестој књизи Гласника, а то ће се учинити и са осталима када буду допуњени и спремљени за штампу.

На разаслата Упутства за прикупљање грађе о риболову Музеј је у току године добио податке за део Мораве код Сталаћа, за Лим, Скрапеж, Ђетињу, Зету и за Плавско Језеро. Досада је стигло 15 одговора који ће се, кад се допуне, средити и штампати.

Етнографски музеј је појединцима и установама стављао на расположење тражени материјал и давао обавештења и упутства. Уступљене су копије негатива и филмова: трговинском аташе-у француског посланства у Београду, Бановском архиву у Марибору, уредништву „L'Evénement-a“ у Паризу, уредништву „Политике“ у Београду, Landesstelle Kurmark für deutsche Volksforschung у Берлину и већем броју појединаца. Установама у земљи и на страни, које су тражиле музејске публикације, исте су слате у замену или бесплатно. Осим досадашњих замена (в. Гласник X, 135) Етнографски музеј од ове године врши замену публикација и са овим установама: Archivum Europe centro-orientalis (Budapest), Lietuvos Tautosakos Archyvas (Kaunas), Virittäjän Toimitus (Helsinki), The New York Public Library (New York), Institut zur Erforschung des deutschen Volkstums in Süden und Südosten (München), Museo del Pueblo Español (Madrid) и Library of Congress (Washington).

Поред наших стручњака и јавних радника збиркама и библиотеком су се користили и у Музеју су радили фински професор г. Dr V. J. Mansikka и проф. — асистент г. Philip Mosely, из Њујорка.

Етнографски музеј је послао своје претставнике на IV Конгрес словенских географа и етнографа, који је одржан у Софији у августу ове године. Г. г. Митар Влаховић и Петар Ж. Петровић, кустоси, учествовали су у раду Конгреса и на неколико екскурзија у околини Софије и одржали предавања (г. Влаховић: О гробљима и надгробним споменицима поглавито у источним крајевима Југославије; г. Петровић: О народној керамици у Југославији). Потписани, спречен да учествује на Конгресу, послао је извод свога предавања (Über die Tätigkeit auf dem Gebiete der Ethnologiewissenschaft in Jugoslawien in Laufe der letzten 15 Jahre) који је ошампан у Résumés des communications présentées à la VI Section (Sofija, 1936, стр. 35—39). Извештај, који су после одржаног Конгреса поднела поменута господа, послат је Министарству просвете са бр. 609/1936.

Научне екскурзије. — Потписани је провео дванаест дана у Кривошијама и на Луштици у Боки Которској ради антропогеографских и етнолошких проучавања и два дана у Вуковару ради набавке рибарских справа. Прва је екскурзија извршена из средстава која је потписани добио из фонда Аустралијанске задужбине, а друга из помоћи коју је Музеј добио од Министарства пољопривреде. — Г. Митар Влаховић, кустос, провео је десет дана у околини Ивањице, Пожеге и Ариља ради етнолошких проучавања и снимања, два дана у околини Београда ради снимања ђурђевданских обичаја и два дана у Вуковару ради набавке рибарских справа. Осим последње, ове су екскурзије извршене из средстава

буџетом предвиђених. — Г. Петар Ж. Петровић, кустос, провео је шест дана у шумадиској Колубари ради проучавања народних песама и порекла становништва, три дана у Доњој Гружи ради снимања ђурђевданских обичаја, осам дана у околини Куманова ради снимања ускршњих обичаја, десет дана у источној Србији ради проучавања народне керамике и снимања народног живота и обичаја и двадесет дана у Рашкој ради антропогеографских и етнолошких испитивања. Прву екскурзију је г. Петровић извршио из својих средстава, последњу из помоћи коју је добио из фонда Аустралијанске задужбине а остале из средстава предвиђених буџетом.

Посете и приходи од улазница

Према статистици која се води највећи број посетилаца походи Музеј недељом када је приступ бесплатан. Највише посетилаца било је у недељу 29 марта (320) а најмање у недељу 23 фебруара (46). Осим јединичних посета Музеј је разгледало 95 ђачких и других група. У току године, до 30 новембра, продато је 274 улазнице од 5— дин. и 102 улазнице од 2— дин. и за њих примљено 1.574 динара. Када се ова сума дода сумама из ранијих година, укупан приход од улазница (са каматом) 30 новембра 1936 год. износио је 11.044 дин. Од овога новца је по одобрењу Министарства просвете утрошено 5.140 динара, а остатак је на приплоду код Државне хипотекарне банке и у музејској каси.

Буџет и помоћи

По буџету расхода за 1936/37 годину Етнографски музеј је располагао овим средствима: 1) за материјалне потребе 39.050 дин.; за научна путовања 3.000 дин. и 3) за штампање музејских публикација 30.000 дин.

Министарство пољопривреде са бр. 48.337/1936 доделило је Етнографском музеју помоћ од 6.000— динара за набавку рибарских справа и за проучавање риболова, а Државни савет (фонд „Велимиријанум“) са бр. 17.412/1936 1.000— динара за штампање музејских публикација.

Музејска зграда

У вези са питањем зграде управа је учинила предлоге Министарству просвете под бр. 457 и 676/1936. Начелник Општег одељења Министарства просвете 21 јула је извршио преглед зграде и стања у коме се налазе музејске збирке.

Директор Етнографског музеја
Др. Бор. М. Дробњаковић

† Д-р Илија М. Јелић

(*20-VII-1895 † 20-V-1936)

Изненада се угасио живот несрећним случајем у Београду, 20 маја 1936 год., сараднику музејског Гласника и великом пријатељу паших народних старина, Д-р Илији М. Јелићу, апелационом судији.

Родио се 20 јула 1895 год. у селу Слатини у Васојевићима, у Црној Гори. Основну је школу завршио у Андријевици, а гимназију, универзитет и докторат из судске струке правних наука у Београду. Необично разборит, одлучан и радан, Јелић се нагло истакао међу својим друговима.



С његовим далекосежним погледима на поправци и обнови данашњег друштвеног васпитања (у соколству, трезвености, заштити малолетника, ослобођених осуђеника и др.) задобио је углед и био познат ширем друштву. Али је значајних заслуга стекао у науци својим особитим расправама из правних обичаја, које је, као горштак, рођен у народу где су се наши правни обичаји најбоље очували, одлично познавао.

Јелић је за непуних десет година написао низ расправа из судско-кривичне и историско-правне струке. Међу њима се нарочито истичу радови о правним обичајима нашега народа, који се одликују системом научног излагања, оштроумним запажањима и познавањем народних правних

схватања до ситница. Многи његови радови имају нове и непознате прилоге, а с неким су исправљена ранија погрешна схватања о појединим питањима из правних обичаја (о крвној освети и умиру, гостопримству и др.). Поменућемо само оне његове радове који залазе у област етнолошке науке: Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији. Београд 1926 г.; Вино у нашој народној и уметничкој поезији (Гласник Савеза трезвене младежи). Београд 1926; Васојевички закон од дванаест тачака (Посебна изд. Академије наука књ. LXXIII). Београд 1929 г.; Крвна освета код старих културних народа (Гласник Етнографског музеја у Београду књ. II). Београд 1927 г.; Шта значи камен о врату? Београд 1931 г.; Старо црногорско правосуђе (Гласник Југословенског професорског друштва). Београд 1927 г.; Неколико спорних питања из српског обичајног права (Бранич бр. 1—5). Београд 1930 г.; Постапак и разлог вршења гостопримства (Записи). Цетиње 1931 г.; Правна природа сна-

хачења (Гласник Етнографског музеја у Београду књ. VI) Београд 1931 г.; Трагови гостинске обљубе код нашег народа. Београд 1931 г.; Казне у Грбаљском законуку (Полиција бр. 11 и 12). Б-д 1930 г.; Живот и обичаји Васојевића (у рукопису).

Јелић је за кратко време свог активног рада постигао завидан успех. Али, када је био најпотребнији нашој науци и када се од њега највише очекивало, он је само пуким случајем и у трен ока изгубио свој живот. Неисцрпан у свом раду, пун полета и снажан духом, био је у кобном тренутку мехур под тупим гвожђем електричних кола. Тада се за навек угасио живот нашег признатог правног писца и музејског сарадника Д-ра Илије М. Јелића.

Нека је светио помен имену и делу његовом!

П. Ж. Петровић

